

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

**וילך – שבת שובה
כיפור**

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דני בניהו יששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ה-ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמוחה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת **נחמיה ומזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכת הצלחה וישועה

מי שברך

אבותינו הקדושים והטהורים

הוא יברך וישמור וינצור את

התורם הנכבד וב"ב

החפץ בעילום שמו

הקב"ה ימלא כל משאלות ליבו

לטובה ולברכה ויזכה לראות בבנין

בית מקדשינו ותפארתינו בקרוב

ויזכה לישועה ולחיים טובים

בריאים ושמחים,

זכות לימוד התורה תעמוד לו

למלאות כל משאלות ליבו לטובה

ולברכה אמן כי"ר

פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט
 זהעושה פדיון זה באופן זה

מובטח לו שישלם שנתו

יערוך ראש ישיבת המקובלים נהר שלום שליט"א מרן הרב ראש הישיבה

רבי **בניהו שמואלי** שליט"א
 בערב ראש השנה ובערב יום כיפור

עם כוונות
 חדש"ש
 זיע"א **פדיון נפש**

יש להעביר את השמות וסך **36 שח**
 שהוא כולל **160 פרוטות לכל שם ולכל פדיון**

השמות תקבלו לפדיון ערב ראש השנה עד כ"ח אלול בערב, ולפדיון ערב יום הכיפורים עד ח' תשרי בערב

מרן הרחם סוכר
 זצוק"ל
 בזמן מלחמת נפוליון, ערך
 מרן הרחם סוכר, פדיון
 נפש ע"פ" הקב"ה, לכל
 איש העיר פרשבורג בזמן
 ההפיצות לא מת אפי"י
 יהודי אחד עלאף שנהרבו
 כל בתי העיר (חברד"י
 בתים) ויהי לפלא גדול
 (ספר עם ערך ישכון,
 מחן נר"י של החול"ם)

המגיד מחזרו"ש
 זיע"א
 כעם חלטה אשת"רוב העיר
 חזרו"ש, והתמיד אחד שהגיע
 זמה להפטר מהעולם,
 ולאחר תחנוניו של רוב העיר,
 ערך המגיד זיע"א פדיון נפש
 ע"פ הקב"ה בכסף שנתנה
 לו הרבנית, והציל את חייה
 תמונתבטוח. (ספר עם ערך
 ישכון)

חייגו: 02-624-9000
 אובוואטצאפ: 052-33-25-778

כל כספי הפדיון נפש – קודש להחזקת מוסדות נהר שלום מוסדות של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

(שער הכוונות)

"והעושה פדיון זה באופן זה בוודאי משלים שנתו"

כ"ב

הפדיון נפש

שמבטיח שנה טובה ומאושרת!

מי סידד את הפדיון לראשונה?

בספר שערי חממים כתב: "פדיון נפש המקובל מאליהו הנביא זכור לטוב". הוא מוזב גם ברמב"ן, ה'שמן ששון' בשם האריז"ל ורבי חיים ויטאל, הרש"ש הקדוש, החיד"א, רבי חיים פאלאג'י ועוד.

ההבטחה המופלאה:

"העורך פדיון נפש באופן זה - בוודאי משלים שנתו!"

(הגהות 'שער הכוונות')

יש לכם בעיה? - זה הפיתרון!

"ופדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא הבוא, וזכורט לחולים שיתרפאו במהרה!"

(פרי עץ חיים)

האם הפדיון עובד גם בזמננו?

בזמן מלחמת נפוליאון, ערך מרן החתם סופר "פדיון נפש" לכל תושבי פרשבורג. בזמן ההפצצות, נחרבו כל בתי העיר אולם אף יהודי לא ניוזק, ויהי לפלא גדול!

(ספר עם לבדד ישכון, מכת"י החת"ס)

האם זה בדוק ומנוסה?

"וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והיתה ניכרת תועלתו ותרופתו לכל אדם!"

(פרי עץ חיים)

איך משפיע הפדיון על האדם?

לבד מהגוף והנשמה, יש לכלול גם 'צלם'. ה'צלם' הוא חלק רוחני השורה על האדם, מחיה אותו ושומר עליו מכל רע. אם ה'צלם' נפגע או מסתלק, נפגעת השמירה על האדם, ואז הוא יכול להיפגע בגופו או בפרנסתו וכיו"ב. עריכת הפדיון כראוי - משיבה את ה'צלם' למקומו, ולהגנה מיטיבה על האדם.

כיצד נערך הפדיון?

הרב הפודה כותב צירופים של שמות הקודש שעולים כמניין 160, ועל כן צריך 160 פרוטות מכסף (ק"ס פרוטות). 160 הוא בגימטריא צלם, והוא משיב את הגנת הצלם על האדם, ועולה גם כמניין עץ - 'כי האדם עץ השדה'. לאחר הפדיון ניתן הכסף כצדקה לעניים תלמידי חכמים.

(עפ"י מהר"ח והחיד"א)

מי צריך לערוך את הפדיון?

"שיהיה עורך הפדיון תלמיד חכם, אשר יאתו קודמת להכמתו ובקי בכוונות האריז"ל והרש"ש"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

מתי צריך לערוך את הפדיון?

"לערוך פדיון נפש בכל ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

ידוע שגם מורנו ורבנו המקובל רבי יצחק כדורי זצוק"ל היה מעביר מעות הפדיון מידי שנה בערב ר"ה ובערב יו"כ למורינו ורבנו הגה"צ רבי בניהו שמואלי שליט"א בכדי שיערוך בעבורו את הפדיון נפש בכוונות הרש"ש

02-624-9000

כל כספי הפדיון קודש להרזקת מוסדות 'גהר שלום' מיסודו של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

נוכל אברתי מצוינים, שיעורים בתורת הקבלה, כולל חצות, כולל ליל שישי, ישיבת בין הדמנים, שעורי תורה, פעולות להפצת הזוהר הקדוש, הוצאת ספרים ועלוני תורניים תפילות להצלחת עם ישראל, חיקון ופטרים, פדיון נפש, בית תמחוי, תמיכות חן ליתומים ואלמנות, קמחא דפסחא, פעילויות לילדים ונוער, הבית היהודי - יעוץ במגוון נושאים

ספרי החגים עכשיו על המדף

כיפור

ראש השנה

סוכת
רחמים

סוכות

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

ניתן להשיג

ידיעתו היא אוצרו
למנוח אורי ויש ואצרותיהם אמרתי
אורי ויש ואצרותיהם אמרתי
למנוח אורי ויש ואצרותיהם אמרתי

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

בראשית א

מאוצר שיהזונו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו יששכר שמואל'י שליט"א

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

הלכות ומנהגי ערב כפור

הלכות ומנהגי יום כיפור

א. בערב יום כיפור באשמורת הבוקר, צריך לעשות מנהג הכפרות כמו"ש בשעה"כ וז"ל: מנהג של הכפרה, המנהג הנזכר בספרי הגאונים היה מורי ז"ל נזהר מאד לקיימו, והיה לוקח תרנגול אחד לבן לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת אחת לבנה לכל אחת מבנות הבית הנקבות, ולאשה מעוברת ישחוט עליה מספק שנים, תרנגול אחד זכר ואולי הוא זכר, ותרנגולת אחת נקבה אולי הולד נקבה, ועוד תרנגולת אחרת בשביל האשה עצמה, נמצא שהם ג' תרנגולים, ב' נקבות ואחד זכר לכל אשה מעוברת. וזמן שחיטתו הוא בליל ערב יוה"כ באשמורת קודם עלות השחר אחר הסליחות, וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים עכ"ל [א].

ב. בסיבוב הכפרות יזהר שלא יאמר זה התרנגול ילך לשחיטה ואני יכנס וכו' אלא יאמר ואכנס אני. וכשאומר זה חליפתך תמורתך כפרתך וכו' יכוין לשם חת"ך בר"ת. ועושין בהם כנגד ד' מיתות בי"ד לכפר על האדם, ולכן צריך האדם להרהר בתשובה באותה שעה [ב].

עיונים והארות

א. ענין הכפרות

שבה, שהם דינים קשים, וכנגדן היה השעיר המשתלח. נמצא כי התרנגול הזה הוא דוגמת השעיר רק שהוא נמתק יותר. ולכן בערב יוה"כ נשחט ונמתק באשמורת הבוקר כנ"ל, כי אז הרחמים גוברים כנודע. וכתב בספר "בית מועד" למהר"ו, שאין הכוונה ליתנו לעניים ואפי' שיהיה יותר טוב, אלא העיקר הוא למתק את הדינים ע"כ. ונוהגים לעשות עליו סעודה המפסקת ונותנים הפדיון שלהם לעניים וכן היה נוהג מו"ר המקובל כמוה"ר יצחק כדורי זצוק"ל, אע"פ שלא היה אוכל כל השנה עוף, בערב כיפור היה אוכל התרנגול של הכפרות. אמנם מכיון שבימינו קשה לתקן העופות ולמלוח אותם והטרחה מרובה, ויש מוסדות שהם מכינים מספר אנשים כדי לטפל בעופות כדת וכדין בסבלנות, ע"כ יתן אותם למוסדות תורה וייחשב לו ג"כ לצדקה ותע"ב.

כתב מוהר"ו ז"ל בשעה"כ (דף ק ע"א) וזלה"ק: מנהג מורי זלה"ה לשחוט תרנגול לבן ערב יום כיפור באשמורת הבוקר אחר הסליחות ויהיו כפי חשבון בני האדם אשר בבית, זכר לזכר, ונקבה לנקבה, ואם האשה מעוברת שוחט עליה ג', אחד בשבילה, ועוד שנים אחד זכר ואחד נקבה, אם מעוברת מזכר או מנקבה. הרי לפניך שמפורש מדברי הרב שלכל אחד מבני הבית צריך ליקח תרנגול אחד ולא יעשה על כל הזכרים תרנגול אחד ולנקבות על תרנגולת אחת כי הרי כתב הרב שלמעוברת יקח ג' תרנגולות. ועי' כה"ח (סי' תרה ס"ק כג) שכתב בשם הלבוש והמגן אברהם שנוהגים אפילו שני גופים מתכפרים בכפרה אחת א"כ בא הרב לאפוקי מדברי מרן שכתב שיש להמנע מזה. ועי"ש (ס"ק יא) שאם יש ספק שהשוחטים עייפים יעשה על כסף.

ועי' בסידור קול יעקב לר' יעקב קופל וז"ל: וצריך לכוין בזה שכל אחד יש לו שורש ביסוד, כי דרך יסוד יוצאות הנשמות, ואף שיהיה שורש שלו אחר, עכ"פ המעבר שלו דרך היסוד, ולכן יכוין להמתיק הדינים דיסוד משורש נשמתו, ונקרא כפרה דוגמת השעיר, כי הנה היסוד נקרא "כה" שיש בו כללות ה"ג כל אחד כלול מכולם הרי כ"ה, ועוד יש בו ה"ג מנצפ"ך גימ' פ"ר הרי כפר"ה.

וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים, כי התרנגול נקרא גבר והוא סוד חמש גבורות שביסוד דנוק' הנקרא גבר. ובגוב"י שם: א"מ תימא לי איך יסוד דנוק' שהוא עיקר נקודת ציון" וההפרש בין איש לאשה, יקרא בשם זכר גבר. ומה שנראה לי שהוא שיבוש וצ"ל שהוא יסוד דדכורא והכוונה ליסוד דדכורא הנסר ביום ההוא, והגבורות ששם מקובצים ביסוד שלו כנודע והם נקראים גבר. ועי' בלש"ם שכתב על זה ר"ל שהגבורות נקרא גבר וכל גבורות הם בחי' נוק' כנודע. ועי' הלשון בפע"ח. ועי' בש"ש (דף קל ע"ג) שכתב שכל בחי' יסוד בין בזכר בין בנק' נקרא זכר ונקרא גבר. וכתב בכה"ח (סי' תרה ס"ק ט) וע"כ צריך השוחט את הכפרות לכוין בעת השחיטה והוצאת הדם מן הצואר למתק ה' גבורות שביסוד המלכות.

ב. **כתב** רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (ש"א פר' וילך אות ב). ובכה"ח (סי' תרה ס"ק ח) כשאומר הנוסח, יזהר שלא יאמר: זה התרנגול ילך לשחיטה 'והוא' יכנס לחיים וכו', דאז פעמים שמחמת המהירות יוכל להשתמע דהתרנגול ילך לשחיטה וגם המתכפר ח"ו, אלא יאמר: התרנגול ילך לשחיטה ויכנס הוא לחיים טובים וכו'. וזה בין כשמסבב לעצמו, שיאמר 'ואכנס אני' ולא 'ואני אכנס' ובין שמסבב לאחר בלשון נוכח, שיאמר 'ותכנס אתה' ולא 'ואתה תכנס'. ויכוין באומרו חליפתו ת'מורתי כ'פרתי לר"ת שם הקדוש חת"ך, כי הוא החותך חיים לכל חי.

וכתב הרב: והוא נשחט ביום התשיעי כנגד היסוד, ואנחנו שוחטין אותו כדי למתק גבורות היסוד שבה ולהכניעו, אך ביום הכיפורים שהוא כנגד המלכות, אז הן גבורות המלכות

ג. נכון שיסבב תחילה לעצמו קודם שמסבב לאחרים. כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב, ולא להיפך ג].
 ד. נהגו שבעה"ב מברך על כסוי הדם, ומאחר שיש הרבה עופות לשחוט יברך בעל הבית על הראשונה, ואחד מבני הבית יברך על השניה והשלישית וכן עזה"ד, וכן השוחט יכסה גם הוא לבסוף ד].

סדר ערב יום כיפור

ה. מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה וא]. ועיקר המצוה היא ביום ולא בלילה ומו"מ טוב לעשות

עיונים והארות

יתקבצו שם כוחות הטומאה והמזיקים שהדם הוא מזונם והרמז לא תאכלו על הדם, והרביעי משום ורחמינו על כל מעשיו וכששפך בהיתר מכסה וגורם רחמים ע"כ.

ומצוה יקרה זו מסוגלת לכפרת עוון פגם הברית כמו שמצינו בספר לשון חכמים (חלק א, סי' סו) והוא תיקון למי שראה קרי ביום הכיפורים לא עלינו. שיעשה כסוי הדם שלש פעמים בשבוע במשך אותה שנה. ורמז יש כאן כי נודע הוא אצל חכמי הקבלה כי היסוד הקדוש נקרא עוף כמו שכתב הזוהר הקדוש בתיקונים (הקדמה דף ג.), וכן היסוד נקרא תרנגול וכנזכר בכתבי הקבלה וכפי שכתב בפירושו רבנו האריז"ל בספרו שער הכוונות (דף ק ע"א). (קדוש בציון)

א. **משו"ע** (סי' תרד סעי' א).

סוד כל האוכל ושותה בתשיעי

איתא בגמ' ברכות (ח:): כתיב "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחודש בערב", וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. ופירש רש"י: והכי קאמר קרא, הכינו עצמכם בתשעה לחודש לענוי המחרת, והרי הוא בעיני כעניו היום (ואתי שפיר ע"פ שעה"כ דלקמן ודו"ק). ועי' עוד בפ"י רש"י בגמ' ר"ה דף ט' וז"ל: והכי קאמר קרא וְעֵינֵיכֶם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא ענוי, וכיון דאכילתו ענוי חשיבא, כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, דהא מדקאמר בערב, על כרחך לא מקפיד אענוי דתשעה, וכי קרי ענוי בתשעה, אכילה ושתיה דידיה קרי ענוי, עכ"ל.

ובטעם הדבר, כתב רבנו דוד זכות ז"ל אב בית דין מודינה בספרו זכר דוד (פרק ע) שראה בספר מאורות נתן בכתבית יד והוא "כי האוכל ושותה קודם התענית בכונת מצוה כדי שיוכל להתענות, מעלה האוכל לצורת אדם, והיא הצורה שעושה מצרה אחרת למחרת יום האכילה והרי הוא כאילו התענה תשיעי ועשירי, כי צורת הנאכל מתענה עמו.

והרב ערוך לנר (ראש השנה ט, א) כתב שהטעם הוא משום שהן הנשמה הן הגוף היו שותפים בחטאים שעשה האדם במשך ימי חייו, והגוף מכפר בתענית ביום הכיפורים, אך הנשמה נהנית היא מהתענית, ואדרבה מאכילה מצטערת ומתענה, ולכן כיון שביום הכיפורים מתענים ואי אפשר לענות את הנשמה, לכן רמז הכתוב שמצוה לאכול ולשתות יום קודם לכן כדי שבזה יהא צער וכפרה לנשמה, ונמצא ששניהם התענו הנשמה בתשיעי על ידי אכילה ושתיה, והגוף בעשירי על ידי התענית.

והשל"ה הקדוש (מסכת יומא פרק נר מצוה אות ט), כתב שיש טעם ע"פ הפשט ועל דרך הסוד בשם מהר"מ

כתב בספר האורה לרש"י (חלק א, סי' צה), הלכות יום הכפורים) רגילין אנו לשחוט תרנגול ששמו גבר תמורת גבר, וכך עושין אחוז תרנגול ומניח על ראש המתכפר, ואומר זה תחת זה, זה חילוף של זה, זה מחול על זה, ומחזירו עליו פעם אחרת, ואומר יושבי חושך וצלמות וכו', אוילים מדרך פשעם וכו', הפסוק והמזמור ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר, ויעשה כסדר הזה שבעה פעמים, ואחר כך מניח ידו על ראש התרנגול, ואומר זה יצא למיתה תחת זה, ומניח ידו על ראש המתכפר, ואומר תכנס אתה פלוני בן פלוני לחיים ולא למות, ועושה כסדר שלשה פעמים ומניח מתכפר ידו על ראש התרנגול תבנית סמיכה, וסומך ידו עליו ושוחטו לאלתר.

ג. **כה"ח** (סי' תרה ס"ק טז). וכ"כ הגאון היעב"ץ בסידורו (סדר הכפרות), לעולם יסבב מתחילה לעצמו קודם שיסבב לבני ביתו, כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב, ולא החייב על הזכאי, וכן הוא אומר וכפר בעדו ואחר כך בעד ביתו. וכן כתב בסידורו בית יעקב (שער המטרה יא), וכן כתב בקיצור השל"ה (יומא, עמוד רטז). ובספר שלמי חגיגה (דף שיח ע"ג) וכן הוא במחזור אור לישרים דרך החיים (דף רעא ע"ב). וכן כתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ה, סימן סה) ועיין בספר חלק יעקב לרבנו הגאון יעקב חי זריהן ז"ל (דרוש ה, דף ט"ל ע"ב). ועיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (בראשית יז, יג) שכתב, מאן דאיהו גזיר יגזר, כלומר מי שהוא מהול ימול אחרים, והוא מפורש בגמרא (מנחות מב.) ותלמוד ירושלמי (שבת יט): וכן כתב הרב חיים פלאג'י ז"ל במועד לכל חי (סי' טז אות י).

ד. **בא"ח** (שם אות ג).

כתב רבנו מנחם מרקאנטי ז"ל בפירושו על התורה (ויקרא יז, יג), סוד כסוי הדם הוא לחלוק לה כבוד למדת הדין, אחרי שאין דמן של אלו נזרק על המזבח, וגם כדי שלא תשלוט, הפך ארץ אל תכסי דמי (איוב טז, יח). ויש עוד לפרש שלא יתקבצו שם כחות הטומאה והשדים שהדם הוא מזונם, כמו שאני עתיד לפרש בטעם (להלן יט, כו) לא תאכלו על הדם. עוד יש לפרש, בעבור כי שפיכות הדם הוא דבר שנאוה אצל הקדוש ברוך הוא ומדת הדין מקטרגת עליו, כענין (איוב כד, יב) ונפש חללים תשווע, צוה השם יתעלה ויתברך כשנעשה בהיתר לכסותו שנאמר (שם ה, טז) ועולתה קפצה פיה, אמנם בהפך נאמר (יחזקאל כד, ח) ונתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות, וכתוב (ישעיה כו, כא) וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה.

ובספר שושן סודות להמקובל הנורא רבנו משה ז"ל נכד הרמב"ן ז"ל (סימן שכ"ו) כתב כמה טעמים בענין כסוי הדם. והם: האחד כדי לחלוק כבוד למידת הדין שלא תקטרג חלילה שאין דמן של אלו נזרק על גבי המזבח, והשני שלא תשלוט חלילה משום ארץ אל תכסי דמי, והשלישי שלא

עיונים והארות

מקבלת ה' דברים אחרים ממקום גבוה שאינם מושגים אלינו מושג בממשות רק בסוד הבל היוצא מן הפה ומאותו הבל ניזונת עתה רחל ביוה"כ, ולכן מתפללים ה' תפילות להמשיך ה' הבלים הניזונת מהם היום, מכיון שאמא היא בחינת "עולם הבא" שאין בו אכילה ושתיה והוא כנגד הקנה בחינת דבור ולא ושט שהוא אכילה וכו'.

ואם אינו מרבה באכילה ביום זה, לא יתקן כי אם בחינתו, ויצטרך לאכול ביום העשירי שהוא יום הכפורים ולכן צריך לאכול ביום התשיעי, לתקן בחינתו שהוא יסוד ומלכות שבה כי תמיד הם בחיבורא כחדא ואין להפרידם ולכן שניהם נקראים בחינה אחת, כי לא תוכל לעלות ולאכול אכילה ושתיה הפנימית, עד שתשתלם בבחינת החיצונית. ונמצא כי המרבה באכילה ושתיה ביום תשיעי, ע"י הכוונה שלו וע"י הברכות והמצות שעושה באכילתו ושתיתו הגופנית, מתקן בחינת התשיעי והעשירי, וע"י כן יש בה תיקון לשתוכל לעלות ביום הכפורים לאכול ולשתות בחינת הפנימיות ע"י התענית. ונמצא כי האוכל ושותה בתשיעי, גורם לו שיתענה בעשירי לקבל אכילה ושתיה הפנימיות, והרי הוא כאילו התענה בתשיעי, כי אכילת התשיעי גורם תיקון התענית כנז'.

עוד יש טעם אחר והוא, כי ביום זה דערב יוה"כ, נכנסין בנוק' דז"א ב' בחינות החסדים התחתונים שהם כללות הה' חסדים ביסוד שבה ובמלכות שבה. והנה היסוד הוא בחינת תשיעי, ומלכות בחינת עשירי, ושתיהו נכנסין בתשיעי. וזה מה שאמרו כאלו התענה תשיעי ועשירי, כי בחינות שני הימים נתקנו ביום זה ע"י אכילתו ושתיתו ביום זה, עכ"ל.

והנה מה שנצטוינו להרבות באכילה ושתיה ביום התשיעי ערב יוה"כ כדי לתקן החיצונית, צריך לידע האם הוא לזו"ן דנקודה רביעית או לזו"ן דנקודה חמישית שמתקנים אותה מליל כפור עד תפילת המנחה והיא העולה והיא הנזונת עד עתה מהתפילות, וא"כ מש"כ הרב להרבות באכילה אפשר שהיא לזו"ן דנקודה ה'.

הנה מפשט שעה"כ משמע שהתיקון שיש באכילה ושתיה לתקן החיצונית הוא בזו"ן דנקודה ד' ולא נקודה חמישית, שכתב הרב (דרוש א דיוה"כ דף ק ע"ג ד"ה דע) וז"ל: והטעם הוא כי עתה ביוה"כ כבר ננסרה רחל לגמרי וקיבלה הדינים מאחוריים דז"א ע"י ביסוס ומיתוק וכו', עכ"ל. ושם (עמ' ד) כתב כי בתחילה צריך להשלים תיקון הנוק' בכל בחינותיה בבחינת החיצונית כדי שתוכל אח"כ ביוה"כ לקחת הפנימיות. והנה בערב יוה"כ צריך להשלים תיקון יסוד ומלכות של הנוק' כנז' לעיל בדרוש הנסירה כי ב' בחינות אלו נעשות ביום התשיעי שהוא ערב יוה"כ, ע"כ. והנה כל מה שעשינו נסירה ועבדנו ביום ר"ה ובעשיית, לכאורה הם לזו"ן דנקודה ד' ולכן כל התיקון באכילה הוא לזו"ן דנקודה ד'.

ובן כתב בפירושו מו"ר השמן ששון (דף קל ע"ד בסופו) וז"ל: והנה בר"ה עד יוה"כ הוא בירור ותיקון ונסירה לזו"ן דנקודה ד' בבחינת החיצונית שלהם וביוה"כ הוא בבחינת הפנימיות שלהם, ומתחיל תיקונם מתפילת המנחה דיוה"כ. אך זו"ן דנקודה ה' וכו' מתחיל תיקונם מליל יוה"כ עד הנעילה וכו'. ולנוק' רחל נקודה ה' הכוללת מכל הפרצופים, לזו"ן שבה לא עשינו לה תיקון השייך לה ע"י ה' דברים אכילה ושתיה וכו'.

קורדובירו זיע"א וז"ל: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי (ברכות ח): כלומר כאלו היה מצווה להתענות תשיעי ועשירי והיה מתענה בהם היה לו שכר רב, כך מקבל שכר האוכל בתשיעי ומתענה בעשירי, כי אכילת התשיעי הוא בשביל תענית העשירי, נמצא האכילה כלולה מהתענית. וענין הזה כתב הטור לפי פשטן של דברים, כדי שיהיה חזק ויוכל לסבול עינוי של מחר של העשירי. לפי טעם הזה הסעודה העיקרית היא סעודת הערב, ואפשר לטעם זה מי שלא ירצה לאכול עד סעודת הערב הרשות בידו. וכן נראה לפי טעם האכילה על פי הסוד שכתב האלה"י מהר"ם קורדובירו וכן משמע קצת במשנה פרק ח' דנדרים (סג): אמר קונם בשר שאיני טועם עד שיהא הצום, אינו אסור אלא עד לילי צום, שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר. פירוש לילי הצום, ליל צום כפור, שמצוה להרבות בסעודה בערב צום כפור, הרי שסעודה העיקרית היא בערב סמוך ללילה. מכל מקום נראה דאסור להתענות עד הערב, דאפילו תענית שעות מקרי תענית, ואף שסעודת הערב היא עיקרית, מכל מקום האכילה היא כמו העינוי, ומה עינוי כל היום אף אכילה צריך לראות כל היום שלא יהיה מעונה. ולפי טעם הזוהר בסוד האכילה שיובאו דבריו לקמן פרק שני, אזי כל היום הוא יום טוב ומצוה לענג בו עכ"ל.

ובמשנה ברורה (סי' תרד ס"ק א) כתב, קבלו חז"ל דאדרבא מצוה מן התורה לאכול בערב יוה"כ ורצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאילו התענו שאינו דומה מצוה שיש בו צער כמו שאמרו לפום צערא אגרא, אילו כתב בתשעה תאכלו לא היה לנו שכר אלא כמקיים מצותו ע"י האכילה ולכן שינה הכתוב וכתב מצות אכילה בלשון תענית שיהיה נחשב אכילה זו לפני הקב"ה כאילו היה תענית כדי ליתן שכר כמקיים מצוה בצער עינוי.

ועיין בכה"ח סופר שכתב משם הפרי חדש שהאכילה ביום התשיעי נחשבת לתענית יומים כאילו התענה ב' ימים מלבד התענית של יום העשירי כלומר ביחד זה שלשה ימים, ועיין עליו שכתב שכיון שהאכילה ביום התשיעי נחשבת עינוי נחשב כאילו התענה ב' ימים רצופים שנחשבים כמו עשרים ושבע תעניות. ושמעתי בשם מו"ר חכם בן ציון אבא שאול זצוק"ל שנחשב לו כאילו התענה ג' ימים רצופים ביחד עם יום הכפורים ונחשב כמו ארבעים ימי תענית, וכן הוא באור לציון ח"ד פרק ז' הלכה א' בעיונים.

ודע דהמצוה היא לא רק לאכול אלא גם לשתות וכלשון הגמ' כל האוכל ושותה בעשירי וכן הוא בהלכות גדולות (הלכות יו"כ) ועי' עוד תוס' עירובין (מא. ד"ה א').

ובתב הרב בשעה"כ (דף ק ע"ג) שכל ימות השנה ע"י אכילתו ושתיתו ושתיתו הגופני שאנחנו מברכים עליהם כמה ברכות המוציא וברכת המזון וכו' ממשיכים לזו"ן בחינת אכילה ושתיה שהם מוחין ואורות מחיצוניות אמא עילאה, אבל ביום הכפורים רחל ניזונת מהיכן שאמא עילאה ניזונת, כלומר שניזונת דרך אמא אבל לא שאמא נותנת לה המזון שהם המוחין דחיצוניות אלא המוחין הכל נמשכים ממקום יותר גבוה מהיכן שאמא ניזונת רק שעובר המזון דרך אמא, ומאותו המזון שאמא ניזונת היא מעבירה לרחל ולכן דינה כמו אמא. ולכן אלו החמשה דברים אכילה שתיה סיכה וכו' נתבטלו כי עתה

סעודה עם פת גם בלילה [ב]. והמרבה באכילה ושתייה ביום תשיעי, ע"י הכוונה שלו והברכות והמצות שעושה באכילתו ושתייתו הגופנית מתקן בחינת יום התשיעי ועשירי [ג], לפיכך ירבה באכילה ושתייה כנגד שני ימים [ד], ולפחות יעשה שתי סעודות על הפת כדי שיצטרך לברך המוציא וברכת המזון לתקן בחינת החיצוניות ע"י אכילה ושתייה והברכה, ובסעודת הבוקר יכוין לתקן בחינת החיצוניות של היום, ובסעודה המפסקת יכוין לתקן בחינת החיצוניות של מחר [ה]. והאדם יעשה כל מעשיו לשם שמים וה' יתברך לא ימנע טוב להולכים בתמים.

1. גם הנשים חייבות במצות אכילה ושתייה בערב יו"כ [ו].
2. מצוה לאכול דגים בערב יו"כ בשחרית דוקא [ז], ויש הנוהגים לאכול דגי סרדינים לרמוז לסר דינים.

עיונים והארות

וּכְתַבּוּ הַמְּקוּבָּלִים ז"ל שצריך לאכול שיעור שני ימים אם יוכל האדם לאכול כ"כ, כדי לתקן יום זה באכילה מה שצריך ליום זה ומה שצריך ליום מחר שהוא יו"ה"כ הקדוש, והאדם יעשה כל מעשיו לשם שמים והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ה. **בא"ח** (סי' תרד ס"ק ב).

1. **מו"ר** מופת הדור בחזו"ע (הלכות ערב יום הכפורים הלכה י). **מו"ר** האול"צ (ח"ד פ"ז תשובה ג).

2. **בא"ח** (שם) ועי"ש בטעם הדבר.

ובמדרש (בראשית רבה פרשת בראשית פרשה יא אות ד) אמר ר' תנחומא עובדא הוה ברומי בערובת צומא רבה והוה תמן חד חייט ואזל דיזדבן ליה חד נון, אשתכח הוא וטליא דאיפרכוס קיימין עילויה, הוה הדין מסיק ליה בטימי והדין מסיק ליה בטימי, עד דמטיא ל"ב דנרין, ונסבא הוא חייטא, בענתא דאריסטון אמר איפרכוס לטלייה למה לא איתית לי נון, אמר ליה מרי מה לכפור מינך, אזלית ולא הוה תמן אלא חד נון, ואישתכחית אנא וחד יהודאי קיימין עילויה, והוה הוא מסיק ליה בטימי ואנא מסיק לה בטימי עד דמטא לשנים עשר דנרין, מה הוות בעא דנייתא לך נון בתרי עשר דנרין, אתמהא, אמר ליה מאן הוא אמר ליה בר נש פלן, שלח בתריה ואתא לגביה אמר ליה מה חמית חייט יהודאי דאכלת נון בתרי עשר דנרין, א"ל מרי אית לך חד יום, בכל חובין דאנן עבדין כל יומי שתא, הוא מכפר עלינן, וכד הוא אתא לית אנן צריכין ליקורי יתיה, אמר כיון שהבאת ראיה לדבריך הרי אתה פטור, מה פרע לו הקדוש ב"ה, הלך וקרע אותה וזימן לו בתוכה מרגליות טובה, והיה מתפרנס הימנה כל ימיו. ע"כ. ומכאן נהגו ישראל קדושים לאכול דגים בערב יו"כ.

ופירש המתנות כהונה - עובדא הוה וכו' מעשה היה בעיר רומי בערב יו"ה"כ שנקרא צומא רבא הגדול והחמור והיה שם חייט אחד אומן תופר בגדים במחט והלך לקנות דג אחד ונמצא שלא נשאר אצל הדג מי שחפץ לקנותו אלא הוא נער אחד עבד לאיפרכוס הוא שר העיר והיה זה מעלה אותו בדמים והאחד העלה יותר עד שהגיעו דמיו לשנים עשר דינרים ולקח אותו החייט. בעת של סעודת הצהרים אמר השר לנערו למה לא הבאת לי דג כאשר צויתך א"ל אדוני מה אכפור מפניך הלכתי לקנות דג ולא היה שם אלא דג אחד. ונמצאתי אני ויהודי אחד עומדים עליו לקנותו. והיה היהודי מעלה אותו בדמים וכן אנוכי העליתיו בדמים עד שהגיע ל"ב דינרים מה היית רוצה שהביא לך דג בעד שנים עשר דינרים בתמיה. אמר לו מי הוא אותו יהודי. אמר ליה בן אדם פלוני. שלח אחריי

לא מבחינת חיצוניות שבה ולא דבחינת פנימיות, ולזה תיקונם בא ע"י מה שתיקנו ה' תפילות ביו"ה"כ ע"י הדבור, וגדול כח הדבור שהוא הפנימיות שיש בו כח לתקן אפי' בחינת חיצוניות הגמור של אכילה ושתייה שבה, וכו'. נמצא כלל העולה מכל האמור, דתפילת יו"ה"כ היא לכמה בחי'. א' לתקן זו"ן דנקודה ד' בבחי' הפנימיות שלהם מן המנחה ולמעלה, שבחי' חיצוניותם כבר נתקן מר"ה עד יו"ה"כ. וגם עיקר תפילותינו הוא לתקן את זו"ן דנקודה ה' בבחינת חיצוניות ופנימיות שבהם וכו' עי"ש.

הרי לפניך שלדעת מו"ר הש"ש כל הריבוי באכילה ושתייה הוא כדי לתקן חיצוניות זו"ן דנקודה ד' ולא לנקודה ה', שהיא נתקנת ע"י התפילה. ועי' שערי רחמים (ח"ב שאלה שטז) שסיכם דבריו כמו הש"ש. אמנם עי' להרב באתי לגני זצ"ל (ח"ה דף ט ד"ה ונחזור) שכתב שנלע"ד שהתיקון מר"ה עד יו"ה"כ היה לב' הנקודות נקודה ד' ונקודה ה', וכשבאנו ליו"ה"כ צריך לגמור תחילה תיקון החיצוניות שהם ה' דברים גופניים כדי שאפשר לקבל ה' פנימיים וכו' עי"ש. ומשמע מדבריו, שהנסירה בר"ה היתה לב' הנקודות, וגם התיקון בחיצוניות באכילה ושתייה וכו' הוא לב' הנקודות, וביו"ה"כ מתעסקים בפנימיות של שניהם וכו' עי"ש וירווח לך.

ועי' בספר מועדי ה' לידידנו הרה"ג המקובל יוסף טוילה יצ"ו (דף שעא) שכתב את מסקנת התו"ח דנמצא שבר"ה נתקנו הזו"ן דנקודה רביעית וחמישית במוחין דאחור דאחור, וביום הכיפורים עד תפילת המנחה נתקנים זו"ן דנקודה ה' במוחין דפנים דאחור ובתפילת המנחה לחש וחזרה ובלחש דנעילה נתקנים זו"ן דנקודה רביעית במוחין דפנים דאחור, באופן שעתה לפני חזרת הנעילה כבר נתקנו זו"ן דנקודה ד' וזו"ן דנקודה ה' ועלו והלבישו לאו"א עילאין (עיין תו"ח דף ק"ע ע"ב) ע"כ, וא"כ הבאתי לגני הסתמן על מו"ר התו"ח ומשמע א"כ שהאכילה בערב כפור היא גם לזו"ן דנקודה רביעית וגם לזו"ן דנקודה חמישית וה' יאיר עיננו אמן.

אמנם בכל זאת מכיון שפשט הדברים בשעה"כ הולך כפי שכתב הרב ש"ש, וכן מסקנת השער"ח ומו"ר השד"ה, וגם שאנחנו הלכה למעשה בר"ה מכוונים בזו"ן דנקודה ד' ולא חמישית, לכן נראה שנעשה הדברים כדעת הש"ש והיע"א.

ב. **אול"צ** (ח"ד פ"ז תשובה ב).

ג. **שעה"כ** (דף ק ע"ד).

ד. **פע"ח** (דף קמב ע"ג). וכ"כ בבא"ח (ש"א פר' וילך אות א) אמרו חז"ל מצוה לאכול בערב יו"ה"כ ולהרבות בסעודה,

ח. מנהג חסידי "בית אל" בכל ערב יוה"כ אחר תפלת שחרית מלקין לכל אחד ד' פעמים מלקות, ואח"כ עושין לו ד' מיתות ב"ד. וכן הוא מנהג ישיבתנו הקדושה ק"ק חסידים "נהר שלום", לעשות סדר המלקות וד' מיתות ב"ד בכל ערב יום כיפור עוד מזמן רבנו המקובל האלהי רבי מרדכי שרעבי זצ"ל [ח].

עיונים והארות

ראה כמה גדולה כח המלקות, והבן. מאחד מהראשונים ז"ל. **עוד** מצאתי כתוב סוד המלקות באופן אחר. דע, כי מלקות עולה בגימטריא תקע"ו, כנגד כל הדינין, בין תקיפין בין נחין, ושרשם, משני שמות של אלהים ואדני". כי אלהים במלוי יודיין עולה ש', ובריבוע כזה, א' א"ל אלהי אלהים, עולה ר', הרי ש"ר, שהם גימטריא ת"ק ממלקות. ושם אדני עולה ס"ה, וט' אותיות של אלהים ואדני ע"ם כללות השני שמות הנזכרים, הרי תקע"ו.

נמצא, שהמלקות לתקן כל הדינין נחין וקשין. ולכן הקושר ידים בעמוד, יכוין לכפית הדינין, ויכוין בכוונה זו המלקה. וזהו כוונת המכה, שמכה ברצועות שור וחמור, שהם סוד הקלי' החמורות, כנגד שור וחמור. וצריך בית דין שלשה, כנגד כח"ב. ואם חסר אחד מהם, אינו בית דין, ששלשה ראשונות חשובות אחד. והכוונה, כי שורש הקלי' מגדולה ולמטה. ולכן צריך ב"ד שלשה, לתקן הדינין, ע"י קו המדה היורד מהג' עליונות למדום ולחברם, וז"ס (נחמי ט') ואתה מחיה את כולם. ולכן הג' ב"ד, אחד אומר הפסוקים, שהם אם לא תשמור וגומר, והפלא ה' את מכותך וגו', ואחד אומר הכה תכה, ואחד אומר והוא רחום וגו'. והאומר הפסוקים, 'אמר אותם בטעמים, וישב באמצע, כי הטעמים עולים לכתר. והאומר הכה ישב מצד שמאל, כנגד בינה, שהדינין מתערין מינה. והאומר והוא רחום, ישב בימין, כנגד חכמה, כרחם אב על בנים.

וצריך המקושר, כשקושרין אותו, שיתודה, ויאמר ג"כ פסוק (ירמי' ז') יסרני ה' אך במשפט, אל באפך פן תמעיטני. והכוונה, כי ר"ת של יסרני יהו"ה אך, עולה בגימטריא כ"א, כנגד שם אהי"ה. במשפ"ט א"ל באפך פ"ן, ר"ת בגימטריא פ"ה, ועם הכולל עולה פ"ו, כמנין אלהים. והכוונה, למתק שם אלהים בשם אהי"ה. וס"ת של יסרני יהו"ה א"ך במשפט א"ל באפך פ"ן, עולה קמ"ד. ואם תחשוב י' של תמעיטני, עולה קנ"ד, נגד אהי"ה דההי"ן שהוא קנ"א, ועם הג' כוללים מהג' שמות שבפסוק זה, שהם א"ך פ"ו קנ"א, סך הכל קנ"ד. ובזה הפסוק שמנה תיבות, כנגד שבע מדות הבנין, ואחד הממתקם. ודי בזה.

ובספר פרי עץ חיים (שער כז) כתב וז"ל: קודם שתתפלל מנחה, מלקות. ומורי ז"ל לא היה מקפיד, רק היה לוקה ד' מלקיות נגד ד' אותיות הוי"ה, ואחר המלקות טבילה בסוד באנו באש ובמים עכ"ל. ומלשון זה משמע דלא היה לוקה האר"י ז"ל רק ד' מכות, אמנם בס' "נגיד ומצוה" כתב וז"ל: קודם שתתפלל מנחה, מלקות, וראיתי למורי ז"ל שלא היה מקפיד מאד בענין המלקות כמו התענית, כי אין בדור זה סמוכין ומומחין, ואינו רק צער לבד, ולכן אין להקפיד כ"כ על זה, אך כל הפעמים שהיה לוקה, היו מלקין אותו ד' מלקיות כנגד ד' אותיות הוי"ה לא פחות ולא יותר. ואחר המלקות, טבילה, בסוד באנו באש ובמים עכ"ל. ובלשון זה יכול לפרש אע"פ שלא מקפיד, מ"מ כשהיה לוקה, היה לוקה ד' מלקיות, ר"ל ד' פעמים מלקות. וכן בספר "אמת ליעקב" בקונטרס

ובא אצלו אמר לו מה ראית אתה יהודי חייט שאכלת דג בשנים עשר דנרין אמר לו אדוני יש לנו יום אחד שכל עוונות שאנו עושין כל ימות השנה הוא מכפר עלינו. וכשבא אותו יום אין אנו צריכין לכבודו? א"ל כיון שהבאת ראיה לדבריך הרי אתה פטור וכו'.

ח. **כתב** מרן בשלחן ערוך (סי' תרז סעי' ו) כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו. וברמ"א ונהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו' ג' פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות, ונהגו להלקות ברצועה כל דהוא דאינו רק זכרון למלקות. ויקח רצועה של גגל על דרך שנאמר ידע שור קונוהו והנלקה לא יעמוד ולא ישב, רק מוטה, פניו לצפון ואחוריו לדרום.

וכתב רבנו האריז"ל בספר הליקוטים (דף סו ע"ג) וז"ל: סוד המלקות שצותה התורה עליו, וגם ארוז"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן וכו'. סוד הענין, הוא להסיר כתם החטא אשר נכתם האיש החוטא בנפשו ולטהר נשמתו. לא מפני העונש והטורח למקבלו, אלא הוא כמי ששותה סם המוות, ונותנים לו מעט צרי להצילו מהמיתה, ואעפ"י שהצרי אינו מור, מציילו בסגולה שיש בו. ככה הוא המלקות, מי שמקבלו בידוי והכנעה ובכיה ובושת פנים, הנה הוא מציילו מעונש גיהנם המר, דכתיב ארבעים יכנו לא יוסיף וכו'. ופי' הפסוק הוא כך, ארבעים יכנו, בעה"ז, פן יוסיף להכותו, בעה"ב, מכה רבה.

וצריך שתדע, כי החוטא, ביום שחטא יצא מכלל ברוך, ונכנס בכלל ארור. כי כל התורה באלה ובשבועה קבלנוה, כדכתיב (דברים כ"ז) ארור האיש אשר לא יקים וגו'. וזה היה הטעם שקלל הקב"ה לאדה"ר, באכלו מעץ הדעת טוב ורע. והקללות היו, עשרה לאדם, ועשרה לחוה, ועשרה לנחש, ותשעה לארץ, כמ"ש חז"ל במד"ר. א"כ, כולם יעלו ל"ט קללות. והחוטא הוא ארור, ונקרא מת אפילו בחייו, וצריך להחיותו ע"י המלקות, שכנגדן הכה הקב"ה לדור המבול, לפי שלא חזרו בתשובה, ארבעים יום, שנאמר (בראשית ז') כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה וכו'. ועתה מי שחוזר בתשובה, ומקבל מלקות ארבעים, חוזרים לו הל"ט שהוא הקללה, שכן תרגום ארור, ליט והמיתה לט"ל של חיים, שהוא רומז לטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים.

ועוד דע, שקודם שחטא היה דבק בהוי"ה אח"ד, שעולה ט"ל, ועכשיו שחטא, נדבק בכוחות הטומאה, שהם רומזים ל"ט מלאכות, אשר חייבים העושים אחד מהם בשבת. ורז"ל הוציאם ממלת אל"ה הדברים, שהם ל"ו, וג' האותיות שעולים ט"ל. והם כולם בחיצונים, ונקראים אבות מלאכות. ויש להם כמה תולדות כידוע, והם כולם כנגד ל"ט קללות הנז'. אמנם, עכשיו כשחזר הלוקה בתשובה, ונקלה אחיך, הרי הוא חוזר לידיק בהוי"ה אח"ד, שעולה ט"ל, וזוכה להחיות בט"ל של תחיית המתים. כמש"ה (ישעי' כ"ו) כי טל אורות טליך וכו'.

ט. צריך כל אדם להקפיד בערב יום הכיפורים שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה, וגם מי שאין דרכו בכך כל השנה, עכ"פ ביום הנורא הזה, צריך לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל ימות השנה וטו, ואם אמרו חז"ל כי בכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק"ו ביה"כ שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייצב לפני אלהיו ית' מן הבא בידו, ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום וי.

עיונים והארות

בפרט בימי החורף אם שלג ניתך ארצה הולכים וטובלים עצמם בשלג, ואחר כך חוככים את בשרם במין עשב שעלים שלהם מלאים קוצים ודרדרים, עד שיורד מבשרם דם, אחר שעור הבשר מתנפח, וכל זה עושין לכפרת עון ולהתם חטאת. והגאון ר' יהונתן מאייבשיץ צעק ככרוכיא על העושים כן בגופם. ומנהג סדר המלקות בערי פרס, שכל יחיד ויחיד שבבית הכנסת מסיר את בגדיו הקרובים לבשר ולוקח הרצועה ומכה בה על חלציו בידו, ואחר כך הולך וטובל, בכדי לטהר נפשו וגופו. ובסדורי ספרד בא"י וסת"מ ראיתי סדר המלקות בסדר אחר, ששליח בית דין אוסר ב' ידיו כפותים על עץ, ואומר לו השליח פסוק מוסר ה' בני אל תמאס וגו' עד כאב את בן ירצה ופסוק וידעת עם לבבך והשליח בית דין אין לו רשות להכות עד שהדיין יאמר לו שבצד שמאל יכה, והדיין נותן לו את הרצועה לתוך ידו, ומכה ט"ל מלקות, ואומר שלשה פעמים והוא רחום, בפעם הראשון יתחיל בכתף שמאל, בפעם שנית יתחיל והוא רחום בכתף הימני, בפעם השלישית יתחיל והוא רחום נגד החזה, ויתיר לו ידיו מן העמוד, ואומר להנלקה אלו הפסוקים "וסר עונך וחטאתך תכופר" "כל כלי יוצר עליך" וגו' עד נאם ה' ובעוד שהשליח בית דין עסוק בהלקאה, אחר העומד שם קורא פסוקים אלו בקול רם "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת" וגו' "והפלא ה' את מכותך", עד "ונאמנים".

ובן מצאתי כתוב בסדור ליוה"כ נוסח בבל, שנהגו ללקות ט"ל מלקות וגו' ואחר שהקושר קושר ידיו אל הקורה אומר הפסוקים מוסר ה' בני אל תמאס, והמלקה אומר לו וידוי, חרטה, דמעה. עכ"ל.

ט. **כתב** הטור (סי' תרו) ונהגו לטבול בערב יוה"כ, ואמר רב עמרם טובל אדם בשעה שביעית ומתפלל מנחה. וכתב הב"ח (שם). רצונו לומר דאף על פי דעיקר הטבילה משום יום הכפורים היא באה מכל מקום יקדימנה לתפלת המנחה דמאחר דתיקנו חז"ל להתודות במנחה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה אם כן וידוי זה הוא במקום הידוי שיש לו להתודות ביום הכפורים ועל כן בעינן שהתפלה עם הידוי יהיו בטהרה ובנקיות כמו ביום הכפורים עצמו. ע"כ. ובמ"ב (ס"ק יח) כתב דיש נוהגים לטבול קודם סעודה מפסקת כדי שיהיה סמוך ליוה"כ פ.

וממשיך הטור וכותב דטעם המנהג, דסמכו על מדרש של פרקי ר' אליעזר שנקיים כמלאכי השרת ביה"כ. ע"כ. ובזוה"ק פר' פנחס (דף ריד ע"ב) כתב, ובעיני בני היכלא בתשעה לירחא למעבד חדוותא ומטבל בנהרא לדכאה גרמייהו וכו' עכ"ל. וכתב הכה"ח (סי' תרו ס"ק נ) והוא כדי להתפלל בטהרה ביום הקדוש והנורא הזה, וגם כדי לקבל הארת יוה"כ. עכ"ל.

י. **כה"ח** (סי' תרו ס"ק בן) דהעיקר לטבול אחר חצות, ומיהו הרוצה להקדים לא יקדים משעה חמישית של היום שעה

"שפת אמת" דף קי"ח סדר ע"פ הסוד ד' פעמים מלקות כנגד ד' אותיות הוי"ה וכנגד ד' מיתות ב"ד יעו"ש. (כה"ח סי' תרו ס"ק מא).

ובן הוא סדר ותיקון ד' מיתות ב"ד, והוא מובא בספר כתר שם טוב (חלק ו דף 274) וז"ל: בהיותי עלם צעיר בעיר מולדתי ירושלם, זכורני שבערב יום הכיפורים בבוקר אחר תפלת שחרית כל יחידי ק"ק בית אל המתפללים עפ"י כוונת האר"י אשר יסדו ושכללו זקן זקני המקובל האלה"י רב שר שלום מזרחי שרעבי ז"ל מתאספים כל יחידי הקהל מהם רבנים גדולים וזקנים בכדי שילקו אותם. וזה אשר בעיני ראיתי, טרם כל מורידים היולנות של חלונות הבית כנסת, בכדי שהשכנים הזרים שם ובפרט הנשים, אל יראו ההכנות אשר יעשו תוך בית הכנסת. אחר כך מביאים קורה ונועצים אותו בקרקע הבית הכנסת והוא כפוף ומוטה באלכסון והנלקה מסיר כל בגדיו הפנימיים חוץ מן המכנסיים, והלוקה מעמיד הנלקה כלפי הקורה ונותן יד ימינו על יד שמאלו, והלוקה לוקח חבל וקושר שתי ידיו וכופתם יחד עם הקורה, ואחר כך מזמינים רב הקהל, וזכורני שאז הרב היה איש חסיד תוארו כמלאך ה' צבאות זקן ונשוא פנים זה שמו רבי נסים עני ז"ל. ואומר להנלקה שיתודה ובעודו מתודה לקח הרב הרצועה בידו, ומכה אותו בה, מכה אחת בצלעו הימנית, ואומר "והוא" וכשמכה לו מכה שניה בצלעו השמאלית אומר "רחום" ועל זה הדרך מכה ט"ל מכות. וראיתי אחרי זה איך עושים לו ד' מיתות בית דין. מלבישין להאיש שכבר הלוקוהו שק מכף רגל ועד קדקדו, וסוקלין אותו בשנים או ג' אבנים קטנות, והמתייסר נוטל אבן גדולה ומכה על לבו, והחכם מכריז ככה יעשה לאיש שהכעיס והקניט את בוראו, או לנו מיום הדין וגו'.

וסדר "שריפה", מדליקין נר של שעה ומטיפין תחת השק על בשרו ג' או ד' טיפות עד שרואין שהוא נרתע, ומכריז החכם ככה יעשה לאיש וגו'.

וסדר ה"הרג" בעודו מלובש השק משכיבין אותו בקרקע וסוחבין אותו ג' או ד' פעמים ע"י בחורים הולכה והובאה, ומכריז החכם וגו'.

וסדר ה"חנק" חונקין אותו בין שניהם באזור אחד על גרונו, או הוא עצמו בשתי ידיו והוא יושב על ברכיו ומכריז החכם וגו'.

קודם הסקילה אומר המתיסר: רבש"ע אם חטאתי לפניך ופגמתי באות י' של הוי"ה ובאות א' של אדנ"י ונתחייבתי בדין הצדק סקילה, הריני מקבל עלי סקילה, וקודם השריפה יאמר ופגמתי באות ה' ראשונה של הוי"ה, ובאות ד' של אדנ"י וכו' וכן קודם ההרג יאמר באות ו' ובאות נ', וקודם החנק באות ה' אחרונה של הוי"ה ובאות י' של אדנ"י וכו' וכן המנהג בק"ק בית אל שעושין לכל אלו היחידים כפי הפרוגרמא שזכרתי.

ויש חסידים ואנשי מעשה שמוסגפים עצמם בתעניות שונים,

י. טוב שיטבול האדם בערב יוה"כ, לכה"פ תשע טבילות וכך יהיה סדר טבילתו, בראשונה, יכוין להעביר הזוהמה והטומאה מעליו בכח שם אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה ה"ה העולה גי' מקוה.

ובטבילה השניה יכוין לתיקון הכעס, ויכוין כי כעס עם הכולל גי' מקוה"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה.

והשלישית למתק הדינים והגבורות במים שהם החסדים.

והרביעית לתקן מה שפגם בשם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

והחמישית לתקן מה שפגם בשם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

והשישית לתקן מה שפגם בשם מ"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.

והשביעית לתקן מה שפגם בשם ב"ן יו"ד ה"ה וי"ו ה"ה.

ובשמינית לפשוט מעליו בגדי החול. ויכוין עוד שתכלה שנה וקללותיה.

ובתשיעית לקבל עליו הארת קדושת יום הכיפורים.

ואם חל יום הכיפורים בליל שבת יכוין בטבילות שבת, אלא שבשעה שמכוין לקבל הארת שבת, יכוין גם לקבל הארת יום הכיפורים. וכ"ז מלבד הכוונות הנזכרות בדברי האר"י והרש"ש זיע"א וכנודע ליודעי ח"ן [יא].

יא. כתבו הקדמונים דעל ידי טבילה במקוה ימשך לאדם טהרת הלב וקדושת המחשבה, ויהיה לו לסיוע

עיונים והארות

ועיין כף החיים (סי' רס ס"ק ה) שהביא המנהג לטבול י"ג טבילות בערב שבת.

ובספר מעבר יבק (שפת אמת פרק יג) כתב לבעל תשובה שיטבול י"ד טבילות להמתיק י"ד עתים הכתובים בספר קהלת. והש"ה כתב (שער האותיות, קדושה, תמה) ואם הוא בעל תשובה, ובא לטהר את עצמו בערב שבת, אף כי בכל ימי השבוע תקונו כן, רק שאין אדם יכול לעמוד עליו, מכל מקום על כל פנים בערב שבת שהוא עת רצון, תיקון שבת מלכתא, צריך לכלול גם כן טבילת ותיקון בעל תשובה בתיקון וטבילת שבת, מחדא משתמע תרתי. אם הוא בריא ויכול לסבול, יטבול ארבע עשרה טבילות, לשלוט על ארבע עשרה עתים הרעים, ולהפך אותם לטובה, ולהיות לו כח לעמוד בהיכל מלכו של עולם, בסוד 'ועתה יגדל נא כח אדני' (במדבר יד, יז), באופן ובתיקון זה יהיו נמתקים אותם הארבע עשרה עתים הנזכרים. טבילה ראשונה הנה תועיל להעביר זוהמת עונו, ושלוש אחרות ליחד שלש אותיות ראשונות של הוי"ה אהי"ה אדני [יא"א, הה"ד, וי"ג, הה"ן] הנזכרים לעיל כפי הסדר הוידוי. ושלוש טבילות שניות לשלוש אותיות שניות. וכן לשלישית שלש טבילות כנגד אותיות שלישיות ורביעיות. וטבילה אחרונה בא ליחד שלש שמות שלשה כאחד, ויחדיו יהיו תמים על ראשו להשפיע עליו רוח טהרה ממקור כל המקורות.

עוד כתב הש"ה (יומא, עמוד התשובה טז), שמעתי כי היו כתב חסידים בזמנינו שטבלו ביום הזה (ערב יו"כ) ט"ל טבילות כנגד ט"ל מלקיות, ואז האדם מתעורר במאוד, ובערת הקדושה בלבו, ונתקיים בו באנו באש ובמים". וכן כתבו בשמו הרב באר היטב (שם ס"ק ח) והרב מחצית השקל (שם). וכן הוא בספר טהרת הקודש (מאמר מקוה ישראל, טבילת עיו"כ) לרבי אהרן ראטה ז"ל.

אחת קודם חצות.

יא. כ"כ כה"ח (סי' תקפא שם ס"ק פג).

במספר הטבילות מצינו בפוסקים כמה שיטות, הרמ"א בד"מ (סי' תרו) כתב דסגי לטבול טבילה אחת כיון שכל עיקרה לשם טהרה. ובספר חסידים (סי' שצג) כתב שכיון שנזכר בקרא ג' פעמים לשון טהרה לכן צריך לטבול שלש פעמים. ובמהרי"ל נקט דהטעם משום שנאמר ג"פ בקרא מקוה ישראל ה'. ויש שכתבו משום שהם נגד חטא, עון, ופשע.

ועיין בפרי עץ חיים (שער י"ח פ"ד) שכתב לטבול שלש טבילות לכבוד שבת, והם האחת לשם טהרה, השנית לפשוט בגדי החול מעליו, והשלישית לקבל תוספת הארת השבת. וכן כתב רבנו החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו חסד לאלפים (ר"ס, א), וכן כתב הרב אברהם חמווי ז"ל בספרו דבק מאח (טבילה ג). ועיין בספר חסידים (סי' שצד). והגאון החיד"א ז"ל כתב במורה באצבע (ד, קל"ז) גבי ערב שבת קודש, לטבול טבילה לשם טהרה, ועוד ארבע טבילות לקבל ארבע מיתות בית דין, ולתקן מה שפגם בארבע אותיות הוי"ה, ועוד טבילה ליחד כל האותיות, ועוד אחת לתקן הכעס, ועוד אחת לפשוט בגדי החול, ועוד שתיים לקבל הארת וקדושת שבת עד כאן דבריו. הרי לדבריו צריך לטבול עשר טבילות. וא"כ ה"ה הכא אלא שבמקום כוונות השבת יכוין לקבל הארת קדושת יו"כ.

ובשער רוח הקודש לרבנו האריז"ל (דף עט ע"ב) כתב כוונות לטבילת י"ג טבילות וסודותיהם. ועיין בספר אגרא דפרקא (סי' לה) בענין טבילת י"ג טבילות לבעל תשובה לטהר נפשו ורוחו ונשמתו. ורבנו יוסף חיים ז"ל בספרו כתר מלכות (סי' קצח) כתב, לטבול י"ג טבילות קודם מנחה בשבת. וכמובן שהוא משום הארת י"ג תיקוני דיקנא המתגלים בתפלה זו.

גדול להדבק בבורא עולם ויב. ועל ידיה מתקדש האדם ונעשה כבריה חדשה [ג].

יב. אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום, ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם כי כל קב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג הוא ק"ח דרהם. ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוח הראשון וכן יעשה בשלישי [יד].

יג. ואם גם זה אינו יכול כגון מי שהוא חולה או שיש לו אונס אחר יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר: יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן עז"ה עד עשר פעמים. ויחזור ויערה עשר פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשר אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשר פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשר אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים [טו].

יד. בערב יוה"כ הגם שיאכל כמצותו, מורא שמים יהיה חופף עליו. ויזהר למען דעת פירוש סדר עבודה שיאמר ביוה"כ כדי להבין הדברים שמוציא מפיו. ויטבול בהכנעה גדולה על כל פנים [טז].

טו. כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת ויבקש מהם מחילה, ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו. דאם בין אדם לחברו חייבו חז"ל לבקש מחילה קודם יוה"כ, כל שכן מאביו ואמו, שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום. ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה שיאמרו בפייהם, אנכי מוחל לבני פלוני על כל מה שחטא לי מחילה גמורה. וכן (הבעל) יתן מחילה לאשתו על אשר בזכה מן הבית שלא כרצונו. וכן על כל תלמיד שיש לו רב בעיר, ילך אצלו קודם יוה"כ ויבקש ממנו מחילה [יז].

עיונים והארות

ומובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים פעם. ומציין שם המו"ל מספר בא"ח (שם), וכף החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

טז. מורה באצבע (אות רסט). והרוצה ללמוד סדר העבודה כדבעי ילמד בחוברת "כשגל ילבינו" בהוצאת ישיבתינו הקדושה והיכלא דרשב"י שמסודר בטוב טעם ודעת עם תמונות מרהיבות שרק רואים בהם וכל סדר העבודה רץ, וב"ה בימינו רבים ואלפים לומדים בזה ונהנים מאד.

יז. בא"ח (ש"א פר' וילך אות ו).

המנהג שהאבות מברכים את ילדיהם בערב יום כיפור, הובא בחיי אדם (הלכות ערב יו"כ, כלל קמד סעי' יט) ויסוד ושורש העבודה (שער יא פרק ה) ומנהגי חתם סופר (פ"ז ס"ב) וקיצור שולחן ערוך (סימן קלא סעי' טז) ומטה אפרים (סימן תריט אות ב). וכן כתב בספר מכתב סופר (ח"א, חלק הדרשות, בתולדות המחבר, הנקרא "באר מרים", עמוד מה) וז"ל: דכירנא, שאני ואחי הגדול בעל הכתב סופר זצ"ל, הלכנו תמיד בערב יום כיפור, קודם כניסת יום הקדוש, לקבל ברכת קדשו של אבינו זי"ע. עכ"ל. וכ"ה בכה"ח (סי' תרו ס"ק מד) כתב ורבים הולכים גם לקרוביהם אנשים של צורה וחסידים ואנשי

יב. כתב השל"ה הק' (שער האותיות, אות ט, ד"ה עוד יש), ועתה לא באתי אלא להודיע גודל מעלת המקוה, אשרי מי שמרגיל בטהרה זו תמיד, ויועיל לכל הטומאות, וגם לטומאת העבירות, ויבא לידי טהרה דהיינו טהרת הלב, כמו שכתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, לב טהור ברא ראשי תיבות 'טבל', ומטהרת הרהור הלב ונמשך טהרת המחשבה, שהיא במוח שיהיה לו מחשבה טהורה.

ויש מי שכתב כשאדם טובל במקוה זוכה ונעשה כביכול טפל לשכינה הקד' וזה טבילה טבל-יה.

וכתב הראשית חכמה (שער האהבה, פרק יא, אות כב), הטהרה על ידי הטבילה, סיוע גדול לידבק באדם נפשו באלקיו ובעבודתו.

ובהקדמת ספר עץ חיים (ענין סור מרע ועשה טוב) כתב, בענין השגת האדם, אין לך דבר שמועיל כמו הטהרה והטבילה, שיהיה האדם טהור בכל עת.

יג. שלחן הטהור (סי' פח, סעי' א) להרה"ק מקאמאנא זצוק"ל: ראוי לזהר בטבילה בכל עת, שמטהר נפשו ורוחו ונשמתו, ונשמר בלילה ממקרה לילה, ונתקדש ונעשה בריה חדשה.

יד. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג). והם בימינו לערך כ-13 ליטר מים.

טז. בא"ח (שם), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

- טז. נוהגים לעשות התרת נדרים בערב יום כיפור, ומנהג ירושלים לומר סדר התרת קללות, וכן הוא מנהג ישיבתנו הק', ואם אפשר ישבו עשרה דיינים כדי שתועיל התרה זו גם לנידוי [יח].
- יז. ישתדל ליתן כופר נפשו צדקה לעמלי תורה בעין יפה, ומצוה ליתן בפרהסיא דממנו יראו וכן יעשו שיתנו איש כמתנת ידו [יט].

סדר הידוי במנחה בערב יום כיפור

- יח. מתפללים תפילת מנחה קודם סעודת מפסקת וצריך להתוודות בה שמא יארע דבר קלקלה בתוך הסעודה. היחיד אומרה אחר תפילת שמונה עשרה לאחר פסוק יהיו לרצון הראשון. והש"צ אינו חוזר על ידיו זה ועל חטא אף לאחר תפילתו [א].
- יט. אע"פ שהתודה אדם קודם אכילתו, מ"מ עיקר הידוי הוא קודם שיתקדש החג. ולכן אחר האכילה חוזר ומתודה שוב [ב].

עיונים והארות

א. גמ' יומא (פז:), תנו רבנן מצות ידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה, שמא תטרף דעתו בסעודה. ואף על פי שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא יארע דבר קלקלה בסעודה. ואף על פי שהתודה ערבית יתודה שחרית, שחרית יתודה במוסף, במוסף יתודה במנחה, במנחה יתודה בנעילה. והיכן אומרו? יחיד אחר תפלתו, ושליח צבור אומרו באמצע". וכתב רש"י שמא תטרף דעתו מחמת שכרות, ויארע קלקלה של חטא. וברמב"ם (פ"ב הלכות תשובה ה"ז) פירש הטעם פן יחנק בשעת סעודתו קודם שיתודה וזה מפני שהשטן מקטרג באותה שעה. ונפסק בשו"ע (סי' תרז סעי' א) ובחזו"ע (ימים נוראים הלכות עריו"כ הלכה כד).

מעשה שיברכו אותם ומבקשים מהם שיתפללו בעדם ביום הקדוש הזה.

והרב שער המלך (שער ה, פרק א) כתב, טרם הליכתו לבית הכנסת כל אחד ואחד יקדש את ידיו ויפרוש את כפיו ויברך את בניו, ויש לנו רמז וסימן לדבר שיעקב אבינו עליו השלום בתשעה לחודש תשרי באותו יום בירך את מנשה ואת אפרים, ולזה יש לנו זכרון לדורי דורות שכל אחד יברך את בניו בערב יום הכיפורים בברכה זו, באמור אליו בני ישימך אלהים כאפרים וכמנשה, יברכך ה' וישמרך וכו' ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו של פניך כל ימי חיך שלא תחטא, וישים חשקך בתורה ובמצוות, ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצוות כל ימיהם, ויהי מקורך ברוך ושמח באשת נעורייך, ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת, ולא על ידי מתנת בשר ודם, פרנסה שתהיה פנוי לעבודת השם יתברך, ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים, עם כל צדיקי וחסידי ישראל העושים רצון האל יתברך אמן. ונזכר בספר אור צדיקים ועוד במחזורים. והביאו הרב בית הכפורת (הליכה לביהב"נ ד). וכן כתב הרב תפלה נהורא (דף רי ע"ב), וקודם שילך לבית הכנסת יברך את בניו בבכיה עצומה, ועיקר הברכה תהיה שיהיו עובדי השם יתברך כל ימיהם, ויתן להם חיים ושנים ארוכים, ויזכה לראות מהם בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות כל ימי חייהם, ויוכיח אותם שילכו ביראת השם כל ימי חייהם, ויכוין בתוכחה זו לתת נחת רוח לבורא יתברך שמו. והביאו הרב זכר דוד (פרק ע).

ב. כ"ב הרמב"ן ז"ל (והביאו הר"ן על הגמ' יומא פז: דף ו. ד"ה צריך) דה"ק מצות ידוי של ערב יוה"כ שצריך להתוודות קודם שיכנס ליום בתשובה הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הידוי והיום אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנעו שכרותו מן הידוי ולפיכך החמירו עליו להתוודות קודם אכילה ואף על פי שהתודה קודם אכילה חוזר ומתודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו שמא יארע דבר קלקלה של חטא בסעודה אבל ידוי של ערבית שהוא ידוי של יוה"כ עצמו לא קתני דודאי מתודה הוא ביוה"כ אלא קתני אף על פי שהתודה ערבית מתודה שחרית וכל היום שמא יארע לו דבר עבירה כל היום דיוה"כ בסופו עם חשיכה הוא מכפר כדכתיב לעיל והביא ראיה לדבריו מדתניא בתוספתא מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתודה אדם קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בתוך אכילה ושתיה ואף על פי שהתודה קודם שיאכל וישתה צריך שיתודה לאחר אכילה ושתיה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה ואף על פי שהתודה לאחר שאכל ושתה צריך שיתודה ערבית ואף על פי שהתודה ערבית צריך שיתודה שחרית. עכ"ל.

יח. כה"ח (סי' תקפ"א ס"ק יב) וז"ל: ומה שנוהגין לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ראש השנה וארבעים יום קודם יום הכפורים, הוא על פי מה שכתב בזוהר פרשת פקודי דף רמ"ט ע"ב דמי שנתחייב נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה ישאר בנידויו ארבעים יום ואינה נשמעת תפלתו יעו"ש, ועל כן נוהגין לעשות התרה וליזהר מכאן ואילך בכל עניניו שלא יתחייב ח"ו נזיפה או נידוי בבית דין של מעלה ואין נשמעת תפלתו בראש השנה וביום הכפורים, והגם דבכל זמן צריך לזהר מכל מקום בימים אלו הוא יותר קשה. וחסידי בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשינו ירושלים ת"ו נוהגין לעשות התרה בכל ערב שבת בכל השנה ומנהג יפה הוא.

וכ"ב השל"ה (מסכת יומא נר מצוה או"ח כ"ב) וז"ל: מכל מקום אני אומר הנהגה כדברי הרמב"ן, הוא מנהג טוב וישר בעיני אלהים וכן אני נוהג, וכשאני רואה בין השמשות ממשמש ובא והוא סמיך לחשיכה, אני מתודה בכל יכולתי. עכ"ל.

יט. מועד לכל חי (סי' טז אות כב).

כ. הוידי צריך להיות מעומד וג, וישחה בעת הידוי לאות הכנעה ודו.

כא. אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט החטא הרשות בידו. ואם מתודה בלחש נכון לפרט החטא וה, אבל שליח ציבור לא יפרט החטא.

כב. סדר הידוי צ"ל על סדר א' ב', ויכפול אותיות מנצפ"ך, ויכוין לתקן ט' ספירות דז"א בבחינת ג' כלים פנימי אמצעי וחיצון כמפורט בסידור רבנו הרש"ש. ויכה על ליבו בכל פרט שמזכיר, מעומד וה. ובסדר

עיונים והארות

כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב מכה פשעו לא יצליח! לא קשיא: הא בחטא מפורסם, הא בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, כאן בעבירות שבין אדם למקום. תניא וצריך לפרט החטא שנא' (שמות לב, לא) אנה חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב, דברי ר' יהודה בן בבא. ור"ע אמר אין צריך שנא' (תהלים לב, א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. ובפשטות נראה דהלכה כר"ע, דקיי"ל הלכה כר"ע מחביריו, אלא שהרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ב) פסק כר' יהודה בר בבא. וכתב הב"י דטעמו משום שרב אזיל ג"כ בשטתיה דהרי תירץ כאן בחטא מפורסם וכאן בחטא שאינו מפורסם וחטא העגל מפורסם הוא ואפ"ה ר"ע ס"ל שלא מפרט החטא ואפ"ה רב ס"ל שמפרט והלכתא כרב וכו' יהודה בו בבא. וכ"פ המרדכי והכל בו. לעומתם הרי"ף והרא"ש לא כתבו דברי רב יהודה אלא רק דברי ר"ז ומשמע דס"ל כוותיה וכו"ע ומשום שמדברי רב יהודה אמר רב לא משמע הכי לכך לא כתבו להדיא דברי ר' עקיבא. ולהלכה כתב הב"י דכיון שהרי"ף והרא"ש פסקו כן הכי נקטינן, ומ"מ נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו, דרבי עקיבא לא אסר לפרט החטא, ולא בא אלא לומר שהוא יותר עדיף ממי שאינו מפרט חטאיו, ועוד דאפשר דלא אמר רבי עקיבא אלא דמפרט אותם בקול רם אבל בלחש שפיר דמי למיפרט כדי שיתבייש יותר, ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם, והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם וכו', דבמתודה לפני בני אדם בקול רם מיירי, דאי בלחש כי אינו מפורסם מאי הוי הא אף על פי דמפרט אכתי מוכסה הוא.

וכ"פ בשו"ע וז"ל: אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט, הרשות בידו. ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא. וברמ"א אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, אין לפרט החטא, ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה.

ובב"ב חילק בין מפורסם לרבים דשרי לפרט ובקול רם לבין כשלא מפורסם דאיסורא נמי איכא, ועיי' עוד בכה"ח (ס"ק יב) מש"כ בזה.

ו. כ"ב רבנו האריז"ל בשעה"כ (סוף דרוש ה' דחזרת העמידה דף מב ע"ג) וז"ל: בעת שאתה מתוד' הידוי, תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה, בין בשחר בין במנחה, על כל תיבה ותיבה של אשמונו בגדנו כו' הכאה אחת, ותכוין בזה כי הנה נודע שלב האדם נעשה מכח גודל הארת החו"ג, והיסודות דאו"א מתגלים שם בחזה דז"א כי שם נפסק היסוד דאימא כמבואר אצלנו, והחוטא גורם הסתלקות המוחין לעלותם למעלה במקום הסתום והמכוסה, ומונע ירידת החסדים ההם אל הלב. ותכוין שעתה ע"י הידוי נתקן הענין ונתכפרו עונותיו בסוד ונשא

והגאון פרי חדש (סי' תרז ס"ק א) כתב וז"ל: ועכשיו נהגו לומר "לך אלי תשוקתי" שיש בה וידוי. צריך לקום בשעת הידוי לקיים סברת הרמב"ן ונכון עכ"ל. אמנם העולם לא נהגו לקום בשעת אמירת "לך אלי תשוקתי" על אף שבו אנו יוצאים אליבא דהרמב"ן.

ובאשכנז נהגו לומר "תפלה זכה" שייסדה בעל ספר חיי אדם והביאה בספרו (כלל קמד סעיף כ) שיש בה וידוי על העוונות וכו' במשנה ברורה (סי' תרז ס"ק א) עיין שם.

ובסידור בית יעקב להיעב"ץ בסדר יום הכיפורים כתב שעם החשיכה ממש יאמר בקצרה וידוי "אשמנו" וכו' לצאת אליבא דהרמב"ן.

ולבן במקום שמאחרים לומר כל נדרי כדאי שיאמר קודם השקיעה וידוי כדי שיעשו תשובה בשקיעה ואח"כ כל נדרי ופיוט לך אלי.

ג. ביומא (פז): אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא (בתפלת החזרה ביום הכפורים), ואמר אבל חטאנו וכו' קם מיקם. אמר שמע מינה עיקר וידוי האי הוא. וכתב הר"ן, מהא שמעינן שחייב אדם להתודות מעומד, ושכל הצבור חייבים להתודות יחד עם השליח צבור. ועיי' בפרי חדש, שאע"פ שכבר היחיד התודה בתפלתו, יש להחמיר שצריך לעמוד ולהתודות עם השליח צבור. ועיי' בספר אות היא לעולם ח"א (מערכת וידוי אות צב). מש"כ בזה. ועיי' בשו"ת מהר"ם בן חביב (חאו"ח סי' פ) שכתב, ומשמע לי דמדינא דגמרא כיון שעמד בשעה שאמר חטאנו עוינו פשענו שהוא עיקר הידוי (יומא לו), שוב אינו צריך לעמוד. ומ"מ כיון שהציבור נוהגים לעמוד בכל הידוי, אל ישנה ממנהגם. וכ"פ שו"ע (סי' תרז סעי' ג). וכתב המ"ב (ס"ק י) דהעמידה צריכה להיות עד אחר אומרו על חטאים שאנו חייבים עליהם ד' מיתות ב"ד.

וסגולת הידוי כתב הכה"ח (ס"ק ג') בשם ספר המדות דעל ידי הידוי יתבטלו מחשבות שונאך מעליך.

ד. כתב המג"א (ס' קלא) בשם של"ה (יומא עמוד התשובה) שצריך לשחות בשעת הידוי כמו במודים. והביאוהו האחרונים, וכמו שציין הכה"ח (שם ס"ק יב). ומצינו לו תנא דמסייע מדברי הראשונים, שכתב בסידור רס"ג (עמ' רס) שצריך להתודות בכפיפת הראש. והמאירי (יומא פז): כתב שצריך לאומרו בהשתחואה. ובלשון השל"ה שם כתוב, שיכרע עד שיתפקקו החוליות שבשדרה. אולם מרן החיד"א בספרו קשר גודל (סי' יט ס"ה) כתב וז"ל ויען הדור יתום לא ישחה הרבה אלא מעט כדי שלא ילעגו עליו רבים ויחטאו, ע"כ.

ה. נחלקו רבותינו הראשונים אם צריך האדם לפרט חטאיו או לא. דהנה בגמ' יומא (פו:) איתא אמר רב יהודה: רב רמי,

על חטא יש לאמרו בסדר א"ב ובסדר תשר"ק ובשני הסדרים יכפול אותיות מנצפ"ך [ז].

כג. כשמתודה, יתכוין להתודות גם על חטאים שעבר עליהם בשנים שעברו אע"פ שלא חזר עליהם, ועל חטאים שחטא בגלגולים קודמים. וגם יכוין להתודות על כל אותם נשמות שהן משורש נשמותו, ועל כל נשמות ישראל מצד הערבות של כלל עם ישראל [ח].

כד. חסידים הראשונים היו כותבים באגרת עונותיהם כשהיו חוטאים כדי להתודות על חטאתם וכדי שיזכור ויתחרט ויעשה תשובה. וטוב לילך אצל חכם שילמדנו סדר תשובה ותיקון על עונותיו. ואין זה בכלל מפרש חטאיו לרבים [ט].

כה. טוב לומר קודם היודי לשם יחוד קבה"ו וכו' הנה אנחנו באים לקיים מ"ע של היודי בעדנו ובעד כל עמך ישראל החיים והמתים, כדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא

עיונים והארות

נענש על חבירו מטעם הערבות, כי כל ישראל הם גוף אחד כלול מאברים רבים, אם כן לזה ראוי לאדם שיתודה בלשון רבים כדי שיתודה גם על חבירו, ולכן אף אם יש עבירות שלא חטא בהם הנה אפשר שחבירו חטא בהם, ועל כן צריך להתודות בלשון רבים ואף על פי שהוא לא עשה אותה העבירה עכ"ל. והביאו שלמי צבור (דף קמח ע"ב). (ושם הביא מעשה שהיה בימי הרמב"ם וז"ל: מעשה שהיה בימי הרמב"ם שאדם גדול לא היה רוצה לקרות ויודי יום הכפורים, כי יודע בעצמו שלא עשה דבר עבירה ולמה ידבר שקרים לפניו יתברך והוא חותמו אמת, והשיבו הרמב"ם ז"ל אילו ידעת אתה הנלבב כמה חומר עבודת ה' יתעלה וכמה צריך לעבוד אלוה הזה, והיית מקיף העבודה הראויה והמוכרחת לאדון, היית יודע בודאי שאין כל יום שאין אתה עושה כל האמור בויודי ועוד נוסף כהנה וכהנה, וכל אדם נידון לפי גודל חכמתו, שהרי מצינו שדוד המלך ע"ה נכתב עליו עון אשת איש, והיא היתה מגורשת מאוריה, ועון הריגתו ואף כי היה חייב מיתה, ועון ציצית של מלך שאול אף כי היה רודפו והיה חייב מדין מחתרת, וכן כל כיוצא בזה לפי מה שהוא האדם כן משפטו ושאינתו, ואף על דבר זה שדיברת עתיד אתה ליתן את הדין ע"כ, וכתב על זה ה"ה מוהר"ח א"נר"ו ומאד יחרד האיש וילפת ובמסתרים תבכה נפשו בהגלות נגלות אמרי קדוש אבי התעודה הרמב"ם הללו, כי אש יצאה מחשבון נפש האדם אז ינעם לבבו ובמרידות יאנח לבקש רחמי שמים הרחמים והסליחות כי אל רחום הוא ע"כ). ועיין עוד בחסד לאלפים (אות ג) שכתב עוד טעמים אחרים מפני שאפשר שחטא בגלגולים אחרים, וכתב שזה הטעם שאומרים בנוסח היודי חטאנו אנו ואבותינו שהגלגול שעבר נקרא אב. ועוד כתב טעם אחר מפני שיש איזה עבירות שדש אדם בעקיבו והמה חמורות, כגון כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה וכל המלבין פני חבירו כאילו שופך דמים וכדומה יעו"ש. ועוד יש מי שפירש שאף על פי שהוא לא חטא בעבירות הללו אפשר שאחד משורש נשמתו חטא, ועל כן הוא מתודה עליו כדי לתקנו.

וכ"ב מו"ר מופת הדור בספרו חזו"ע (ימים נוראים הלכות עיו"כ הלכה כה בהערה) עי"ש. ובכה"ח (סי' תרז ס"ק לה) כתב דבעת שמתודה האדם, צריך להתודות על כל מה שחטא מיום בריאת העולם ועד עתה, דנשמתו אחת היא. **ט. כ"ב** הכה"ח (שם ס"ק יד) בשם ספר חסידים (סי' כא).

השעיר עליו את כל עונותם, שע"י אמירת היודי שאומרים הקהל, המקטרג לוקח חלקו בעת היודי והולך לו ונפרש ממקום הקדוש', ואז נעשים השני זיווגים של לאה וישראל בעת י"ג מדות, ושל רחל ויעקב בעת נפילת אפים וזר לא יקרב אליהם לטמא את משכן ה' ח"ו, ועל ידי הכאות האלו אתה גורם להכות שם ולהוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה, למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה, ולפי שהיד ימינית היא סוד החמש חסדים בשרשם העליון ולכן צריך להכות ביד ימינו על לבו, ויכוין לנענע החסדים אשר למעל' ולהורידם למטה במקום הגילוי. עכ"ל.

ובכה"ח (סי' קלא ס"ק ה) כתב בשם המג"א שיכה על הלב לומר אתה גרמת לי.

ז. כ"ב רבנו הטור (סי' תרז) וז"ל: ובאשכנז נוהגים לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטים בו החטאים. וכן כתב ר' עמרם והרמב"ם (בסידור תפילותיו בסוף ספר אהבה תפלות כל השנה סדר היודי). והטעם שתקנו היודי בסדר א' ב' כתב הכה"ח (סי' תרז ס"ק ח"י) לפי שהיודי הוא מפני שעברו על התורה שניתנה בא' ב' וכדרך שאמרו בפרק חלק (דף קד). יעו"ש, אי נמי כדי שיהיו מורגלים בפיהם ויחזרו בתשובה שלימה בזכור אותם ולא יחזרו לצורתם. וכן צריך להתודות כנגד ה' אותיות מנצפ"ך כמו שכתבנו לעיל סימן קל"א אות ז' יעו"ש, והוא כדי לתקן מה שפגם בכ"ב אותיות וה' אותיות מנצפ"ך כנודע. עכ"ל.

עוד כתב (ס"ק יט), ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' וכו'. יש נוהגין לומר על חטא בסדר א' ב' ובסדר תשר"ק. וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל לומר על סדר א' ב' ועל סדר תשר"ק, ועתה נתפשט המנהג לאומרו בכמה מקומות, וכבר הוא מסודר וכתוב בסידור הרש"ש ז"ל. וגם כתוב שם הטעם בסוד דעל סדר א' ב' הוא בבחינת אור ישר ועל סדר תשר"ק הוא בבחינת אור חוזר דבחינת חכמה יעו"ש, ור"ל כדי לתקן מה שפגם באור ישר ובאור חוזר דבחינת חכמה.

ח. כ"ב בשעה"כ (שם) וז"ל: גם צריך האדם לומר כל פרטי היודי כולם אשמנו בגדנו וכו', ואף על פי שיודע האדם בעצמו שאין בו כל הדברים ההם ונראה כמדבר שקר אין חשש בזה, ואדרבא הוא מוכרח לומר כך, וזוהו תבין טעם נכון למה נתקן היודי בלשון רבים כי היה צריך לומר אשמתי בגדתי וכו', אך הענין הוא שמלבד מה שנענש האדם על חטאיו גם הוא

התנדודו את חטאתם אשר עשו. ויהי נועם וכו' ויכוין לקיים מ"ע של הוידוין[1].

סדר סעודה מפסקת

- כו.** יאכל סעודה המפסקת בשמחה ובכבוד ראש מחרדת היום, אך לא יאכל במרוצה ובדאגה כי האכילה בענין זה מזקת ח"ו, אלא יאכל במתינות ובישוב הדעת[א]. ויפסיק לאכול מבעוד יום כדי שיוסיף מחול על הקודש[ב], ויזהר שלא יאכל אכילה גסה ולא מאכלים כבדים כדי שלא יתגאה בתפילתו[ג], ולא יאכל מאכלים המחממים את הגוף ולא מאכלי חלב שלא יבא לידי קרי ח"ו[ד].
- כז.** טוב ונכון להשתדל מאד להאכיל עניים על שולחנו בעת סעודת מפסקת, ויהיה נחשב לו כמזבח כפרה[ה].

עיונים והארות

דלא אפשר במאכלים אחרים יש להקל, דכל מה שכתב מרן השו"ע זה רק ממידת חסידות ולא עיקר הדין והוכיח כן מהגמ' יומא (יח). ע"ש.

ד. כ"ב מהר"ל (מנהגים, הלכות ערב יום כיפור ח), כל אדם יזהר שלא יאכל בסעודה המפסקת דברים המחממין כגון מיני בשמים, וכן מוריקא שקורין זאפרן, ויין טוב וביצים, פן חס ושלום אם יראה קרי אין מתירין לו לטבול, כי יום הוא שאסור להושיט אפילו אצבע קטנה במים. ואמר מהר"י סג"ל שכן ראה ברבותיו ששתו מים ואכלו פרי שקורין ערד עפיל כדי להתקרר להשמר בנקיות. ואומר שכן ראה מרבו המובהק מהר"ש שהיה נוטל הפרי הנזכר ושורוהו במים להצטנן במאד ואכל ונתן לכל בני ביתו. וכן ראה שעשו אפילו זקנים גם אם פסק תאותם שתופר האביונה, שמא עשו ללמוד לאחרים להזהר. ולא יאכל יותר מדאי פן חס ושלום יבא לידי קלות ראש. אמר מהר"י סג"ל שכן אסור לאכול מיני מאכלי חלב בערב יום כפור שהוא מרבה קרי כדאיתא התם בפ"ק דיומא (יח). תנו רבנן זב תולה בכל מיני מאכל והולך ומונה גם כן חלב, ואמר מהר"י סג"ל דגם אם מקרר הוא מכל מקום מרבה את הזרע.

וכ"ב הרמ"א (שם סעי' ד) אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, שלא יבא לידי קרי, וכן אין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאוכלן. ובכה"ח (ס"ק לד) כתב דלא יאכל הרבה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים וכד' שהם גורמות טומאת קרי מאד.

ה. כתב הרב חמדת ימים (דף סג ע"ג) וכבר כתבנו לעיל בשם הרב האר"י זלה"ה כי עשרת ימי תשובה הם תיקון ימי השנה, כי העושה תשובה ומתענה בהם מוחלים לו בכל יום מימי השבוע שבעשרת ימי תשובה מה שחטא ביום ההוא לעולם, ועל כן מה טוב לכוין לתקן בכח סגולת אכילתו היום אשר רבה היא למעלה מאוד, כל אכילה של איסור וכל אשר הרבה לאכול ולשתות בשמחת מריעות בשחוק ובקלות ראש, אשר נכשל ונלכד בהם בכמה ימים ולילות עמל בימי שנה. ובכח סגולת מצות אכילה זו בקדושה ובטהרה ובמורא גדול, יתקן את אשר עיוות, ומצא כדי גאולתו, ובכל סעודותיו בקרב עשרת ימי תשובה יהיו עניים בני תורה באוכלי שלחנו, וביותר בסעודת ערב יום הכיפורים להיות לו על שלחנו, מזבח כפרה לכפר בעדו מאשר חטא על הנפש באכילות אסורות אשר לא כדת של תורה, והוא מהתיקונים הגדולים לפגם עון איסור מאכלות אסורות.

י. וכשמתודה צריך לומר הוידוי בנחת ובשלוה, ובלב נשבר ונדכה, וישהה בין תיבה לתיבה לידע לפני מי הוא מתודה, דאם יאמר אותו במרוצה ובלתי הבנה הרי זה בא לתקן ונמצא מקלקל, כי הוא בא להתודות ולבקש כפרה, מלפני מלך רם ונשא, ואין אליו פניו ישא, אם לא יאמר אותו כמו עני ודכא וברוח נמוכה. (כה"ח סי' קלא ס"ק טו"ב)

א. כתב רבנו הרב משה קורדבירו ז"ל בספרו עבודת יום הכיפורים (זבחי שלמים, תיקוני המתכפרים ב), דרך כל ישראל לשמוח בערב יום כפורים ולתקן סעודה יפה, וכן הדין, וכן פירשו בגמרא (ברכות ח:). והנה יום הכפורים עצמו אין בו אכילה, מפני שצריך לענות הגוף, ולהחזיק הרוחני שהוא הנפש והרוח והנשמה, ומזון יום הכפורים הוא מזון העולם הבא. לכך צריך לענות הנפש הבהמית הזאת, ולהגביר הנפש הרוחנית משפע עולם הבא.

ב. בגמ' יומא (פא:) תניא: ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה, תלמוד לומר בערב. אי בערב, יכול משתחשך, תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד, מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש. ואין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב. ע"כ, וכ"פ טוש"ע (סי' תרח סעי' א) אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות דמקרא נפקא לן שצריך להוסיף מחול על הקודש, ותוספת זה אין לו שיעור, אלא קודם בין השמשות, אם מעט או הרבה. ע"כ. וצריך להוסיף מחול על הקודש בין באכילה ובין במלאכה וכ"כ הכה"ח (סי' תרח ס"ק א) ומו"ר מופת הדור (חזו"ע הלכות עיו"כ הלכה כו). ותוספת זו מדאורייתא היא. ואף נשים מצוות בזה ומצוה לזרזם על כך ולהזהירם על זה כי תהלות לאל אכשור דרא. ושומעות הן בקול מורים. וכמו שכתב הכה"ח (שם ס"ק ט) ומו"ר מופת הדור (שם הלכה כו).

ג. כ"ב הבי"ב בשם הכל בו ופסקו בשו"ע (שם סעי' ד). וכ"כ בסדר היום (סדר ערב יום כפורים), סעודה המפסקת, יתחיל בה מבעוד יום, כדי שיוכל לנוח מעט מאכילתו קודם שילך לבית הכנסת, ולא יטריד עליו אכילתו בתפילתו, שלא ימצא עכור בתפילתו, ולא יוכל לכוין בה כראוי, והחכם עיניו בראשו, לאכול דברים טובים ומטעמים טובים, מעטי הכמות ורבי האיכות, שיוכל לסמוך עליהם כל היום, ולא יזיקו לו. וזהו דרך החכמים ובעלי השכל, גם כדי שלא יצטרכו לצאת מבית הכנסת לעשות צרכיהם. והביאו השל"ה (יומא נר מצוה יב). וכן הוא בלבוש (תר"ח, א) ובט"ז (שם ס"ק א) ובשלחן ערוך רבנו זלמן ז"ל (שם סעי' ח). וכתב הכה"ח (ס"ק כט) דהיכא

כח. יש בוצעין על שתי ככרות כמו יו"ט[ח]. ונוהגין לטבל הפת בסוכר או בדבש, מלבד הטיבול במלח[ח].
 כט. יאמר דברי תורה על השלחן וטוב שיאמר פרק ממשניות יומא, ויאמר פטום הקטורת, וישבח לקב"ה שנתן לנו יום קדוש זה ויאמר ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מהטועים וכו'[ח].
 ל. בגמר הסעודה יאמר שיר המעלות בשושב ה' וכו'[ט]. ויזהר ביותר לברך ברהמ"ז בכוונה גדולה.
 לא. לאחר סעודה המפסקת יאמר נוסח לשם יחוד וכו' לקבל תוספת קדושת יום הכפורים[י].
 לב. המפסיק לאכול סעודה מפסקת בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל התענית ויא.

איסור עשיית מלאכה ביום הכיפורים

מצות לא תעשה לעשות מלאכה ביום הכיפורים, שנאמר (ויקרא טז, כט) "וכל מלאכה לא תעשו", ונאמר (ויקרא כג, ל) "שבת שבתון הוא לכם" - אחת ללמד על שביתה מאכילה ומשאר דברים האסורים ביוה"כ משום עינוי, והשניה ללמד על איסור מלאכה - והעושה מלאכה ביוה"כ ביטל מצות עשה, ועובר על ל"ה, ובמזיד חייב כרת[יא].
 לג. מלאכת אוכל נפש, אף על פי שהיא מותרת ביום טוב, הרי היא אסורה ביוה"כ כבשבת, שנאמר בו (שם) "כל מלאכה לא תעשו", ואף מלאכת אוכל נפש בכלל[וב].
 לד. כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכפורים, וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביום הכפורים הדין כן. אלא שהשבת בסקילה, ויום הכפורים בכרת. וכל מוקצה שאסור לטלטלו בשבת, אסור לטלטלו ביום הכפורים[ג].

עיונים והארות

כי עבר קציר וכלה קיץ ואנחנו לא נושענו ועדיין לא שבנו שיבת ציון.
 י. כ"ב רבנו יוסף חיים בספרו לשון חכמים (ח"א סי' כב) וז"ל: בערב כיפור לעת ערב לאחר סעודה מפסקת כשילך לבית הכנסת מבעוד יום, יחלוץ מנעליו קודם הליכתו בעודו בביתו ויאמר בקשה זו. ועיי"ש לשון הבקשה, והוא מסודר ג"כ בסידורנו רחובות הנהר.
 יא. כ"ב השו"ע (סי' תרח סעי' ג). וכתב המ"ב (ס"ק יב) וכ"כ הנה"ח (ס"ק כה) דכיון שיש ראשונים שסוברים שאחר גמר הסעודה אין יכול לאכול עוד לכן טוב ונכון שקודם ברהמ"ז יאמר בפירוש שלא מקבל עליו התענית ועל כל פנים יחשוב בלבו דבר זה.
 א. כ"ב הרמב"ם בספר המצוות וז"ל והמצוה השכ"ט היא שהזהירנו מעשות מלאכה ביום הכפורים והוא אמרו בו (אח"מ טז. אמור כג, פנחס כט) כל מלאכה לא תעשו. והעובר על לאו זה במזיד חייב כרת כמו שבאר הכתוב (אמור) ואם היה שוגג יקריב חטאת קבועה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בביצה ובמגלה (ז:): וזולתם.
 וב"ב בחיבורו (פ"א מהלכות שביית עשור ה"א) וז"ל מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם, וכל העושה בו מלאכה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ובעשור וגו' וכל מלאכה לא תעשו, ומה הוא חייב על עשיית מלאכה ביום זה, אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת, ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה.
 ב. משנה מגילה (ז:): ורמב"ם (פ"א מהלכות שביית עשור ה"ב) ולומדים זאת ממה שנאמר ביוה"כ, שבת שבתון הוא לכם, כדרך שנאמר בשבת, וביום השביעי שבת שבתון, מלמד שאין הפרש בין יוה"כ לשבת באיסור מלאכה.
 ג. כ"ב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים דיני

ו. כה"ח (סי' תרד ס"ק ב).
 נהגו ישראל קדושים להכין השולחן כמו לכבוד שבת קודש במפות יפות ובלחם משנה עם כיסוי, וכדאיתא במיכלתא עה"פ (שמות טז, כו) ששת ימים תלקטוהו, ו"א המודעי אומר למדנו שאין המן יורד בשבת, ביוה"כ מנין ת"ל שבת לא יהיה בו. ע"כ. ובפירוש רבנו חיים פלטיאל ז"ל על התורה (שמות טז, כו) חבירו של מהר"ם מרוטנבורג ז"ל, כתב "וביום השביעי שבת לא יהיה בו". פירש רש"י לרבות יום הכפורים וימים טובים. ואף על גב דלא היו צריכין לאכול ביום הכפורים, מכל מקום היה יורד להם פי שנים לפי שהיו מרבים באכילה בתשעה בו כדאמרו כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי, וגם במוצאי יום הכיפורים היו צריכין כדכתיב לך אכול בשמחה לחמך. וכ"כ רבנו חיים פלאגי ז"ל בספרו רוח חיים בשם קיצור השל"ה שנוהגים לבצוע על לחם משנה.
 ובספר מועד לכל חי (סי' טז אות לח) כתב גם לאחר הסעודה המפסקת יפרוס מפה יפה ולבנה על שלחן ויערוך עליה ספרי קודש במקום הלחם ויכסם במפה לבנה כמו בשבת ויום טוב. וכ"כ הנה"ח (סי' תרי ס"ק לג) בשם המאמר מרדכי שהמנהג פשוט בימינו אחר סעודת ערב יום הכפורים לערוך השלחן במפה יפה, ועורכין עליו ספרים הרבה במקום הפת, ומכסין אותם במפה אחרת כמו שמכסין הפת בשבתות וימים טובים, ומניחין אותו כך עד מוצאי יום הכפורים. וכ"כ הב"ח (ש"א פר' וילך אות יז). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות עיו"כ הלכה לב).
 ז. בא"ח (פר' וילך אות ד) כה"ח (סי' תרח ס"ק ל).
 ח. כ"ב הגאון רבי חיים פלאגי במועד לכל חי (סי' טז אות כא).
 ט. בא"ח (פר' וילך אות ד). וכ"כ כה"ח (שם ס"ק מ) טוב ונכון לומר בסוף הסעודה מזמור שיר המעלות בשושב ה' שיבת ציון וכו' ויאמרנו בכוונה עצומה ובבכיה גדולה בהעלות על ליבו

מצות עיני ביום הכיפורים

כתוב בתורה (ויקרא טז, כט) "בחודש התשיעי בעשור לחודש תענו את נפשתיכם", ונאמר (ויקרא שם לא) "שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם", מכאן למדו חכמים שיוה"כ אסור בחמשה דברים והם אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה [א].

לה. יום הכפורים לילו כיומו לכל דבר, אסור במלאכה, ובאכילה ושתיה, וכן אסור בסיכה ורחיצה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. ועל מלאכה או אכילה ושתיה חייב כרת. ואכילה כוללת כל המאכלים הראויים לאכילה, ושתיה כוללת כל המשקים לרבות מים (אע"פ שאינם מזינים) יתר העינויים, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה, לדעת הרמב"ם וסיעתו אסורים הם מן התורה, אבל רוב הפוסקים ס"ל שאינם אלא מדרבנן. וכן הלכה וכו'.

איסור אכילה ושתיה

לו. הצם ביוה"כ קיים מצות עשה, שנאמר (שם) "תענו את נפשתיכם", ונמנה העשה במנין המצוות [ג], וכל האוכל או שותה בו, הרי זה ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר (ויקרא כג, כט) "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה" [ד].

לז. שיעור אכילה ביוה"כ, לענין חיוב כרת ומלקות וחטאת, הוא ככותבת כמוה וכגרעינתה שהוא ארבעים גרם בתוך כדי אכילת פרס, אבל אם אכל פחות משיעור זה, אינו חייב עליו [ה]. וכ"ז לענין חיוב אכל

עיונים והארות

ירוחם בשם רוב המפרשים. וכן מוכח מלשון הרשב"ש (בתשו"ס' כג). ע"ש. וכן כתב בשו"ת חקרי לב (חאו"ח ס"ס קז), שלדעת רוב הפוסקים חמשת העינויים ביוה"כ הן מדרבנן. ע"ש. וכן נראה דעת הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שעז). וכן כתב בפשיטות הגאון באר שבע בחידושו לכתובות (ז). בד"ה על. וכן העלה הגר"י טייב בערך השלחן (סי' תריא). כלל העולה שדעת רבנו תם, והאשכול, ורבנו יצחק בר שמואל, והריב"א, והרא"ש, והר"ן, והרשב"א, והריטב"א, והחינוך, וההשלמה, והמאורות, והמאירי, והסמ"ג, והסמ"ק, והמנהיג, ורבנו ירוחם, כולו ס"ל שכל שאר העינויים אינם אלא מדרבנן. והכי נקטינן. ג. ספר המצוות לרמב"ם (עשה קסד). סמ"ג (עשין לב) החינוך (מצוה שיג).

ד. ובגמ' ביומא (פא). מבואר שלומדים זה בגזרה שוה מאיסור מלאכה ביוה"כ, שאף בו נאמר: בעצם היום הזה, שכשם שלא ענש הכתוב את העושה מלאכה אלא אם כן הזהיר, אף לענין עינוי לא ענש הכתוב בכתוב אלא מפני שהוא מזהיר עליו.

ובגמ' (שם) אמר ריש לקיש: מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי - משום דלא אפשר. היכי נכתוב? נכתוב רחמנא לא יאכל - אכילה בכזית (משמע, והתורה לא חייבה עליו אלא ביישוב הדעת), נכתוב רחמנא לא תעונה - קום אכול משמע.

וכתבו ראשונים (תוס' רי"ד יומא שם, ובשו"ת ר"א בן הרמב"ם סי' סה) שודאי אף לדעת ר"ל יש אזהרה בעינוי יוה"כ, ש"תענו את נפשתיכם" אזהרה היא שלא יאכל ושתה, וכיון שאין כאן מעשה בידים אלא שכשאינו אוכל ושותה נמצא שהוא מתענה, ממילא יש בלשון זו משום אזהרה שלא יאכל ושתה.

ה. ושיעור זה הוא השיעור שבו דעתו של אדם מתיישבת עליו, ואין שיעור האכילה שחייבים עליה ביוה"כ בכזית, כשאר אסורי אכילה, לפי ששינה הכתוב במשמעו בלשון בו

חמשה עינויים הלכה ג) ובמקורות שם - שו"ע (סי' תריא סעי' ב). וטלטול מוקצה שמותר בשבת, כגון עצמות וקליפין הראויים למאכל בהמה, וכן פירות העומדים לסחורה, ואע"פ כן החמירו שלא לטלטל ביו"ט, משום דילמא אתי לזולתי ביה (ביצה ב). מ"מ ביוה"כ"פ לא שייך לומר כן, כי יוה"כ"פ חמיר לאינשי לא פחות משבת, וכמ"ש התוס' חולין (קא): ד"ה הזיד בשבת, וי"ל דיוה"כ"פ חמיר להו לאינשי, לפי שהוא יום מחילה וכפרה. ע"כ.

א. רמב"ם (פ"א מהלכות שביית העשור ה"ד).

גמ' ביומא (עד). דתנו רבא ורב יוסף בשאר סיפרי דבי רב: מניין ליום הכפורים שאסור ברחיצה בסיכה ונעילת הסנדל ובתשמיש המטה, תלמוד לומר שבתון, שבות.

וכתב רש"י (שם ד"ה שבתון) וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה האי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון הוא לכם ועניתם להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי.

ובגמ' (שם) הני חמשה ענויין כנגד מי? אמר רב חסדא: כנגד חמשה ענויין שבתורה: ובעשור, ואך בעשור, שבת שבתון, ושבת שבתון, והיתה לכם.

ב. כ"כ מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (ימים נוראים דיני חמשה עינויים ה"א וה"ב) ובמקורות שם (אות ב') כתב - לשון הרמב"ם (שם ה"ה) מפי השמועה למדנו שאסור לרחוץ ביום הכפורים, או לסוך, או לנעול את הסנדל, או לבעול. ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתיה, שנאמר שבת שבתון. שבת לענין אכילה ושתיה, ושבתון לענינים אלו. ואין חייבים כרת או קרבן אלא על אכילה ושתיה. ע"כ.

וכתב מו"ר למסקנה מכל מקום רוב הפוסקים הסכימו שכל יתר העינויים אינם אלא מדרבנן. וכמ"ש ג"כ רבנו

- איסורא איכא בכל שהוא [ח].
- לח. שיעור שתיה ביוה"כ, לחייב כרת ומלקות וחטאת, מלא לוגמיו, ושיעור מלא לוגמיו משערים בכל אדם ואדם לפי מה שהוא [ז].
- לט. כל האוכלים מצטרפים לשיעור, וכן כל המשקים מצטרפים לשיעור [ח], אבל אכילה ושתיה אינן מצטרפות לשיעור אחד [ט].
- מ. מותר לבלוע הרוק ביוה"כ ויש מחמירים, ומי שאפשר לו יזהר בכך [י].
- מא. מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביוה"כ [יא].
- מב. יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם [יב].
- מג. קטן פחות מגיל תשע שנים אינו מתענה כלל ביום הכפורים, ואפילו תענית שעות. ואף אם הוא רוצה להתענות מוחים בידו ומאכילים אותו [יג].
- מד. קטן בן תשע שנים שלמות מתענה ביום הכפורים לשעות, שאם היה רגיל לאכול בשעה שמונה בבוקר, מאכילים אותו בשעה תשע או עשר. היה רגיל לאכול בשעה תשע בבוקר, מאכילים אותו בשעה עשר או אחת עשרה. הכל לפי כח הבן, ולפי מזגו וטבעו [יד].

עינויים והארזות

- ו. **שו"ע** (סי' תריב סעי' ה).
- ז. **גמ'** יומא (פ.) מחלוקת ב"ש וב"ה, והלכה כב"ה, וכ"פ הרמב"ם (פ"ב מהלכות שבייתת עשור ה"א). ומרן השו"ע (סי' תריב סעי' ט).
- ח. **משנה** יומא (עג:) רמב"ם (שם פ"ב ה"ז). שו"ע (ס' תריב סעי' ב')
- ט. **גמ'** יומא (שם). רמב"ם (שם).
- כתב** השפ"א (יומא עג:) המערב אוכלים ומשקים ונעשה משניהם אוכל אחד, כגון כותח, יש מן האחרונים שכתב שהאוכל והמשקה מצטרפים, והולכים אחר רוב תערובת זו, שאם רובה משקה חייבים על כמלא לוגמיו ממנה, ואם רובה אוכל חייבים על ככותבת ממנה, ולא אמרו שהאוכל והמשקה אינם מצטרפים אלא במקום שאינם מעורבים.
- י. **בא"ח** (פר' וילך אות יד). ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה טו) כתב דאין להחמיר בזה כלל. וכ"כ האול"צ (ח"ד פ"א תשובה א).
- יא. **שו"ע** (סי' תריז סעי' א). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ה) וזה דלא כאלו שרצו להקל בזמנינו למעוברות ולשתות עי"ש. אא"כ נתעברה ע"י טיפולים שלפי דעת הרופאים יש חשש סכנה בתחילת ההריון שאז תשתה פחות מכשיעור ולא תלך לבית הכנסת, ותתפלל בשכיבה.
- יב. **שו"ע** (סי' תריז סעי' ד) וכתב עוד וז"ל: וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת, כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אף על פי שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"כ בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחר שלשה.
- אולם** עיין למו"ר מופת הדור (שם הלכה ח) דמונים אותו מעת לעת. ודלא כדעת השו"ע.
- יג. **שו"ע** (סי' תרטז סעי' ב). מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה כז).
- יד. **שו"ע** (שם). חזו"ע (שם).

נאמר בתורה איסור אכילה - שלא נאמר איסור בתורה בלשון "אכילה" אלא בלשון "עינוי", לפיכך שינו חכמים שיעורו של האיסור. (מימרא דרבי גמ' יומא פ.)

ומבואר בגמ' (שם בע"ב) וכן פסק מרן השו"ע (או"ח סי' תריב סעי' א) דשיעור זה של כותבת שוה בכל אדם, בין ננס ובין ענק, שאף דעתו של עוג מלך הבשן מתיישבת היא בככותבת, אף על פי שאינה מתיישבת בכך אלא מעט, כלומר לזמן קצר יותר משאר אדם.

ודע, שאם לא היתה בה הנאת מעיים בשיעור זה, כגון שאכל כחצי כותבת והקיא וחזר ואכלו, או שאכל ככותבת מצומצמת ונשאר ממנה מעט בין החניכיים, שנדבק בחיכו, ונמצא שנהנה גרונו בככותבת אבל לא נהנו מעיו בשיעור זה, כתבו אחרונים שאף הסוברים, וכן הלכה, ששאר אסורי אכילה חייבים עליהם אפילו לא נהנו מעיו מאכילתם, ולא היתה לו בהם אלא הנאת גרון, ביוה"כ שלא נאמר איסורו בלשון "אכילה" אלא בלשון "עינוי", לדברי הכל אין חייבים בו על אכילה אלא אם נהנו מעיו בשיעור ככותבת, שאין דעתו של אדם מתיישבת עליו אלא בהנאת מעיו, ועוד, שאיסור יוה"כ תלוי באיבוד נפש, וכל שאינו נהנה אלא בגרונו ולא במעיו עדיין יש בו איבוד נפש (עי' שו"ת חתם בופר או"ח סי' קכז, ואגלי טל מלאכת טוחן ס"ק סב אות ב). והרבה סוברים שאין הבדל בין יוה"כ ושאר איסורים, וכשם שהשיעור האמור בשאר איסורים הוא, להלכה, במאכל שבגרונו, כך אף ביוה"כ, שכן מציינו שאמרו במי שאכל ביוה"כ וחנקו המאכל ומת, שחייב כרת על אכילה זו (שו"ת אמרי אש סי' יב, ואמרי בינה יומא עט ב, שו"ת לחם שלמה או"ח סי' קט, חלקת יואב ח"א יו"ד סי' ט, שו"ת מחזה אברהם סי' קכט, דרכי הוראה ח"א דף לג ע"ב, או"ש שב"ע פ"ב ה"ד, אחיעזר ח"ג סי' סא, אפיפי ים ח"ב סי' לא) וכן אמרו בירושלמי (תרומות פ"ח מ"ב בשם ר"א) שלסוברים שכהן שהיתה תרומה בתוך פיו ונודע שהוא חלל, יבלע תרומה שבפיו, ואין צריך לפלטה, מפני שהלעוס חשוב כבלוע, וכתבו בשו"ת עמק שאלה (או"ח סי' יז) ובשו"ת מחזה אברהם (סי' קכט) דהוא הדין לענין יוה"כ.

מה. בזמנינו שאין הקטנים בריאים כל כך, ולא מסוגלים להתענות יום שלם כראוי, נער שהשלים י"ב שנה, ונערה שהשלימה י"א שנה, יתענו עד חצות היום, ולא יותר [טו].

איסור רחיצה

מו. אסור לרחוץ ביום הכפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים [טז], והוא הדין בשאר משקים [יז].

מז. היה מלוכלך בטיט או בצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג [יח].

מח. ההולך להקביל את פני אביו או את פני רבו או את פני מי שגדול ממנו - בחכמה - או ההולך לקרות בבית המדרש, עובר עד צוארו במים ואינו חושש [יט].

מט. הכלה אחר נישואיה, כל שלשים יום מיום חופתה, רוחצת פניה [כ], מפני שהיא צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה [כא].

נ. כשנוטל ידיו שחרית אין נוטל אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך כדרכו בכל יום ענט"י [כב]. וה"ה ביוצא מבית הכסא שרוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו שלש פעמים לסירוגין [כג].

איסור סיכה

נא. יוה"כ אסור בסיכה [כד], ואפילו אצבע קטנה אסור לסוך. ואפי' אינו אלא להעביר הזוהמא אסור [כה].

נב. החולה, אף על פי שאין בו סכנה סך ביוה"כ כדרכו ואינו חושש, וכן מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו

עיונים והארות

שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך, ועד כמה נקראת כלה עד שלשים יום. וכ"פ מרן השו"ע (סי' תריג סעי' י'). וכ"כ מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה יז).

כא. ובמשנ"ב (ס"ק כו) כתב בשם החיי אדם דכל זה בזמניהם אבל בזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגים בזה היתר. ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני חמשה עינויים הלכה יז) כתב הכלה אחר נישואיה, כל ל' יום מיום חופתה, רוחצת פניה, מפני שהיא צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה.

כב. רוב הראשונים נקטו שביום כיפור נוטל ידיו כרגיל משום שאין נטילה זו לצורך תענוג אלא רק להעביר רוח רעה ומשום סכנה כדאיתא בגמ' (שבת קח:): יד לעין תקצץ. אמנם בב"י (סי' תריג) הביא שרבינו ירוחם בשם בעלי התוס' כתבו, שאינו נוטל ידיו שחרית אלא עד קשרי אצבעותיו והכי נקטינן וכך פסק מרן השו"ע. ומשום שאף בימות השנה סגי מעיקר הדין בנטילה עד סוף קשרי אצבעותיו. ויש שנקטו (בא"ח פ' תולדות אות ב. ובכה"ח סי' ד ס"ק יד) דהטעם היות וביום כיפור אין רוח רעה שולטת ולכן סגי עד קשרי אצבעותיו. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה טז).

כג. בא"ח (שם הלכה טז). וכ"פ הגרשז"א (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות כח) ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם).

כד. גמ' ביומא (עז:). רמב"ם (שם פ"ג ה"ט). בה"ג (הלכות יום כיפור). ראבי"ה (סי' תקלא עמ' קצט). שו"ע (סי' תריד סעי' א').

כה. סיכה האסורה ביוה"כ, אמרו בירושלמי (מע"ש פ"ב ה"א ושבת פ"ט ה"ד ויומא פ"ח ה"א) שהיא בין סיכה של תענוג ובין סיכה שאינה של תענוג, וכן כתבו הראשונים (רמב"ם שם פ"ג ה"ט וטור סי' תריד) שאף סיכה שאינה של תענוג אסורה

טו. חזו"ע (שם הלכה כח). ואף שמרן בשו"ע כתב בן י"א בין זכר בין נקבה מתענין ומשלימין מדברי סופרים כדי להנכין במצוות. מ"מ כתב בחזו"ע דבזמנינו שהקטנים אינם בריאים כ"כ יש להקל עד חצות.

טז. גמ' יומא (עז:). ובגמ' פסחים (נד:). רמב"ם (פ"ג מהלכות שבייתת עשור ה"א). שו"ע (סי' תריג סעי' א').

יז. מעשה רקח (על הרמב"ם שם).

יח. גמ' יומא (שם). רמב"ם (שם פ"ג ה"ב). שו"ע (סי' תריג סעי' א').

יט. גמ' יומא (שם). רמב"ם (שם פ"ג ה"ו). שו"ע (סי' תריג סעי' ה'). וכן הדין בהולך לשאר צרכי מצוה, כגון לשאול הלכה. בטעם ההיתר יש מן הראשונים שכתבו לפי שאינו רוחץ להנאה (ר"י מלוניל, ומאירי ורבנו מנוח יומא שם), ויש שכתבו לפי שאין זו דרך רחיצה כלל (תוס' ר"פ ביצה ל). וכתב הרמב"ם וכ"פ השו"ע (שם) ומותר להולכים לצורך מצוה אף לחזור במים לביתם, שאם לא כן אתה מכשילם לעתיד לבא, שלשנה אחרת לא יבואו, הואיל ולא התרת להם לחזור, ונמצא נכשל מן המצוה (ומקורם ע"פ הגמ' ורש"י שם).

כ. גמ' ביומא (עח:). רבי אליעזר אומר המלך והכלה ירחצו את פניהם. מאי טעמא מלך - דכתיב מלך ביפיו תחזינה עיניך. כלה מאי טעמא - כדי שלא תתגנה על בעלה.

וכתבו אחרונים שלדעת ר' אליעזר הרחיצה שרוחצים המלך והכלה רחיצת מצוה היא, ולא לתענוג, לפיכך היא מותרת. וחכמים אוסרים, ופירשו אחרונים שלדעתם אין זו חשובה רחיצת מצוה.

להלכה כתב הרמב"ם והמלך והכלה רוחצין את פניהן, כלה כדי שלא תתגנה על בעלה, והמלך כדי שייראה ביפיו

ואינו חושש [כו].
איסור נעילת הסנדל

- ג. יוה"כ אסור בנעילת הסנדל, ואסור לנעול סנדל אפילו ברגלו אחת [כז].
- נד. כל נעל שאינה של עור. מותר לנעול אותה ביום הכיפורים [כח]. ולכן מותר לנעול נעלי ספורט העשויים מגומי או פלסטיק, אף אם הם נוחות מאוד ואין מרגישים בהם את קושי הארץ, ובלבד שאין שם עור אפילו בחלק מהנעל [כט].
- נה. החיה כל ל' יום והחולה אע"פ שאין בו סכנה ומי שיש לו מכה ברגליו מותר בנעילת הסנדל [ל].

מצות עשיית התשובה ביום הכיפורים

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא יום מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל בין איש ובין אשה, לעשות תשובה ולהתוודות ביוה"כ, שנאמר (ויקרא טז, ל) "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים, וזו מצות עשה מן התורה, להעיר האדם את רוחו לחזור בתשובה ביוה"כ, ואף על פי שמצוות התשובה נוהגת בכל עת, ביום זה עיצומו של יום מכפר, שהקדוש ברוך הוא מטהר אותנו מן העוון ומכפר עלינו ביוה"כ, על אותן העבירות שרק יוה"כ מכפר עליהן, כפרה שלמה [א].

נו. יום העשירי בחודש תשרי נקבע לישראל ליום כפרה, שנאמר (ויקרא טז, כט-ל) "בחדש השביעי בעשור לחדש" וגו' "ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", והוא נקרא בתורה "יום הכפורים", שנאמר (שם כג, כז) "אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא", ונאמר (שם כג, כח) "כי יום כפרים הוא לכפר עליכם" [ב].

עיונים והארות

ואחד מנעל ואחד סנדל לאיסור נעילה ביוה"כ כן פסקו הרמב"ם (שם פ"ג ה"ז) וש"ע (סי' תריד סעי' ב').

כה. שו"ע (סי' תריד סעי' ב). וסנדל העשוי ממינים המותרים בנעילה, אם הוא מחופה עור, אסור לנעולו ביוה"כ, ודעת המטה אפרים (שם סעי' ב') אפילו אין מחופה עור אלא מקצתו, בין שמחופה עור במקום דריסת הרגל, ובין שהעור על גבי הסנדל (פר"ח שם סעי' ב').

מנעל העשוי ממינים שמותר לנעולם ביוה"כ, ויש בו רצועת עור מלמעלה להכניס בה ראש הרגל, כתבו אחרונים (ערך לחם ופר"ח וברכ"י או"ח שם) שאין זה מנעל של עור, ומותר לנעולו ביוה"כ. וכתב בשו"ת דבר שמואל (סי' קיג) שאף עור דק, שאינו מגן כשאר מנעל וסנדל, הרי זה אסור ביוה"כ, שלא חילקו חכמים בדבר ואסרו כל נעילה של עור.

נט. כן פסק בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ב תשובה ג) וכתב שם במקורות וז"ל: שו"ע (סי' תריד סעי' ב) כתב, אסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו. אפילו של עץ ומחופה עור אסור. אבל של גמי או של קש או של בגד או של שאר מינים, מותר לצאת בהם לרשות הרבים. ומבואר בב"י שם, שנקטינן להלכה כדברי הרי"ף והרא"ש להתיר בכל מנעל שאינו של עור, ודלא כשיטת הסוברים דכל מידי דמגין מנעל איקרי אעפ"י שאינו מעור. ודלא כמי שהחמיר בסנדל של עץ, ע"ש.

ל. **שו"ע** (סי' תריד סעי' ג).

א. **ע"פ** הרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ז). יראים השלם (מ' רסג במצות וידוי). ורבנו יונה (שערי תשובה שער ד' אות יז).

ב. **והטעם** שנקבע יום העשירי לחודש תשרי להיות יום הכפורים, אמרו בגמ' תענית (ל): שביים זה ניתנו לוחות

ביוה"כ, ואסור לסוך אפי' כדי להעביר זוהמא. איסור סיכה שאינה לתענוג, לדעה זו, אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אין איסור אלא בסיכה לתענוג, אם מפני שדוקא סיכה לתענוג חשובה כשתיה, או שאף על פי שלשאר דינים אפילו סיכה שאינה של תענוג חשובה כשתיה, ביוה"כ אין האיסור מן התורה - בסיכה, כמו בשאר עיוניים - אלא בביטול העינוי, וזה אינו אלא בסיכה לתענוג.

סיכה להעברת הלכלוך, יש סוברים (רבנו מנוח על הרמב"ם שם) שהרי היא בכלל סיכה שאינה לתענוג, שאסורה, לסוברים כן. ויש סוברים (מאמר מרדכי סי' ריד סעי' א) שאף לאוסרים סיכה שאינה של תענוג, סיכה לצורך העברת הלכלוך מותרת - כשהוא לכלוך גמור, ולא זוהמת זיעה וכיוצא בה - כשם שמותרת רחיצה לצורך העברת הלכלוך, אף על פי שרחיצה שאינה של תענוג אסורה, לסוברים כן. ובשו"ע (שם) פסק שאף להעברת הזוהמא אסור.

נו. **גמ'** ביומא (ע"ז): רמב"ם (שם פ"ג ה"ט). שו"ע (סי' תריד סעי' א').

וכתב הריטב"א (שם ע"ג): ומותר בכך כיון שלרפואה הוא מכוי, ועיי' בספר התרומה (הלכות שבת סי' רלח) דאף לאוסרים סיכה שאינה של תענוג, מכל מקום במקום צער לא גזרו. ובשו"ת בנין שלמה (ס' לד) כתב שאף לרפואה לא התירו אלא סיכת מקצת הגוף, שאינה אסורה אלא מדרבנן (וזה לשיטתו שסיכה בכל הגוף אסורה מהתורה אף כשאינה של תענוג).

כו. **רמב"ם** (שם פ"ג ה"ז). מבואר בתוספתא (יומא ריש פ"ד) שאפילו אנפיליא של בגד אסורה. וביאר החסדי דוד לתוספתא דאסור לנעול מנעל ביוה"כ אפילו אם לובש בגד על רגלו, ונמצא שאין המנעל נוגע בבשרו.

גז. יוה"כ נאמר בו (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", שעיצומו של יום מכפר ג]. ועבירות שיוה"כ מכפר עליהן הרי הן נמחקות לגמרי ואינן נזכרות לעולם וד].

נח. יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו וד].

עיונים והארות

לא כפר עליו יוה"כ.

ובכריתות (כה.) שנינו שכל היום מכפר, כלומר כל שעה ושעה מן היום, ומבואר בגמ' (שבועות שם וכריתות שם) ואפילו מת בו ביום, כבר נתכפר בתחילתו, ונחלקו רבותינו הראשונים דעת רש"י, רמב"ן ורשב"א, דדוקא שעבר עליו רגע מן היום לאחר עבירתו, אבל אם מת תוך כדי עשיית העבירה, כגון שאכל ובעודו אוכל נחנק ומת, או שבעודו עושה מלאכה בקרדום ננעץ בו הקרדום והרגו, כיון שלא היתה שהות ביום לאחר שעבר לכפר עליו, אין יוה"כ מכפר עליו על עבירות.

אולם יש מן הראשונים (ר"י מיגאש ותוס' בשם י"א בגמ' שבועות שם) שכתבו שהטעם שזה שאכל ונחנק ומת חייב כרת על אכילתו, ואין יוה"כ מכפר לו, הרי זה לפי שאין יוה"כ מכפר עד שתחשך, ולפיכך אינו מכפר למי שמת באמצע היום, וכן סובר ר' חנינא בירושלמי (יומא פ"ח ה"ז) שיוה"כ מכפר עם חשיכה, ואינו מכפר למי שמת בו ביום, ויש מן הראשונים (העיטור הלכות יוה"כ) שכתבו שזה שאמר שיוה"כ אינו מכפר עד שתחשך, היינו שאינו משלים הכפרה עד שתחשך, אבל מכפר הוא כל היום.

ד. ר"י מלוניל (יומא פ"ח מי"א).

ה. ביומא (פה:) ובגמ' שבועות נחלקו רבי ורבנן רבי אומר על כל עבירות שבתורה - חוץ מכמה עבירות חמורות - בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יוה"כ מכפר. וחכמים חולקים וסוברים שאין יוה"כ מכפר בלא תשובה. יש מן הראשונים שכתבו והם תוס' ישנים (יומא פה:), ותוס' הרא"ש (שם, ושבועות יג:) הגהות מימוניות (הלכות ת"ת פ"ג אות ב). שאף לדעת רבי שעיצומו של יום מכפר בלא תשובה, מכל מקום אינו מכפר כפרה גמורה, אלא שמועיל הוא למעט את העונש, ויש שכתבו (ספר חסידים סימן רעו) שאין עיצומו של היום מועיל אלא לבטל גזירה שנגזרה על הרבים, אבל אינו מועיל למחול עונות היחיד.

נחלקו הראשונים: יש סוברים (תוס' שבועות יג. ד"ה דעבד בתירוץ הראשון והשני) דהא דאמר רבי שיוה"כ מכפר אף לשאינם שבים, אין הכפרה בעיצומו של יום בלבד, אלא היום עם קרבנותיו בזמן שבית המקדש קיים הם שמכפרים, ועל כפרתם אמר רבי שהיא אף לשאינם שבים, ויש הסוברים (תוס' שם בשם י"א, ורשב"א שם ור"ן שם) שלדעת רבי יוה"כ מכפר אף בלא שעיר, וכן השעיר מכפר בפני עצמו - וצריכים לכפרתו במקום שאין יוה"כ מכפר, כגון שעשה עבירה ביוה"כ ומת מתוכה - ומכל מקום עיקר כפרתו של השעיר היא משום תוקפו של יוה"כ, ולפיכך לדעת רבי אף הוא מכפר גם לשאינם שבים.

יש עבירות שאף לדעת רבי אין יוה"כ מכפר עליהן בלא תשובה, ואלו הן: א) פורק עול - כופר בעיקר - ב) מגלה

אחרונות (שבשבעה עשר בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות, ובשמונה עשר טחן את העגל, ודן את הפושעים, ועלה למרום, נשתהה שם שמונים יום, ארבעים יום עמד בתפלה, דכתיב (דברים ט) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבעים לילה, וארבעים יום עמד כבראשונה, חשוב משבעה עשר בתמוז עד יום הכפורים - והוא להו שמונים יום: שנים עשרה שנשתיירו מתמוז דהוא חסר, ושלושים דאב, ותשעה ועשרים דאלול - הרי אחד ושבועים, ותשעה דתשרי - הרי שמונים יום, וליל צום השלים כנגד לילו של שבעה עשר תמוז דלא הוה בחושבניה, דהא נפק ליה כבר בשעה שעלה - השתא הוי להו שמונים שלמין, לילה ויום, ובוקר יום כפור ירד, שהוא עשרה בתשרי, ואותו היום נקבע ליום כפור - להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו - רש"י שם), וכתב רש"י (על התורה שמות לג, יא. וכן בדברים ט, יח) והיו ישראל שרויים בתפילה ובתענית, ובו ביום נאמר לו למשה: סלחתי כדברך, ונתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה, וקבעו הקדוש ברוך הוא להיות יום סליחה ומחילה לדורות. ועל כן נקבע צום כפור בעשרה בתשרי, כך שמעתי (רש"י תענית שם).

והטעם שנקרא "כפורים", לשון רבים, לפי שהחיים והמתים מתכפרים בו, שאף המתים צריכים כפרה, שנאמר (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל אשר פדית", ובספרי (שם) איתא לעמך ישראל, אלו החיים. אשר פדית, אלו המתים. מלמד, שהמתים צריכים כפרה.

ואמרו רבותינו ז"ל בגמ' יומא (כ.) שאין לו לשטן רשות להשטין ביוה"כ, ש"השטן" בגימטריא שלש מאות וששים וארבע, ובשנת חמה יש שלש מאות וששים וחמישה ימים, שלש מאות וששים וארבעה ימים בשנה, כמנין שמו, יש לו רשות להשטין, ויום אחד, והוא יוה"כ, אין לו רשות.

ואיתא בגמ' בראש השנה (טז.) וחיתום הדין הוא ביוה"כ, וכן שנינו בברייתא: ותנא דבי ר' ישמעאל, אדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ - ודוקא אדם, אבל התבואה ופירות האילן והמים, הרי אלו נידונים לפרקים אחרים.

ג. משנה יומא (פה.) רמב"ם (פ"א מהלכות תשובה ה"ג) וז"ל בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר (יחזקאל לג, יב) "רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", **ועיצומו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר** (ויקרא טז, ל) **כי ביום הזה יכפר עליכם.**

ומבואר בגמ' שבועות (יג.). ובגמ' כריתות (ז.). כפרתו של יוה"כ היא ביום, שנאמר (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם", אבל ליל יוה"כ אינו מכפר, ומי שמת בליל יוה"כ,

נט. יוה"כ מכפר על המזיד כשוגג, שנאמר (ויקרא כג, כז) "יום הכפרים הוא", משמע שמכפר על הכל וזו.
ס. האומר אחטא ויוה"כ יכפר, אין יוה"כ מכפר לו, שהאומר אחטא ויוה"כ יכפר הרי זה בכלל האומר אחטא ואשוב, שכמו שהאומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כך האומר אחטא ויוה"כ מכפר זז.

סא. אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל את חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו. אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חברו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חברו למחול לו, מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא, ואם היה רבו, הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו וזו. וכתבו המקובלים מי שאינו מעביר

עיונים והארות

רואה שהשפיל עצמו לפניו, והוא מרחם עליו, שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי (איוב לג, כז), מה כתיב שם פדה נפשו מעבור בשחת (שם כח), וכתוב ומודה ועוזב ירוחם (משלי כח יג), אמר ר' יהודה מודה על מנת לעזוב ירוחם.

את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום - שאין בהם נזק לבני אדם, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא באלו, יוה"כ מכפר, אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל בחבירו או מקללו או גוזלו, וכיוצא בהם, אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, וכתבו אחרונים שאף רבי, שלדעתו יוה"כ מכפר אף על פי שלא עשה תשובה, מודה בעבירות שבין אדם לחבירו שאין יוה"כ מכפר עליהן עד שירצה את חברו. עבר עבירות שבין אדם לחבירו ולא ריצה את חברו, כתבו אחרונים (רי"ף על עין יעקב יומא על המשנה פה:) ששאר עבירותיו נתכפרו, שהכפרה על עבירות שבין אדם למקום, אינה תלויה בכפרת העבירות שבין אדם לחברו, וכמה אחרונים חידשו שאף על העבירות שבין אדם למקום אין יוה"כ מכפר לו (רי"ף על עין יעקב שם שזו כוונת ראב"ע במשנה שם הנ"ל).

כתב רבנו הגדול מהרח"ו זלה"ה בשערי קדושה (ח"א ריש שער ב') וז"ל והנה בנפש הזה תלויות המדות הטובות והרעות, והן כסא ויסוד ושורש אל הנפש העליונה השכלית אשר בה תלויין תרי"ג מצות התורה. ולפיכך אין המדות מכלל התרי"ג מצות, ואמנם הן הכנות עקריות אל תרי"ג המצות בקיומן או בביטולם, יען כי אין כח בנפש השכלית לקיים המצות על ידי תרי"ג איברי הגוף אלא באמצעות נפש היסודית המחוברת אל הגוף עצמו בסוד (ויקרא יז, יד) כי נפש כל בשר דמ"ו בנפשו הוא, ולפיכך ענין המדות הרעות קשים מן העברות עצמן מאד מאד. ובזה תבין ענין מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קה:), כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה ממש שהיא היותר שקולה ככל תרי"ג המצות, וכן אמרו (סוטה ד.) מי שיש בו גסות הרוח הוא ככופר בעיקר וראוי לגדעו כאשירה ואין עפרו ננער וכו' וכאלה רבות. והבן זה מאד, כי להיותם עקרים ויסודות לא נמנו בכלל תרי"ג המצות התלויות בנפש השכלית, ונמצא כי יותר צריך לזיהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצות עשה ולא תעשה כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל

פנים בתורה - היינו מי שדורש את התורה לגנאי - ג) מפר ברית בבשר - מילה - שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר לו עליהן ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר לו עליהן, שנאמר (במדבר טו, לא) "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר, הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה", דבר ה' בזה, זה הפורק עול - שביזה דבור ראשון שאמור בסיני (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלהיך", שלא שמעו אותו אלא מפי הגבורה - והמגלה פנים בתורה, שהרי זה בזה דברי תורה הוא, ואת מצותו הפר, זה המפר ברית בבשר, שהיא מצוה יחידית, הכרת תכרת, "הכרת" לפני יוה"כ, "תכרת" לאחר יוה"כ, יכול אפילו עשה תשובה, תלמוד לומר: עונה בה, לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. (ע"פ הגמ' ביומא פה: וגמ' בשבועות יג. ופרש"י).

ופסק הרמב"ם (פ"א מהלכות תשובה ה"ג. ופ"ג מהלכות שגגות ה"י). והביאו הרמ"א בשו"ע (או"ח סי' תרז סעי' 1) דהלכה כחכמים שיוה"כ אינו מכפר אלא על השבים.

1. תורת כהנים (אמור פרק יד). ברייתא שבועות (יג.), ותוס' (שם ד"ה והואיל). ומהרש"א (שם).

2. משנה ביומא (פה:). רמב"ם (פ"ד מהלכות תשובה ה"א).

ת. משנה (שם), עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו. דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא טז, לז) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו. ונפסק ברמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ט). ושו"ע (סי' תרו סעי' א).

ובמדרש תנחומא (וירא סימן ל) איתא, ילמדנו רבנו, אם היתה קטטה בין אדם לחבירו כיצד מתכפר לו ביום הכפורים? כך שנו רבותינו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, שבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו, אם הלך לרצות ולא יקבל מה יעשה, אמר רבי יוסי בן דורמסקית זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה מרחם על חברך יש לך מרחם, ואם אי אתה מרחם על חברך אין לך מרחם, מה יעשה? אמר רבי שמואל בן נחמן יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה אחת, ויאמר לפניהם אחי קטטה היה ביני ובין פלוני זה, והלכתי לרצותו ולא קיבל, מיד הקדוש ברוך הוא

שנאה ביוה"כ אין תפילתו נשמעת [טו].

עיונים והארות

רבי יוחנן היה זקן, והיו גבות עיניו גדולות ומכסות את עיניו. ורצה לראות מי הוא רב כהנא היושב ממולו ובקש שירימו לו את גבות עיניו כדי שיוכל לראותו. ולרב כהנא היה חתך בשפתיו ממכה שקבל והיה נראה כשוחק. חשב רבי יוחנן שעליו הוא שוחק ונחלשה דעתו, ונפטר רב כהנא. וכמה מבהיל שרב כהנא לא עשה מאומה, מה פשעו ומה חטאתו של רב כהנא על שפתו השסועה, שבזה נדמה לרבי יוחנן כאלו הוא מחייך ושבגלל כן חלשה דעתו?! האם על כן מגיע עונש לרב כהנא?! פשיטא שחף הוא מכל פשע! אלא כיון שעל ידו נגרם צער לרבי יוחנן נענש.

העולה מן הדברים שלא רק הפוגע בחברו בידים ובמזיד נענש אלא אפלו בגרמא ובשוגג כל שעל ידו באה פגיעה לחבר, נכוה באש ההיא.

ט. בה"ח (שם ס"ק יד). ועי' בזה"ק פרשת תצוה (דף קפו ע"א) וז"ל: ועל דא ביומא דכפורי אעבר בכלהו שבעין ואשתלים האי דרגא בכלהו, וכל נשמתין סלקין קמיה ודאין להון בדינא, וקודשא בריך הוא חייס עלייהו דישראל ביומא דא, מאן דלא אעבר טינא מרוחיה לכפרא עליה, כד סליק צלותיה בהאי יומא טבע בההוא אתר דאקרי רפש וטיט, ואיהו מצולות ים, ולא סליק לאתעטרא ברישא דמלכא.

וכתב רבנו חיים פלאגי ז"ל במועד לכל חי (סי' טז, אות יא), מי שאינו מעביר שנאה מלבו ביום הכיפורים, אין תפילתו נשמעת ואינה מתקבלת, ויורה דנשמתו מערב רב גיזעא בישא, והוא סימן מובהק דכל מעשיו מקולקלים, כן כתב הש"ה (יומא, תורה אור ו) מהמקובלים יעוין שם, ולכן יזהר להתפייס עם חברו כראוי שיהיה הוא מעביר על מידותיו לגמרי. עכ"ד. ועיין בראשית חכמה (שער הענווה, פרק ז) שכתב, וכן כל שנאה התלויה בדבר אחרי שיתקן לך אותו דבר אז תיבטל השנאה מלבו, חוץ ממי ששונא את חברו מחמת קנאה, ואמר החכם אל תקנא בחבירך על אשר יש לו, כי הוא ינעם ואתה תשבע דאגה ויגון וצער וצוקה וצרה, ואמר החכם: החומד ומקנא לא נבראו אלא לכעס. ועיין ביערות דבש (ח"א, דרוש יז) בענין זה, ובספר אהבת ישראל (פרק ד, ופרק ה) לרבנו החפץ חיים.

וראה מה שכתב הרב הלבוש (אורח חיים סימן תרו, ב), והפיסוס הזה שעושים כל אחד לחבירו הטעם הוא, כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם, כדאמרינן בפרקי ר"א (פרק מה) ראה (סמא"ל) שלא מצא חטא ביום הכיפורים בישראל, אמר לפניו רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה אף ישראל אין להם קפיצה ביום הכיפורים שעומדים על רגליהם, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלום ביניהם אף ישראל שלום ביניהם ביום הכיפורים, והקב"ה שומע עדותן מן המקטריגין ומכפר להם, עד כאן. ואם לא יהיה לבם שלם זה עם זה, אז יהיה מקום לשטן לקטרג ויהיה לו פתחון פה לומר, רבונו של עולם העומדים לפניך ומבקשים מחילה ממך על עוונותיהם התנהג עמהם כמידתם, שהרי הם אין רוצין למחול לזה גם אתה לא תמחול להם, ואגב זה מזכיר את עוונותיהם

המצות, עכ"ל. הרי מפורש בדבריו הקדושים, שאין במדות הרעות איסורים מפורשים, אלא עיקר חומרתם מצד תכונתם הדוחה את האדם מלקיים תרי"ג מצוות.

חומר העוון שבין אדם לחבירו

איתא בגמ' (יומא פה:), את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל) עברות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עוונות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר. בדרך מליצה היה אומר ר' חיים שמואלביץ: כתוב בפסוק (שמואל ב, כד): "נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו, וביד אדם אל אפולה", הכונה: אדם שנופל בעוונות שבין אדם למקום, הרי הוא נופל ביד ה' שהרי חטא לה' ובה רבים רחמיו. אבל אדם שנופל בעוונות שבין אדם לחברו הרי נופל ביד אדם שצריך לפיסו, והרי נפל ביד אכזר.

מובא בגמ' יבמות (קה:), מעשה באבדן שפגע בכבודו של רבי ישמעאל בן רבי יוסי ונענש שבאותה שעה נצטרע הוא וטבעו שני בניו וכו'. ופרש רש"י: הוא נצטרע משום עוון לשון הרע, ולאחר כל מה שארע לאבדן עונשים כה חמורים, עמד רב נחמן ואמר: בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא, ברוך ה' שבישו והענישו לאבדן בעולם הזה, כלומר: נתן ברכת הודאה להקב"ה שלא פרע מאבדן בעולם הבא אלא בעולם הזה, כי לעומת העונש בעולם הבא הרי כל עונשו של אבדן כאן אינו אלא כנזיפה קלה, ועל האסון שפקדו צריך לברך "הגומל" כאלו נס נעשה עמו שנפלט מדין עונש עולם הבא. ומכאן ראה חומר הדין המגיע על פגיעה בכבוד חברו.

ועוד אומר הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל, שבעבירות שבין אדם לחברו לא מועילה כוונה לשם שמים, ואדם המזיק את חברו, אפילו כונתו לשם שמים, נענש. ונלמד זה מפננה אשת אלקנה, שהיתה מקניטה את חנה כדי שתתפלל בלב נשבר ותושע, ובכל זאת עונשה היה נורא: כאשר לחנה נולדו ילדים, לפננה מתו.

ובל כך למה? שהפוגע בחברו, אפילו לשם שמים, הרי הוא כמכניס ידו לאש, ואפלו תהיה כוונתו לטובה, הנזק נזק. הסכנה שבעבירה שבין אדם לחברו היא כמציאות טבעית ממש, כשם שהאש שורפת בדרך טבע.

ועוד ראה נוראה מביא הרב שם מכתובות (סב ע"ב): רב רחומי היה רגיל לבוא לביתו כל ערב יום כפור, פעם בשנה. וכל השנה היה עוסק בתורה. שנה אחת נמשך אחר הלמוד ביותר ולא בא. אשתו היתה מחכה, עכשיו יבוא? עכשיו יבוא? ולא בא. חלשה דעתה והורידה דמעות, ובאותו זמן היה רב רחומי יושב בעליה, נשברה מדרגה מתחתיו ומת.

הרי עונש שנענש אדם על עוון שבין אדם לחברו אינו כדי שהנפגע והניזק יבוא על ספוקו. וכי נוח היה כאן לאשתו של רב רחומי שבעלה ימות בגלל הצער שגרם לה, הלא במיתתו נגרם לה צער לאין שיעור ממה שנגרם לה בזה שלא בא לביתו בערב יום הכפורים, שהרי אם על מה שאחר בכתה, בודאי בכתה יותר כשנפטרה?! אלא הוא אשר דברנו: פגיעה בחבר היא אש אוכלת, וכל השולח יד נכוה באש, ולא בתורת עונש אלא כך טבעי הדבר.

וגדולה מזו מצינו במעשה של רבי יוחנן ורב כהנא (ב"ק קיז).

סדר ליל יום הכיפורים

סב. יש נוהגים ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת [א], וגם נשים לובשות כן לכבוד היום, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטין שמתקשטות בהן בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין [ב].

סג. יש שנהגו ללבוש קיטל שהוא לבן ונקי וטוב שיהיה מ"פשתן" כי מסלק החיצונים והקליפות מעליו וגם לפי שהוא בגד מתים ועי"ז לב האדם נכנע ונשבר [ג].

סד. נוהגים להתעטף בטלית גדול בליל יוה"כ. ואין צריך לברך להתעטף בציצית. ואם מתעטף מבעוד יום צריך לברך, וכן ראוי לעשות לכתחילה, ויש חסידים שאינם מורידים מעליהם הטלית גדול כל ליל יום הכיפורים וימוודו.

עיונים והארות

מקומות שמתעטפים ומברכים דכסות המיוחדת ליום חייב אף בלילה. והטוב לברך ולהתעטף מבעו"י כדי לצאת מידי מחלוקת וכן נוהגים הכל להתעטף מבעו"י ולברך. ע"כ. ובשעה"כ (דף ק ע"א) כתב וז"ל: המנהג שנהגו להתעטף בציצית בליל יוה"כ מנהג נכון הוא, וטעם המנהג הזה הוא כי לעולם סוד הטלית הוא אור מקיף אל ז"א, אם בבחי' ציצית קטן דעיבור או דיניקה או דגדלות, ולכן בליל יוה"כ שאז שליטת הנוק' רחל, לפי שמדת לילה גוברת בלילה ואז עלתה רחל בראש התבונה כנודע, ואז אימא עילאה מקפת אותה בציצית גדול, אבל בשאר לילות שאינה עולה לא יש מצות ציצית ואינה נוהג בלילה שהיא זמן הנוק', ולפי שהענין הזה נעשה מאליו ליל יוה"כ ולא הוצרך אל התפילה כמבואר אצלנו לכן אין צורך לברך עליו ברכה להתעטף בציצית. עכ"ל. וכתב בגוב"י (אות ה) אני ראיתי למורי ז"ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה ולכן היה מברך עליו להתעטף בציצית וכן אני נוהג אחריו.

ובלבוש (סי' תריט אות א) כתב, ונוהגים להתעטף בציצית מבעוד יום ולברך עליו. וכן כתב המקובל רבנו יעקב צמח ז"ל בספרו נגיד ומצוה (דף ל ע"א), וכן כתב בכנסת הגדולה (הגב"י) ויד אהרן (תרי"ט, הגה"ט) ועיין בברכי יוסף (שם א), ושו"ת זרע אמת (ח"ג סימן סה) ורבנו אליהו מאני בספרו שיח יצחק (דף קסו ע"ב), ובמנהגי בית יעקב בחברון (סימן פא), ובמנהגי בית אל (סי' פב) וכן כתב רבי שמואל לניאדו בספרו שלחן המלך (סי' עג, א),

ובטעם הדבר שמתעטפים בטלית גם בתפילת ערבית של ליל הכיפורים כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן רמד) שהוא נוהג כן כדי לעמוד להתפלל באימה ובריאה, והגאון הב"ח (סימן יח) כתב שהוא לפי שדומים למלאכים הלובשים לבנים ומתעטפים לבנים. וכן כתב משמו המגן אברהם (שם ב) ושלחן ערוך רבנו זלמן ז"ל (סי' תריט סעי' ג).

ואם שכח ולא בירך עד שחשכה, יתעטף ולא יברך, וכ"כ הלוש. ובבין השמשות כתב הכה"ח (סי' ב) בשם מטה אפרים שלא יברך. ומו"ר מופת הדור (חזו"ע ימים נוראים סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה א בהערה) כתב דכיון שיש פוסקים הסוברים שאף בלילה יכול לברך, ועוד שלר"ת זה יום ודאי א"כ יש ספק ספיקא ויכול לברך אף בבין השמשות.

ואומר זה פשע לחבירו דבר מועט ואינו רוצה למחול לו, קל וחומר הפשעים שעשו כנגדך שהם גדולים ועצומים ורבו למנות ואין תמחול להם, לכך יזהרו למחול זה לזה.

ובמהרי"ל (ליל יום כפור ד) כתב, והיבוקש למחול לא יהא אכזרי מלמחול, כי אין יעיז את פניו מלמחול, הלא הוא עומד ומבקש כל היום מאת אדון כל למחול לו עונותיו. כל שכן וכל שכן וכן דכל שכן דהוא ימחול לחבירו באשר הוא אנוש רימה ותולעה. וידע אדם אם הוא אכזר מלמחול גם הקדוש ברוך הוא אינו מוחל לו, דכתיב נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז, יח). למי הוא נושא עון, למי שעובר על פשע (ראש השנה יז).

א. כתב הטור (סי' תרי) ולקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה כבדוהו בכסות נקיה על כן מכבדין אותו בכל מיני כבודים. וכתב הדרכי משה, ובמרדכי דיומא (סי' תשכג) ומכבדין בכסות נקיה כדי שיהיו נקיים כמלאכי השרת עכ"ל. ונראה, דמטעם זה נהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים כמו שנאמר (דניאל י, ה) איש אחד לבוש בדים. ובהגהות מיימוניות פרק ל' דשבת (אות ב) כתב, דמהר"ם היה רגיל ללבוש סרגני"ט ביום טוב כשאין לו להחליף בגדיו ביום טוב והוא הדין בשבת. וגם טעמא, כי ביום טוב בני אדם שמחים לכן לובשים סרגני"ט שהוא בגד מתים ויזכרו יום המיתה ולא יתגאו עכ"ל. ואפשר, שמזה הטעם לובשין אותו ביום הכפורים כדי שיהא לבו נכנע וחרד לפני יום הדין. ע"כ. וכ"פ ברמ"א (סעי' ד).

ב. כ"ב המ"ב (סי' טז) ובכה"ח (סי' ק לד). ועי' תוס' מגילה (לא.) ד"ה במנחה.

ג. רמ"א (שם). וכתב הדרכי משה (סי' תרי אות ה) ונהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים כמ"ש איש אחד לבוש בדים. והטעם כתב בספר נטעי גביראל (הלכות יום כיפור פכ"ו הערה כג) שהרי הוא בגדי מתים ומבואר ברמב"ם (פ"ד מהלכות אבל ה"א) שיהיו התכריכין תפורין בחוטי פשתן לבנים, וכ"כ בילקוט הראובני פרשת מקץ דסגולת לבישת בגדי פשתן, הוא דוקא שלא יהיו מין אחר עימו עי"ש.

ד. כתב הב"ח (סי' תריט אות א ד"ה באגודה) די ש מקומות שאין מתעטפים בטלית, כי לילה לאו זמן טלית הוא. ויש

סה. כל אדם בבואו לבית הכנסת להתפלל ערבית בליל יוה"כ קודם שיתחילו ערבית יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה: הריני מוחל וסולח לכל אחד ואחד מישראל בין איש בין אשה, בין קטן בין גדול, בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי, בין שחטא בכבודי, בין באונס בין ברצון, בין בשוגג בין במזיד, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים. והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם [ה].

סו. פותחים בפיוט "לך אלי תשוקתי" והוא סדר הוידוי לבני ספרד לקיים דברי הרמב"ן שכתב שצריך לומר וידוי קודם השקיעה להכנס בתשובה ביום קדוש זה, ואחינו האשכנזים אומרים תפלה זכה והיא תפלה נוראה ואיומה וחשובה מאד וטוב ליחידים לאמרה [ח].

סז. אם אין זמן לומר עתה פיוט "לך אלי" כי הגיע זמן השקיעה יאמרו וידוי קצר ויתחילו "כל נדרי" ואח"כ יאמרו פיוט "לך אלי".

סה. אח"כ אומרים "שמע קולי אשר ישמע בקולות שחיבר רבנו האיי גאון ז"ל, ויאמר אותו בכוונה גדולה ובתחנונים [י].

סט. טוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי רבותי תמחלו זה לזה, ויאמרו הקהל, מחלנו, כדי שתתעורר אז סגוריא על ישראל, דבר בעתו מה טוב [יח].

סדר אמירת כל נדרי

ע. מוציאין הס"ת היותר מהודר לומר עליו כל נדרי, ובזוה"ק החמיר מאד אף בס"ת שיש בו ספיקות שלא להוציאן. ואם נעשה בהידור ובכוונת כתיבת ה' כראוי, מעלתו גבוהה [א], ובפרט שעל ידו יתכפר לו עוון שז"ל ועון נדרים ושבועות [ב].

עיונים והארות

מזה כי יש סמך במנהג הזה להוציא הספר תורה. וכן הוא בפרי עץ חיים (שער יוה"כ פרק ב), ושם הוסיף עוד, זוהי הכוונה שיכווין כי הנדרים הם באימא עילאה המשפיעה בז"א שהוא השבע תחתונות, ואחר כך ז"א משפיע באמא תתאה. והנה הוא פגם בנדרים וגרם מניעת ההבל היוצא מפה ז"א לנוק', ונודע שצריך שיהיה הזיווג על ידי הנישוק והחיבוק וההבל, לכן יקח עתה הספר תורה ויחבקו בשתי זרועותיו לתקן עון החיבוק שז"א יחזור וכו' להשפיע השפע מאו"א בז"ת, ויוציא ההבל מפיו וינשק לספר תורה, וכן יוצא ההבל מפומא זז"א להאיר לנוקבא. וכנגד מה שפגם בענין קרי יכווין להעלות אותה טיפה מהקלי' לקדושה בזכות הספר תורה, ומה שפגם בנדרים ובשבועות, יכוין ספר גימטריא שם, שהוא כנגד שם השם אלהיו, ותחזור המלכות למקומה הראשון.

ועיין בסידור הרש"ש זיע"א (ליל כפור) שכתב שסגולתו לכפר גם על עון ואת זכר לא תשכב, וגם נדרי גבוה, ודברי ביטוי בכל לשון ובכל ביטוי וביטול מצות מוצא שפתיך תשמור ועשית, וככל היוצא מפיו יעשה, ומצות לא תאחר לשלמו, ולא יחל דברו.

וב"ב הכה"ח (סי' תריט ס"ק טו) והוסיף נוסח לשם יחוד שיאמר זז"ל: ולכן בעת שמחבק הספר תורה ומנשקו יש לומר נוסח זה, יהי רצון מלפניך ה' או"א שתמחול לי על כל מה שחטאתי לפניך בעון שכבת זרע לבטלה ובעון נדרים ושבועות מנעורי ועד היום הזה ויתקנו כל השמות שפגמתי בהם ויעלו כל ניצוצי הקדושה שנפלו אל הקליפה אל שורשם העליון חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל בזכות ספר תורה

ה. כה"ח (סי' תרו ס"ק מה). והוסיף שם (ס"ק מג) דכל אדם צריך לבקש מחילה בעיו"כ או בעשרת ימי תשובה מחברו.

ו. כתב הרב אהלי יעקב (מחזור כיפור דף טו ע"ב) פיוט זה חיברו כפי הנראה רבי יהודה הלוי ז"ל כפי שמצינו רמוז בו אותיות שם משפחתו לו"י, לך אלי - ל, וגדול מנשוא חטאי - ו, יעצני ופיתני - י. כי כל האותיות יצאו בשוה למ"ד בראש בית, ואחר כך שינה לאות וא"ו, ואחריו יו"ד. והביא סברת מי שכתב שחיברו רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל.

כתב הגאון הפרי חדש, (סי' תרז) כי עתה תיקנו ונהגו לאמרו מבעוד יום קודם תפילת ערבית מכיון שיש בו וידוי, ויש לקיים דברי הרמב"ן ז"ל שכתב לומר וידוי קודם השקיעה כדי להכנס בתשובה וכפרה בעצם היום, וכפי שהזכירו הבית יוסף (סי' תרז).

ז. כ"ב בספר בתי כנסיות (סי' תריט, א) לרבי אברהם בן עזרא מסאלוניקי. וכן בספר קורא הדורות (דף ה ע"א). וכ"כ מו"ר רבי חיים פלאגי' בספרו מועד לכל חי (סי' יט אות ה).

ח. בא"ח (פר' וילך אות ה). כה"ח (סי' תרו ס"ק מג).

א. ועי' בזוה"ק (ח"ג כד): שהזהירו ר"ש שלא למכתב שמא קדישא אלא כראוי. ובכה"ח סופר (סי' תריט ס"ק טז) כ' דספר פסול לא יוציאנו והעדר טוב ממוציאתו.

ב. כ"ב בשעה"כ (דף ק ע"א) זז"ל: ובענין הספר תורה שמעתה מחבר אחד הוא הרב יונתן סאגיס ז"ל שציווהו מורי ז"ל פעם אחת בליל יוה"כ שיקנה מצות הוצאת ספר תורה בלילה היא, בכל מה שיוכל לקנותו, כי אז היה צריך לתקן איזה ענין, והודיע לו כוונה גדולה שיכווין בעת שיוציא הספר תורה, ונראה

עא. המנהג בק"ק בית אל הוא שקודם שיוציאו הספרי תורה מההיכל מוכרים פתיחת ההיכל וספר כל נדרי ושאר הספרים. והרבנים דשם בוחרים להוסיף בעת ההכרזה יותר כסף בספר הראשון הנקרא "כל נדרי" וכל המוסיף הרי הוא שלו[ג].

עב. נוהגים להוציא ז' ספרי תורה מההיכל וד' ולומר פסוק אור זרוע לצדיק, ויכוין בס"ת קר"ע, שה' יקרע רוע גזר דינו[ה], ויאמרו כל נדרי ג' פעמים[ו].

עיונים והארות

גם לרמזו כי שלשה ספרים נפתחו ביום ראש השנה, ועתה עדיין יש התלויים ועומדים ויתנו לב לשוב אל השם להתחנן לפניו שישגיח עלינו ברחמים רבים לטב ולחיים ולשלם אמן סלה.

והנהגים להוציא שבעה ספרי תורה, כמו שכתב רבנו אליהו מאני ז"ל במנהגי חברון (סי' פא), וכן הוא מנהגי בית אל הנזכרים בספר דברי שלום לנכד הרש"ש זיע"א (אות פג) והוא לרמזו לעורר שבעת ימי בראשית של מעלה הם שבעה ספירות שיעוררו רחמים עלינו למעלה לקרוע רוע גזר דינו, גם לרמזו ולעורר זכות אבהן דעלמא, עם כורתי ברית שהם שבעה, אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף ודוד. ויבקשו עלינו רחמים לקרוע רוע גזר דינו, ולהצילינו משבעה עונשים שבתורה שהם סקילה שריפה הרג וחנק, כרת, מיתה בידי שמים, ומלקות. וכנזכר במחזור בית הכפורת (עמוד סט) בשם בעלי הרמז והקבלה.

והנהגים להוציא עשרה ספרים כוונתם לרמזו לעשר ספירות, ועשרה מאמרות שבהם נברא העולם, ועשרת הדברות שיגנו עלינו, להמשיך מלמעלה למטה כל האורות שיתגלגלו עלינו ויעוררו מידת הרחמים על ישראל.

והנהגים להוציא כל הספרי תורה שבהיכל כוונתם שלא לגרום חלילה פגם וזלזול לשאר הספרים הנשארים בארון, וכן הוא ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק ו) שכתב, ראוי וישר הוא להוציא כל הספרים שבהיכל, והעיקר שיהיה הספר תורה כשר.

וב"כ הכה"ח (סי' תריט ס"ק טז) וז"ל: יש נוהגין להוציא שלשה ספרי תורה ויש נוהגין להוציא אחד ויש נוהגין שבעה ויש נוהגין להוציא כל ספרי תורה שבהיכל, ונראה שהנוהגין להוציא שלשה ספרי תורה כנגד כל נדרי שלש פעמים, אי נמי דומיא דהתרת נדרים בשלשה, והנוהגין שבעה כנגד שבע פעמים שאומרים בנעילה ה' הוא האלהים, והנוהגין להוציא כל הספרי תורה חוששין לפגם הנשארים בהיכל, ומיהו אם לא הוציא אלא אחד או שלא הוציא מכל וכל אין בכך כלום. והוסיף דספר פסול לא יוציאנו והעדר טוב ממציאותו.

ה. כתב בספר פרי עץ חיים (שער יום הכיפורים פרק ב), ויאמר פסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, ויכוין כי "אור זרוע לצדיק" סופי תיבות שם קר"ע, ולצדיק גימטריא ע"ב קס"א [יוד קי ויו קי, אלף קי יוד קין] עם הכולל, שמה שהיה צריך להתענות תעניות כמספר "לצדיק". עתה יכוין לקרוע ולעלות מתוך הקלי" אותם הטיפות דאזדרקו למגנא ושיצאו מהיסוד הנקרא טוב, עתה יתעלו שנית בזכות התורה, ויתקן הטוב שהוא היסוד, וזהו ולישרי לב שמחה, סופי תיבות

הזה ובזכות קדושת היום וברוב רחמין וברוב חסדיך, יהיו לרצון אמרי פי וכו', והיה נועם וכו'.

ולכך מצוה רבה להשתדל לקנות בכל מחיר כמיטב יכולתו את הגבחה הספר תורה של כל נדרי ולחבקו בשתי זרעותיו בעת אמירת כל נדרי.

ג. כתב הרב בפע"ח (דף קמ"ב שער יוה"כ ריש דרוש ב') וז"ל: בענין הספרי תורה שמוציאין ליל יוה"כ ואומרים עליהם התרת נדרים, אמר לי הרב יהודא משען יצ"ו כי מורי זלה"ה צוהו ליל יום הכיפורים שיקנה הוא הספר הראשון הנקרא ספר כל נדרי, ויקנהו בממון רב בכל ממון שיפסקו עליו, כי הוא צריך לו מאד. ונתן לו כוונה רבה על זה. וכפי הנראה יש סמך גדול בענין ספרים אלו, עכ"ל.

אמנם המעיין יראה, כי בשעה"כ (דף ק' ע"א) כתב שיקנה מצות הוצאת ספר תורה. ולא כתב ספר ראשון אלא הוצאה, וא"כ אפשר שהכוונה היא לפתיחת ההיכל, כדי להוציא הס"ת מתוך ההיכל, ואילו בפע"ח כתב שיקנה ספר ראשון. וא"כ יש להסתפק מה כדאי לקנות, האם פתיחת ההיכל כדי שיוציא את הספר תורה מן ההיכל, או את הקמת ספר התורה.

והנה הפשט הוא שהעיקר הוא קניית ס"ת ראשון, ויתכן כי המנהג היה שהקונה הוא המוציא הס"ת ולכן אמר לו הוצאת ס"ת. לכן כדאי שיקנה ספר ראשון ויעשה ההקמה וגם יוציא את הס"ת מן ההיכל. ואם אינו יכול לעשות כן, כגון שהמנהג בביהכ"נ הוא שזה שקנה פתיחת ההיכל הוא המוציא הס"ת מן ההיכל, לכתחילה ישתדל לקנות ס"ת, ואם לא יצליח, יקנה פתיחת ההיכל ויוציא הס"ת ויחבק וינשק אותו ויוריד דמעות על עוונותיו. ויתן אותו לאותו שקנה הספר תורה. ועוד יותר טוב שיקנה שתי המצות גם הפתיחה וגם הספר הראשון ואז יצא חובה לכל הדעות.

ד. יש קהילות שנהגו להוציא ספר תורה אחד בלבד לומר עליו הכל נדרי, לרמזו כי הקדוש ברוך הוא אחד יחיד ומיוחד הוא הגוזר אומר על כל מה שנשאל ממנו היום. ומנהג זה מוזכר בדברי הרא"ש ז"ל (יומא ה, סי' כח), ונהגו שהחזן מוציא ספר תורה, ואומר כל נדרי ואסרי וכו' דנדרנא ודאישתבענא ודאחרימנא מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים זה, ומתכווין להתיר הנדרים החרמות והשבועות אולי עברו עליהם וכדי להנצל מן העונש.

ויש הנהגים להוציא שלשה ספרים לרמזו כנגד שלש פעמים אמירת כל נדרי, גם כנגד התרת נדרים בשלשה (יבמות כה:), וכנזכר בספר שער הכוונות (דף ק ע"א), המנהג שנהגו להוציא ספר תורה אחד או שלשה ספרי תורה בליל יוה"כ ואומרים עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי נזכר בספר הזהור.

עג. בסיום כל נדרי, טוב שיאמרו ג' פעמים פסוק סלח נא לעוון העם הזה וכו' [ז].

עד. אח"כ אומר שהחיינו על עיצומו של יום [ח]. והש"ץ מברך בקול רם ומוציא הרבים ידי חובתם [ט].

עיונים והארות

שהוא חייב, וה"ה אם חייב לקיים נדרו, אין יוה"כ מכפר לו לפרוטו עד שיקיים נדרו, ואם אדם זכור נדרו היה מקיימו, אבל אם נדר ושכח, לא נמצא שהוא ענוש בעבור שהוא קשור בנדרו ואינו מקיימו, בעבור זה תקנו גאונים הראשונים לומר זה שאם עשינו שום נדר ושכחנו אותו ולא נדע לקיימו אנו מתחרטים בכל אותן הנדרים ומתירין זה לזה. ואף על גב דקי"ל דצריך לפרוט את הנדר, הנ"מ כשיודעו, אבל אנחנו אין אנו מתחרטים על מה שאנו זכורים כ"א על מה ששכחנו. וזהו שאנו מסיימים: ונסלח לכל עדת בני ישראל כי לכל העם בשגגה, לומר שאנו מבקשים חרטה על השגגות שלא נעש עליהם וחרטה היפה היא, שאילו היינו יודעים בעת שנדרנו שנשכח אותו, לא היינו נודרים. וכל הציבור מתירין זה לזה ועוקרים הנדר מעיקרו, כדי שלא יהא דבר מעכב כפרתו.

ובשטמ"ק (נדריים שם) כתב, אנשי כנסת הגדולה תקנו לנו להסיר מן המכשול, כי כמה בני אדם יש שנוזרים ושוכחים הנדר, ואין באים לפני חכם להתיר ועוברין על נדרן בשוגג. ותיקנו שבתחלת יום הכיפורים בפתחת תפילותיהם יתוודו ויתחרטו מנדריהם כדי שלא ישכחו הדבר. ובספרד נהגו ששליח ציבור או חזן ספר תורה בחיקו, ואומר כל נדרי בקול רם וכל הקהל אומרים עמו. והטעם כדי שתהיה שכינה מסכמת עמהם בהתרה. ויש מקומות שאין אומרים אותו אלא שליח צבור בשביל כולם. וכ"כ הטור דנהגו לומר כל נדרי בליל יו"כ.

ומה שכתבנו שאמרו ג' פ"כ כן כתב מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים הלכות סדר תפילות יום הכיפורים הלכה ב הערה ד) בשם ראב"ה (סי' תקכח סוף עמוד קפח), שנהגו לומר כל נדרי ג' פעמים, כלשון החכם המתיר, מותר לך מותר לך, ג' פעמים. וכן הבעל אומר מופר לך מופר לך, ג' פעמים. ובמנחות (סח.) מגל ז, מגל ז, ג' פעמים על כל דבר. ע"ש. והוסיף שם (סוף עמוד קפט), ורבנו זקני (ראב"ן) כתב, דלהכי אומרים כל נדרי ג' פעמים, שאם יש מי שלא שמע היטב בפעם הראשונה או בשניה, ישמע בשלישית. ע"כ. וכ"כ האור זרוע ח"ב (סי' רעז), בשם ר"ת: "ומה שנהגו לומר "כל נדרי" ג' פעמים, משום שהחכם המתיר את הנדר, אומר מותר לך מותר לך ג' פעמים. וכן נוהגים לומר חלוץ הנעל חלוץ הנעל ג' פעמים. [כדאיתא באה"ע סי' קסט בסדר חליצה סעיף נה]. ומיהו יש מקומות שאין אומרים אותו אלא פעם אחת, והדין עמהם". ע"כ. וכן הוא בספר הישר לרבנו תם (בחיידושים סימן ק). וע"ע בהרא"ש נדריים (פרק ג סי' ה), ובספר האשכול ח"ב (עמוד כה בהערה). ובספר ארחות חיים (דף קו סע"א) כתב בשם רב נתן שאומר כל נדרי ג' פעמים. וכן אנו אומרים אותו ג' פעמים, כמו שאומר החכם מותר לך ג' פעמים. וכן הוא בכל בו (סוף סי' סח). וכן המנהג.

ז. כ"ה בכת"י מרבנו הב"ה, ונדפס בספר אוצרות חיים.

ח. שו"ע (סי' תריט סעי' א).

ט. כה"ח (שם ס"ק כא). וכתב בחזו"ע (סדר תפילות ליל יום הכיפורים הלכה ה) שאם האיש האוחז בס"ת אינו בעל תורה ויר"ש לא יסמוך על ברכתו אלא יברך בעצמו.

גימטריא טוב. וכן הוא במדרש תלפיות (דף יט ע"ג) ובכה"ח פלאגי (סי' יט אות ז). ועי' ערך השלחן (או"ח סי' תריט סעי' 1) שכתב, דיש בפסוק זה ענינים גדולים שא"א לבארם.

סוד החכם מתיר את הנדר משום דנדריים הויין בבינה, וחלים על דבר מצוה, אמנם בעלה שהוא החכמה בעל הבינה מיפר לה הנדר דברשות בעלה קיימא.

ובן הוא בספר חמדת ימים (ח"ד דף סז ע"א) בשם רבנו האריז"ל. ובלחם מן השמים (דף לח ע"א) להמקובל רבנו יעקב צמח ז"ל, וכן כתב במשנת חסידים (מסכת יומא פ"ב), וכן כתב רבנו הרש"ש זיע"א בסידורו לאמרו בתוך תפילת רבון העולמים. ובמטה אפרים (סי' תריט, י) וכן הוא בקיצור השל"ה (עמוד ריז), וכתב שנוהגים לאמרו שלש פעמים, ובשו"ת זבחי צדק (ח"ג סימן קנא) כתב לאמרו י"ז פעמים, ורבנו אליהו מאני כתב במנהגי חברון (סי' פא) לאמרו שבע פעמים, אך בספר בן איש חי (ש"א וילך אות יא) כתב לאמרו שתי פעמים, וכן כתב כה"ח (שם ס"ק כב) וכן הוא במחזורים הספרדים.

ו. **בגמ'** נדריים (כג:): הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל וכו' עי"ש. וכתב הרא"ש (נדריים ג, סימן ה), ובשביל שביום הכיפורים מתקבצים כל העם לבית הכנסת נהגו לאמרו ביום הכיפורים, וגם מצינו בספר יחזקאל (פרק מ) דקרי ליום הכיפורים ראש השנה. וכן הוא בנימוקי יוסף (נדריים ז, ב).

ובתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן קמג-יג) איתא, לרבנו סעדיא ז"ל בליל יוה"כ עומד ש"ץ ואומר כל נדרי ואסרי וחרמי ושבועי וקונמי שנדרנו ושחרמנו ושאסרנו ושנשבוענו ושקיימנו על עצמנו בשבועה וכו' עד ככתוב ונסלח לכל עדת בני ישראל וגו'. אבל מי שנשבוע כל השנה שבועה לבטלה לא. ובסדר רב עמרם גאון ז"ל (תפילת ערבית של ליל יום הכיפורים) כתב, כשעומד שליח צבור מתחיל ואומר כל נדרים ואיסורים ושבועות וקיימין וחרמין, שנדרנו ושאסרנו ושנשבוענו ושקיימנו על נפשנו בשבועה, מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה הבא עלינו, בכלום חזרנו ובאנו לפני אבינו שבשמים, אם נדר נדרנו אין כאן נדר, ואם שבועה נשבוענו אין כאן שבועה, אם קיום קיימנו אין כאן קיום. בטל הנדר מעיקרו, בטלה השבועה מעיקרה, בטל הקיום מעיקרו. אין כאן לא נדר ולא איסור ולא חרם, ולא שבועה, ולא קיום. יש כאן מחילה וסליחה וכפרה. ככתוב בתורתך (במדבר טו, כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה.

ובתוס' רי"ד (נדריים כג:): כתב וז"ל: וטעם הדבר זה ולמה תיקנו הראשונים לומר כך בליל יוה"כ, משום דקי"ל דעל כל עונות שבתורה אם עשה אדם תשובה יום הכיפורים מכפר, וראו הראשונים ששום עון אינו מעכב הכפרה, שאם יעשה אדם תשובה שלא יהא יום הכיפורים מכפר, אך עון הנדרים שאם נדר ליתן צדקה או הקדש אין יוה"כ מכפר עד שישלם נדרו, שעל דבר שהוא מחויב בדבר, אין יוה"כ מכפר, כדתנן בכריתות חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יוה"כ, חייבין להביא לאחר יוה"כ, אלמא אין יוה"כ פוטר במה

- עה.** אח"כ יש לומר נוסח תפילה רבון העולמים שתיקן רבנו הרש"ש זיע"א לליל יום כיפור, ואח"כ אומרים מאמר התיקונים דף קמ"ג קם רבי שמעון על רגליו, ויכוין בזה שיתבטל הנדר העליון^[יז].
- עו.** טוב להזכיר ג"כ בעת ההיא נשמות צדיקים וחסידים שהרביצו תורה ברבים ולהעתיר עבורם, כדי לעוררם למעלה להתפלל על החיים^[יא].
- עז.** מנהג טוב וקדוש לתת הרימונים לילדים שעדיין לא הגיעו למצוות, להניחם על גבי הספרי תורה כשמוציאים אותם חוץ להיכל, ויש לו סימוכין בכתבי הקבלה ובספרי המנהגים הקדומים, ויעיל להם לאריכות ימים ויזכו לחכמה בינה ודעת בלימוד התורה הקדושה^[יב].
- עת.** כל איש ואיש ישתדל להניח ב' זרועותיו על הס"ת וינשק אותו על התיק ז"פ ויעשה כן בכל אחד מס"ת אם יוכל, ולפחות ינשק ספר כל נדרי ויש בזה סוד עצום ותיקון גדול^[יג].
- עט.** נהגו לומר מי שבירך למי שלקח ספר כל נדרי ולנושאי ספרי התורה, וכן לפותח ההיכל, מניחי הרימונים ושאר המצוות, וגם לכל הקהל כולו, כי שעת רצון היא.

סדר תפילת ערבית

- פ.** תקנו חז"ל ה' תפילות ביום זה, ויש לו לידע ששגבו מעלותיהם ויכוון בהם כראוי בכוונת הלב בבכי יבוא ובתחנונים ידבר רש לפני מלכו של עולם דעיצומו של יום מכפר עם התשובה^[א].

עיונים והארות

יומין זה לעטר הספר תורה ברימוני זהב וכסף, כי סוד הספר תורה יסוד תפארת ישראל ועליו ישתנו שני רימונים סוד גולת הכותרות העומדים עליו. ועיין שם (דף עה ע"ד) שכתב, וזה חזיתי בקצת קהלות שעברתי בהם, מנהג אנשי הקהל אחר חזרת התפלה, מוכרים פרנסי הקהל מצות כיבוד הספר תורה ותכשיתי, כגון פתיחת הארון להוציא ספר תורה, ולעטר הספר תורה ברימוני זהב וכסף, ולהביאו לפני התיבה.

ג. בפרי עץ חיים (שער קריאת ס"ת פ"א) כתב, סוד תרין רימונים, כבר נודע שהתפארת הוא נקרא בן לאו"א והוא בחינת התורה שנובלת חכמה של מעלה תורה, והנה ידוע כי הבן היקר ירית תרין עטרין מסטרא דאבא עיטרא דחסד, ומסטרא דאמא עיטרא דגבורה, וכנגדם אנחנו משימים על הספר תורה שני רימונים, וכשמשים רמון ורמון יכוין רמון ימין בעטרא דחסד, וברמון שמאל עטרא דגבורה. וענין התרין רימונים כי הנה הספר תורה הוא דיוקנא דז"א, ובצאתו מהיכל הוא כעין יציאת ז"א ממעי אמו, ואז יוצאת הארה מז"א שהוא מושפע באותה שעה מן א"א כתר של תורה, וכאשר מניחים עליו הרימונים יכוין תרין עטרין דאו"א והם הרימונים שלו חסד כולל חמשה חסדים, גבורה כוללת חמש גבורות ואז הוא עת רצון, והמגדל (דהיינו התיבה) הוא בסוד אדנו"ת וספר תורה הו"ה. וכאשר מוליכים אותו צריך לחבקו להורות שהוא תפארת דז"א והוא בין תרין דרועין.

יג. כ"ב קדוש בציון (פ"ג ה"כ) ע"פ דברי רבנו הרש"ש בסידורו.

א. ישיים אל ליבו שכל התפילות של ימות השנה שלא כיוון בהם כראוי שנפלו מלעלות למקומם מחמת תערובת מחשבות זרות וכיו"ב הנה אמרו בזוה"ק (פ' פקודי דף רמה):

י. כתב בספר חמדת ימים (ח"ד דף סח ע"א), ומה מאוד צריך האיש הנלבב להתעורר בעת אמירת סדר כל נדרי לתת אם קולו בבכי להתחנן על גאולתו ועל פדות נפשו, שהקדוש ברוך הוא אומר אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפיר לי (בבא בתרא דף עד. מימרא דרבה בב"ח), ומצינו שרבי שמעון בר יוחאי עליו השלום תמיד היה מתפלל על זה וכדאיתא בתיקוני הזוהר הקדוש (דף קמג ע"א) וזה לשונו קם רבי שמעון על רגליו וסליק ידוי לגבי עילא ושבח למארי עלמא ואמר, רבון עלמא עביד בגין שכינתא דאיהי בגלותא, ואם איהי באומאה הא אבא ואימא דאינון חכמה ובינה יכלין למעבד התרה וכו', ולפיכך טוב וישר לכווין בזה לעת שיאמר כל נדרי גם על ההוא נדר או שבועה דלעילא שיהא בטל ומבוטל, ואם יפרש בשפתיו אחר נוסח כל נדרי גם הנוסח של התפלה שהיה מתפלל הרשב"י ז"ל כמו שהעתקנוה טוב יותר כי עתה שערי רצון להפתח היא וממנה נושע, ותחזור עטרה ליושנה וארמון על משפטו ישב כבראשונה, וכך היה מנהג הרב אברהם מונסון ז"ל.

וב"ב. גאון עוזנו החיד"א בספרו כף אחת (סי' טז) ואחר כל נדרי יאמר מאמר התיקונים קם רבי שמעון עד ההוא דמקורא דמקוה בידיה. וכן כתב רבנו הרש"ש זיע"א בסידור הכוונות לאמרו בבכי, וכן כתב במטה אפרים (סי' תרי"ט, ס"ק י) לאמרו בבכי ובתחנונים, וכן כתב במחזור אהלי יעקב (כפור, דף יט ע"ב). ורבנו אליהו מאני ז"ל במנהגי בית יעקב שבחרון (סימן פא), ובכף החיים סופר (שם ס"ק כג).

יא. מועד לכל חי (סי' יח אות טז). כמ"ש בזוה"ק (ח"ב טז): והוא בחמ"י (פ"ב מיוה"כ פ).

יב. בספר חמדת ימים (ח"א דף עו ע"ד) הביא מנהג עתיק

פא. חרדה ילבש בתפילותיו בבכיה ולב נשבר, ואף אם נראה בעיניו שעשה תשובה בעשרת ימי תשובה, יאמין באמונה שלמה כי הכל כאין לפי עוצם חטאתיו, וגם כי הוא מעשה קוף בעלמא לפי חסרון ידיעתו באשר פגם, ומיעוט השגתו בחכמה האלהית, וגרעון כחו ביראה ודבקות. וכל אשר יבקש תהיה כונתו גם על בני ביתו ועל כל מי שהוא משורש נר"ן והקרוב אל שרשונו.

פב. יזהר ביותר שלא יכוון בתשובתו ובתפילותיו לתועלותיו הגשמיות בלבד, שלא יהא כאותם שאמרו עליהם בזה"ק (תיקו"ז דף כב.) שהם עזי פנים וצווחין ככלבים לבקש הב לן מזוני סליחה וכפרה, ואינם חשים לבקש על גלות השכינה וצער השמים בחורבן בית מקדשנו וחילול שמו הגדול ותורתו הקדושה, ושיחזיר השי"ת שכינתו לציון [ג].

פג. בבואו להתפלל תפילת ערבית של יום קדוש זה ישים אל ליבו כי בתפילה זו עולה השכינה למקום עליון למלכות בינה העליונה ומתקשטת בקישוטיה, ולכן יכוין היטב בתפילתו ובמאמרו, וישא ברכה מאת השם וצדקה מאלהי ישעו [ד].

פד. אין אומרים והוא רחום וכו' אפי' אם חל בחול, לפי שכונת והוא רחום הוא להכניע ארבע קלי' אף משחית עון וחימה, ומכיון שיום כיפור הוא בכלל המועדים אין הם מתעוררים ואין צורך להכניעם [ה].

פה. בקריאת שמע ביום הכפורים אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם, כי אנחנו דומים למלאכי השרת ואין חשש שיקנאו המלאכים בנו [ו].

עיונים והארות

מלכותו לעולם ועד. באותה שעה הן מקלסין, וכן יחזקאל אומר (יחזקאל ג, יב), ואשמע אחרי, מאחר שקלסתי קלסו מלאכי השרת, ברוך שם כבוד מלכותו. ולמה ישראל אומרים אותו בלחישה אלא כשעלה משה למרום גנב אותו מן המלאכים ולימדה לישראל. א"ר שמואל בר נחמן למה הדבר דומה? לבן בתו של מלך שהיתה לו בת בתולה, והיתה רואה בגדים נאים ואומרת לו קח את הבגדים הללו, והיה לוקח לה, פעם אחת נכנס לפלטיין של מלך וראה קוזמירין של מטרונה וגנב אותה ובא ונתנה לבתו, התחיל מצווה ואומר לה, כל הבגדים שלקחתי לך לבשי אותן בפרהסיא, אבל קוזמירין זה גנוב הוא, אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים, כך אמר משה לישראל, כל המצוות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה, אבל השם הזה ממה ששמעתי ממלאכי השרת שבו הם משבחי' להקב"ה ונטלתי אותו מהם, לכן תהיו אומרי' אותו בלחישה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. למה הן אומרי' אותו ביום הכפורים בפרהסיא אלא שהם כמלאכים, לובשים לבנים ולא אוכלים ולא שותין ואין בהם לא חטא ולא עון שהקב"ה סולח להם כל עונותיהם.

ובן פסק בשו"ע (סי' תריט), בליל יום הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בקול רם.

ובספר נגיד ומצוה (דף ל ע"ב) להמקובל רבנו יעקב צמח ז"ל כתב בטעם הדבר על פי הקבלה, דמה שאנחנו אומרים ביום הכיפורים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם הוא, כי אז המלכות הנקראת "שם" עולה עד הבינה שהיא קול פנימאה, והמלכות מקבלת ממנה שפע על ידי התפילות שהם בחינת קול כנודע, ולכן בהיותם שם למעלה במקום קולות מים רבים, אין פחד לומר אותו בקול רם, כי אין המקטרג יכול לקטרג שם במקומה עתה.

ובן הוא במועד לכל חי (שם) שכתב ליזהר בזה כי היום הזה אפילו השטן מעיד בנו שאנו כמלאכי השרת ואין לו

שהמלאך הממונה שומרם בידו עד שישוב בו האדם ממה שהתפלל שלא כראוי, וכשחוזר ומתפלל כראוי ביהכ"פ עולות כל התפילות עם התפילה שמתפלל עתה, א"כ בתפילות יום הכיפורים בכוונה מתקן כמה וכמה תפילות, והנידחה והצולעה יקבץ. (ע"פ חמ"י פ"ג מיוהכ"פ).

ב. עבודת הקודש (מו"ב סי' ער"א).

ג. מועד לכל חי (סי' יג אות טו). ומ"מ יכול להתפלל בתפילתו על הפרנסה והבריאות וכיוצ"ב ויכוין שכל זה צריך הוא למען שמו שיוכל לעובדו כראוי ולעשות רצונו כרצונו ולמען יכול ללמוד התורה מתוך שמחה ובריאות וישוב הדעת.

ד. כ"ב רבנו האריז"ל בשער הכוונות (דף קב ע"ב), הנה בליל כפור עולה רחל נוק' התחוננה דז"א עד ראש התבונה שהיא נוק' תחוננה דאבא, ואחר כך בתפילת ערבית אנו מעלים אותה על ידי תפילתנו עד בחינת המלכות של בינה עילאה שהיא נוק' עילאה דאבא כנודע.

ה. בן הוא בתשובת הגאונים (שע"ת סי' פ) וכ"פ הבא"ח (פר' וילך אות יג) ובכה"ח (סי' תריט ס"ק כד) וכדמשמע בזה"ק (פר' תרומה דף קל.) דכמו שאין אומרים בליל שבת כך אין אומרים בליל כיפור, וכן הוא המנהג בק"ק חסידים "נהר שלום" שאין אומרים אותו. ודלא כהחמ"י לאומרו והרב שדי חמד שכתבו שאומרים והוא רחום שכן נהגו בבית אל, לפי שהיום הוא זמן כפרה.

ו. ויש עוד טעם לפי הסוד והוא כי בכל ימות השנה נותנים למלכות הארות בחשאי בסוד ציקי קדרה, משא"כ ביום כיפור שהיא ניזונת מן הקולות הפנימיים, ולפי זה יש להסתפק אם לכיון כונת ציקי קדירה בתיבת מלכותו.

ובמדרש (דברים ב, לו) איתא, כשישראל אומרים שמע ישראל, דוממים ואומרים בלחישה ברוך שם כבוד

- פו. כשחל יום הכיפורים בשבת יכריז החזן קודם תפילת ערבית שיכוננו לצאת יד"ח קידוש של שבת כאשר חותמים בעמידה "מקדש השבת וישראל ויוה"כ"ו, ואחר סיום תפלת לחש של ערבית אומרים כל הקהל ויכלו, ואומר השליח ציבור ברכת מעין שבע וחותרם מקדש השבת בלבד. ואחר זה אומר חצי קדיש ומתחילים הסליחות[ח].
- פז. קודם הסליחות של ערבית אומר הפיוט "משתחוים להדרת קודש הר אריאל". אשר חיברו רבנו יהודה הלוי ז"ל. ויאמרנו בכוונה ובהתלהבות. ולאחריו פיוט "אנא בקראינו לקול שוענו ה' שמעה" אשר חיברו רבי דוד אבן פקודה ז"ל.
- פח. בסליחות של אחר תפילת ערבית אומרים חמש פעמים ויעבור וכן חמש פעמים לאחר שחרית, ולאחר מוסף שבע ובמנחה שש ובנעילה שלש, סך הכל עשרים ושש פעמים ויעבור כמנין שם הוי"ה ב"ה, וישתדל לכיין יחוד לאלפים[ט].
- פט. אין נוהגים לומר "המוני מעלה" המודפס במחזורים לאחר אראלי מעלה וגלגלי מעלה.
- צ. צריך כל אחד לומר, עשר פעמים וידוי ביום כיפור: א' במנחה של ערב יום כיפור, א' בערבית של ליל כיפור, שתים בשחרית לחש וחזרה, ב' פעמים במוסף, ב' פעמים במנחה וב' פעמים בנעילה. אמנם בסידורים שלפנינו מופיעים י"א פעמים[י].
- צא. מנהג בית אל יכב"ץ לומר בליל יום הכפורים בסליחות, הוידוי הגדול לרבנו נסים ז"ל הנדפס בסידורים בחזרת שחרית של יום הכפורים המתחיל רבנו של עולם וכו' עד בהעביר את חטאת עמך המתודים לפניך ואחר כך אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וסדר הוידוי הגדול[יא].
- צב. בסליחות דליל יום הכיפורים קודם שיאמר אל רחום שמך, יאמרו בנעימה קדושה, "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. מיוחד באהיה אשר אהיה הוא היה הוא הוה והוא יהיה, הוא ממית ומחיה לפניו לא נוצר אל ואחריו לא יהיה". ומובטח שלא יבוא עליו ועל בני ביתו שום גזירה רעה באותה שנה[יב].

עיונים והארות

ליודעי ח"ן.

י. **כה"ח** (סי' תרכ ס"ק ה) ומכוונים לומר לפחות עשרה וידויים ביום זה כנגד עשרה פעמים שהיה מזכיר כהן גדול את השם ביום הכפורים, שלש פעמים בכל וידוי ואחד בגורלות שאומר לה' חטאת, והעשרה וידויים אלו אומרם כל יחיד בתפלתו פעם אחת בארבע תפילות, וכשמחזיר השליח צבור התפלה וגומרים הצבור ואומרים הוידויים עמו הרי שמנה וידויים, ושתי פעמים בערב אחד במנחה ואחד בערבית. לבוש. וכן הוא בטור. ומיהו בדרשות מהרי"ל הלכות ליל יום הכפורים כתב דהעשרה וידויים הם ביום הכפורים, שנים בליל כפור אחד לצבור ואחד לשליח צבור, וביום ארבעה לצבור וארבעה לשליח צבור, וכתב וכן הוא באורח חיים, וכתב הטעם שהם נגד עשרה קדושין שמקדש כהן גדול עצמו במקדש ביום כפור יעו"ש. ומהרי"י וייל כתב הטעם דיום הכפורים בעשור לחודש ועשור הוא קודש קדשים. אליה רבה אות ב'. ועיין יומא ל' ע"א וט"ל ע"ב ולקמן סימן תרכ"א אות כ"ב ששם נתבאר עשר וידויים ועשר קידושים יעו"ש:

יא. **כה"ח** (סי' תרכ ס"ק ז). כמו שכתב בספר דברי שלום (אות פד) בהקדמה במנהגי בית אל יכב"ץ יעו"ש. והוא כדי שלא להפסיק בחזרת שחרית כנודע. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה יא) ושם כתב דהטעם כדי שלא להאריך בתפילת שחרית ולקצר בסליחות כדי למהר להקדים ולהתפלל תפילת מוסף בזמנה. ע"ש.

יב. **כתיבת יד היר"א** רבנו ידידיה רפאל אבולעפיא ז"ל עמוד שמוט.

שליטה היום. ועיין בחמדת ימים (ח"ד דף סט ע"ב) שכתב, היום כולנו פרושים מעניני החומר ומזדככים כמלאכי השרת ונוסף גם הוא בעמדם באימה ביראה בחרדה את פני האדון השם צבאות כמו מלאכי השרת, ואשר בא בתעלומות חכמה יאותה לו להתעורר ביותר ביודעו ומכירו, טעמו ונימוקו של דבר מפני מה הורשינו לאמרו בקול ענות גבורה ביוה"ך מפני העילוי הנמצא למעלה בת קמה באמה ושם לא היה פחד כנודע.

ז. **כ"ב** מו"ר מופת הדור בחזו"ע סדר תפילת ליל יוה"כ הלכה (ח).

ח. **שו"ע** (סי' תריט סעי' ג) מועד לכל חי (סי' יט אות כד). וכן הוא בספרי האחרונים ובכל המחזורים.

ט. **כה"ח** (סי' תרכ ס"ק ו) ז"ל: לגאון מנהג של ישיבה בערבית ובשחרית חמש פעמים ויעבור ובמוסף שבעה ובמנחה ששה ובנעילה שלשה, ואבי העזרי כתב קבלתי שבתפלת יוצר צריך לומר י"ג פעמים ויעבור כנגד י"ג מדות, ורב נטרונאי כתב מנהג בשחרית אומר שבעה סליחות ובמוסף חמשה ובמנחה שלשה ואם יש פנאי אומר חמשה. (טור. והוא מהרא"ש פרק בתרא דיומא). ובזה הולכין אחר המנהג יען כי רבנו הארי"י ז"ל לא נתן טעם בסוד כמה פעמים ויעבור צריך לומר ביום הכפורים. ומיהו מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים על פי דברי הארי"י ז"ל לומר בערבית חמשה ובשחרית חמשה ובמוסף שבעה ובמנחה ששה ובנעילה שלשה, סך הכל כ"ו כמנין שם הוי"ה שהוא מדת הרחמים. ומנהגם לומר כל ויעבור בכוונה כמו בחול ורק שהוא בבחינת היום. וכן כל תפילות יום הכפורים אומרים בכוונה אבל רק בבחינת הפנימיות לבד כידוע

צג. אחר ערבית אומרים ד' מזמורים ראשונים שבספר תהלים אשר ר"ת וס"ת שלהם בגימ' סמא"ל להכניע אותנו, וסגולתם שלא יראה קרי בליל יוה"כ^[ג], ואח"כ יאמרו מזמור כ"ד שבתהלים ותפילה על הפרנסה [יד].

צד. אחר התפילה ראוי ללמוד משניות מסכת יומא [טו]. ויש חסידים הנוהגים להשאר נעורים כל ליל יוה"כ ולעסוק בתורה, וילמדו כל ספר תהלים עם שבעה כורתי ברית, וטוב לומר ב"פ תהלים כמנין כפר, ואדרא זוטא, וכתר מלכות שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל. ולא יעשה כן אלא מי שיש בכוחו להשאר נעור לילה ויום, דאל"כ יצא שכרו בהפסדו שלא יוכל להתפלל תפילות חובה של יום כיפור, ואם אינו יכול ללמוד כל הלילה לפחות יקום בחצות הלילה ויאמר ברכות השחר ותהלים ובקשות ואח"כ יוכל לחזור לישון ויקום קודם עלות השחר לעבודת קונו [טז].

צה. יום כיפור שחל להיות בשבת יש קהילות שנוהגים לומר קבלת שבת כרגיל, ויש שנוהגים לומר רק מזמור שיר ליום השבת [יז], ומנהג ישיבתנו הק' ק"ק חסידים "נהר שלום" לומר מזמור לדוד, ובואי כלה ג' פעמים, ומזמור שיר ליום השבת פשט בלי כוונה [יח].

עיונים והארות

לישן בביתו על מטתו כדי שישן שינת קבע ויוכל להתפלל ולהתחנן למחר ביום בכוונה שלימה יעו"ש. והביא דבריו מגן אברהם (ס"ק יא). והשלחן גבוה אות י"ב כתב דמנהגו לשכב בבית הכנסת בלילה הזה ולקרוא ספר תהלים כולו ומסכת יומא ובזוהר באדרא רבא ולישן בחצי הלילה מעט מתוך דברי תורה להגן מטומאת קרי יעו"ש. וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע (אות רעד) דנכון לומר אחר ערבית ספר תהלים כולו, ויאמר בין ספר לספר פזמוני שבעה כורתי ברית כמו שאומרים באור הושענא רבא ממש, ואחר כך אם יכול ילמוד האדרא זוטא עכ"ל. והיינו שישתדל להיות לומד עד קרוב לחצות, וקודם חצות כמו רביע שעה יאמר סדר קריאת שמע על המטה כמו שאר הלילות כמבואר במקומו (לעיל סימן רל"ט), ואחר כך בהגיע חצות יאמר ברכות השחר כנהוג, ואחר כך פתיחת אליהו הנביא, וגם ילמוד איזה דבר, ואחר כך ישן כדי שיוכל להתפלל ביום בכוונה. ואם לא יוכל לעשות סדר זה בתחלת הלילה יעשה אחר חצות, ורק שישתדל עד מאד להיות ניעור בנקודת חצות ממש יותר משאר הלילות יען כי קדושתו גדלה עד מאד, וגם כי הוא בחינת פנימיות לכל מה שנעשה מראש השנה עד היום כידוע ליודעי ח"ן. ועל כן גם מי שאינו יכול להיות ניעור לא בחצי לילה ראשונה ולא באחרונה מחמת איזה סיבה או כגון החזנים, לפחות יהיה נזהר להיות ניעור בנקודת חצות, ויאמר ברכות השחר ופתיחת אליהו הנביא ומשנה של מסכת יומא וספר א' של תהלים עם היהי רצון תחלה וסוף, וחוזר לישן.

יז. דעת השיירי כנסת הגדולה (בהגהות הטור סי' תריט אות ח) שאין אומרים קבלת שבת אבל מזמור שיר ליום השבת אומרים. ועי' ברוח חיים (אות ד') שכתב שיש קהילות שנוהגים לומר קבלת שבת ואין למחות כי יש להם על מה לסמוך. (כה"ח סי' תריט ס"ק לז - לח).

יח. כ"ב הגאון הגדול כמוהר"ח בספרו מועד לכל חי (סי' יט אות ג) שכתב שלא לומר רק מזמור שיר ליום השבת שיש לאומרו אלא כל סדר קבלת שבת וז"ל: כשחל יום הכיפורים בשבת, צריך לומר מזמור לדוד הבו לה', ואנא, ולכה דודי, ומזמור שיר ליום השבת, וה' מלך, ככל שבתות השנה, ויזהרו

יג. כ"ב בשער הכוונות (דף ק ע"א). והביאו הכה"ח (סי' תריט ס"ק מט) וז"ל: בליל יום הכפורים נוהגין לקרות אחר כל סדר תפלת ערבית ארבעה מזמורים הראשונים שבספר תהלים, והם מן אשרי, ולמה רגשו, מזמור לדוד, למנצח בנגינות עד לבטח, וסגולתם היא כי יש בהם י"ש תיבות (עם ד' מזמורים) כמנין קרי ומי שקורא אותם ומכוין בהם לא יראה קרי בליל יום הכפורים ההוא, גם ראשי תיבות וסופי תיבות של ארבעה מזמורים האלו הם בגימטריא קל"א, ויכוין כי קל"א הם בגימטריא (סמא"ל) וסגולתם להעבירו מעליו. והגם כי הראשי תיבות וסופי תיבות אינם אלא קכ"ו, כתב מהרש"ו שם בהגהות שער הכוונות אפשר שהוא מונה א' מאשרי וה' מהאיש והם קל"א או אם נמנה גם ד' מזמורים עצמם והכולל לכולם ויהיה ה' וקכ"ו הרי קל"א יעו"ש. וכן הוא בספר פרי עץ חיים (שער כ"ז פרק ב).

יד. כ"ב בפע"ח (שער תפילות ראש השנה פרק ז) וז"ל: בליל ר"ה ויה"כ, קודם קדיש בתרא, תקרא פעם א' מזמור, לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה, ותכוין באמרך ליהו"ה, נקודו ל' בפתח, י' בשבא, ה' בקמץ, ו' בשבא, ה' בקמץ. ולא יחסרו כל מזונותיו כל השנה. ואם הוא בבית, יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ"ל, וזה נקרא שם הפרנסה. הביאו כה"ח (סי' תקפב ס"ק טוב). והמנהג לאומרו גם ביום קודם קדיש בתרא בין בראש השנה ובין ביום הכפורים.

טו. כה"ח (סי' כת"ר ס"ק יא).

ובספר חמדת ימים (ח"ד דף ער"ה ע"ב) כתב, ואחר כך ילמד מסכת יומא שסידר בה רבנו הקדוש שמונה פרקים בסוד אם לבינה אם הבנים המכפרת על הבנים כהיום הזה שהיא ספירה שמינית מלמטה למעלה כנודע, ומה טוב אם יקראם בפירושיהם כי ידע וישכיל מה שלומד, ולא יקרא מצות אנשים מלומדה הואיל וחננו האל להבין ולהשכיל.

טז. כה"ח (סי' תריט ס"ק ק) וז"ל: כן היה מנהג האר"י ז"ל להיות ניעור כל ליל יום הכפורים ועוסק בתורה כמו שכתב בשער הכוונות (שם). והלבוש כתב שבזמן הזה שאנחנו נוהגין להתפלל ולומר סליחות ותחנונים כל היום יותר הגון שילך

צו. יום כיפור שחל להיות בשבת אין לכיין כונת תוספת שבת בבואי כלה ובברכו ובפרוס. וכן ביום, בנשמת וקודם עמידה דשחרית, ובאיה שבכתר דמוסף, אפילו לא בדרך פשט.

צז. הרואה קרי בליל יוה"כ ידאג כל השנה, והיינו שיהרהר כל השנה בתשובה ויטו. ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה"ב וכו'.

דיני תפילת שחרית

צח. ישכים באשמורת, ויטול ידיו בטהרה עד קשרי אצבעותיו בלבד. והמקובלים כתבו, כי היום אין רוח רעה כל-כך שולטת, ולכן די בנטילת אצבעותיו בלבד. ויברך ברכות השחר. ומדלגים ברכת שעשה לי כל צרכי ולא מברכים אותה [א]. ומו"ר מופת הדור פסק לברכה, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבח, על מנהגו של עולם, ועוד שמוותר לנעול נעלי גומי [ב].

עיונים והארות

מילה במילה, ובפרט כשמוציא השם בפיו. וכן בברכות הנהנין בכונה וישוב הדעת. וישוב אל ה' וירחמנו וכו'. עכ"ל.

כתב השל"ה (יומא, נר מצוה ל) עוד דבר טוב הוא, בעת שהוא ישן בלילה, לא יעטף את עצמו בכרים ובכסות המחממין, כי זה מוליד כח התאוה. ועכ"פ לא יכסה את רגליו.

ב. טשו"ע (שם). ובטור הוסיף ויראה זרע ויארץ ימים ושודאך יש לו הרבה זכויות שהגיני עליו. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ו חאו"ח סי' מד).

א. בן מנהג מוריני האר"י ז"ל וכמובא בשעה"כ (דף א' ע"ג) וז"ל: כל הח"י ברכות וכו' כולן חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום אף על פי שלא נתחייב הוא בהם, לפי שכולם הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים ואין לבטלם אפילו אם האדם לא ישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה, צריך לברכן בכל יום כולן, אף על פי שלא נתחייב בהם לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו, חוץ מברכת שעשה לי כל צרכי ביום תשעה באב ויום הכיפורים שאז כל העולם יחפים, וגם חוץ מברכת על נטילת ידים ומברכת אשר יצר, ששתי ברכות אלו אם לא נתחייב בהם אין להם לברך עליהם עכ"ל.

וב"ב הרב דברי שלום (נכד הרש"ש דף סח ע"א) שאין לברך ברכת שעשה לי כל צרכי בט' באב וביום הכיפורים, אף שיכול לברך מטעם שהוא נהנה, מ"מ מטעם שכל העולם יחפים אין לברך. וכן דעת מו"ר הב"ח (שם אות כג). וכן נהגו חסידי קהל קודש בית-אל תכב"ץ.

ב. ב"ב בחזו"ע (הלכות ומנהגי יום תשעה באב הלכה ג) וז"ל: בדין ברכת "שעשה לי כל צרכי", נחלקו הפוסקים אם יש לברך ברכה זו בתשעה באב וביום הכיפורים, כיון שבאותו יום הכל אסורים בנעילת הסנדל. ובברכות (ס): אמרינן כי סיים מסאני אמר בא"י שעשה לי כל צרכי. מבואר שברכה זו נתקנה על נעילת הסנדל. ורוב הפוסקים ראשונים ואחרונים הסכימו שיש לברך ברכה זו גם בתשעה באב וביום הכיפורים, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבח שנתקנה על מנהגו של עולם, ועוד שמוותר לנעול נעלי גומי, ונעלי לבדים וכיוצא בהן, ולא נאסר לנעול אלא נעלים של עור. הילכך שפיר מברך "שעשה לי כל צרכי". וכן המנהג אצל רבנים וגדולים.

שיהיה מבעוד יום, כמו שכתבתי בספרי הקטן רוח חיים, אלא דבתחילה אומרים לך אלי, ואחר כך מזמור שיר ליום השבת, ובקהלה קדושה אורחים יכוננה בצדק, מתחילין מזמור שיר ליום השבת.

יט. ב"ב השו"ע (סי' תרטו סעי' ב). ויעשה התיקון הנדפס בספר לשון חכמים (ח"א סי' סו).

וכתב כה"ח (ס"ק יא) וז"ל: איתא בספרים (משנה ברורה אות ג') דעיקר התיקון למי שנכשל בזה ח"ו, שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד התורה וזכות התורה תגין עליו, וכדאיתא במדרש תנחומא אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה, אם למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים, ואם למוד לשנות דף אחד ישנה שני דפים, ואם אינו יודע ללמוד יתעסק על כל פנים במידת הצדקה וחסד ויחיה כמו שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד ע"ש במדרש, ועיקר לימוד התורה יהיה על מנת לקיים דהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא כמו שאמרו חז"ל וגם לא יהיה בכחה להגין ח"ו. ועיין קרבן נתנאל (על הרא"ש פרק בתרא דיומא סי' כא) שהביא תיקון וברכת הודאה אם עלתה לו שנה יעו"ש. ועוד עיין תיקון לזה בספר מורה באצבע בקונטרס יוסף בסדר (סי' א) ובספר מועד לכל חי (סי' כח) וביפה ללב (ח"ב סי' א) ושאר ספרים יעו"ש.

ולבן אכתוב גם אני הדל מה שנראה לי בס"ד. והוא כי פשוט כי באותו היום יחזור בתשובה שלימה על חטא שבא לידו. ובמוציא יום הכיפורים יטבול תיכף אם אפשר. ויעשה פדיון כמנין אותיות שמו ויתן לעניים יראי שמים. ויקבל עליו בפני עשרה כי בתשלום השנה ההיא יאמר נשמת כל חי בפני עשרה. ובכל שבוע יגמור התהילים, דהיינו ביום ראשון ספר ראשון וביום שני ספר שני וכו', וספר חמישי יחלוק לשלשה חלקים לשלשה ימים כנודע, ואמירת תהילים תהיה בכונה ובלתי הפסק דיבור כלל. ובכל ליל ערב ראש חודש יעשה תיקון כרת, דהיינו שילמוד מתחלת הלילה עד סופה בלי הפסק דיבור. ויתענה באותו יום בכל ערב ראש חודש. ואם אפשר יש לעשות תיקון כרת בכל ליל ששי. ויקבע עתים לתורה באיזה שעות ביום ובלילה ובפרט בשבתות וימים טובים, ואם הוא חכם יוסיף בלימודו. ואם אפשר יש ללמוד בכל יום י"ח פרקי משנה על הסדר. וכבר נודע כי כל אדם צריך להתפלל בכונה

צט. מנהג קדום הוא לומר סדר "כתר מלכות" שתיקן הרב שלמה אבן גבירול ז"ל מספרד, המתאר את גודל וכבוד הבורא, ואת גודל חכמתו ויצירתו בשמים ובארץ, ומכניס בלב האדם פחד ומורא בידיעת השם יתברך [ג]. ויש ג"כ סדר "כתר מלכות" לרבינו הרדב"ז והשבחים שם נוראים ונפלאים ומיוסדים על פי חכמי הקבלה [ד], ואנחנו נוהגים לקרא "כתר מלכות" של מו"ר הגאון הרי"ח הטוב.

ק. עקידת יצחק אבינו ע"ה היתה ביום הכיפורים, ועל כן דבר בעיתו מה טוב שישתדל לקוראה היום בכוונה גדולה [ה].

קא. פיוט הנשגב האדרת והאמונה לחי העולמים, מקורו בספר היכלות ובספר הקנה, ונוהגים לאומרו קודם ברוך שאמר בר"ה ויוהכ"פ [ו]. ובישבתינו הקדושה אין אומרים אותו. ואמנם אפשר לאומרו קודם התפלה.

קב. באמרו אל נקמות ה', יכין שינקום ה' נקמת עשרה הרוגי מלכות, ובפרט ביום הכפורים, כי רבי עקיבא ע"ה נהרג ביום הכפורים, ולכן בסליחות יש להוסיף עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף הנהרג על יחוד קדושת שמך, כמו שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל [ז].

קג. אין להוסיף לומר בפסוקי דזמרה ולא קודם ברוך שאמר שום מזמור ממה שמודפס בסידורים, ואין לשנות, אלא יאמר רק המזמורים שאומרים כל שבת. וכן הוא מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג

עיונים והארות

ועיין במחזור אהלי יעקב (יום הכיפורים, דף סו ע"א), לרבו יעקב בן רבי יצחק ז"ל, שכתב התפילה הזאת היא מהגאון המקובל הנודע בדורו דור דעה, הרב רבי דוד אבן זמרה זכר צדיק לברכה, יסדה ליום הכיפורים צום רם ונורא, וכן לכל הבא לשפוך שיח ועתירה, בעיתות בצרה, כמו שזכר בפתיחתו שמן משחת, עשאה מעין דוגמא של תפילת "כתר מלכות" להרב שלמה אבן גבירול ז"ל, ורקח ממנה רוקח מרקחת, ועירב בה סממנים יפים ללב פירוש נחמד ועמוק על דברי רבנו הרדב"ז ז"ל, כי הרדב"ז כתבו עליפי ענייני הבריאה וסדר עשר ספירות ביאורם ומהותם, השמות המיוחסים אליהם וסדר פעולותיהם ומשמעותם, ברוב חכמתו הנפלאה והעצומה.

וכתב הגאון החסיד המקובל רבנו אליהו מני ז"ל, (במנהגי ק"ק בית יעקב בחברון פרק ב סעי' פא), ובאשמורת אומרים "כתר מלכות" שתיקן הרדב"ז דוקא, ולא אחר.

ה. וכמ"ש מרן החיד"א ביה"ר שלפני תפילת מנחה, וכמובא בספרו כף אחת (סי' ח) שתיקן הנוסח בלשון: ותזכור לנו עקידתו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליו השלום. אשר בימים האלה בזמן הזה בעשור לחדש תשרי היתה עקידתו בהעלות המנחה.

ו. הובא בד"מ (סי' תקסה ומ"ב שם ס"ק יב).

בפרי עץ חיים (שער הזמירות פ"ד), כתב לאומרו בכל יום. וכן הוא בחסד לאלפים (סי' קיג אות ה).

וכתב הרוקח (פירוש התפילה סי' י"ד) בספר רקמה כתב שנמצא כתוב בכתב המלאכים, והוא שיר שלהם, ויש בו ח"פ תיבות כנגד פ"ז תיבות שיש ב"ברוך שאמר" והכולל. ועיין עוד בספר הקנה (דף ס ע"א) ובשושן סודות (דף מו ע"א), ופירושו בליקוטי תורה למהרח"ו ז"ל (תהלים צג).

ז. בא"ח (פר' וילך אות כב) ז"ל: ובאמירת עשה למען אברהם אזרח תמימך שאומרים בסליחות, יוסיפו ביום הכיפורים בכל הסליחות שבכל התפילות, לומר עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף, אשר נהרג על קדושת שמך, ויאמר זה קודם שיאמר עשה למען הרוגים ושרופים וכו'. ע"כ.

ג. כתב הגאון החיד"א ז"ל בשם הגדולים (גדולים, מערכת ש, לא) "רבנו שלמה אבן גבירול מדקדק ומשורר ותוכן הרבה, חיבר מאמר מופלא וקראו "כתר מלכות", וחיבר אזהרות וכמה פיוטים נחמדים, וארג מחברת שירה שקולה מארבע מאות חרוזים בדקדוק, הזכירה הרב אברהם אבן עזרא בספר מאזניים, וכתב דלא ישקל בכסף מחירה.

וכתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף עט ע"ד) ואפריון נמטייה להחכם המשורר הגדול שלמה אבן גבירול עליו השלום, אשר חיבר ותיקן גדולותיו יתברך, בשיר משובח ליום הכיפורים הנקרא "כתר מלכות", לאומרו ביום הכיפורים קודם תפילה, כי בו מודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו יתברך שמו, להכניע ליבות בני האדם מפחד השם ומהדר גאונו, וליראה את השם הנכבד והנורא, כי היראה צורך גדול אל התפילה, וכמו שמורגל לשון זה בזוהר ובתיקונים: דמאן דמשתמע קליה בין בצלותא בין באורייתא בלא דחילו, מיד "וישמע השם ויחר אפו" (במדבר יא, א). וכן משמע פשוטו של מקרא (דברי הימים א כח, ט): "דע את אלהי אביך ועובדהו", כי אמרו ז"ל (תענית ב). איזוהי עבודה שהיא בלב? זו תפילה. ועליכן, ראוי ונכון ללמוד באשמורת הבוקר היום הזה הכל בענייני גדולתו של השם יתברך שמו וכו'. אכן סדר הוידיים אשר בסוף כתר מלכות, ראוי ונכון לאומרו, כי כל דבריו כגחליי'אש ויכניע לב האדם.

ד. כתב הרב רבנו אליהו הכהן ז"ל מאזמיר בספרו שבט מוסר (פרק ז), "כתר מלכות של הגאון המופלא כבוד מורנו הרב דוד בן אבי זמרא ז"ל, והוא תפילה יקרה לצור רם ונורא, באימה ובמורא, לפאר שמותיו, וסוד מחשבותיו, והוד מפעלותיו, ולה אין תמורה, תמלל גבורות, למידות יקרות, אשר במ סדורות, בשפה ברורה, ועומק יסודות, ורזים וסודות, רמוזות והודות, ודרך ישרה, לסקל מסילות, לעורכי תהילות, לנורא עלילות, לעיתות בצרות, לך השם הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד, כי כל בשמים ובארץ". ואחר שהעתיק כל דברי ה"כתר מלכות", כתב: "הנה כתבתי לך "כתר מלכות" הקדוש הזה, בהיותו כולל בו כמה מוסר בסופו, ובו שבחי השם יתברך שמו, וטוב לאדם לאומרו למען יכנע לבבו הערל".

ישיבתנו הק' [ח].

קד. אומרים "שיר המעלות ממעמקים" ויכוון היום על עומק עשירי "מערב מלכות" ורומז למקום עליון ונורא, היא הבינה, שהתשובה מגעת עד אליה [ט].

קה. נוהגין ליתן מי ורדים לריח טוב במים שיטלו מהם הכהנים בשחרית ומוסף, ובפרט בנעילה [י], וצריך לזהר ליתנם מערב יוהכ"פ, משום שאסור להוליד ריח במים ביוהכ"פ [יא].

קו. אין מוסיפים לומר שום פיוט ולא סדר קדושות שאינן מסדר התפילה, לא השליח ציבור ולא הסומך כלל משום חשש הפסק, ושמוא אין אותן בקשות מתוקנות על דרך האמת, אלא מתפללים כל סדר התפלה מתחילה עד סוף בלי שינוי ותמורה, ומזה יבין וילמד ק"ו בנפשו שלא ישיח ח"ו שיחת חולין באמצע התפילה, בפרט ביום הקדוש הזה [יב].

קז. אחר יהיו לרצון אומרים כל התחנונים הנזכרים בגמ' מסכת ברכות (דף טז: יז.), רבא כי הוי מסיים צלותיה וכו', ר' אלכסנדר בטר צלותיה וכו', ר' אלעזר וכו', ר' יוחנן, ר' זירא, רב, רב חייא, רבי ספרא, רבי אלכסנדריא, מר בר רבינא וכו' [יג].

קח. טוב לכון בשעת ברכת כהנים בשם בן כ"ב אותיות, שמורכב מהשמות: "אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם", כמנין כ"ב אותיות התורה, ויוצא מהתיבות: "יברכך הוי"ה", "יאר הוי"ה", "ישא הוי"ה", והם כנגד כ"ב האותיות, ועוד אחד שרומז על מקורם [יד].

עיונים והארות

יג. **בנזכר** בסידור רבנו הרש"ש זיע"א. יד. **כתב** בספר צרור המזר (פרשת נשא): "והשם שיוצא מאלו השלושה פסוקים, הוא שם של כ"ב אותיות כנגד: "בך יברך ישראל" (בראשית מב, כ). להורות שזאת הברכה היא כלל כל התורה כולה, שיש בה כ"ב אותיות. והוא שם: אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם. בשכמל"ו. שיש בו כ"ב אותיות, והוא שם של ברכת כהנים. והוא טוב לשמירה ולכל הדברים. והאומרו דרך תפילה, כזה הסדר, יועיל לו מאוד. ובפרט כשיאמרו ברכת כהנים, יאמרו: אל נא קרב תשועת מצפיך, פחדך סר תוציאם ממאסר, פדה סועים פתח סומים ישעך מצפים, דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מפלתינו. בשכמל"ו. גם הרב השל"ה (נשא, מוסר לב) הביא כן בשם צרור המזר ובשם הציוני.

וב**ספר** פרי עץ חיים (שער השופר פרק א), כתב לכוון בהם קודם תקיעת שופר ביום ראשי השנה: "אנקת"ם - אל נא קרב תשועת מצפך. פסת"ם - פחדך סר תוציאם ממאסר. פספסי"ם - פדה סועים פתח סומים ימינך מצפים. דיונסי"ם - דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך יה מופלגים".

ועיין במשנת חסידים (מסכת תיקון תפילין פרק א, משנה ג), שכתב כי שם פסת"ם הוא ראשי תיבות הפסוקים: "פנה אלי וחנני", "סעפים שנאתי", "תשמיעני ששון ושמחה", "מה יקר חסדך", והוא גימטריא "תפילין". והסופר יאמר פסוקים אלו קודם כתיבת התפילין.

ועיין בספר הפליאה המיוחס לרבנו נחוניא בן הקנה ז"ל (פרק שמות הקודש ומוצאם), שכתב: "אנקת"ם - אנא נורא קדוש תרבה מחילתך. פסת"ם - פשעינו סלחה תגלגל מידותיך. פספסי"ם - פתח סליחה פתח סגב ישע מנותיך. דיונסי"ם - דרוש יודעי ויעודיך נא סמוך יחד מחנניך". ובספר שומר מצוה (דף טו) לרבנו אברהם אבולעפיא ז"ל, כתב: "אלה ארבעה שמות, האחד בעל חמש אותיות, והשני בעל ארבע

ת. בה"ח (סי' נא ס"ק ו) ז"ל: ומנהג בית אל יכב"ץ שאין להוסיף לומר שום מזמור או פיוט בראש השנה ויום כפור לא בזמירות ולא בחזרה של תפלת י"ח, אלא אומרים הזמירות של שבת דוקא שהם השמים מספרים וכו' רננו צדיקים וכו' עד ברוך שאמר ואחר כך ברוך שאמר ומזמור שיר ליום השבת וה' מלך וכו' יהי כבוד וכו' הללויה ויוצר ותפלת י"ח, וכן ביום טוב אין אומרים מזמור השייך לאותו יום בתוך המזמורים של קודם ברוך שאמר.

ט. **כ"ב** רבנו האריז"ל כתב בשעה"כ (דף צ ע"א), לומר כל יום מעשרת ימי תשובה את המזמור "ממעמקים", וביום הכיפורים הוא יום העשירי לכוון בתיבת "ממעמקים" על עומק מערב מלכות. וכן הם בסידור הרש"ש ז"ל (שחרית יום הכיפורים). ועיין בזה הקדוש (פר' בשלח סג ע"ב). ואחרי מות ע ע"א), ובפרי עץ חיים (שער יום הכיפורים פרק ד).

י. **מועד** לכל חי (סימן יח אות טו).

יא. **עי'** במ"ב (סי' קכח ס"ק כג).

יב. **מנהג** ישראל קדושים לומר קודם קדושה הפיוטים, "ובכן נקדישך מלך", "ליושב תהילות" וכו', שחיבר רבי יוסף אבן אביתור ז"ל. וכן "ובכן ולך תעלה קדושה כי אתה אלהינו", "אלהים אל מי אמשילך" וכו', שחיברם רבי יהודה הלוי ז"ל. ונוהגים שהשליח ציבור שותק, והסומך הוא זה שאומר אותם יחד עם הקהל. והמקובלים היו מדלגים אותם מחשש הפסק.

וב**כתב** המקובל רבנו עמנואל חי ריקי ז"ל, השם יקום דמו, בספרו משנת חסידים (מסכת יומא, פרק ה, ח) באומרו, "ובכן, נקדישך מלך", יכוון גימטריא: מזלא. ואל אדני שהוא מספר הראשי תיבות "ובכן נקדישך מלך". ובאומרו: "ובכן, ולך תעלה קדושה", יכוון "ובכן" - מזל נוצר. וגם בראשי תיבות: "ולך תעלה קדושה", יכוון שמספרו שם: אב"ג ית"ץ, והוא מספר: "תעלה" עם הכולל.

קט. בסיום החזרה מתחיל הסליחות, ופותח בפיוט, "למענך אלהי רצה עם לך שיחר, לחלות פניך במעמד השחר", שחיבר רבי דוד אבן פקודה ז"ל (טו).

סדר קריאת התורה

קי. בשעת הוצאת ספר תורה ישאל האדם חיים וכפרה, ויעמוד ויקרא ג' פעמים י"ג מדות, ואח"כ יאמר רבונו של עולם מלא כל משאלותי לטובה, והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי, חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך, בשלום ובהשקט ובבטחה, ופדני מכל צרה ויגון וממות, ומכל שעות רעות המתרגשות ויוצאות לעולם, וכפר עונותינו ואשמתינו אכי"ר, ויזכור שאלתו ג' פעמים (א).

קיא. יאמר ג' פעמים ואני תפילתי, ויכוין בכ"ד שמות (י"פ ע"ן וכו') היוצאים מפסוק אחרון של כל ספר מכ"ד ספרים (ב).

קיב. בשעת הוצאת ספר תורה בשחרית ובמנחה, אומרים התפלה שתיקן רבנו הרש"ש זיע"א לומר י"ב פעמים לעולם ה' דברך נצב בשמים (ג), ואח"כ יאמרו נוסח הבקשה שסידר רבנו הרש"ש זיע"א, ואח"כ בריך שמה וכו' (ד).

עיונים והארות

נפשות בתי מזונותינו ופרנסתנו ברוח ולא בצמצום, בהתר ולא באסור, בנחת ולא בצער, מתחת ידך הרחבה, כשם שנתת פסת לחם לאכול ובגד ללבוש ליעקב אבינו הנקרא איש תם, ותתנונו לאהבה לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ויהיו דברי נשמעים לעבודתך, כשם שנתת את יוסף צדיקך בשעה שהלבישו אביו פתונת פסים לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו, ותעשה עמי נפלאות ונסים ולטובה אות, ותצליחני בדרך, ותן בלבי בינה להבין ולהשפיל ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך וסודותיה, ותצילני משגיאות, ותטהר רעיוני ולבי לעבודתך וליראתך ותאריך ימי (נשוי אומר וימי אשתי ובני ובנותי) (ואם יש לו אב ואם יאמר וימי אבי ואמי) בטוב ובנעימות ברוב עוז ושלום אמן סלה:

טו. כתב בסדר היום (סדר ברכת השחר), ויקדים לתפילתו, שלא על צדקתו ויושר מעשיו הוא מפיל תחינתו לפניו, אלא על אלהותו, למענו יתברך יעשה ולא למעננו. כענין שאמר דניאל עליו השלום: "אדני שמעה כו' למענך אלהי", והוא כענין שאמר משה רבנו עליו השלום: "ואתחנן", שלא התפלל מצד מעשיו הטובים, אלא מתנת חנים, כי חנון ורחום הוא. ובהקדמה הזאת, אין מקום למקטרג על תפילתו שלא תעשה, שאין תפילתו רק על חסד השם יתברך שדרכו להתחסד עם בריותיו, בין ראויים בין שאינם ראויים, כדכתיב (שמות לג, יט), "וחנותי את אשר אחון", אף-על-פי שאינו כדאי. והאלשיך (תהלים פ, ג) פירש: "למענך" היא השכינה שתצא מהגלות. ועוד פירש (שיר השירים ב, א) "עשה למענך", גם אם שאנו בלתי ראויים.

א. שער הכונות (דף ק ע"ב).

ב. שער הכוונות (שם).

ג. סידור הרש"ש. והם כנגד י"ב פרצופים, עו"נ, או"נ, או"א, ישו"ת, זו"ן ויעו"ר. וסדרם ממטה למעלה, ויאמר השליח ציבור פעם אחת ואח"כ הציבור אחריו, ויאמרו זה בהתעוררות גדולה. וכשאומר תיבת דברך, יכוין שישארו הגזירות למעלה. ובתיבת ה' יכוין בניקוד דברך.

ד. סידור הרש"ש.

אותיות, והשלישי בעל שש אותיות, והרביעי בעל שבע אותיות, וסימן ארבעתם: הדו"ז. והם שורש לכל מדע שאפשר לדעתו. ואם יכוין, סוד: אנקת"ם מצורף "מתקנא". וסוד: פסת"ם מצורף "סם פת". וסוד: פספסי"ם מצורף "פס פסים". וסוד: דיונסי"ם מצורף "דיו וסימן ידו". ומנאם מצד מספריהם. עתה אחל בה, וארבה לגלות סודה. מספר אנקת"ם - תקופה, הוא חומר בלי צורה, צר צורה בתוך צורה מאור לבושו, העתיקו פני תהום קיום הנפש".

ורבנו הרמ"ק ז"ל כתב בפרדס רימונים (שער כא, פרק יח), "והוא יוצא מברכת כהנים, וזה סידורו: 'יברכך' - יו"ד תמורתה א' באי"ק. בי"ת תמורתה ט' באח"ס בט"ע, ותחת ט', נ' בא"ת ב"ש, רי"ש תמורתה ק' בא"ב-ג"ד. כ"ף תמורתה ת' בא"ל-ב"ם, ותחת ת' מ' באי"ק". ועוד האריך לבאר מוצא כל האותיות של השמות, מאותיות הפסוקים של ברכת כהנים, קחנו משם. ואחר-כך כתב: לכל אחד מהארבעה שמות הנזכרים, לו סגולה בפני עצמו: הראשון אנקת"ם - הוא טוב להשמיע תפילה, ופירושו: שומע אנקת תמים. השני פסת"ם - הוא נותן פיסת בר לצריכים מזון. השלישי פספסי"ם - מלשון "ועשה לו כתונת פסים" (בראשית לז, ג), והוא נותן בגד ללבוש. הרביעי דיונסי"ם - והוא עושה ניסים ונפלאות, ובהם השתמש יעקב אבינו עליו השלום באומרו (שם כח, כ): "אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש".

ועי' בסידור תפילת כל פה לאחינו האשכנזים שיש להם בחגים בברכת כהנים תפילה עם השמות הללו וזה תוארו:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי, שתעשה למען קדשת חסדך וגדל רחמיך הפשוטים ולמען טהרת שמך הגדול הגבור והנורא, בן עשרים ושתים אותיות היוצאים מהפסוקים של ברכת כהנים (אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם) האמורה מפי אהרן ובניו עם קדושיך, שתהיה קרוב לי בקראי לך, ותשמע תפילתי נאקתי ונאנקתי תמיד, כמו ששמעת אנקת יעקב תמימן הנקרא איש תם, ותתן לי ולכל

קיג. מוציאין שני ספרים, בראשון קוראים ששה[ה] בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה', ואם חל בשבת, קוראים שבעה ומפטיר קורא בשני בפניחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה (ב, נו, יד - נח, יד) ואמר סלו סלו פנו דרך, עד כי פי ה' דבר ו[ו].

קיד. אשרי מי שזוכה לעלות לתורה בימים נוראים, ובפרט ביום אדיר בימי שנה הוא יוהכ"פ, אשר בו ניתנו לוחות שניות שהם כל התורה. ואם יזכה להיות המפטיר יאמר הוא עצמו ההפטר.

קטו. מנהג ישיבתינו הקדושה קודם שיתחיל הש"ץ קריאת התורה אומר החזן קינה "שעה בא באימות" לרבנו ששון מרדכי המדבר על מיתת בני אהרן כי כל הצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין עוונותיהם ואין בניו מתים[ז].

קטז. נוהגים לידור צדקות ביום הכיפורים עבור המתים, ומזכירים שמוותיהם ועיקר ההשכבה שיתנדב צדקה לעניים עמלי תורה עבורם, שהמתים יש להם כפרה בימים אלו[ח].

קיז. טוב ונכון שהמפטיר בתורה יכוין להוציא הציבור יד"ח בברכת ההפטר תחלה וסוף ובזה יזכרם ג"כ במצוה מאה ברכות החסרים ביום קדוש זה[טו].

עיונים והארות

שמצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין לו עוונותיו ובניו אין מתים בחייו וכ"כ בשם האר"י.

ח. כתב המרדכי (יומא ס' תשנ"ז) מה שהורגלו לידור צדקה ביום הכפורים עבור המתים יש להביא ראיה מספרי (שופטים פסקא רי) דתניא בפרשת עגלה ערופה (דברים כא ח) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה, שנפדין בממון ולא בדברים בלבד, [ואע"פ שבשאר זמנים אין להרבות בהשכבות אחר י"ב חודש, אבל בשנה ראשונה וביום פקודתו (יא"צ) ובימים נוראים מזכירין אותם].

וברוקח (סי' ריז ד"ה ומה), מה שפוסקין צדקה עבור המתים ביום הכפורים יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פרשת תצוה (שמות ל י) הכפורים אחת בשנה יכפר וסמוך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה' ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא י"י בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום (סוטה י): וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע"כ. וכתב המשנ"ב (סי' תרכא ס"ק יט) דמסתבר דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דיני, דברא מזכה אבא.

והכל בו (סי' ע לה ע"ג) כתב, מה שאנו נוהגים לזכור מתים משום דזכירת מתים משבר ומכניע לבו של אדם.

ובן כתב השו"ע (סי' תרכא סעי' ו) וז"ל: נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים. וכתב שם הרמ"א ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביה"כ. (מרדכי). וכל כן נקרא יום הכיפורים בלשון רבים דהיינו על המתים ועל החיים.

ט. וכמבואר בשו"ע (סי' רפ"ד סעי' ג) וז"ל: צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמון, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת. ומור"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים עמוד רפ"ג)

ה. דקדושתו יותר מיו"ט שאסור במלאכה ואין מוסיפין יותר.

ו. שו"ע (סי' תרכא סעי' א). והטעם שקורין אחרי מות לפי שכתוב בו עבודת היום, וטעם ההפטר מפני שכתוב בה ענין תשובה ותענית וכתוב בה ולקדוש ה' מכובד ודרשינן זה יום הכפורים. (בית יוסף, לבוש).

ואיתא בזוה"ק פרשת אחרי מות (נז): אר"י בהאי יומא דכפורי אתתקן פרשתא דא לכפרא על ישראל בגלותא, בגין דסדרא דיומא דא הכי אסתדר, ובגין דמיתתהון דבני אהרן מכפרא על ישראל. מכאן אוליפנא כל מאן דמצטער על צדיקיא מעבירין חובייהא דיליה, וכו'.

וכתב הכה"ח (שם ס"ק ג) והעיקר בזה שעל ידי זה יתן לב לשוב מעבירות שבידו, והחי יתן אל לבו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. וכ"כ המשנ"ב (ס"ק ב) בשם המטה אפרים.

ז. לפני קריאת התורה אומרים מאמר זה מהזהר הקדוש, לעורר את העם לבכות על מיתתם של צדיקים: וְעַל דָּא בְיוֹמָא דָּא, קוֹרְיָן, אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְנֵי אֶהֱרֹן, דְּיִשְׁמְעוּן עִמָּא, וְיִצְטָעְרוּן עַל אַבְוֵיהוֹן דְּצַדִּיקָא, וְיִתְפַּר לְהוֹן חוֹבֵייהוּ. וְכַל דְּמִצְטָעֵר עַל אַבְוֵיהוֹן דְּצַדִּיקָא, או אַחֲרֵי דְמַעֲיֵן עַלֵייהוּ, קוֹדֶשָׁא בְרִיךְ הוּא מְכַרִּיז עַלֵיהּ וְאוֹמֵר, (יְשַׁעֲיָה ו) וְסָר עֲוֹנֵךְ וְחִטָּאתֵךְ תִּכּוּפֵר. וְלֹא עוֹד, אֱלֹא דְלֹא יְמוּתוֹן בְּנֵי בְיוֹמוֹי. וְעַלֵיהּ פְּתִיב, (יְשַׁעֲיָה נג) יְרָאָה זָרַע יִאֲרִיךְ יָמִים וְגו'.

וכל אדם יתעורר בבכי עת קריאתה ויתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו, בתתו אל לבו מיתתן של צדיקים אלו על חטא אחד. ומה יעשה ליום פקודה הממולא עוונות ופשעים מכף רגל ועד ראש וכו'. ובזה יתעורר בבכי על עוונותיו. וזהו שאמרו המצטער על מיתתן של צדיקים מתכפרין לו עוונותיו. כי אם יצטער על מיתתן והוא לא ישוב ויתחרט, מה יוסיף ומה יתן להם צערו, אלא עיקר הדבר והמכוון בזה הוא להנמשך ממנו, ולשאת ק"ו, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר. ולבו ירעד ויפחד מפחד ה' ומהדר גאונו ושב ורפא לו, אכ"ר.

ובמג"א (סי' תרכא) בהקדמה לסימן כתב וז"ל: בזוהר כל מי

קית. אחר קריאת התורה עושים השכבה לרבנים ולחכמים שהתפללו במקום הקדוש הזה, וגם לאילו יחידים שחיבים להזכירם, ואומרים מי שבירך לכל המסייעים והמחזיקים את בית הכנסת ובית המדרש [ו].

דיני תפילת מוסף

קט. יש מקהילות ספרד שאומרים פיוט ונתנה תוקף לרבי אמנון ממגנצא קודם קדיש דמוסף [א].
 קכ. קודם הקדיש של מוסף יאמרו לשם יחוד, וכמ"ש בשער רה"ק דקודם כל מצוה יש לומר לשם יחוד, וכמבוא בסידור הרש"ש ועוד [ב].

קכא. קודם התפילה צריך הש"צ לחזור בתשובה שלימה ולכוון כאילו הוא כה"ג הנכנס לפניו לכפר על העם לפני השי"ת [ג]. ועל כן קודם יוה"כ, ילמד היטב את סדר העבודה ככהן גדול המשמש לפני ולפנים, כדי שתעלה תפילתו לרצון לכפרת עמו ישראל.

קכב. במוסף של יוה"כ פ אומרים בנוסח זכרנו לחיים מי כמוך אב הרחמים [ד]. ובנוסח התפילה אומרים את מוספי יוה"כ פ הזה אפילו חל ביום חול [ה].

קכג. תקנו רבותינו שיאמר הש"ץ סדר עבודת יוה"כ בחזרה של תפילת מוסף, ומנהג זה נהגו בו מימות האמוראים [ו], והמנהג הפשוט אצל בני ספרד לקרות סדר 'אתה כוננת' שיסד יוסי בן יוסי כהן גדול [ז].

קכד. יתאמן בסדר העבודה להבין מה שמוציא מפיו, ויכוין בסדר הכוונות מרבנו הרש"ש, ויכנע מאד שבעונותינו חסר כל, ואין אומרים קודם לזה שום רשות ופתיחה לסדר העבודה אלא תכף ומיד יאמרו סדר העבודה [ח], ויאמר ביחד עם השליח ציבור מילה במילה [ט].

קכה. כשנפלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו, לא יכרעו על הקרקע ממש, אלא על איזו חתיכת בד או מטלית וכיוצא [י], ויפסיק בין תיבת ברוך לתיבת שם [יא].

קכו. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם י"ה בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, ושאל אחת משלש בקשות שהן: השגה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך [יב].

עיונים והארות

- י. דברי שלום (אות פ"ז).
 - א. כ"ה במחזורי קהילות הספרדים כגון ליוורנו, איזמיר, אהלי יעקב ועוד, והיו מתרגמים אותו בלשון שהעם מבינים כדי לעוררם בתשובה. ובישבייתנו לא נהגו לאומרו אמנם טוב לאדם ישעיין בו ויגרום לו הרהורי תשובה חזקים.
 - ב. כה"ח (סי' תרכא ס"ק יד).
 - ג. כה"ח (שם ס"ק יט).
 - ד. שעד"כ (דף צו ע"ב).
 - ה. בא"ח (פר' וילך אות כ') שכן הנהיג זקנו. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק כז).
 - ו. כמ"ש רש"י ביומא (לו:): והר"ן, הובא דבריהם בב"י סי' תרכא. דעיקר העבודה שלו כהן גדול היה במוסף עם קרבנות שעירים של יוה"כ פ ולכך גם אנו אומרים כך, כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו.
 - ז. וכן כתב רבינו האריז"ל בפע"ת. ומרן הב"י (סי' תרכ"א) עשה בו כמה תיקונים והגהות כדי שירויץ הקורא בו אליבא דהלכתא.
 - ח. הפשטנים נוהגים שהסומך אומר פיוט ארמיך חזקי וחלקי לרי שלמה אבן גבירול ז"ל המיוסד לפי א-ב-ג.
- והמקובלים לא נהגו לאומרו.
- ט. כה"ח (סי' תרכא ס"ק כה) יש לדקדק ולומר סדר העבודה בשוה עם הצבור כדי שיכוין הכריעות שכורעין בכהנים והעם בעת שהצבור העומדים שמה ויכרע עמהם, מה שאין כן כשאומר לאט לאט, ואם אמר במיתון ולא הגיע שמה בעת אמירת הצבור יש לומר עמהם אף שהוא לא הגיע עדיין שם.
- י. מועד לכל חי (סי' יט אות פ). כה"ח (סי' תרכא ס"ק כט).
- יא. כה"ח (שם ס"ק ל).
- יב. שעד"כ (דף ק ע"ב) וז"ל: גם זה מצאתי בחזרת מוסף ש"ץ ביוה"כ כתוב מבחוץ מכנגד איה מקום כבודו עשוי סימן על תיבת איה כזה ומבחוץ כתוב וז"ל יר"מ אבינו שבשמים שתמלא את שאלתי ובקשתי כו' ולא מצאתי יותר מאלו התיבות הנזכר פה ובמחזור שלו אחר מצאתי כת"י עצמו שמסיים בנוסח זה שתמלא את שאלתי ובקשתי בשם י"פ ע"נ ה"ת כסדר שכתבתי לעיל גם זה מצאתי בספר המחזור של מורי ז"ל ממנהג אשכנזי בתפילה יום הכפורים וז"ל ביוה"כ בשעה שהש"ץ אומר איה מקום כבודו ישאל א' מג' שאלות שירצה לשאול ויאמר בשם י' והם קיבוץ קמץ והם בגי' מ"ו ונלע"ד פירושו שישאל שיתנו לו א' מג' שאלות שירצה לשאול ולא יותר ובהכרח יענו ויתנו לו א' מהם. גם יכוין לשם י"ה

קכו. אחר מוסף קודם מנחה יקרא שבחי התנא הקדוש רבי עקיבא ומדרש פטירתו, שנהרג ביוהכ"פ. ואם מצטער ומוריד דמעות עליו יועיל לו לכפרת פשע.

קכח. טוב לקרות בספר יחזקאל מפרק מ' עד סוף פרק מג, שהיא הנבואה שגילה השי"ת ליחזקאל ביוה"כ על בנין הבית השלישי שיבנה במהרה בימינו. ואיתא בילקוט (יחזקאל שפ"ב) אמר לו הקב"ה ליחזקאל הנביא ע"ה, ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית ומעלה אני עליהם כאילו עוסקים בבנינו [ג].

דיני תפילת מנחה

קכט. בתפילת מנחה ונעילה בשעה שתש כחו מהתענית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך יאזור חיל כי השעה דוחקת ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרוהו על דבר כבוד שמו ויתן לו כח לעמוד על המשמרת ולא ימנע טוב להולכים בתמים [א].

קל. לפני מנחה נוהגים לומר פרשת העקידה עד והארץ אזכור, ויאמרו פסוק ושחט אותו וגו' ויהי רצון שתיקן רבנו החיד"א ז"ל [ב]. ויאמרו זה בעוד היום גדול כדי שלא יצטרכו להתפלל במרוצה.

קלא. ומוציאין ס"ת וקורין תלת גברי בפרשת עריות [ג], והשלישי מפטיר ביונה [ד]. ואין אומרים קדיש אחר הקריאה, ובמקום שנהגו לומר קדיש אין למחות בידם [ה].

קלב. יום כיפור שחל להיות בשבת אין אומרים ואני תפילתי קודם פתיחת ההיכל [ו], ולא צדקתך אחר

עיונים והארות

כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם, וראיה מיונה, שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא, והוא מיאן בזה ונס לים, מקום שלא ישרה עליו עוד השכינה לנבאות כידוע, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג והיה שם במעיו כמה ימים, ולפי הנראה בודאי לא יכול להתקיים דברי ה' יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון ה' יתברך נתקיים וילך וינבא, כן הוא האדם בעניניו. וזהו שאמרו באבות, ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחו אתה נוצר וכו'.

ה. הנה חכמים תיקנו לנו לומר חצי קדיש סמוך לתפילת העמידה, חוץ מתפילת שחרית שאין בה קדיש מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה בלי הפסק דבר בנתיים. ולכן בערבית, מוסף, מנחה ונעילה יש קדיש הסמוך להם. וכנזכר בשבלי הלקט (סי' עט) ובבית יוסף (סימן רצב) לגבי תפלת מנחה בשבת קודש. וכתב בספר הרוקח (סי' ריח), והשלישי מפטיר בתרי עשר מן ויהי דבר ה' אל יונה עד ובהמה רבה ואינו אומר קדיש, אלא מחזיר הספר תורה ואומר קדיש ומתפללין תפלת המנחה. ועיין בשו"ת הריב"ש (סי' שכא) שכתב שלעולם יש לעמוד בתפלה מתוך הקדיש חוץ מתפילת שחרית שיש לסמוך בה גאולה לתפלה, ולכן ביום שיש בו קריאת התורה במנחה, אין אומרים קדיש אחרי קריאת התורה, כי לא יוכלו לחזור ולומר קדיש סמוך לתפלה על בלי מה. עכ"ל. וכ"פ הכה"ח (שם ס"ק יב).

ו. כתב הטור (סי' תרכב) ויראה שאין לומר ואני תפילתי אף אם חל בשבת כי מה שאומרים אותו במנחה בשבת הוא ע"פ המדרש ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע רשעים כששותין ומשתכרין יושבין ומנגיני ואני איני כן אלא ואני תפילתי לך ה' עת רצון אף על פי שאני אוכל ושותה אני בא לפניך וע"כ נוהגין לומר אותו בשבת במנחה לאחר שאכלו ושתו וזה לא שייך ביוה"כ לאפוקי ממנהג טוליטולא שאומרים אותו בכל פעם אפילו כשחל בחול. ע"כ.

בקיבוץ וקמץ אשר הם ד' יודין ופתח שהם בגי' מ"ו וזה יכוין בב' אותיות י"ה הרמוזים במלת איה ולא ידעתי אם זה כתבו מורי ז"ל בתחילת ימיו אשר עדיין לא נכנס בפרדס החכמה אלא העתיק זה מספרים אחרים ולזה דעתי נוטה. עכ"ל.

ג. בא"ח (פר' ויצא אות כ"א).

א. הגאון חיד"א (במורה באצבע סי' ט אות רפא).

ב. בה"ח (סי' תרכב ס"ק ד).

ג. שו"ע (סי' תרכב סעי' ב). וכתב הכה"ח (ס"ק ז) וטעמא לפי שנפשו של אדם מתאוה להם וצריך לקדש עצמו מהן, ובתשובת הגאונים מפני שיום הכפורים אין מתכפרים בו עונות עד שיחזרו בתשובה וכיון דלא מכפר יום הכפורים אלא בתשובה עמו לפיכך קרינן בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירות שבאתה לידו וחוזר בתשובה כדי שיתכפר לו אותו עון, והתוספות (מגילה לא. ד"ה במנחה) כתבו הטעם דלפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום, צריך להזכיר שלא יכשלו בהם. ובמדרש יש שישאל עושים רמז להקב"ה שכשם שהזהיר שלא לגלות ערוה כך לא תגלה ערותם בעונתם. (מטה משה סימן תתעה, אליה רבה אות ג)

ד. והטעם ללמד לבני אדם שאין ביכולתו של אדם לברוח מאת ה' אם עבר עבירות כדכתיב אנה אלך מרוחק וכו', ועוד לעורר התשובה כמו שעשו אנשי נינוה ובה נושעו בראות השם מעשיהם כי שבו. מטה משה (סי' תתעט). כה"ח (שם ס"ק יא). וכתב השעה"צ (סי' תרכב ס"ק ו) דכוונתם כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן ועל כן יתנהג תמיד באופן א', ואם יגזור עליו הקדוש ברוך הוא למות ימות. אבל טעות הוא, שסוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, ואם כן למה לו

העמידה [ח]. ויאמרו מי כמוך אב הרחמים במקום אב הרחמן [ח].

קלג. אין נושאים כפים במנחה, וכהן שעבר ועלה אין מורידין אותו [ט]. ושאר הכהנים טוב שיצאו לחוץ [י].

דיני תפילת נעילה

קלד. זמן תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות עם דמדומי חמה [א]. ואח"כ יאמרו לשם יחוד קבה"ו וכו', ופותחין ההיכל [ב] ואח"כ יאמרו אל נורא עלילה וכו' בהתעוררות גדולה, ואשרי יושבי ביתך וכו' ותפילת נעילה.

עיונים והארות

כתב שאומרים צדקתך, וכן הוא בספר שלמי חגיגה (דף שכג ע"ב, בהגה) וכן כתב הרב חמדת ימים (ח"ד דף צו ע"ג). וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ה).

ח. כה"ח (סי' תקפב ס"ק לד) וז"ל: מי כמוך אב הרחמן וכו', והם שמונה תיבות ואלו הם, מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, ויש בין התפילות שינוי שבתפלת שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפלת המוספין דראש השנה ויום הכפורים ושבת צריך לומר הרחמים, וכן במנחת שבת ונעילה דיום הכפורים צריך לומר אב הרחמים.

ט. שו"ע (סי' תרכב סעי' ז). וטעם הדבר היות שבכל יום במנחה אין הכהנים נושאים כפיהם משום שכרות, לכן אף ביוה"כ שאין חשש שכרות מ"מ לא יעלו דגרו משום שאר הימים, ועכ"פ בדיעבד אם עלה לא ירד שלא יאמרו שפסול הוא.

י. כה"ח (שם ס"ק כו) וז"ל: יש מסתפקין אם כהן אחד עלה לדוכן דדינא הוא דישא כפיו אם שאר הכהנים עקרו רגליהם בעבודה אף שעדיין לא עלו אם יעלו עתה דכבר חד מנייהו קדים ונושא כפיו, או דלמא הוא לבדו אשר עלה ישא ולא חיישינן לפגם אחרים, ונראה לי דטוב הדבר שיצאו מבית הכנסת ולא יעלו עמו. וכ"פ במשנ"ב (ס"ק טו) בשם הברכ"י (ס"ק ב), ובמועד לכל חי (סי' יט אות צב) ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה ד) וביאר שם הטעם דכיון שלא כולם יודעים שבמנחה אין נשיאות כפים א"כ כשיראו שאחד עלה ואחרים לא יחשבו שהם פגומים ולכן ראוי שיצאו לחוץ.

א. שו"ע (סי' תרכג סעי' ב). היינו שיתחילו העמידה חצי שעה קודם השקיעה כן כתב הכה"ח (ס"ק ח) וז"ל: בטור כתב זמנה סמוך לשקיעת החמה כשהחמה בראש האילנות. וכן כתב הרמב"ם (בפרק א' מהלכות תפלה) שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה. וסמוך משמע היינו חצי שעה קודם שתשקע החמה, ר"ל שאין השמש נראית עוד על הארץ, וכמו סמוך למנחה שפירושו חצי שעה קודם, וכמו שכתבו הב"ח והט"ז (ס"ק א) ומשנה ברורה (בשער הציון ס"ק ב) דהשמש בראשי אילנות הוא חצי שעה קודם השקיעה. אך מה שכתוב בשו"ע כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה, היינו סמוך ממש עם השקיעה כמו שכתבו הט"ז ומשנה ברורה שם.

ב. כ"ב הדרכי משה (שם אות ב) בשם ספר המנהגים ופותחין הארון לכל תפלת נעילה עד הקדיש. כה"ח (שם ס"ק כא). ובחמדת ימים (דף צח ע"ד).

ובמנהג טוליתולא כתבו גם בספר אמת ליעקב (קונטרס שפת אמת דף קב סוף ע"ג) וברוח חיים פלאג'י (ריש סי' תרכב) וכתבו שכן הוא לפי הזוה"ק שהטעם בשבת מפני שהוא עת רצון וא"כ אין לך עת רצון יותר גדול ממנחה של יוה"כ שהוא יום שנמחלו לישראל העונות וניתנו בו לוחות שניות.

אולם בפע"ח להאריז"ל (שער ח"י) כתב שאין לאומרו וכדברי הטור. וכ"כ בכה"ח (סי' תרכב ס"ק ב) שמנהג חסידי ק"ק בית אל פי דברי האר"י ז"ל שלא לאומרו וכן מנהג בירושלים. וכ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (ימים נוראים תפילת מנחה הלכה א).

ז. דעת מרן בשולחן ערוך (סי' תרכב סעי' ג) שאם חל בשבת, אומרים צדקתך, ואומרים אבינו מלכנו. והוא מדברי הטור והר"ן ועוד. ודעת הרמ"א שאין אומרים צדקתך, ולא אבינו מלכנו. והטעם כתב הלבוש (סי' תרכב, ס"ק ד), היות וכתוב בו משפטיו תהום רבה, ואין אנו מבקשים משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין, כענין שנאמר (תהלים קמג, ב) אל תבא במשפט עמנו. וכ"כ רבנו אליהו מאני ז"ל שאין לומר צדקתך (מנהגי בית יעקב סימן פה). וכ"כ בכה"ח (סי' תרכב ס"ק כד) שכתב וז"ל: וגם במדינות ספרד יש מקומות שאין אומרים אותו. וכ"פ באול"צ (ח"ד פ"ד תשובה א ובפי"ח תשובה א). ושם בבאורים כתב ולענין אמירת צדקתך, בשו"ע בסימן תקצ"ח סעיף ג' כתב מרן, ראש השנה שחל בשבת אומרים צדקתך במנחה. והרמ"א שם כתב, ויש אומרים שלא לאומרו, וכן אנו נוהגים. והנה לענין מנהג בני ספרד, יש מקומות שנוהגים כדברי מרן, ואומרים צדקתך במנחה בר"ה שחל בשבת. ויש מקומות שנוהגים כדברי המקובלים הסוברים שלא לאומרו. וכמ"ש בספר שמן ששון לרבי ששון בן משה (ח"ג בדרושי ר"ה אות מ' דף קכח ע"א) על פי דברי הרב תורת חכם (דף קמז ע"א), שכשחל ר"ה ויוהכ"פ בשבת צריך לומר במנחה אב הרחמים, ואני תפילתי, ואין אומרים צדקתך, ע"ש. וכן הוא מנהג ק"ק בית אל בעיה"ק ירושלים. וראה גם במנהגי ק"ק בית יעקב אשר בחברון שבסוף שו"ת תנא דבי אליהו להגאון רבי אליהו מני, שמנהגיהם הועתקו ממנהגי ק"ק בית אל בעיה"ק ירושלים, שכתבו שם (באות עד ובאות פה), שאין אומרים צדקתך בר"ה ויום כיפור שחלו בשבת. וכן המנהג בירושלים כדברי המקובלים שלא לומר צדקתך. וכן הוא בסידורים. והמנהגי את הציבור בירושלים, יורה להם כמנהג המקובלים שאין אומרים צדקתך. ויש מקומות בירושלים שנהגו לומר צדקתך. ובשאר מקומות, יורה להם כפי המנהג באותו מקום, אם כמנהג מרן השו"ע, או כמנהג המקובלים.

אבל בשו"ת כנסת הגדולה (סימן נ) ובשיירי כנסת הגדולה

קלה. ראוי ונכון לכל חכם ורב בקהילתו לומר דברי מוסר והתעוררות ודברי כיבושין קודם תפילת הנעילה שהיא החתימה של כל ימי הרחמים והסליחות והכל הולך אחר החתום [ג].

קלו. טוב ונכון שכל אדם יקבל על עצמו קבלה אחת קטנה וחזקה בעת הנעילה ובפרט במעלת זיכוי הרבים וכד' [ד].

קלז. זמן תפילת נעילה הוא זמן החותם הפנימי ולכן הוא זמן דין, ולכן צריך להתאמץ לכיין בתפילתו, ואנו מכוונים ליתן למלכות ג' חותמות, שהם ג' מלויי אהי"ה כמנין חות"ם, א' בזכרנו, ב' בהמברך את עמו בשלום, ג' בכתר שבחזרת נעילה [ה].

קלח. ישתדל השליח ציבור להגיע לברכת כהנים קודם השקיעה, כדי שיוכלו הכהנים לשא את כפיהם [ו]. קלט. בכל מקום שאומרים בתפילת יוה"כ כתבנו, יאמר בנעילה חתמנו [ז]. ואם טעה ואמר כהרגלו אין מחזירין אותו [ח].

קמ. בסוף הסליחות של תפילת נעילה, אומרים בהתעוררות גדולה פסוק "שמע ישראל" פעם אחת בלבד, ובשכמל"ו פעם אחת ואח"כ יאמרו שבע פעמים פסוק "קראתי בכל לב ענני ה' חקיך אצרה", ואומר

עיונים והארות

ויכניס בלבו דאגה ופחד גדול עם חתימת הגזר דין הנורא הנעשה עליו בעולם העליון בעת הזאת ומה טוב אם יכול להוריד דמעות לעורר הרחמים בעולם העליון כי כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה ואף אם נחתך עליו הגזר דין לרעה ח"ו ע"י הבכי והדמעות יוכל להתהפך לטובה כמבואר בזה"ק ותראהו והנה נער בוכה מיד ותחמול עליו עכ"ל.

ג. אמרו חז"ל כי בעת הנעילה, הקב"ה מוציא מעליו את כל המיימינים [הסגורים] ואת כל המשמאילים [הקטגורים], ויושב לבדו וחותרם כל אחד ואחד מבאי עולם, ואנחנו מתחננים על נפשנו שברחמי המרובים ירחם עלינו ויחתום אותנו יחד עם כל ישראל לחיים טובים ולשלום, וכמו שנאמר (שמיית לג ט) "יחנותי את אשר אחון, ורחמתי את אשר ארחם".

ובן הוא באול"צ (ח"ד פי"ט תשובה א בביאורים ד"ה ויש לדעת השי' וז"ל: יש לדעת שאין בכל השנה תפילה חשובה כמו תפילת נעילה, שמבקשים בה על מחילת עוונות ועל הגאולה. (ראה בזוה"ק פרשת פקודי דף רמ"ח ע"ב, ובלבוש סימן תרכ"ג ס"ק ב', ושעה"כ ק"ב ע"ב ובפרע"ח שער יה"כ פ"י). ועל כן, על אף שאין למשוך בכל תיבה ותיבה וכמו שכתב מרן, יש להתפלל אותה בהתלהבות, כי היא עיקר הפרי שבכל תפילות היום, והכל הולך אחר החיתום.

ד. הנה ידוע דאצל ישראל הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, ואצל ישמעאל ראינו שהקב"ה דן אותו באשר הוא שם, וא"כ אדם שמקבל על עצמו קבלה טובה למשך השנה שתבוא, הקב"ה כבר מעכשיו מחשיב לו כל מה שיעשה ויתחזק, כמי שעשה ונמצא מוסיף זכויות על זכותיו.

ו. ומ"מ אם התאחרו עד לאחר השקיעה, אפשר לישא כפים עד שלש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה אבל בלילה לא ישאו כפיהם דשב ואל תעשה עדיף. וכ"פ מו"ר באול"צ (ח"ד פרק יט הלכה ב). ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות תפילת נעילה הלכה א) האריך בזה טובא ומסקנתו שאין לישא בלילה אלא רק בבין השמשות ולכן אם הזמן קצר יקצר החזן בפיוטים ויאמר לאחר מכן.

ה. איתא בזוה"ק (פר' פקודי דף רמח:) בהיכלא תליתאה קיימין ארבע פתחים וכו' פתחא תניינא דא פתחא דחין ומותין תליין ביה בגין דבהאי פתחא חתמין חתימין דכל פתקין וכו' האי פתחא סתים כל יומי שתא וביומא דשבתא וביומא דחדשא אתפתח לאחזאה חיים בההוא חותמא דתליין ביה חיים בגין דשבת וחדש חותמא דחיים אתקיים בהו, ביומא דכפורי דישראל כלהו קיימי בצלותין ובעותין ומשתדלי בפולחנא דמאריהון סתים ההוא פתחא עד שעתא דצלותא דמנחה, כיון דאעבר האי צלותא דמנחה מאתר בי דינא דהיכלא דזכותא, חד אוריא נפקא ופתחא דא אתפתח והאי ממנא דהיכלא דא קיימא ואינון תרין שמשין חד מימינא וחד משמאלא וחותמי דחיים ומותא בידייהו וכל פתקין דעלמא קמיייהו וכדין אחתימו הן לחיים הן למות ודא הוא פתחא דמזרח. עכ"ל. ועי' מ"ש בשעה"כ (ק"ב ע"ב). ובפע"ח (שער יוה"כ דף קמד ע"ב).

ז. כ"ב הרמ"א (סעי' ב) ובכה"ח (ס"ק יב) בשם המהרי"ל ועוד. וכתב מועד לכל חי (סי' יט אות צא) וז"ל: יזהר בתפילת הנעילה באמירת זכרנו ושאר סדר התפילה לומר במקום כתבנו, חתמנו ושאר לשונות של חתימה, ולא יאמר כהרגלו לשון כתיבה.

ובספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק יא, תפילת נעילה) כתב וז"ל: והיא תפלה נוספת ביום צום הקדוש והנורא הזה, בעת נעילת שער היכל העליון, שקודם שינעלו יכנסו תפלינו למעלה ויקבלו אותם ברצון למלאות שאלותינו ולמחול ולסלוח את כל עונותינו ופשעינו. ובנעילה הוא חתימת הגזר דין של אדם. וז"ל האריז"ל, ועתה בנעילה הוא חתימת הגזר דין שנכתב בר"ה על בני אדם לשכר ועונש עכ"ל בקיצור. לכן יזרז אדם מאד ומאד בכוננת תפלה זו

ח. כ"ב המהרש"ם בדעת תורה (סי' תרכ"ג ססעי' ב), וטעמו דכיון שאם לא אמר כתבנו כלל אין צריך לחזור, ה"ה במשנה ולא אמר חתמנו אלא כתבנו. ושכן עולה לפי מש"כ הפר"ח (רה"ע סי' קכ ס"ז) דגם החתימה בכלל כתיבה, והוא ע"פ הגמ' גיטין (דף סו:), ואף שבתפילה צריך לומר בלשון מבורר מ"מ כתב למסקנה שבדיעבד יצא. וכ"פ בילקו"י (מועדים עמוד קיג סעי' ל).

השליח צבור פעם אחת וכל הקהל עונים אחריו. אח"כ אומרים פסוק "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" שבע פעמים, כמבואר סודו בשער הכונות (דף קב ע"ג) [ט]. ובקדיש תתקבל תוקעים בשופר תשר"ת תש"ת תר"ת, ואחר הקדיש תוקעים תרועה גדולה [י], ואומרים פסוקים השייכים לשנת היובל [יא].

קמא.אף על פי שמן הדין מותר לתקוע בבין השמשות, ואפילו אם חל יום הכפורים בשבת, מפני שתקיעת שופר אינה אלא חכמה ולא מלאכה, מכל מקום הואיל ויש עמי הארץ שתיכף אחר שישמעו התקיעות ילכו לאכול, לכן אין לתקוע אלא אחר צאת הכוכבים, דהיינו עשרים דקות אחר השקיעה, שאז לפי דעת הגאונים יכולים לאכול [יב].

דיני תפילת ערבית והבדלה וסיום הצום

קמב.קודם תפילת ערבית יסירו הטלית גדול ולא יתפללו ערבית עם טלית גדול [א], ויתפללו בישוב הדעת ובמתנות הגם שהעם אצים ורצים, שלא יראה ח"ו כתינוק הבורח מבית הספר וכו'. ואין מכוונים בתפילת

עיונים והארות

הכפורים. וכל אחד יעשה כמנהגו לפי שאין כאן חיוב מצד הדין רק מנהג ודרך רמז בעלמא. ולדברי הכל אין ברכה בתקיעה זו ואין מדקדקין בה בשום פיסול לא בתקיעה ולא בשופר.

ובטעם תקיעת השופר אף בטור (סי' תרכד) כתב, זכר לתקיעת היובל שהיתה ביום הכפורים. וכן כתב המרדכי. ב. בהגהות מיימוניות כתב הטעם, משום דאיתא במדרש (קהלת) דבמוצאי יום הכפורים בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכו'. וכן כתב הסמ"ג. ג. התוספות כתבו (בסוף פרק ואלו קשרים דף קיד:) בשם ר"י דמה שתוקעים במוצאי יום הכפורים אינו אלא להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו, וגם להכין סעודת מוצאי יום הכפורים שהוא כעין יום טוב יעו"ש. ד. הרוקח כתב הטעם שתוקעים לומר נצחנו את השטן. ה. הכלבו כתב כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יום הכפורים. והביא דבריהם הב"י (סי' תרכד). וגם הלבוש הביא טעמים אלו וכתב עוד טעמים אחרים יעו"ש. ו. הט"ז (ס"ק ב) כתב הטעם שהוא סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלהים בתרועה. והוא מדברי הלבוש ומטה משה סימן תתפ"ה יעו"ש. ז. הסמ"ג (סי' סט) כתב מפני שאין יום טוב זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו, ומצאתי כתוב דלכן יפקידו איש את אחיו בצאתו מבית הכנסת ויאמר איש לרעהו כדרך שאומר בשבת ויום טוב בצאתו מבית הכנסת.

ט. שו"ע (שם סעי' ו). וכתב הכה"ח (ס"ק כז) הטעם הוא, ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו לעלות למעלה משבעה רקיעים כיון שכבר גמרו ישראל את תפלתן, כי בשעת התפלה היתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה. (לבוש, רבנו זלמן אות י"ד. והוא מדברי סמ"ג שהביא בית יוסף סימן תרכ"ד). והתוספות פרק אין עומדין כתבו הטעם כנגד שבעה רקיעים שמשבחים לבורא שהוא דר למעלה משבעה.

עוד כתב הכה"ח (שם ס"ק כח) והשליח צבור אומר פעם אחת והקהל עונים אחריו, וכן עד שבע פעמים, ואף על פי שאנו כופלים בכל פעם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים לפעם אחת תחשב. (שער הכונות דף ק"ב ע"ג). ועיין שם הטעם בסוד.

ובתב היפה ללב (חלק ב אות ב) ונוהגין לומר אחריו בכל פעם פסוק קראתי בכל לב וכו' משום שלא לומר י"ד פעמים ה' הוא האלהים זה אחר זה יעו"ש. וכתב הכה"ח (שם ס"ק כט) והוא נגד דברי האר"י שכתבנו באות הקודם ונגד דברי כל הפוסקים דלא חשו לזה, והטעם משום דבפסוק עצמו כפולים ומה לי שתי פעמים או מאה פעמים. וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים על פי דברי האר"י ז"ל לומר אותו שבע פעמים זה אחר זה כדברי שער הכונות הנז', ופסוק קראתי בכל לב וכו' אומרים אותו שבע פעמים זה אחר זה קודם ה' הוא האלהים, והשליח צבור אומר פעם אחת והקהל עונים אחריו עד שבע פעמים כמו ה' הוא וכו'.

יא. בה"ח (שם ס"ק לח) וז"ל: אחר סיום תפלת נעילה נוהגין אנו לומר כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו' שלש פעמים, ואחר כך אומרים יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, ואחר כך השליח צבור אומר לך אכול בשמחה לחמך וכו'. כנסת הגדולה בהגהות הטור סימן תרכ"ד. אלא שכתב דמשום דראשי תיבות של אכול בשמחה לחמך הוא אב"ל יש להפך ולומר לך בשמחה אכול לחמך וכו' יעו"ש.

י. השו"ע (שם) כתב ותוקעים תשר"ת. וכתב הכה"ח (ס"ק לא) ומקורו מהטור (סי' תרכד). ובמרדכי ובהגהות מיימוניות כתבו שיש שאינם תוקעין אלא תקיעה אחת ויש תוקעין תשר"ת. והביא דבריהם בית יוסף וכתב ומנהג העולם עכשיו לתקוע תשר"ת וכן כתב סמ"ג עכ"ל. ולכן פסק כן בשלחן ערוך. ובשיירי כנסת הגדולה (בהגה"ט סי' תרכד אות ב) כתב דיש תוקעין עשרה קולות ואין להם סמך. אבל השלחן גבוה בסימן זה (אות יב) כתב דמנהגם לתקוע עשרה קולות תשר"ת תש"ת תר"ת, והביא ראיה מספר המנהיג (סי' סט) יעו"ש.

יב. מו"ר מופת הדור בחזו"ע (מוצאי יום הכיפורים הלכה יז). וע' בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' מא וחלק י סי' לא).

א. בה"ח (סי' יח ס"ק טו).

ב. מועד לכל חי (סי' יט אות קה). וז"ל: והנה אם בכל הימים מעשרת הימים נאמר דרשו ה' בהמצאו, שהקדוש ברוך הוא מצוי לו לאדם לשמוע בקול תפלתו, כל שכן ביום הקדוש נורא

עוד כתב הכה"ח (שם) ויש נוהגין לתקוע עוד תרועה גדולה אחר סיום קדיש תתקבל, והוא על דרך רמז עלה אלהים בתרועה, לפי שבכאן סיום כל התפילות והבקשות של יום

ערבית אלא מתפללים פשט.

קמג. ואומרים אתה חוננתנו וגו', ויזהר שלא לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אלא יאמר כבכל השנה ומי"מ מי שטעה טוב שיחזור התפילה בתורת נדבה ודו'.

קמד. אין אומרים אח"כ ויהי נועם יושב בסתר ובא לציון וכו', אח"כ חל בשבת והו', אמנם גם אז יאמרו ויהי נועם פשט בלי הכונות.

קמה. מבדילין על הכוס, ואין מברכין על הבשמים וכו'. מי"מ בחל במוצאי שבת טוב שאחר ההבדלה יביאו בשמים ויברכו וכו'.

קמו. מברכים על הנר, ולא יברכו אלא על נר ששבת מערב יום כיפור ואפילו אם חל בשבת וכו'.

עיונים והארות

גאולה שלימה, כי עת כזאת שאתה מצוי עמנו ואנחנו עמך על דרך אני לדודי ודודי לי, לא נמצא ולא ימצא כשעה הזאת, ואם כן אין אנחנו זזים והולכים לביתינו לאכול ולשתות עד שתגאל אותנו, ואין ספק כי היתה תפילתנו מקובלת בעת ובעונה ההיא, אבל אחרי שמבקשים למהר ולצאת הרצים יצאו דחופים, ולומר תפילת נעילה במהירות, וכמו כן תפילת ערבית במרוצה ובחפזון כדי למהר ולצאת מבית הכנסת כתינוק הבורח מן הספר, אי אפשר לעשות כדבר הזה, והגם כי יאמרו דבניסן עתידין להגאל ולא עתה, הרי הגאולה היא כהשכמה לאט לאט, כאומרם זכרונם לברכה, והלואי ויתחיל להתנוצץ ניצוצי הגאולה ממוצאי יום הכפורים, ומשום שאסור להתענות אין קפידא באריכות זה, דודאי לצפות לישועה הוא יותר גלות מתענית חלום, ולא קפדינן אשעות, האל ברחמיו יתן בלב כל עמו ישראל לשוב בתשובה שלימה, ונזכה לגאולת עולם, אמן כן יהי רצון.

ונשגב מאד ביום הכפורים, כי מצד עצומו של יום קדוש הוא לאדוננו, וגם כל ישראל כולם כאחד קדושים וטהורים, ובעיניו ובתשובה גמורה, ואם כן כל זה ישער האדם בעומדו בבית הכנסת בתפילה, ולא יקוץ ולא יבקש לצאת מהרה חושה, כי עתים קדושים וקרובים לה' אלקינו כעיתות הללו, לא ימצא בכל ימות השנה, ואם כן יהיה אומר בלבו עת רצון כזאת כי אחזתני להקדוש ברוך הוא להיות מצוי אצלי, אחזתיו ולא ארפנו, ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפלים, להיותנו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון כזאת, ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה, ולגבי דידי אילולי צייתי לא הייתי זז מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים, עד אחר שתיים ושלוש שעות מהלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלקינו, כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעתות כאלו, ולהיות כי ירדה חולשה לעולם וגם לא כל הדעות שוות, ומפני החולים והחלשים ונשים מיניקות וקטנים, ראוי שלא להחמיר בזה, על כל פנים מדין הש"ס והפוסקים לא ימהרו לתקוע תקיעת שופר עד יציאת הכוכבים, שהוא אחר עבור חצי שעה מהלילה אחרי שתיים עשרה שעות, והנני גוזר בכח התורה על כל בתי כנסיות שבפחות מחצי שעה אחר שתיים עשרה שעות מהיום, שהוא עת שקורא אקשא"ס לא יוכלו לתקוע, ומשם ואילך יש מנהגים, דיש בתי כנסיות שממתנינים עד עבור עוד מחצי שעה, ויש עד שעה אחת, ויש עד שעה ורביע, ופחות מחצי שעה חוששני לו מחטאת כי יכנס בחילול יום אדיר ונורא ובראשו נגעו, כי יצא שכרו בהפסדו, ובמיעוט זמן מועט כרביע שעה או עשרה דקים יהיה מאבד טובה הרבה, ולא יאבה ה' סלוח לו, כי כן כל מי שהוא בר דעת לא יאבד כל הריח שהרויח ביום הקדוש לאבדו במהרה, והוא כמשל המביא דורון למלך סל מלא מכלי זכוכית, כוסות וצלוחיות מוזהבות מינים ממינים שונים, ובהביאו אל חצר המלך הפנימי השליך מידו הסל ונפלו כל כלי הזכוכית ונשברו, ולא נשאר בידו מאומה, ואמינא ולא מסתפינא כי במצב זה שבאו כל ישראל ביום הכפורים יום אדיר בימי שנה קדושים וטהורים, ובצום ובכי ובתשובה גמורה ובהתלהבות גדול, בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר קהלות קהלות שקרבים בחמש תפילות, דאילו היו כולם כאחד אחר שגמרו סדר תפילתם לערוך שיחה לפני אלקינו מרחם, באמור אליו עת כזאת להיות כל ישראל בקדושה ובטהרה ובתשובה שלימה אי אפשר להמצא, ואם כן עת שערי רצון לגאול אותנו

וכתב עוד (שם אות קו) כבר מילתא אמורה באות הקודם לזה על מה שצריכים דיהורו להתפלל ערבית במוצאי יום הכפורים במיתון ובשובה ונחת, ולא בהבלעה ובמרוצה כתינוק הבורח מבית הספר, דחס וחלילה מורה ובא דכמשא כבד יכבדו ממנו סדר היום, ומי שחננו ה' בדעת יבין את זאת, דלא מעלה ולא מוריד עשרה דקים יותר ועיין להרב חיד"א ז"ל בספר המורה אות רפב, ועוד שם אות פרו, מוסר השכל למחרת יום הכפורים להתפלל כהוגן, לראות דמסכים הולך ליום אתמול ועשרת ימי תשובה, ושבדעתו לקיים כל ימי חלדו וה' עזרו ומגיניו, יעוין שם, ובספר נוהג כצאן יוסף כתב שלא יעשה קטרוג המדת הדין, דאתמול התפללו כל היום ועתה ממהר לצאת יעוין שם, ובספר המנהגים כתב דמחרת יום הכפורים המנהג להשכים לבית הכנסת, וכן הביא בבאר היטב. עכ"ל.

- ג. **שו"ע** (סי' תרכד סעי' א).
- ד. **מו"ר** מופת הדור בחזו"ע (מוצאי יוה"כ הלכה ב).
- ה. **בן דעת האר"י** ז"ל ומנהג בית אל. (כה"ח שם ס"ק ג)
- ו. **בן** הוא דעת הטור (סי' תרכד) והרמב"ם (פכ"ט מהלכות שבת). שו"ע (שם סעי' ג).
- ז. **שבן** יש פוסקים שנקטו שצריך לברך בהבדלה על הבשמים וכמובא במשנ"ב (ס"ק ה) לכן הטוב ביותר שיעשה כך. וכ"פ בחזו"ע (שם הלכה ו) ובכה"ח (שם ס"ק ט).
- ח. **שו"ע** (שם סעי' ד). שאין מברכין על מה שנולד עכשיו ולא

קמז. מותר לשתות מים לפני ההבדלה, אבל אין לאכול לפני הבדלה, אלא אם כן מי שהוא חולה אף שאין בו סכנה. וכן מי שנחלש מחמת התענית, וכגון זקנים ונשים וילדים, שרשאים לאכול לפני הבדלה, אם אינם יכולים להבדיל לעצמם, ואינם צריכים להמתין עד שיבוא מי שיכול להבדיל להם [ט].

קמח. אח"כ ילך לביתו ויאכל לחמו בשמחה כי כבר רצה ה' את מעשיו [י]. ואם חל במוצאי שבת אין צריך לכיין שתהיה סעודה זו לצורך מלוה מלכה, כיון שכל כונת סעודת מלוה מלכה היא להמשיך מסעודות שבת, וביום כיפור אין לנו סעודות שבת כי המלכות ניונת מן הקולות הפנימיים, וע"כ אין לכיין בזה לצורך סעודת מלוה מלכה.

קמט. אם לא בירך ברכת הלבנה יברך במוצאי יום כיפור, אבל מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג ישיבתנו הק' לברך ברכת הלבנה לפני יום כיפור [יא].

עיונים והארות

גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שלישי, ברחוק חמשה מילין יצאו הבינונים וקלסוהו והתיר להם שלישי, כשקרוב יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסוהו ומחל להם את הכל. אמר לון מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא, כך ערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין הקדוש ברוך הוא מתיר להם שלישי מעונותיהם שנאמר (תהלים קל, ד) כי עמך הסליחה למען תורא, אמר ר' אחא מראש השנה סליחה מתוקנת לך, למען תורא שתהא יראתך על בריותיך, ואותן הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים היחידים מתעניין והקדוש ברוך הוא מתיר להם עוד שלישי מעונותיהם, וביום הכפורים מתעניין כולן והקדוש ברוך הוא מתיר להם עוד שלישי מעונותיהן עד שמתעניין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקדוש ברוך הוא את הכל, ואומר מה דאזל אזל מן הכא ולהלן הוא חושבנא, יצתה בת קול ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך כבר נשמעה תפלתכם". וכן כתבו התוספות (יומא פז:), דבליל יום הכיפורים מצוה לטרוח ולהכין צורכי סעודה דהוי כעין יום טוב כדאמרינן במדרש דבמוצאי יום הכיפורים בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך. וכ"כ הרא"ש (ברכות פ"ד אות ב).

ובספר סדר היום (הנהגת ערב יום כפור ויום כפור) כתב, ויסדר שולחנו ויאכל בשמחה ובטוב לבב כי שמחו אלהים בתתו לו את היום הקדוש הזה שעבר עליו ובו נמחלו עונותיו בחמלת ה' עליו ויהיה מובטח בחסדי אל שיצא משפטו לאור ומכאן ולהלאה ישמור עצמו מכל שגיאה ועון ובכל עת יהיו בגדיו לבנים.

וכתב הכה"ח (ס"ק כז) בשם הבא"ח (פר' וילך אות כג) אחר שיאכל סעודת התענית בליל מוצאי כפור יאמר על השלחן פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב, וכתב רב יעב"ץ (בסידור) ז"ל ללמוד ברעיא מהימנא פרשת אמור דף צ"ט ע"ב יומא דראש השנה איהו יומא דדינא וכו' עד דף ק' זכאה חולקוהו בהאי עלמא ובעלמא דאתי, ואחר כך יברך ברכה אחרונה על סעודתו.

יא. דעת הרמ"א בדרכי משה (סי' תכו אות ב) בשם מהרי"ל שיש לקדש הלבנה במוצאי יום כיפור. כי עד אז מאויימים מכח הדין ואין בהם שמחה. אבל הלבוש כתב דיש לנו לעשות אותה קודם יום הכפורים שאם יהיו עונותינו שקולים עם הזכויות תכריע זאת המצוה. וכן כתב החיד"א בספרו מורה באצבע (סי' ט אות רפג) דהיותר נכון לברך הלבנה קודם יום הכפורים מכמה טעמים עכ"ל. וכן כתב החסד לאלפים (אות

היה מבעוד יום אלא במוצאי שבת שאף הוא תחלת בריית אור. (בית יוסף סי' תרכד, ט"ז ס"ק ג). וכתב הכה"ח (ס"ק יא) ר"ל דטעם שמברכין על האור במוצאי שבת נתבאר בריש סימן רצ"ח שאינו אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת שאדם הראשון הקיש האבנים זה בזה והוציא מהן אש, לכן מותר לברך על אש כזה ממש שהוציאוהו עתה, אבל במוצאי יום הכפורים מה שמברכין על האור הוא להורות שיום זה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר והוי האש דבר חידוש ומברכין עליו, וזה לא שייך אלא באור ששבת ר"ל שהיה בעולם ביום הכפורים בשעת שביתה ופסקה הנאתו ממנו בו ביום ועכשיו הותר לו. לבושי שרד.

ובפע"ח (דף קמ"ד ע"ג) כתב דהטעם שאין מברכין מוצאי יום"כ, אלא על אור ששבת, מפני שמלת השטן עולה שס"ד, וימות השנה הם שס"ה, משום שאין לשטן שליטה ביום הכפורים, וכנגדו שס"ה גידין שיש באדם, וכנגד יום הכפורים הוא הקנה, שהוא מעין עה"ב, שאין בו לא אכילה ושתיה, וזה קנה חכמה קנה בינה, ב"פ קנה עולה י"ש, להנחיל אוהבי יש בעה"ב. ויום ט"ב, אז הוא לבדו שולט, וכנגדו באדם גיד הנשה, וע"כ אין לאכול בט"ב, שלא להנות ממנו, והאוכל, עונותיו חקוקים על עצמותיו, כי נהנו עצמותיו מכח הטומאה, כן ביה"כ, אין ראוי לאכול, שלא ליתן חלק ביום זה, כי האכילה זה הנאה לו, והנאה מצדו הוא. ואנו מברכין בורא מאורי האש כל מ"ש, מפני שנכנסין אז ימי החול לשלוט, וכולם נאחזים מן הגבורות דהיינו האש, ולכן אנו מברכין אל הבורא שבראם, כי הוא אלהינו ואין לנו חלק בהם, לכן עכשיו ב"כ שלא היה להם שלטנות, אין ראוי לברך על האש החדש, שהוא גופא דע"ז, כדי שלא יתגבר על אור ששבת, שהוא נכנע אל הקדושה. עכ"ל.

ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכות מוצאי יום"כ הערה ג ד"ה ומ"מ) כתב דאם חל במוצאי שבת ואין לו נר ששבת יש להורות לברך על נר שהודלק במוצאי יום"כ ועיי"ש שהרחיב בזה.

ט. אול"צ (ח"ד פ"כ תשובה ג).

י. רמ"א (שם סעי' ה).

במדרש (קהלת רבה פרשה ט אות ז), רבי מונא דישאב ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתר קרייא בראש השנה וביום הכפורים, משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך שלח המלך גבאי טימיון לגבותה ברחוק עשרה מילין יצאו

קנ. מצוה לתקן הסוכה מיד במוצאי יום הכפורים כמ"ש "ילכו מחיל אל חיל" ויב, ויש חסידים שנוהגים לתקן איזה דבר מהסוכה קודם שיאכל, וכן למחרת ביום י"א בתשרי לאחר תפילת שחרית קודם אכילה, יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג ויג.

עיונים והארות

דבר בסוכה, לקיים וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה, ויעקב נסע סכותה. והחכם עיניו בראשו להזמין מערב יוהכ"פ איזה דבר, כדי להתחיל באור מוצאי יום הכפורים בתיקון הסוכה. הבוקר אור יקום להתפלל, וישכים לבית הכנסת ויתפלל כהוגן, וזה כל פרי, להראות בכל ענייני העבודה בתורה ותפלה וענוה וצדקה וכיוצא במוצאי יום הכפורים, שהוא מסכים הולך עם אשר עשה בעשרת ימי תשובה ואתמול ביום הכפורים, ודעתו לקיים כל ימי חלדו, והשי"ת עזרו ומגינו. ואחר התפלה יחפש אחר ארבעת המינים, ולא ליחוש במעיה, כדי שיהיה לו לולב ואתרוג יפים ומהודרים. וגם אל הסוכה ישית עיניו לתקנה כהוגן. וישים אל לבו כי הלא לקנות תכשיטין ובגדים לביתו יוציא המעות בשמחה, וישא ק"ו להוציא מעות בשמחה רבה להיות לו אתרוג מהודר וסוכה נאה. ומה יענה אם יהיה קמזן לדבר מצוה, שלא לתת לה' ממה שנתן לו, הלא יבוש ויכלם ויהיה חרפת נבל. ע"כ.

וב"ב הרב חמדת ימים (חג הסוכות פ"א) רבים מאנשי מעשה נזהרו לעשותה כולה תכף ומיד במוצאי יום הכפורים, והטעם מפני כי במוצאי יום הכפורים אין לך אדם מישראל שאינו טהור ומזורז ומלובן מיום הקדוש והטהור. באופן שיוסיפו תת כוחה לעשותה בגוף טהור ונקי כדי להשרות שכניה במעשה ידיהם, יפרוש עליהם סוכת רחמים ושלום. וע"י סגולת עשיית הסוכה בקדושה ובטהרה, זוכה לעשות לו סוכה רוחנית בגן עדן, ולעתיד לבא. ועל כל פנים יהא זהיר לבל יעשנה על ידי גוי, אלא על ידי בר ישראל, יען כי קדושתה רבה היא מאד. וכשם שהזהירו שלא לסכך בדברים המקבלים טומאה, מטעם כי כל ענין הסוכה היא להעביר גלולים והטומאה כאשר ביארנו לעיל, על כן לא יבא בה ערל וטמא. עכת"ד.

ג. וכן הסכים ה"ר חיים פלאג'י בספרו לב חיים (ח"ב סי' קסא) ובספרו מועד לכל חי (סי' טו אות ה) ורוח חיים (סי' תרג אות ג) יעו"ש, יפה ללב (סי' תרכד אות ב). כה"ח (סי' תכו ס"ק יח). וכן מנהג ק"ק בית אל לאמרה קודם יום כיפור. (דברי שלום נכד הרש"ש אות פ).

יב. כ"ב הרמ"א (ס' תרכד סעי' ה) והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יוה"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה.

עוד כתב (סי' תרכה סעי' א) ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידי אל יחמיצנה (מהרי"ל). ומבאר המ"ב (סק"ב) אף דכבר כתבו לעיל בסוף סי' תרכ"ד להתחיל בבניית הסוכה תיכף במוצאי יום כיפור, התם בלילה התחלה בעלמא ולמחרת מתקן כולה אם אפשר גם שם איירי לענין מדקדק במעשיו יתחיל דבר מה בסוכה מיד בלילה ומי שאין מדקדק עכ"פ ביום המחרת אחר יציאה מביהכ"נ יתחיל ויגמור כולה אם אפשר.

ועי' ערוך השולחן (סי' תרכד סעי' ז) שכתב והמדקדקים מתחילין מיד לעשות הכנת הסוכה במוצאי יוה"כ כדי להתחיל במצוה מיד וכו', ומי שאין לו מה לעשות ילמוד קצת ממס' סוכה או מדיני סוכה.

יג. כ"ב הכה"ח (סי' תרכד ס"ק לו) מוצאי יום הכפורים מנהג קדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר קודם שיאכל, וכן גם כן טוב שביום י"א אחר תפילת שחרית קודם שיאכל יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר. (תוצאות חיים, פתחי עולם אות ט"ו)

כתב החיד"א בעבודת הקודש (מורה באצבע סי' ט) וז"ל תיכף באור מוצאי יום הכפורים טוב להשתדל לעשות איזה

מאמרי הזוה"ק

זוהר ליום הכפורים - יונה הנביא

עתה בפסוקים אלה יסביר כל עניני האדם משיצא לאויר העולם כל סיפור חייו עד תחיית המתים

ח"ב דף קצ"ט ע"א

הָכָא אֵית לָן סֶמֶךְ בְּעֵלְמָא כאן מהמעשה של יונה הנביא יש לנו ראייה בעולם, **עַל עוֹבְדֵי דְבְנֵי נְשָׂא בְּהַאי עֵלְמָא** על המעשים של בני אדם בזה העולם. **יוֹנָה דְנַחַת לְסַפִּינָה** הנביא שירד לספינה, **דָּא אִיהִי נְשִׁמְתָא דְכֵר נָשׁ** זה רמז הוא על הנשמה של האדם, **דְנַחַתָּא לְהַאי עֵלְמָא לְמַהוּ בְּגוֹפָא דְכֵר נָשׁ** שיוורדת לזה העולם הנדמה לים סוער להיות מלוכשת בגוף האדם שהוא נמשל לאוניה. **אֲמַאי אֲתִקְרִי יוֹנָה. בְּגִין דְכִיּוֹן דְאַשְׁתַּתַּפַּת בְּגוֹפָא** ושואל הזוה"ק, מדוע נקראת הנשמה בשם יונה? ומפרש, היות שהנשמה משתתפת ומתלבשת בגוף, והגוף גשמי ומרמה את הנשמה ועושק ומחנה אותה, **בְּרִין אִיהִי יוֹנָה בְּהַאי עֵלְמָא** לכן היא נקראת יונה בזה העולם כי יונה מלשון הונאה. **בְּמָה דְאַתְמַר** כמו שכתוב (ויקרא כה), **וְלֹא תוֹנּוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ. וְכִרְיִן בְּרַ נָשׁ אֶזְוִיל בְּהַאי עֵלְמָא** ואז האדם הולך בזה העולם, **בְּסַפִּינָה בְּגוֹ יַמָּא רַבָּא, דְחֲשִׁיבַת לְאַתְפָּרָא** כספינה בתוך הים הגדול החושבת להשבר, **בְּמָה דְאַתְ אָמַר** כמו שאתה אומר (יונה א) **וְהֲאֵנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשָּׁבֵר** עמדה להתפרק, וכן גוף האדם בצער ונדמה לו שעוד מעט נשבר ומתפרק.

וְכֵר נָשׁ בְּרַ אִיהוּ בְּהַאי עֵלְמָא חֲטִי והאדם כאשר הוא בזה העולם חוטא ושוכח מהקב"ה, **וְחֲשִׁיב דְעָרַק מִקַּמֵּי מְאִרִיָּה** וחושב שהוא בורח מלפני אדונו, כי רואה שלא קורה לו שום נזק מהקב"ה והולך לבטח. **וְלֹא אֲשַׁנַּח בְּהַהוּא עֵלְמָא** ולא משגיח על אותו עולם הבא שהוא עתיד ליתן שם דין וחשבון. **וְכִרְיִן אֶזְוִיל קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא רִיחַ סְעָרָה תְּקִיפָא** ואז מטיל הקב"ה רוח סערה חזקה, שהם כוחות הדין של חולאים קשים ועוני, ומלחמות, המסעירים את גופו של האדם ע"מ לעוררו בתשובה. **דָּא אִיהִי גְזִירַת דִּינָא** וזו היא קליפה הנקראת רוח סערה שהיא גזירת הדין, **דְקִיּוּמָא תְדִיר קַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** שעומדת תמיד לפני הקב"ה. **וּבְעֵאת דִּינָא דְכֵר נָשׁ מִקַּמֵּיָּה** ותובעת גזר דין של האדם מלפני הקב"ה, **וְדָא אִיהוּ דְקָא מְטִי לְסַפִּינָה** וזו היא הרוח סערה, כשהיא מגיעה אל הספינה שהיא גוף האדם, **וְאֲדַכֵּר חוֹבוֹי דְכֵר נָשׁ לְאַתְפָּסָא לִיָּה** ומזכיר עונותיו של האדם לתפוס אותו.

כִּיּוֹן דְּאִתְפִּס בַּר נָשׁ עַל יָדָא דִּהְתְּיָא סְעָרָה בְּבִי מְרַעִיָּה מכיון שנתפס האדם על ידי אותו רוח סערה בבית חליו, **מַה בְּתִיב וְיוֹנָה יָרַד אֶל יַרְבְּתֵי הַסְּפִינָה** מה כתוב, ויונה שהיא הנשמה ירדה לסוף הספינה שהיא גוף האדם וירדה לרגליו, כלומר שהוריד את נשמתו לעפר במעשיו הרעים כי השכינה שוכבת למרגלות הרשע, ואז **וַיִּשְׁכַּב וַיִּירָדֵם** מחמת שהוא שקוע בשכרות החומר עמוק עמוק. **אַף עַל גַּב דְּבַר נָשׁ בְּבִי מְרַעִיָּה** אף על פי שהאדם בבית חליו בגלל חטאיו, **נִשְׁמָתָא לָא אִתְעָרַת לְאִתְבָּא קַמֵּי מְאָרְיָה** הנשמה עדיין לא מתעוררת לחזור בתשובה ולשוב לפני קונו, **לְמַפְרַק חוּבוֹי לַפְדוֹת עוֹנוֹתָיו**. **מַה בְּתִיב מַה כְּתוּב, וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחוּבָל. מֵאֵן רַב הַחוּבָל. דָּא יִצְרָ טוֹב** מי הוא רב החובל על מי רומז באדם? ואומר זה הוא יצר הטוב, **דְּאִיהוּ מְנַהֵיג פְּלָא** שהוא מנחה את כל הגוף. **וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נִרְדָּם** בתוך תאוות העוה"ז **קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ וְגו'.** **לָאוּ שְׁעָתָא הוּא לְמַדְמָךְ** אין השעה עכשיו היא לישון ולהרדם, **דְּהָא סְלָקִין לָךְ לְדִינָא** שהרי מעלים אותך עתה לדין, **עַל כָּל מַה דְּעַבְדַּת בְּהָאֵי עֲלָמָא** על כל מה שעשית בזה העולם, **וְתוּב מַחוּבְךָ** שוב וחזור בתשובה מעונותיך.

אַסְתַּפַּל בְּמַלְיִן אֵלִין וְתוּב לְמַאָרְךָ הסתכל והתבונן בדברים אלה ושוב לקונך. ומפרט עתה הזוה"ק במה צריך להתבונן כדי לחזור בתשובה. כי למדנו שיונה היא הנשמה וצריכה לעשות תשובה והיא כוללת ג' ענינים והם מרומים ביונה א' פסוק ח' וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאִשֶּׁר לָמִי הִרְעָה הַזֹּאת לָנוּ, מה מלאכתך ומאין תבוא, מה ארצך וְאֵי מְזָה עִם אֲתָה. ועתה מסביר הזוה"ק שהאדם יתבונן בפסוקים אלה וילמד המוסר איך הסדר לחזור בתשובה שהזוה"ק מלמדנו: **א' מַה מְלַאכְתְּךָ** ומעשיר **דְּאִתְ עַסְקַת בָּהּ בְּהָאֵי עֲלָמָא** שאתה עסקת בהם בזה העולם, **וְאִדְרֵי עֲלָה קַמֵּי מְאָרְךָ** להודות ולהתוודות עליהם לפני אדונך וזה הוידוי על המעשים בעולם הזה וז"ש הפסוק "מה מלאכתך". **ב' וַיִּמְאֵן תְּבָא, פִּי אַסְתַּפַּל מֵאֵין בָּאתְהָ** התבונן מאין באת לזה העולם, **מִטְּפָה סְרוּיָחָה, וְלָא תִתְנַגַּי קַמֵּיָה** ולא תתגאה לפניו, אלא תהיה ענו ושפל. **וְעַד כַּאן מִפְרֵשׁ שְׁצִרִיךְ לזכות לכניעה.** **ג' מַה אֲרַצְךָ, פִּי אַסְתַּפַּל דְּהָא מְאָרְעָא אִתְבְּרִיאַת, וְלֵאָרְעָא תִיתוּב.** התבונן שהרי מעפר נבראת ולעפר תשוב. ומרמז שצריך להתחרט על עונותיו כל עוד עדיין הוא חי בעוה"ז, ומשום שאומרים לאדם, **הבא זכות והפטר, והטוב ביותר להביא זכות אבותיו, ולכן אמר: וְאֵי מְזָה עִם אֲתָה, פִּי אַסְתַּפַּל אֵי אִית לָךְ זְכוּ דְאִתְהוּן דִּינִין עֲלָךְ** התבונן אם יש לך זכות של אבות שתגין עליך.

כִּיּוֹן דְּסְלָקִין לִיָּה לְדִינָא בְּבִי דִינָא דְלַעֲיָלָא מכיון שמעלים אותו לדון אותו בבית דין של מעלה, **תְּהִיָּא סְעָרָה, דְּאִיהִי גְזֵרַת דִּינָא, דְּסְעִיר עֲלִיָּה דְּבַר נָשׁ** אותה סערה שהיא גזירת הדין שסוער עליו על האדם, **תְּבַעַת מִן מְלָפָא לְמִידָן אַנּוּן תְּפִיסִין דְּמְלָפָא** תובעת מן המלך

לדון את אותם התפוסים של המלך, והכוונה היא לאותם שכבר נפלו למשכב וכמ"ש הרמ"ק, כי הס"מ יש לו כח רק כאשר האדם כבר נפל למשכב אז יכול לתבוע מבי"ד של מעלה שידונו אותו למיתה, אבל לפני שנהיה חולה, אין לו את הכח הזה, ולכן צריך האדם לבקש רחמים קודם שנהיה חולה שלא יפול למשכב וכל יום יחזור בתשובה, וְכִלְהוֹ אֲתִיּוֹן חַד חַד קָמִיָה וכולם באים אחד אחד לפניו. בַּיּוֹם שֶׁעָתָא אֲתַקְרִיבוּ בֵּי דִינָא. אֵית מְנַהוֹן דְּפִתְחֵי בְּזֻכּוֹת באותה שעה מתקרבים הדיינים של בית הדין העליון ומתבוננים במעשיו של האדם, אם רובו זכיות או רובו עוונות, יש מהם שפותחים בזכות, וְאֵית מְנַהוֹן דְּפִתְחֵי בְּחֻבָּה ויש מהם שפותחים בחובה. וְגִזֵּרַת דִּינָא תְּבַעַת דִּינָא וגזירת הדין שהיא רוח סערה חזקה, באה לבי"ד לקטרג על אותו אדם ותובעת לעשות הדין.

וְאִי הָהוּא פֶּר נָשׁ לָא זָכִי בְּדִינָא ואם אותו אדם לא זוכה בדין, מַה בְּתִיב מַה כְּתוּב עֲלֵיו. וַיַּחֲתְרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל הַיַּבֶּשֶׁה וְלֹא יָכֻלוּ. מִשְׁתַּדְּלִין אֲנָוֹן דְּאֹרְוֹ זְכוּתִיהָ לְאַתְכָּא לִיָּה לְהָאִי עֲלָמָא פי משתדלים אותם שלימדו עליו זכות להחזיר אותו לזה העולם כלומר להקימו מחוליו שלא ימות אלא ימשיך לחיות, וְלֹא יָכֻלוּ וְלֹא יָכֻלוּ לְהָשִׁיב לְזוֹה הָעוֹלָם. מַאי טַעְמָא וּמַהוּ הַטַּעַם. בֵּי תַּיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם דְּהִינּוּ, גִּזֵּרַת דִּינָא, אָזִיל וְסַעִיר בְּחֻבּוּבֵי דְבַר נָשׁ גזירת הדין הולך וסוער עונותיו של אותו אדם, וְאַתְנַבֵּר עֲלֵייהוּ ומתגבר על אותם שלימדו עליו זכות ר"ל.

בְּדִין נִחְתִּין עֲלֵיהָ תֵּלַת שְׁלִיחֵן מִמְּנָן אז יורדים ובאים אליו שלשה שלוחים ממונים, חַד, דְּבְתִיב כָּל זְכוּוֹן וְכָל חוּבִין דְּעַבְד פֶּר נָשׁ בְּהָאִי עֲלָמָא אחד שכותב כל הזכויות וגם כל העונות שעשה האדם בזה העולם. וְחַד דְּעַבִּיד חוּשְׁבָן יוֹמוֹי ומלאך אחד שעושה חשבון ימיו, וכמו שדרשו רבותינו על הפסוק ואברהם זקן בא בימים שכל יום ויום שלו כולו היה לעבודת ה'. וְחַד דְּהוּא אָזִיל עֲמִיָּה פֶּר הוּא בְּמַעֲי אֲמִיָּה ומלאך אחד שהיה הולך עימו ומלווה אותו לעוה"ב מאז שהיה בבטן אימו כן עתה חוזר ומלווה אותו לעוה"ב. וְהָא אֲוִקְמָנָא דְּגִזֵּרַת דִּינָא לָא שְׂכִיךְ עַד הָהוּא זְמָנָא וזה כבר ביארנו והעמדנו, שגזרת הדין שהיא רוח סערה שמקטרגת על האדם, אינה שוקטת עד אותו זמן שלוקחים אותו מבייתו לבית הקברות דְּבְתִיב כַּמְש"כ, וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּשְׂאוּ: פֶּר נְטִילֵי לִיָּה מִבֵּיתִיהָ לְבֵי קַבְרֵי פי' כאשר נושאים אותו מבייתו לבית הקברות, בְּדִין מְכַרְוֵי עֲלוּי, אִי אִיהוּ זְכָאָה אז מכריזים עליו אם הוא צדיק, מְכַרְוֵי עֲלֵיהָ וְאֲמַרֵי מכריזים עליו ואומרים, הָבוּ יָקָר לְדִיוֹקְנָא דְּמִלְבָּא, תנו כבוד לדיוקן המלך כי זכה לא לפגום בצל"ם המלך (ישעיה נז) ועוד אומרים יָבֵא שְׁלוֹם הַצַּדִּיק הזה אל הקבר יְנוּחוּ עַל מְשַׁבְּוֹתָם וישכבו כל הצדיקים במנוחה כיון שבא להם שכן טוב הוֹלֵךְ נִבְחָו מפני שהולך בדרך הנכוחה והישרה. מְנָא לָן ומנין לנו שמכריזים על הצדיק את מעשיו. דְּבְתִיב שכתוב

(ישעיה נח), וְהִלֵּךְ לְפָנָיִךְ צְדָקָךְ שהמצוות והמעשים טובים ולימוד התורה הם הולכים לפניו ומכריזים עליו ומפנים לו את הדרך (דף קצ"ט ע"ב) כְּבוֹד יְהוָה יֵאֱסָפֶךָ אל מקומו בשלום. וְאִי תִיָּבֵא אִיהִי, מְכַרְיוֹי עָלֶיהָ וְאָמְרוּ, וְוִי לִיָּה לְפִלְגָנָא ואם ח"ו רשע הוא, מכריזים עליו ואומרים, אוי לו לפלוני, מָטָב לִיָּה דְלָא יִתְבָּרִי טוב היה לו שלא נברא כי פגם בדיוקן המלך. כְּדִין מַה בְּתִיב ואז מה כתוב, וַיִּטְלְחוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מוֹעֲפֹו. פ"י כַּד עָאֲלִין לִיָּה לְבִי קְבָרִי דְאִיהוּ אֶתְר דְּדִינָא כאשר מכניסים אותו לתוך הקבר שהוא מקום הדין, כי אז מתחילים המלאכים הממונים לעשות חיבוט הקבר ודינים קשים ותולעים ר"ל. כְּדִין גְּזֵרַת דִּינָא דְהָוָה סָעִיר ואז גזירת הדין שהיא רוח סערה שהיה סוער ומקטרג עליו, שְׂכִיךְ מוֹעֲפִיָּה שקט ונח מכעסו כי עשה את שליחותו ועתה נמסר לממונים אחרים. וְנִוְנָא דְבָלַע לִיָּה, דָּא אִיהוּ קְבָרָא והנה הדג שבלע את יונה הוא ירמוז על הקבר שהוא בולע את גופו של האדם לתוכו.

מַה בְּתִיב מַה כְּתוּב אַח"כ, וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי תְּדָג. פ"י מְעוֹי דְדָג, דָּא אִיהוּ בְּטָן שְׂאוּל שמעיו של הדג היא בטן שאול. מְנַלָן מנין לנו זה. דְּבְתִיב שְׂכָתוּב (יונה ב) מְבַטָן שְׂאוּל שְׂוַעֲתִי. וְאִיהוּ בְּמַעֵי דְנִוְנָא הָוָה, וְקָאֲרִי לִיָּה בְּטָן שְׂאוּל שיונה במעי הדג היה וקרא לו הקב"ה מבטן שאול, שְׂלִשָּׁה יָמִים וּשְׂלִשָּׁה לַיְלוֹת ומש"כ שיונה היה בבטן הדג, פ"י אֲלִין תְּלַת יוֹמִין, דְּבַר נָשׁ בְּקְבָרָא, וְאֶתְבַּקְעוּ מַעוֹי אלה השלשה ימים שהאדם בקבר ונבקעים מעיו.

לְבַתָּר תְּלַתָּא יוֹמִין ולאחר שלשה ימים אלה, הָהוּא טְנוּפָא אֶתְהַפֵּךְ עַל אַנְפוּי אותה הטינופת והלכלוך שיש במעיו מתהפך על פניו, וְאוֹמַר לוֹ, טוּל מַה דִּיהֶבְתָּ בִי ואומר לו קח מה שנתת בי. אַבְלָת וְשִׁתִּית כָּל יוֹמָא אכלת ושתית כל יום ויום, וְלָא יְהֶבְתָּ לְמַסְכְּנִי ולא נתת לעניים, וְכָל יוֹמָךְ הָוִי כְּחִגִּין וְכְמוֹעֲדִין וכל ימך היו כמו חגים ומועדים כל יום בשר עופות דגים יינות וכו', וְמַסְכְּנִי הָוִי כְּפָנִין, דְּלָא אָכְלוּ בְּהַדָּךְ והעניים היו רעבים שלא אכלו עימך, א"כ, טוּל מַה דִּיהֶבְתָּ בִי קח מה שנתת בי, כי אם האדם מארח עניים ועושה חסד עמהם עדיין זו סעודת מצוה ואי אפשר לקטרג עליו. תְּדָא הוּא זֶה הוּא דְבְתִיב מַש"כ (מלאכי ב), וְזִרְתִּי פָּרַשׁ עַל פְּנִיכֶם וְגו' ואפור הזבל לבזות אתכם, פרש חגכם, וכן הזבל שבבטנכם ממה שעשיתם כל ימיכם כחגים, וְהָא אֲוִקְמָנָא והרי כבר פירשנו הענין.

לְבַתָּר דָּא, מְתַלְתָּא יוֹמִין וְלְהִלָּאָה ואחר זה, משלשה ימים והלאה, כְּדִין אֶתְדָן בַּר נָשׁ מַעֲיָנִי אז נידון האדם מעיניו שהיו משוטטות הנה והנה אם ח"ו הסתכל ופגם בעיניו, מִיְדוּי או בידיו, או בכליו, הרים יד וכו', וְמַרְגְּלוּי ומרגליו אם הלכו למקומות אסורים, וְאוֹקְמוּהָ עַד תְּלַתִּין יוֹמִין והעמידו והסבירו החכמים שזה הדין נמשך עד שלשים יום. כָּל אַנְוִן תְּלַתִּין יוֹמִין, אֶתְדָנוּ

נְפִשָׁא וְגוּפָא בְּחָדָא אותם שלשים יום נדונים הנפש והגוף כאחד. **וּבְגִינֵי בְּךָ אֲשֶׁתְּכַח נִשְׁמָתָא לְתַתָּא בְּאַרְעָא** ובשביל זה נמצאת הנשמה למטה בארץ ומצטערת עם הגוף, **דְּלֹא סָלְקַת לְאַתְרָהּ** שלא עולה למקומה, וכאשר תעלה הנשמה למעלה תידון שם לבדה, והיא הנשמה. **בְּאַתְתָּא דִּיתְנַת לְבַר, כָּל יוֹמֵי מְסֻבּוֹתָא** דומה לאשה שיושבת בחוץ לבדה כל ימי טומאתה. **לְבַתָּר, נִשְׁמָתָא סָלְקָא** ולאחר השלשים יום הנשמה עולה למעלה להטהר ולהזדכך, **וְגוּפָא אֲתַכְלִי בְּאַרְעָא** והגוף מתבלה ונרקב בארץ. **עַד תְּהוּא זְמַן דִּיתַעַר קוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא לְמִיתָיִיא** עד אותו זמן שיעורר הקב"ה את המתים בזמן תחיית המתים.

וּזְמַיְנָא קָלָא חָדָא לְאַתְעָרָא בְּבֵי קַבְרֵי וַיִּימָא ועתיד קול אחד להתעורר בבית הקברות ויאמר, **(ישעיה כו) הָקִיצוּ מִשִּׁינַת הַמִּיתָה וְרַנְנּוּ שׁוֹכְנֵי עֶפְרַיִם בְּיַד מַלְאָכֵי הַיְיָ** הוא **אֲוֹרֹת טַלְדָּה טַל מְאֹרֹת הָעֲלִיּוֹנִים וְאַרְצָא רְפָאִים תְּפִיל** והארץ תפיל ותשליך את המתים שנקראים רפאים (כי נרפא ע"י המיתה) שקבורים בה לחוץ. **אֵימְתֵי יְהוָה דָּא מְתֵי יְהוָה זְהוּ. בְּזְמַנָּא דִּיתַעַרְבָּר מְלֹאךְ הַמּוֹת מַעְלָמָא** בזמן שיתבטל ויעבור מלאך המות מן העולם, **דְּכַתִּיב (ישעיה כה) בְּלַע הַמּוֹת לְנֶצַח וְגו'** ולא יהיה עוד מלאך המות. **וְאִ"כ בֵּינָן דְּכַלְעַת הַמּוֹת לְנֶצַח** ולא יהיה יותר מלאך המות, **לְבַתָּר אַח"כ יתקיים מש"כ, וּמַחְחָה יְהוָה אֱלֹהִים דְּמַעְהָ מַעַל כָּל פְּנִינִים** כי לא יהיה עוד על מי לבכות **וְחַרְפַּת עַמּוֹ יִסִּיר מַעַל כָּל הָאָרְצָא** כי לא יהיה מי שיחרף את עם ישראל. **בְּרִידָן כְּתִיב** ואז כתוב וירמוז זה מה שאמר הפסוק **אצל יונה, וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג וַיִּקַּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁתָה** דהיינו הדג הוא הקבר ויקיא את יונה מן הקבר.

בֵּינָן דִּיתַעַר תְּהוּא קָלָא בֵּינֵי קַבְרֵי כיון שיתעורר אותו קול בין הקברים, **בְּרִידָן כָּל קַבְרֵי יִיא וְקִיא לְאַנְוִן מִתִּיבָא דְּכַהוֹן לְבַר** אז כל הקברים יפלטו לאותם מתים שבהם לחוץ. **תְּהוּא הוּא דְּכַתִּיב** וזה שכתוב **וְאַרְצָא רְפָאִים תְּפִיל. מֵאֵי תְּפִיל** מה פי' תפיל. **דִּיקִיא לֹזֵן לְבַר** שתקיא להם למתים לחוץ. **רְפָאִים, מַחוּ רְפָאִים** למה קורא למתים רפאים. **דְּקַבִּילוּ אִסְוּוֹתָא בְּמַלְקָדְמִין** שקיבלו רפואה כמו שהיו בהתחלה, **וְאַתְסִיאוּ נְרַמִּין בְּנְרַמִּין** ונתרפאו ונתחברו עצמות בעצמות ויחיו מחדש בסוד תחיית המתים בריאים ושלמים. **וְאַלִּין אֶקְרוּן רְפָאִים** ואלה נקראים רפאים.

וְאֵי תִימָא, הָא כְּתִיב ואם תאמר הרי כתוב **(בְּשָׂר עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת) (ישעיה כו) רְפָאִים בְּל יְקוּמוּ. אֲלֵא וְדֵאֵי כָּל עֲלָמָא יְתַסּוּן נְרַמִּין בְּבֵי קַבְרֵי** אלא ודאי כל בני העולם יתרפאו ויתחברו העצמות שלהם בתוך קברם, **אֲבָל מְנַהוֹן יְקוּמוּן** אבל מהם יקומו, **וּמְנַהוֹן לָא יְקוּמוּן** ומהם לא יקומו, ואלה הרשעים שאינם קמים לתחיית המתים. **וְעַל דָּא כְּתִיב** זה כתוב **רְפָאִים**

בַּל יִקוּמוּ. וּבָאָה חוֹלְקֵיהוֹן דִּישְׂרָאֵל אֲשֶׁרֵי חִלְקָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דְּבִתְיָב בְּהוֹ שֶׁכְּתוּב בְּהֵם
נִבְלָתֵי יִקוּמוּן. וּבְהָאֵי נוֹנָא וּבִזְוָה הַמְשַׁל שֶׁל הַדָּג שֶׁבִלַּע אֶת יוֹנָה, אֲשֶׁכְּחֵנָא מְלִין לְאַסְוּוֹתָא
דְּכָל עֲלָמָא מִצְאָנוּ רִמְזִים לְרִפּוּאָה לְכָל הָעוֹלָם.

הָאֵי נוֹנָא בִּיּוֹן דְּבִלַּע לְיוֹנָה, מֵיַת זֶה הַדָּג שֶׁבִלַּע אֶת יוֹנָה מֵתָ. וּבֵיָה הָוָה יוֹנָה תְּלָתָא
יּוֹמִין וּבִוּוּ הִיָּה הַנְּבִיא שְׁלֹשָׁה יָמִים, לְבָתָר אֲתִקְיִים בְּמִלְקָדְמִין אַח"כ חֹזֵר לְהִיּוֹת כְּבַתְחִילָה,
וְאִקְי לְיוֹנָה לְבָר וְהִקְיָא אֶת יוֹנָה לְבַחוּץ, וְהָאֵ אִוְקְמוּהָ, דְּבִתְיָב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל יְהוָה
אֶלְהֵיוּ מִמַּעַי תִּדְגָּה. בְּתִיב הָכָא תִדְגָּה וְהִרִי בִּארְנוּהָ שֶׁכְּתוּב כַּאֵן הַדָּגָה, וּבְתִיב הָתָם וְכְתוּב
שֵׁם בְּמַצְרַיִם בְּמִכְת הַדָּם (שְׁמוֹת ז') וְהַדָּגָה אֲשֶׁר בִּיאֹר מֵתָהּ, וְהָאֵ אִוְקְמוּהָ וְהִרִי בִּארְנוּהוּ, שֶׁכְּמוּ
שֶׁהַדָּגִים בִּיאֹר מֵתוּ אִף כַּאֵן אֶצֶל יוֹנָה הַדָּג מֵת וְאַח"כ חִיָּה שׁוּבָ. בְּגוֹנוֹנָא דָּא, זְמִינַת אֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל
לְאַתְעָרָא בְּקִדְמִיתָא כְּמוֹ זֶה עֵתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַתְעוֹרֵר בְּהַתְחַלָּה, וּלְבָתָר וְאַח"כ וְאֶרֶץ רְפָאִים
תִּפְּיֵל כְּלוּמֵר, שֶׁכָּל הַמֵּתִים שֶׁקְבוּרִים בְּא"י יִפְלוּ מִקְבְּרָם וַיְחִיו בְּסוּד תְּחִיַּת הַמֵּתִים וַיְקוּמוּ בְּלוּשֵׁי אֹרֶה הַמַּאִירִים יוֹתֵר
מִמַּאֹר הַשֶּׁמֶשׁ (הַרְמ"ק ז"ל).

וְהָאֵ אִוְקְמוּנָא וְהִרִי לְמַדְנָה, דְּשִׁבְעָה דִּינִין יַחְלְפוּן עָלֶיהָ דְּבַר נֶשׁ, כִּד נִפְיָק מֵהָאֵ
עֲלָמָא דְּשִׁבְעָה דִּינִים עוֹבְרִים עָלָיו עַל הָאָדָם כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא מִזֶּה הָעוֹלָם. חַד, תְּהוּא דִּינָא עֲלָמָא
אֶחָד הוּא הַדִּין הַגְּדוֹל, כִּד נִפְיָק רוּחָא מִן גּוּפָא כַּאֲשֶׁר יוֹצֵא הַרוּחַ מִהַגּוּף בְּשַׁעַת הַפְּטִירָה. ב', כִּד
עוֹבְדוּי וּמְלוּי אֲזֻלִין קַמֵּיהָ וּמְכַרְוֵי עָלוּי כַּאֲשֶׁר מַעֲשִׂיו וְדִיבּוּרֵיו הוֹלְכִים לְפָנָיו וּמְכַרְזִים עָלָיו. ג'
כִּד עֵיִל לְקַבְרָא כַּאֲשֶׁר נִכְנַס לְקַבְרָא. ד', דִּינָא דְּקַבְרָא הַרְבִּיעִי דִּין הַקַּבֵּר הוּא עוֹנֵשׁ חִיבוּט הַקַּבֵּר.
ה', דִּינָא דְּתוֹלְעָתָא הַחֲמִישִׁי הַדִּין כַּאֲשֶׁר הַתּוֹלְעִים אוֹכְלִים אֶת גּוּפוֹ. ו', דִּינָא דְּגִיְהָנָם הַשְּׁשִׁי דִּין
הַגִּיְהָנִים. ז', דִּינָא דְּרוּחָא דְּאֲזֻלָּא וְשִׁאֲמַת בְּעֲלָמָא הַשְּׁבִיעִי דִּין הַרוּחַ שֶׁהוֹלְכַת וּמְשׁוּטֶטת בְּעוֹלָם,
וְלָא אֲשִׁפְחַת אֲתָר נְיִיחָא, עַד דִּישְׁתַּלֵּים עוֹבְדוּי וְלֹא מוֹצֵאת מְקוֹם מְנוּחָה שֶׁנֶּשְׁלַם וְנִתְקַן
מַעֲשָׂיו, וְהוּא עוֹלָם הַתּוֹהוּ שֶׁנִּקְלַע שֵׁם אוֹ בְּסוּד גִּלְגוּל שִׁיּוּרָד בְּגִלְגוּל לְתַקּוּן אֶת כָּל מַעֲשָׂיו שֶׁאֵינֶם מְתוּקָנִים. בְּגִין דָּא,
בְּעֵי כִּד נֶשׁ לְאַסְתַּבְּלָא תְּדִיר בְּעוֹבְדוּי, וַיִּתּוּב קַמֵּי מְרִיָּה וְלִכְּן בְּגִלְל זֶה צִרִיךְ הָאָדָם
לְהַתְּבוֹנֵן תְּמִיד בְּמַעֲשָׂיו וַיִּשׁוּב בְּתְשׁוּבָה לְפָנָי אֲדוּנָה.

וְכִד אֲסִתְּבַל דְּוֹד מְלָכָא בְּדִינֵין אֲלִין דְּבַר נֶשׁ וְכַאֲשֶׁר הִסְתַּכַּל דוּד הַמֶּלֶךְ ע"ה ב'ז' הַדִּינִים הַלְלוּ
שֶׁל הָאָדָם, אֲקָדִים וְאָמַר הַקָּדִים (תְּהִלִּים קד) בְּרַכֵּי נַפְשֵׁי אֶת יְהוָה, עַד לָא תַפּוּק
מִן עֲלָמָא עַד אֲשֶׁר לֹא תִצֵּא מִן הָעוֹלָם, בְּעוֹד דְּאַנְתָּ אֲשִׁתְּכַחַת עִם גּוּפָא בְּעוֹד שֶׁהִנְשַׁמָּה
נִמְצָאת עִם הַגּוּף. וְכָל קַרְבֵּי אֶת שֵׁם קְדֻשׁוֹ, אֲנֹנִן שְׁיִיפֵי גּוּפָא, דְּמִשְׁתַּתְּפֵי בְּחֻדָּא
בְּרוּחָא הֵם אוֹתָם הַאִיבְרִים שֶׁל הַגּוּף שֶׁנִּמְצָאִים בִּיחֻד עִם הַנֶּשְׁמָה. תְּשַׁתָּא דְּתִשְׁתַּכְּחוּן עִמָּה עֲבָשׁוּ

כשתהיו עמה בחיי חיותו, אִקְדִּימוּ לְבָרְכָא שְׁמָא קְדִישָׁא הקדימו לברך את השם הקדוש ית"ש, עַד
 לָא יִמְטִי זְמַנָּא דְלֹא יֵיכַלְוִן לְבָרְכָא עד אשר לא יגיע הזמן שלא תוכלו לברך, וְלֹא־תִבְנֶה
 בְּתִיבְהָא ולשוב בתשובה, וְעַל דָּא אָמַר ועל זה אמר דוד המלך בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה
 תְּלַלֶּנִּיהָ. אָתּוּ אַנְוִן חֲבַרְיָא וְנִשְׁקֹו רִישִׁיהָ.

מאמרי הפרשה פרשת וילך

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)

עלינו מוטל לסובב מעיר לעיר וללמד לעם דרך התשובה

פירש הכלי יקר (כאן בפירושו השני) מהו "וילך משה"? שרצה משה לזרום על התשובה, ולפי שאין אדם רואה חובה לעצמו, על כן אמר "וילך משה", הלך מאוהל לאוהל, לכל אחד מישראל, והיה מדבר על לבו "את הדברים האלה", "הדברים" היינו ענייני התשובה התלויה בדיבור, כמו שנאמר (הושע יד, ג) קחו עמכם "דברים" ושובו אל ה'. כך עשה משה רבנו הרעיא מהימנא, וכך עשה שמואל הנביא כנאמר (שמואל א, ז, טז) "הלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה, ושפט את ישראל את כל המקומות האלה".

ובתנא דבי אליהו רבה (פרק י"א) כתוב, אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין, מפני מה נהרגו, לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם, לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהן ולסובב בכל עיירות ישראל, יום אחד ללכיש, יום אחד לבית אל, יום אחד לחברון, יום אחד לירושלים, ובין בכל מקומות ישראל, וילמדו את ישראל דרך ארץ וכו', כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמות כולן שברא מסוף העולם ועד סופו!

כשההורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של המלכים

משה רבנו היה מלך, שמואל הנביא היה מלך, ולכן כל אחד ואחד מאיתנו נחשב למלך בתוך ביתו, כמו שנאמר במגילת אסתר (א, כב) להיות כל איש שורר בביתו. ואין די בכך שההורים "משדרים" ומנחים הנחיות לילדיהם, שהרי גם לגבי הצאצאים אמרו את הכלל שאין אדם רואה חובה לעצמו, ולכן יש להדריך כל אחד מהם באופן אישי, לכוין ולהורות לו את הדרך, בבחינת הנאמר כאן "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", להשגיח ולפקח מקרוב, כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמות כולן שברא, וכל אחד ואחד עולם מלא הוא, ששמו של הבורא מתגדל ומתקדש בו!

וכבר אמרו חז"ל (ראש השנה ה:): שהמלך נידון בהארט פנים מיוחדת, במידת רחמים מיוחדת, "מקמי דליפוש חרון אף" - לפני שתרבה מידת הדין. וכשההורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של המלכים, ויפעלו בזה שנת מילוי משאלות הלב עבורם ועבור כל בני המשפחה.

וכן היתה דרכו של מו"ר גדול דורנו מרן מלכא כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל שהיה מכתת רגליו ממקום למקום לזכות את הרבים וללמד להם תורה ולהכניסם תחת כנפי השכינה, אשריו חלקו.

ומקובל בידינו שבראש השנה יש דין כפול, דין אחד על כל אדם בפני עצמו, ודין שני, עד כמה "הרבים צריכים לו", שאם הרבים צריכים לו, יש לזכותו ולהנחילו שנה טובה, כדי שיוכל למלא את שליחותו בהצלחה (כך ביארו רבותינו ז"ל על הגמ' בראש השנה טז:).

ולכן אדם ששם אל ליבו את דרכי התורה להדריך את ילדיו, שילכו בדרך הישר, יזכה לדין ברחמים כפי שזוכה מלך, והוא הלא "מלך" בביתו, אחר שמדריך אנשי ביתו ומנווט דרכם. וגם כיון שהרבים צריכים לו, הלא הם בניו ובני ביתו, ועל ידי כך ידונו אותו לחיים, בכדי שאדם יוכל לקיים את ייעודו.

"וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)

השאיפה האמיתית של האדם צריכה להיות התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת

הנה הלשון "וילך" מרמזת לאדם שאין לו לאדם לעמוד במקום שנמצא בו ולהסתפק במה שיש לו ברוחניות, אלא חובה על האדם, ללכת להתקדם ולעלות בימי חייו, וזה בבחינת "ילכו מחיל אל חיל" (תהלים פד, ח). וכך זו השאיפה האמיתית של אדם שחושב נכון במהלך העולם בכל ימי חייו, שצריכה להיות בחיינו התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת.

ואמנם על משה רבנו ע"ה נאמר "וילך משה" אין זה משנה כלל מה גילו ומה מעמדו, משה רבנו כל ימיו הוא בבחינת הולך ומתקדם, האדם בהליכתו ובהתקדמותו, נשגב ונעלה הוא יותר ממלאכי השרת, כאשר הוא הולך ומתקדם והם ניצבים ועומדים, שנאמר (ישעיה ו, ב) שרפים עומדים ממעל לו, ועוד נאמר (מלכים א, כב, יט) וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, ועוד (זכריה ג, א) השטן עומד על ימינו לשטנו. כך גם אומר ה' ליהושע בן יהוצדק הכהן (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה.

למלאך אין בחירה חופשית, ולכן הוא איננו צריך להתקדם ומרגע היווצרותו הוא עומד במקומו, במעלתו ובדרגתו. לעומת זאת עמידה במקום אחד אצל האדם זוהי נסיגה, זוהי ירידה.

לכך אצל נח נאמר (בראשית ו, ט) את האלהים התהלך נח, נח לא עמד במקום אחד, הוא כל העת השתדל להתהלך, להתקדם ולהתעלות, זוהי גדולתו. גם אצל אברהם אבינו, פונה אליו ה' ואומר לו (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים, דהיינו אל תעמוד במקום אחד, אלא תתקדם ובזה תהיה מושלם. וכך מצינו עוד אצל אברהם בנסיון הראשון שנאמר לו (בראשית יב, א) לך לך מארצך, ובנסיון העשירי נאמר (בראשית כב, ב) ולך לך אל ארץ המוריה.

לכך פרשת "וילך משה" נאמרת בתקופת ראש השנה ויום הכפורים שהם ימים של תשובה ועלייה רוחנית, ימים שיש "ללכת" ולהתקדם בהם.

ועל פי זה מסבירים את הפסוק (במדבר לג, יב) ארץ אוכלת יושביה הנאמר בפרשת המרגלים בצורה הבאה, ארץ הקודש אוכלת את אלו שיושבים בה, ולא מהלכים בתוכה במצוות ומעשים טובים, כי יש להרבות תמיד בשאיפה לעליה מדרגה לדרגה ולא להסתפק בישיבה במקום אחד ללא מעש.

"וַיִּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֹאֵת וּלְבוֹא" (לא, א-ב)

למה שינה משה ממנהגו - והלך אל ישראל

כתב רש"י (כאן) על הפסוק, לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כוחו ומפני כך לא יכול היה להנהיג את העם, תלמוד לומר (להלן לה, ז) לא כהתה עינו ולא נס לחה ואם כן משה רבנו כלל לא נחלש. אלא מהו "לא אוכל"? איני רשאי מפני שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע. עד כאן.

ממשיך רש"י על הפסוק "אנכי היום", היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. עד כאן. ומקורו טהור מסוטה (דף ג:). דהיינו המילה "היום" ללמדנו באה שאמר משה לעם ישראל היום בו' באדר נולדתי וביום זה אפטר מן העולם.

והנה המעיין ישים לבו לתמיהה המתבקשת בדברי רש"י, מפני מה הקדים רש"י לפרש את המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", לפירוש המילים "אנכי היום", והלא בפסוק המילים "אנכי היום" נמצאות לפני המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא". (זו הגירסא במרבית החומשים. ואכן, במהדורות מאוחרות היו שסידרו את פירושי רש"י לפי סדר הפסוק).

ביאור נפלא על כך הביא הגאון בעל שו"ת "מים חיים", בשם זקנו, הגאון רבי שמחה הכהן ראפפורט, אב"ד לובלין, מצאנו במדרש (שמות רבה, פרשה ט"ז סי' ד'), בא וראה מה בין משה לשמואל, משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדיבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר (שמואל א, ג, י) ויבא ה' ויתיצב. למה כך? אמר הקב"ה בדיון ובצדקה אני בא עם האדם. משה היה יושב, ומי שהיה לו דין בא אצלו ונדון, שנאמר (שמות יח, ג) וישב משה לשפט את העם. אבל שמואל היה טורח לכל מדינה ומדינה ושופט, כדי שלא יצטער לבא אצלו, שנאמר (שמואל א, ז, טז) והלך מדי שנה בשנה. אמר הקב"ה, משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל, יבוא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור, אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עמו.

ואמנם עלינו לתמוה, הלא משה רבנו היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, ואם כן, למה באמת לא אחז בענוה ללכת אל ישראל כמו שמואל?

אלא צריך לומר שמשו רבנו ידע כיון שהוא מנהיגם של ישראל, לכן כאשר הוא ילך אל ישראל, ילך אתו הקב"ה, ועל כן, דוקא מחמת ענותנותו לא רצה שיבוא הקב"ה עמו, ולכן לא הלך לישראל.

ומעתה מה נפלא סדר הדברים ברש"י, וכך ביאורם, הן בפסוק הקודם נאמר "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", והיה קשה לרש"י, שהרי כאמור לא היתה דרכו של משה ללכת לישראל, אלא הם היו באים אליו, ומדוע כאן חרג ממנהגו והוא הלך אל כל ישראל? על כך מפרש כאן רש"י, שזאת משום "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", איני רשאי להנהיג, שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע, וממילא לא היה ה' בא עמו, ולכן ביום זה יכול היה משה להתנהג כמתבקש מענותנותו הגדולה, והלך כשמואל הנביא אל ישראל.

וכיון שמטרת רש"י בביאור הפסוק לא אוכל וגו' לפרש את הפסוק הקודם, לכן מפרשו רש"י בתחילה לפני פירוש המילה "היום", שכן ראוי להקדים את פירוש הפסוק וילך משה וגו' הכתוב ראשון.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. ויאמר אלהים בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (לא, א-ב)

"וילך" להוכיחם שהאדם אינו יודע זמנו

מפרש במדרש תנחומא (כאן ריש וילך) אין "וילך" אלא לשון תוכחה, שנאמר (תהלים מו, ט) "לכו" חזו מפעלות אלהים. עד כאן. כלומר "וילך" הנאמר כאן, פירשו שמשו רבנו הוכיח את בני ישראל. והתמיהה מאליה עולה, איזו תוכחה אמר כאן משה לבני ישראל?

בספר מנחת עני (אטינגר, עמ' ת"ע) כתב לבאר כי תוכחת משה היתה במה שאמר להם (בסמוך) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ובסוטה (דף יג:) שנינו, היום מלאו ימי ושנותי. וכתוב בזוהר הקדוש (ח"ב דף קע"ד ע"א) שמשו רבנו ידע רק באותו יום שזהו יום פטירתו. והוכיחם על ענין זה, שאף אחד אינו יודע את זמנו, ולכן שימו לנגד עיניכם שתכלית ביאתכם לעולם היא כדי לאסוף כמה שיותר תורה מצוות ומעשים טובים!

ולכן אדם יחזור בתשובה קודם יום המיתה, וכמו שאמר התנא (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך. והקשו רז"ל בגמ' (שבת קנג.) וכי אדם יודע אימתי ימות, ותירצו ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה. ע"כ. והנה אם בימות השנה כך כל שכן בעשרת ימי תשובה שזה הוא זמן תשובה לכל (וכמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה). וכבר נאמר (מלכים א, ב, ו) "ועשית" כחמתך ולא תורד שיבתו בשלום, "ועשית" ראשי תיבות "עשרת ימי תשובה" ללמדנו שבימים אלו עת עומדו לדין, יחשוב כאלו הוא יום הפטירה ויציאת הנפש, וכל שכן בימי ראש השנה ויום הכפורים.

שני תיקים, האחד עם תינוק והאחר עם סמרטוטים

סיפור מדהים ומזעזע סופר על אשה אחת, שהיה לה שייגעון שכל תיק שהיתה רואה היתה פותחת אותו, מחטטת וסוגרת.

עוגמת נפש גדולה היתה לבני ביתה שהלכו אתה כמה פעמים ברחוב וללא הודעה מוקדמת רצה לכיוון בחור ישיבה שנסחב עם תיק בדרכו לישיבה, ובחמת זעם קפצה לעבר התיק, פתחה, חיטטה ובמקרה הטוב... סגרה!

וכך היה מנהגה עם אשה שהלכה עם תיק צד, ועם זקנה עם סל ובעצם עם מי לא...

הקש ששבר את גב הגמל אירע בחתונה בה היא השתתפה, והנה אשה שנכנסה לאולם עם... תיק כמובן, וזאת קפצה לה על התיק ופתחה אותו...

בעלת התיק היתה אשה שידעה לצעוק... והרימה קול צעקה גדולה ופתחה עליה בצעקות גנבת!!! חצופה!!! חטטנית!!! ותהום כל העיר.

הבנים של אותה אשה, כבר לא יכלו לשאת את הבזיונות. לקחו אותה לביתה, הושיבו אותה בסלון ואמרו לה, אמא'ה די! עד כאן! עד מתי נסבול בזיונות. הרי את יודעת, תיכף אנו נכנסים לתקופת שידוכין ואף אחת לא תרצה שוויגער כזאת!! למה את עושה את זה?

פתחה האם ואמרה: בני היקרים! אתם יודעים שאני ניצולת שואה, ומה שאני עברתי שם, שאף אחד מכם לא יתנסה בזה...

וכאן היא סיפרה דבר שמעולם לא סיפרה לאיש. שנה לאחר שנישאתי פרצה השואה. בעלי (הקודם) נרצח באכזריות על ידי הנאצים ימח שמו, ונשארתי לבדי כשעובר בחודש מתקדם בבטני. ויהי כי כלו חדשיו, ילדתי בן במזל טוב. כמוכן שדאגתי כל הזמן להחביא אותו מעיניהם השטניות של הגרמנים. אלא שיום אחד שלחו אותנו ברכבת למחנות עבודה. בדרך לרכבת הלכתי כשבידי שני תיקים. תיק אחד עם כל מיני סמרטוטים ובתיק השני.. בני בכורי מחמד עיני.

רגע לפני שאני עולה לרכבת, מפקד האס אס צועק "את עם השני תיקים תזרקי מיד תיק אחד!" וכמוכן, מהרתי לזרוק את התיק עם הסמרטוטים. עליתי לרכבת. הרכבת פתחה בנסיעה. פתחתי את התיק כדי להוציא את התינוק. וחשכו עיני, בטעות זרקתי את התיק שבו היה התינוק... מאותו היום קיבלתי הפרעה נפשית, כל פעם שאני רואה תיק, אני מחפשת את הילד שלי שם... עכשיו אתם מבינים מה עובר עלי!!! עד כאן המעשה המרטיט. ומוסר ההשכל הנלמד ממנו הוא, דבר ראשון, עד כמה צריך לדון לכף זכות. אתה אף פעם לא יודע מה עובר על השני!

ודבר שני, תאסוף עוד ועוד זכויות כדי שלא תגיע לבית דין של מעלה עם תיק מלא בסמרטוטים, ואת התינוק תשאיר למטה... (להתעדן באהבתך).

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (לא, ב)

לא יכל להנהיג מפני שהגיע לדרגות עצומות

משה רבנו, טרם פטירתו השיג והגיע לדרגות רוחניות גבוהות, ולמעלות עליונות שמיימיות, עד אשר נפתחו לפניו מעיינות החכמה והדעת, הסתומים וחתומים ומכוסים משאר בני אדם. בדרגה גבוהה זו, הרגיש שלא יוכל למלא עוד את תפקידו לרומם את העם מן הגשמיות ולהעלותו אל הרוחניות. כי מנהיג, בכדי שישפיע על העם, צריך לרדת לדרגת העם, ומשם להעלותו כלפי מעלה, ירידה לצורך עליה, אך משה כבר לא יכול היה לרדת מטה, באשר התעלה והתרומם מעלה מעלה. לפיכך, אמר להם "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", כלומר, לא אוכל עוד לשרת את העם ולהנהיגו.

"ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמֵד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתָם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ פֶּאֶשֶׁר דָּבַר ה'" (לא, ג)

משה ביקש שיהושע ילחם לישראל והוא יכנס לארץ רק כדי ללמדם תורה, ומה השיבו ה'

בספר תפארת יהונתן לר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל (וילך כאן), פירש את הפסוק כך, שלכאורה קשה על משה רבנו מדוע הפציר בהקב"ה שיכנס לארץ, והרי כבר אמר לו הקב"ה (בפסוקו), שיהושע הוא יכניס את ישראל לארץ, והרי כבר אמרו חז"ל (ברכות מח:): שאין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלא נימא, וכבר נגזרה גזירה על משה שלא יכנס? אלא הענין הוא, דהנה ישנם ב' משיחים לישראל, משיח בן יוסף, ומשיח בן דוד. והצורך בב' משיחים, כדי שמשיח אחד ילחם מלחמות ה', והמשיח השני ילמד את ישראל באותו זמן תורה, שהרי אי אפשר ללמוד תורה באותה שעה שנלחמים. לכן אותם שנלחמים ילחמו ויהיו עם המשיח שנלחם איתם, ושאר ישראל שלא נלחמים, ילמדם המשיח השני תורה.

וזה שביקש משה מהקב"ה, נכון שיהושע הוא שילחם את מלחמות ה', אבל עדיין צריך מי שילמד תורה לעם ישראל באותו הזמן, ולכן רצה משה להיכנס לארץ כדי ללמד תורה לישראל.

אמנם אמר לו הקב"ה שיהושע לא יצטרך לטרוח להלחם, אלא ללמד את ישראל תורה, לפי שהקב"ה בעצמו ילחם להם לעם ישראל, ואם כן אין צורך שהוא יכנס לארץ.

וזהו פירוש הפסוק "ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה", היינו דה' הוא יעשה את המלחמה, "ויהושע הוא עובר לפניך", כדי ל- "כאשר דבר ה'" דהיינו יהושע יעבור כדי ללמד תורה. לכן משה לא יוכל להכנס לארץ ללמד תורה לישראל דאין צורך בזה.

"הַקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף... וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים" (לא, יב-יג)

מדוע במצות הקהל מקבלים שכר על הבאת הקטנים

בגמרא (חגיגה ג.) אמרו רז"ל על מצות הקהל, שהאנשים באים ללמוד, והנשים באות לשמוע, אמנם הטף למה באים, אלא כדי ליתן שכר למביאייהו. אולם יש להתבונן בדבר, הלא ממה נפשך, אם יש איזו תועלת בהבאת הטף,

היה לחז"ל לומר את התועלת שיש בהבאתם מה היא. ואם אין תועלת כלל בהבאתם, למה אותם המביאים אותם יקבלו שכר, אחרי שבביאתם אין שום תועלת לטובה.

ונראה לפרש על פי מה שכתב הרב אהלי יעקב ז"ל בפרשת כי תשא על הפסוק (שמות לג, ח) והביטו אחרי משה, אמרו רז"ל (שמות רבה פ' מ"ה ס"ד) שהיו אומרים על משה אשרי יולדתו. והקשה הרב ז"ל, והלא פשט הכתוב מוכיח שלא היה רצונם בשבחו?

ופירש הענין, שכוונתם באומרם על משה "אשרי יולדתו" לגנותו ולומר שאין פאר למשה רבנו ע"ה ביופי צדקתו ומעשיו, כי טוב דרכיו ומעשיו בא לו מצד יולדתו, שהיתה צדקת וגידלתו מנעוריו בצדקות ובדרך ישרה, וזהו "אשרי יולדתו", שהיא גרמה לו (ואין אומרים אשריו, ע"ש).

נמצא כי אם הדרך האב את בנו בדרך ישרה ועבודת ה' מקטנותו, מביאו לבית הכנסת, מביאו לבית המדרש בעת הדרשה, מנהיגו בקריאת שמע ותפילה וכן כיוצא בזה, אז נעשה לילד הרגל בכל זה, וגם אחר שיגדל, ישאר במנהגו הטוב לבוא לדרשה ולהתפלל בבית הכנסת וכיוצא בזה. וכמו שנאמר (משלי כב, ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יקין לא יסור ממנה". וממילא אחר כך יהיה שכר מן השמים לאביו, על אשר הוא גרם לבנו הנהגה טובה זו.

ומעתה נשוב אל מצות הבאת הטף במצות הקהל, כי אף על פי שעתה אין תועלת מהבאתם במצות הקהל, שהרי הקטנים אינם מבינים דבר, עם כל זאת יש תועלת לאחר זמן בהבאתם, כי על ידי שאבותם מרגילים אותם בקטנותם לבוא בהקהל לדברי תורה, אז גם אחר כך בגדלותם יבואו, וממילא לעתיד יהיה שכר למביאייהם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי קָרַבְתִּי לְמֹת קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ" (לא, יד)

לשון זו של קריבת ימים למות נאמרה רק בשלושה צדיקים ומרמז שנפטר לפני גיל אבותיו

המדרש (בראשית רבא פרשה צ"ו סימן ד') מבאר שלשון זו של "קריבת ימים למות, נאמרה רק בשלושה צדיקים, והם מבחירי ה', הראשון נאמר ביעקב אבינו ע"ה, שם נאמר (בראשית מז, כט) ויקרבו ימי ישראל למות.

השני נאמר במשה, בפרשתנו (כאן) הן קרבו ימיו למות.

והשלישי בדוד כנאמר (מלכים א, ב, א) ויקרבו ימי דוד למות.

מקום שנאמר לשון "קריבה", זהו רמז שנפטר לפני גיל אבותיו. משה חי 120 שנה, ועמרם אביו חי 137 שנה. יעקב חי 147 שנים, יצחק אביו 180 שנה, וסבו אברהם - 175 שנים. דוד חי 70 שנה, וישי אביו חי כ- 400 שנה.

"וּמִצָּאָהוּ רְעוּת רְבוּת וְצָרוֹת וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הֲלֵא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקָרְבֵי מִצְאוֹנֵי הָרְעוּת הָאֱלֹהִי" (לא, יז)

מנין התיבות בקללות תרע"ו כמנין "רעות", וכנגדן בקללות יש כ"ו פעמים שם השם שגם הם עולים בגימט' תרע"ו, למתקם

הרב חיד"א בס' פני דוד (וילך אות ג') מביא שבספר לב אריה כתב לפרש בשם גדול אחד, שיש בקללות שבמשנה תורה תרע"ו תיבות כמנין "רעות", וכנגדן נזכר שם השם בקללות כ"ו פעמים, שגם מנינם עולה בגימט' תרע"ו [26 כפול 26 יוצא 676], וזאת כדי למתקם ולהפך הקללות. וזו כוונת הפסוק בתהלים (לד, כ) רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ה', רצונו לומר, "רבות רעות צדיק" "צדיק" הוא משה רבנו ע"ה שאמר "רעות" הן הקללות, כמנין "רעות", אבל "מכלם יצילנו ה'" כנגדן נאמר כ"ו פעמים ה', וזה שאומר הפסוק "הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה", היינו בגלל שנסתלק שם ה' שמהפך הקללות, על כן באו "הרעות", היינו הקללות, שעולה מנין תיבותן תרע"ו כמנין "רעות". דברי פי חכם חן.

ממשיך הרב חיד"א שאפשר לומר רמז בפסוק (תהלים לד, כ) רבות רעות צדיק, הנזכר, על פי מה שכתב בספר דרוש שמואל (פ' נצבים), ישנן כ"ו שמות בתפילת י"ח, והן כדי להגן מכ"ו שמות שבתוכחות. ובזה פירש את מאמר חז"ל שמפני שהיו ישראל מתייראים מהתוכחות, לכך אמר "אתם נצבים", הכוונה שכשתעמדו בתפילת י"ח לפני ה' אלהיכם, אתם ניצולים מהתוכחות, לפי שכ"ו אזכרות שבתפילה הן כאמור כדי להגן מהתוכחות. עד כאן דבריו. ויש להרכיב את שני הדברים יחדיו, דכ"ו אזכרות שבתפילה שעולים בגימט' תרע"ו, מגינות על הקללות שיש בהם תרע"ו אותיות, ולכך כתיב בתוכחות כ"ו פעמים שם ה', לרמוז שמי שיכיון בכ"ו אזכרות שבתפילה ינצל מהקללות.

"וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֵא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְקַרְבֵּי... וְאֲנֹכִי הַסֹּתֵר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה בִּי פְנֵה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרַיִם" (לא, יז-יח)

למה ישראל נענשו על התשובה שעשו

מפורסמת קושית הרמב"ן (כאן), איך יתכן שישראל יתוודו ויעשו תשובה ויאמרו שכל הצרות הם "על כי אין אלהי בקרבי", ומיד לאחר מכן, אומר הפסוק, "ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' כי פנה אל אלהים אחרים". וכי זה השכר שמקבלים ישראל על התשובה שעשו והתוודו?

והרבה מן המפרשים נתחבטו ליישב פסוק זה, כמו שכתב בספר גן רוה. ובספר מעיינה של תורה (כאן, עמ' קמ"ב) הביא בשם הכלי חמדה שפירש את הפסוק בדרך נפלאה, על פי היסוד שהתשובה על החטאים מועילה רק "לישראל", ולא לבן נח, מפני שלגוים הקב"ה הוא מלך, והם עבדיו, והלכה היא (קידושין לב:): שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לכך אף שהם שבים בתשובה ואף אם ה' מתרצה להם תשובתם לא מתקבלת. אולם עם ישראל שהם בניו של הקב"ה, ואב שמחל לבנו על כבודו, כבודו מחול, לכך תשובתם מתקבלת ברצון.

והנה ידועים דברי חז"ל (שבת דף פח.). אמר רבא מכאן "מודעא רבה לאוריתא". והיינו שעד זמן אחשוורוש יכלו ישראל לתרוץ שלא יכלו לקיים את התורה, מפני שבמעמד הר סיני קיבלו את התורה מאונס, שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ורק בזמן אחשוורוש כשיקבלו מאהבה שוב אין להם טענה זו.

אמנם על עוון עבודה זרה, תירוץ זה אינו מועיל, שהרי גם ללא מתן תורה מצווים עליה, שגם בני נח עוד לפני מתן תורה נאסרו בעבודה זרה.

ולפי זה זהו פירוש הפסוק "ואמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי", הוא שבזה ישראל מתוודים רק על עוון עבודה זרה, ש"אין אלהי בקרבי", ולא על שאר עבירות, וזאת מפני שהם סוברים שבלאו הכי על שאר עבירות יש להם תירוץ על שנכשלו בהן, מפני שקיבלו את התורה מאונס.

וכיון שזו טענתם, על כך משיב ה' שאדרבה, "הסתר אסתיר פני", ויקבלו עונש על כל הרעה שעשו, והטעם "כי פנה אל אלהים אחרים", מפני שעבדו עבודה זרה, ופירושו שעל כל צד מגיע להם עונש, שאם הם סבורים שדינם כדן בן נח, ולכן אין עליהם תביעה על שאר עבירות [שכאמור הם טוענים שהיו אנוסים שנכפה עליהם הר כגיגית], הרי לבן נח לא מועילה תשובה, ואם כן לשם מה הם חוזרים בתשובה? אלא ודאי שדעתם שלאחר קבלת התורה, שוב אינם בני נח, ולכן דין ישראל גמור להם, ולכן הם שבים בתשובה על עון עבודה זרה. אם כן חזרנו לכך שהם קיבלו את התורה מרצון, ואם כן אדרבה לפי שיטתם צריך להענישם עכשיו על כל שאר העבירות שעשו, והם הרי לא שבו עליהם בתשובה.

המחשבה שאין אלהי בקרבי היא סיבה לעונש

עוד מצאתי ישוב על הפסוק הנ"ל בספר בנין אריאל (לוונשטאם, בחלק "חדרי תורה" פרשת וילך דף קח ע"ב נדפס תרס"ה) שכתב, איתא בזוהר הקדוש (פרשת בחקתי), שאם הקב"ה לא היה עם ישראל אפילו רק יום אחד בגלות, לא היתה חס ושלום שארית ופליטה לישראל. והטעם הוא, כיון שהקב"ה הוא לבם של ישראל, וכשם שאי אפשר לאדם לחיות בלא לב, כך אי אפשר לישראל לחיות בלא הקב"ה.

והביא שם בשם תשובת מר זקנו החכם צבי (בשו"ת חכם צבי סי' ע"ד), שפעם נשאל בענין שבדקו תרנגולת לאחר שחיטה, ולא מצאו את הלב והכשיר אותה החכם צבי מטעם שאמר שודאי היה לה לב, שאם לא כן, כיצד היתה חיה לפני כן.

ועל פי זה פירש את הפסוק כך, לאחר שמצאו את האדם צרות ורעות, הרי הוא חושב שהטעם הוא "על כי אין אלהי בקרבי", לכן מצאוהו רעות, והרי זו כפירה חס ושלום, כי לא יתכן לומר כן, שהרי הקב"ה הוא לבם של ישראל וכיצד יחיו בלא הקב"ה? לכן אדרבה "אנכי הסתר אסתיר פני", ויקבל עונש "על כל הרעה". והטעם, "כי פנה אל אלהים אחרים", שמה שאומר "שאיין אלהי בקרבי" זה מחמת הכפירה שפנה אל אלהים אחרים.

אין אלהי בקרבי הכוונה לע"ז

עוד ישוב מצאתי בספר גן רוה, שכתב בדרך פשוטה. הנה בפסוקים לפני כן כתוב, "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" וגו'. נמצא שלאחר שמצאוהו רעות וצרות, ואומר "על כי אין אלהי בקרבי", כוונתו, שיש לו צרות,

בגלל שאין את אלהיו בקרבנו שהוא אלהי נכר הארץ, ואם כן ודאי שבזה אומר הקב"ה הסתר אסתיר פני וגו'. (נפלאות מתורתך).

"וְעֵתָהּ כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (לא, יט)

רמז למנהג שכל אחד כותב אות בהכנסת ספר תורה

הרב מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל, נתן כאן רמז נחמד ליישוב שאלה שהובאה לפני הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר זי"ע, וכך היה המעשה: מאן דהו מצא ספר תורה שהיה מושלך כדומן על פני השדה בבזיון נורא, ונסתפקו מי כתבו, האם כיון שהיה מושלך, אות הוא שגוי או מין כתבו, ואז דינו שיגנו או ישרף (וכמו שנפסק בשו"ע יו"ד סי' רפ"א), או שכתבו ישראל וספר כשר הוא. הציעו את השאלה לפני הגאון רבי עקיבא איגר זי"ע, והשיב בחכמתו, הנה מנהג ישראל תורה, וידוע המנהג בהכנסת ספר תורה, שבכתיבת האותיות בשורות האחרונות שבפרשת "וזאת הברכה", הרבה בני אדם משתדלים לזכות לכתוב אות לפי האות הראשונה של שמם. וזה פשוט שאותיות שנכתבו מהרבה בני אדם אינן דומות זו לזו. [מנהגם היה שכל איש היה כותב ממש את האות, ולא כבזמננו שהסופר כותב את האותיות ורק האנשים מסייעים בידו]. ועל כן יש לראות בספר התורה שנמצא איך נראות האותיות בשורות האחרונות, שאם הן לא דומות זו לזו מחמת המנהג הנ"ל, סימן הוא שישראל כתבו, וספר כשר הוא. אולם אם הן דומות לכתב שבכל הספר, יש לחשוש שגוי או מין כתבו ויגנו.

ותשובה זו מרומזת בפסוק כאן, "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", היינו הוראה לעם ישראל שישתדלו לזכות במצות כתיבת האותיות בהכנסת ספר תורה, "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" - שעל ידי כך האותיות שב"שירה" דהיינו "בשורות" האחרונות, יהיו כתובות מהרבה בני אדם, וממילא לא יהיו דומות זו לזו, והן תהיה "לעד בבני ישראל" דהיינו זה יהיה סימן שהספר נכתב בכשרות על ידי ישראל...

"וְעֵתָהּ כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (לא, יט)

בכח התורה, להגן מכל צרה, אפילו בעת הסתר פנים

כותב החפץ חיים (חפץ חיים על התורה סוף וילך), מצוה זו היא המצוה האחרונה שבתורה, לכתוב את ספר התורה. ובא הציווי הזה אחרי הפסוק (לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ללמדנו שיש בכח התורה הזאת להגן ולהציל מכל צרה ויגון! ואפילו בעת הסתר פנים, מכל מקום אור התורה מפייץ אור ובאורה ניסע ונלך, וכמשל הגמרא (סוטה כא). על הפסוק (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, מה אור מגן לעולם, אף התורה מגינה לעולם.

"לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֶן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

חשיבות התורה והחזרה עליה

לקח את ספר התורה הזה, ראשי התיבות עולים בגימט' מאה ואחת, ללמדנו שאם חוזר על לימודו מאה ואחת פעמים כמספר "מיכאל" שר ישראל, לא תשלוט בו השכחה, כי התורה שלמד, תהא בעזרו, וזהו שאמר "לקח את ספר התורה הזה" היינו שעל ידי החזרה "קיחה" תהיה לו בתורה.

וכן "לקח" אותיות "חלק" שעל ידי קיום התורה זוכה לחלק בעולם הבא אצל אבותינו הקדושים.

וכן "לקח" אותיות "לְקַח", על דרך מה שאמר הפסוק (משלי ד, ב) כי "לקח" טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו, שהשם יתברך נתן חלקנו וגורלנו בתורה וראוי לנו שלא נעזבה. דרך משל, דבר החשוב בעיני עניים, בעיני עשירים אינו חשוב. ויש דבר שהוא חשוב בעיני העשירים, אולם אינו חשוב אצל השרים. ויש דבר שאף שהוא חשוב אצל השרים, אינו חשוב אצל המלך. אבל דבר החשוב בעיני המלך, בודאי זהו הטוב ביותר, ואין לנטות ממנו ימין ושמאל, לאחר שהמלך בחר בו. וכן הוא בתורה הקדושה, שמצינו שהקב"ה בעצמו מחשיבה אצלו מאד, עד שקראה "לקח טוב", אם כן בודאי שאין עוד מעלה וחשיבות ממנה, ולכן "תורת אל תעזבו".

"לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

תיבת "את" ללמדנו שילמד עם חברותא ולא ביחידות

מדוע התווספה התיבה "את", והרי לכאורה היא מיותרת, שהפסוק היה מובן, אילו היה נכתב, לקח ספר התורה הזה? ללמדנו, שילמד האדם עם חברותא ולא ביחידות, לכך נאמר "את ספר", שיהיה "אתו" בעת למודו עוד חבר, ועל ידי כך יבין מה שלא היה מבין לבדו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (מכות י). על הפסוק (ירמיה נ, לו) חרב אל הבדים ונאלו וגו', אמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבתי וכו', ומתלמידי יותר מכולן, בעבור שזה שואל וזה משיב, ועל ידי זה יתווסף להם חידושי התורה אשר לא ידעו ולא הבינו מקודם.

ומה שהוסיף תיבת "ספר", ולא היה די לומר לקח את התורה הזה? כי "ספר" לשון סיפורי דברים, ללמד שכל מה שיכול לספר ולפטפט ולהרבות בדברי תורה ידבר. אבל בדברי העולם, צריך למעט בכל מה שאפשר, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סוף ברכות) כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין. כלומר כל פטפוטים רעים, חוץ מפטפוטית תורה, כי המאור שבתורה מחזיר את האדם למוטב. (ספר אבני השהם).

"לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

התורה "שם" תעיד עליו שקיימה

"והיה שם בך", הנה התורה מצלת ומגינה לאדם מכל צרה בחייו, להצילו ולשמרו מכל נזק ומחלה, כמו שהאריך בזה הקדוש בשבח המשתדלים והמקיימים את התורה. ולאחר אריכות ימים, כשישאלו ממנו קיימת ממה שכתוב בתורה? אז שוב יהיה לו פתחון פה להשיב ולומר שקיים, ואז יבואו מלאכי הרחמים שנבראו ממצוותיו, להמליץ בעדו בבית דין של מעלה. וזהו שאמר משה רבנו ע"ה, והיה "שם" בך "לעד", כי התורה והמצוות שקיים, הם "יעידו" עליו "שם".

וכן "והיה" הן אותיות "הויה" ברוך הוא, דהיינו שהבורא יתברך הוא בכבודו ובעצמו יעיד עליו, כי כל התורה היא שמוותיו של השי"ת כמו שאמרו רז"ל וכמו שכ' הרמב"ן (הקדמה לספר בראשית) שהיא קבלת אמת.

**דרוש
לשבת שובה**

הרה"ק מוויעלפלאי זי"ע ביאר בלשון הפסוק (ישעיה נח, יג) "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי", שהוא נאמר לגבי 'שבת שובה', כי הקב"ה אומר 'אם תשיב משבת' - שתחזור בתשובה בשבת זו מכל 'רגלך' מלשון 'הרגלים', כלומר, שתשנה את הרגילות שהנך רגיל בה, אזי מבטיח לך הקב"ה שתזכה לסיפא דקרא 'עשות חפצך' - לעשות צרכיך, ולפסוק עליך שנה טובה ומתוקה 'ביום קדשי' - זה יום הקדוש הממשמש ובא. (באר המים יקוו המים לשבת שובה).

איתא מהרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שבת תשובה תרס) בזה"ל, ויש להתחזק בשבת תשובה שהיא שבת הראשון בשנה, כדאיתא (שבת קיח): אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון. ובר"ה שנעשה סדר חדש על כל ימי השנה כשמקבלין שבת ראשון כראוי מתוקן כל השנה. עכ"ל.

"כי כשלת בעונך"

"שובה ישראל וכו' כי כשלת בעונך" (הושע יד, ב) שואלים המפרשים מדוע צריך היה להוסיף "כי כשלת בעונך", וביותר יש להבין הרי עון הוא מזיר ומדוע כתיב כשלת בעונך, והנה הגמרא ביומא (פו:) מבארת מדוע כתוב כשלת בעונך מפני שהשב מיראה הזדונות נהפכות לשגגות, ואם כן העון הופך ל'כשלת' לשוגג, ואם כן מהרישא של הפסוק "שובה ישראל עד ה' אלהיך", לא היינו חושבים שרק תשובה מאהבה, או רק תשובה שנעשית על עבירות בשוגג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל תשובה מיראה, וכן תשובה על עבירות שבמזיד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד.

לכן הוסיף ואמר "כי כשלת בעונך" משמע שאפילו העושה תשובה מיראה, ואפילו על עונות שהן בחינת מזיד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ (שם, ג) "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבהכ"ס. (ע"פ אוצרות האגדה דרשות למועדים מפי מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל) בימים שבין ר"ה לכפור, הקב"ה נמצא בתוכינו, והוא קרוב אלינו יותר מכל השנה כהבדל האור מהחושך, כך כותב ה"פלא יועץ" (סוף ערך התשובה הכאנו דבריו לעיל), ובשבת תשובה עוד יותר, וביהכ"פ עוד יותר. וההבדל יובן ע"פ משל לאדם חשוב ועשיר שהיה לו בן יחיד, ומכיון שרעייתו נפטרה ל"ע, נסע לחו"ל ונשא שם אשה, לימים התגעגע לבנו ושלח לו כרטיס שיבא אליו לחו"ל והוא יעזור לו וכו', השיב לו בנו שהוא טרוד בעסקים ולא יכול לבקר. החליט האבא שהוא יגיע לארץ לראות את בנו, ושלח לבנו מברק שהוא מגיע וכתב לו באיזה יום ובאיזה שעה האוניה שלו עוגנת בנמל. הגיע האב לנמל וראה כי בנו לא בא לקבל את פניו, אמר, כנראה בתחנת הרכבת הוא מחכה, הגיע לשם וגם שם לא ראה אותו. אמר, כנראה שהוא מחכה כאשר ארד מן הרכבת, אולם גם שם לא מצא אותו. לקח מונית לפי הכתובת והגיע לבית של בנו, דופק בדלת, מי שם, אני אבא שלך, מחו"ל תפתח לי. אמר לו בנו בבקשה אני עייף מאד, קשה לי לקום לפתוח, קח לך חדר במלון סמוך, ומחר תבא. כשמוע אביו כן, רגז מאד ואמר, לא מספיק שהוא לא בא לקראתי, אלא שגם כעת שהגעתי עד פתח הבית הוא לא מוכן לעשות שום התאמצות עבורי, עוד היום אחזור לנמל ולא אתעכב עוד! למחרת כשהתעורר הבן משנתו, הלך למלון לחפש את אביו ולא מצאו, ונתעורר בלבו חרטה גדולה ועמוקה אך כל החרטות לא הועילו.

והנמשל, הקב"ה כל ימות השנה מחכה לנו ומבקש מאתנו לחזור בתשובה כי הוא מתגעגע אלינו. כשמגיע ר"ה ועשי"ת, אומר הקב"ה, אבא אליכם בעצמי, וכשרואה הקב"ה שבניו לא באים לקראתו, הוא בכבודו ובעצמו מתקרב ודופק על הפתח, "עורו ישנים משנתכם", ואז "קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי" (שיה"ש ה, ב), שעל פסוק זה אמר רשב"י, אילו באתי לעולם רק לראות איך הקב"ה מחבק את עם ישראל בתארים של חבה זה מספיק לי, ודרשו רבותינו "תמתי" כשני תאומים שחש האחד בראשו השני מרגיש עליו כך (תהילים צא, טו) "עמו אנכי בצרה". וא"כ מי שקשה לבו כאבן וכל השנה לא חזר בתשובה, לפחות יתעורר ביום כפור שאז הקב"ה דופק על לבו של האדם ואומר תחזור בתשובה, כי היום יום יחיד בימי שנה לכפר עלינו.

מי מכריח אותך להמשיך להיות סוס

הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי המשיל לשני אחים קטנים ששיחקו כשהאחד משמש כעגלון והשני נדמה לסוס, ו'בעל העגלה' מושך בסוס, והנה החל לירד גשם זלעפות, 'בעל העגלה' עזב את החוטים (מושכות), ומיהר אל הבית, אם הבנים שראתה כי רק בנה האחד שב הביתה דאגה לשלום אחיו מדוע הוא בושש לבוא, מיהרה לצאת חוצה, ומצאתו עומד כשהוא כפוף תחת כיפת השמים וכולו רטוב עד לשד עצמותיו, ותשאלהו, מדוע תעמוד בחוץ, והרי הגשם יורד עליך ללא הפסק, השיב הנער, כיצד אכנס הביתה, והרי אנוכי 'סוס'... על כך אמר דוד (תהילים לב, ט) "אל תהיו כסוס כפרד אין הבין"... עומדים אנו בעשי"ת, והלה אומר 'איני יכול להיכנס כי סוס אני' יכול לעזוב ולשנות דרכי לטובה, מי גילה לך 'רז' זה שאתה סוס, ומי מכריח אותך להמשיך להיות סוס, עזוב את הרגליך הנלוזים, פקח עינך וראה כי עליך אמר הבורא 'נעשה אדם' ובכוחך להעפיל למדרגות ומעלות טובות לאין ערוך. (רבי מרדכי מגרמנסקי עמ' 381).

תמיד צריך לנסות להתגבר על היצה"ר

ידוע שלשמירת הפיל שלא יברח די בחבל דק וחלוש, אף שבוודאי בכוחו של פיל לעקור את החבל כלאחר יד, מכל מקום 'שמירה מעולה היא', והסבר הדבר, שבעת שהיה הפיל קטן בן יומו היה סגי לו בקשירת חבל דק, וכשניסה אז להשתחרר ממנו לא עלתה בידו, לכן קבע בנפשו שלעולם אין בידו לקרוע את קשרי החבל, וכבר איננו מנסה אפילו פעם אחת לחשוב אולי עתה משגדלתי ואני נושא משאות אדירים, כבר יכול אני לשחרר עצמי מחבל דק וקלוש זה, עלינו לדעת - 'מותר האדם מן הבהמה', להבין שאף אם כבר ניסה להתגבר על יצרו באיזה ענין ולא עלתה בידו, וכי משום הכי גם עתה לא יצליח, הרי יתכן שהיום נתחזקו כוחותיו ויוכל לנצח. (פניני המועדים ח"ב עמ' 143).

ראשית תהיה בדרך הנכונה

המשילו בעלי המוסר, למי שהוצרך להגיע למירון וכבר עלה על הרכבת, אלא שבטעות עלה על הרכבת החוזרת ממירון, על אם הדרך פנה אליו ידיד נאמן, ושאלו למחוז חפצו, מששמע כן אמר לו ידידו הרי הנך נוסע ברכבת

הנוסעת לצד ההפוך ממטרת נסיעתך, הלך הלה ובחכמתו סובב פניו בעודו ברכבת לכיון מירון, במקום שירד לגמרי מרכבת זו, ויעלה על הרכבת הנכונה הרי אין לך שוטה גדול ממנו כי בהנהגה כזאת לעולם לא יגיע למירון כך הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבזק, ומאסר תאוותיו ושטיותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב ויתחיל להלך בדרך הנכונה.

תורה מביאה לידי זהירות

רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל סיפר כי פעם הלך המלך ברחוב וראה איש מחטט בפחי האשפה. אמר לו המלך: "מה אתה עושה?"

"אני זבלן" - השיב האיש - "אני צריך פרנסה וזאת האפשרות שעמדה בפניי".

אמר המלך: אוי, עזוב את הזבל הזה, בא אל הארמון שלי ואתן לך עבודה אחרת. מה, בארמון שלי יש חדר אוצרות מלא בזהב, אני רוצה שאתה תספור כמה מטבעות יש שם. - והשכר, כל מה שתספור יהיה שלך, וחוף מזה עוד משכורת על זה שאתה עובד אצלי. והמשכורת, כראוי למי שעובד אצל המלך - המשכורת הגבוהה ביותר במשק. שומע האדם, מהרהר מעט ואומר: טוב נראה, אם יהיה לי כח אני אבוא.

מסיים רבי חיים מוולוז'ין ואומר: הקב"ה ברחמיו בא ליהודי ושואל אותו: מה אתה עושה? אומר היהודי: אני עובד בזבל. מה פרוש - יש לי עיתון יומי, כבר שאני קם בבוקר אני מעלה אותו הביתה, ומשתדל לקרא אותו שנים מקרא ואחד תרגום. בצהרים יש לי עיתון אחר, והכי חשוב - אני מחובר 'אוניליין' לאינטרנט, ושם אין נסתר מחמתו. אין דבר שנעשה באירן או באפגניסטן, שאיני יודע עליו. אני מעודכן עד הפרט האחרון. בקצור, עובד בזבל.

אומר לו הקב"ה: בא אלי לארמון. בא, הכנס לבית כנסת ותלמד גמרא, תתעסק עם הזהב שלי, ומה שאתה סופר הוא שלך, כמו שכתוב (תהילים א, ב): "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", ואמרת הגמרא (עבודה זרה יט): קודם שלמד היתה זו תורת ה', ואחרי שלמד זו תורתו - התורה הפכה להיות שלו. חוף מזה מגיע לך שכר גם על עצם העבודה. איזה שכר? השכר הגבוה ביותר שיש בשוק, כמו שנאמר: ותלמוד תורה כנגד כולם. והיהודי אומר: טוב, אם יהיה לי זמן אני אבוא...

איך ביכלתו לומר כך, כשיש לו הזדמנות להתעסק עם הדברים הכי יקרים בעולם!? (ע"פ עלי ורדים ברכות עמ' תקלז).

הגמרא אומרת (הוריות ג.) "יקרה היא מפנינים" (משלי ג, טו) - יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

הגמרא לא פרשה פנינים כפשוטו, משום שלא שייך לומר שהתורה יקרה יותר מפנינים, שהרי הם אינם עומדים בכלל באותו מקום, ואין שום אפשרות להשוות ביניהם! אי אפשר לשאול מה טעים יותר עגבנייה או ארטיק? כי הם בכלל לא אותו סוג, כך ואף יותר - אי אפשר להשוות בין התורה לעולם הזה. הפנינים שייכים לעולם הזה, אלו הם דברים גשמיים, ואילו התורה היא דבר רוחני. אין ביניהם שום מקום להשוואה!

לכן אמרה הגמרא שכוונת המילה 'פנינים', היא לרמוז שהתורה יקרה יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. קדושתו של הכהן הגדול ביום הקדוש ביותר בשנה ובמקום הקדוש ביותר, יוצרת מקום להשוואה בינו לבין התורה - ועדיין התורה יקרה יותר.

חז"ל אמרו (ע"ז כ): תורה מביאה לידי זהירות ולכן האדם שרוצה להתחיל לעשות תשובה חייב ללמוד בתורה"ק.

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו, כל תשא עון וקח טוב, ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, א-ג)

אותי ידרשון יום-יום

משל יפה הסביר המגיד מישירים הגה"צ רבי יעקב גלינסקי זצ"ל: כפרי אחד, היה לו בן בור ובער, שלא יצא מימיו מתחומי הכפר. כשהגיע הבן לפרקו, דיבר בו אביו נכבדות במשפחה כבודה מן העיר הגדולה. ביקשו בני המשפחה לתהות על קנקנו של החתן, והזמינהו לביקור בעירם. אביו, שידע את נפש בנו, שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, ובילה כל ימיו במחיצת פרות ותרגולים, החל ללמדו הליכות ונימוסים: ראה, בני. כאשר תפגוש בהם, ויקדמו את פניך בברכת שלום עליכם, תושיט את ירך ותענה: "עליכם השלום, מה שלומכם?"

כשישאלו אותך כיצד עברה הנסיעה, תאמר: "ברוך השם".

כשיראו לך את החדר שהקצו בעבורך, תאמר: "תודה רבה".

כשתלך לנוח, תאמר: "ערב טוב לכולכם".

כשתקום תאמר: "צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?"

וכך הלאה, כל מה שאדם מן הישוב אומר ועונה - לימד האבא את בנו. וברצותו להיות בטוח שהבן לא יאכזב, ולא יכשל בלשונו, הורהו לחזור על תלמודו מאה פעמים ואחד, עד שיהיו הדברים משוננים בפיו, רהוטים ושגורים על לשונו.

החתן דן נסע אל העיר הגדולה והגיע לבית המשפחה, שהיה הומה מכרים וקרובים אשר באו לחזות באורח. הכל הסבו ליד שלחנות ערוכים בכל טוב, והחתן הופיע. הוא ניגש אל המחותן, בעל הבית, הושיט ידו ואמר ברהיטות בוטחת: "עליכם שלום, מה שלומכם, ברוך השם, תודה רבה, ערב טוב לכולכם, צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?" פני המחותן החווירו, ואילו הנער כבר הושיט ידו לזה שמיימנו, וחזר על הפזמון, ולזה שלידו וחזר עליו שוב, בשמחה ובעליזות. והנאספים נחלקו לשנים: לצוחקים ולבוכים.

והנמשל: עבודת התשובה לא קלה היא. יש לערוך חשבון נפש, יש לאתר את נקודות המכשול ולראות כיצד מתגברים עליהן, כיצד משפרים דרך ומתעלים. זו עבודה קשה, איטית וממושכת, שתחילתה בחודש אלול, המשכה בימי הסליחות, בעשרת ימי תשובה, ועד ליום הכיפורים בו מסכמים את עבודת ארבעים הימים בוידויים ובתפילות. אבל אלו הנותרים אדישים ושווי נפש בחודש אלול, בימי הסליחות ובעשרת ימי תשובה, ובאים ביום הכיפורים לערוך "מירוץ תפילות וידויים", חמש תפילות ועשרה וידויים, כמוהם כאותו נער נבער שפתח ואמר בנשימה אחת: עליכם שלום, ערב טוב, בוקר טוב, היו שלום.

זהו שאמר הכתוב (הושע יד, ב): "שובה ישראל - עד ה' אלוקיך" - יש לשוב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוקיך. קודם כל עליך לערוך חשבון נפש ולדעת "כי כשלת בעוונך" לאחר מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש ובוידוייך, ו"אמרו אליו כל תשא עוון". אם כה תעשו - "וקח טוב".

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'"
קיבלת צי'ק רק תפקיד אותו

שאל הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע - מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור חנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויבסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לגשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתיים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פגישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני - והעני לא בא. אחר הצהריים יצא העשיר לפגישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הזדמנה לידך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו".

ענה העשיר: הלוא נדברנו להיפגש לפני הצהריים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר - כעת עלי להיפגש עם מישהו. בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות".

ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה - פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה - לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהריים ואחר הצהריים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דבריך הם מן השפה ולחוץ, ולבך בל עימך. לו היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם.

המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... כן תחנונו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, והאיר עיניהם באור התורה, כי "הבא ליטהר - מסייעין אותו" (שבת קד.).

אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!.

זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושובו על ה'" - אילו דברים ניקח? את דברינו שלנו. את בקשתנו ניקח, ונבוא עימהן אל ה' שימלאן... (חפץ חיים על הנ"ך עמ' כז).

התשובה של יום הכפורים מטהרת את האדם

המצוה לשוב מעבירות שבידו, מצוה תמידית ויומית היא, ברם מצוה מיוחדת בתשובה של יום הכפורים. המיוחד שביום הכפורים, שבו התשובה לא רק מכפרת אלא גם מטהרת אותנו מכל חטאתיכם, (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו". את התשובה של כל ימות השנה אפשר לעשות בשלבים. אפשר לחזור מכל חטא בנפרד, אולם המושג "טהרה" אינו מתחלק לחצאין שהרי טהור הוא המושלם בטהרה ואין לו שייכות לטומאה, ומהות היום לכפר עליכם מכל החטאים כאחד, ורק אז "לפני ה' תטהרו". המשנה בסוף מסכת יומא ממשילה את טהרת יום הכפורים לטהרה במקווה. וכך שנינו "א"ר עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (ירמיהו יז, ג): מקווה ישראל ה'. מה מקווה מטהר את הטמאים, כך הקב"ה מטהר את ישראל". כשם שהטהרה במקווה אינה לחצאין, ואי אפשר לטבול ולטהר רק חלק מהגוף, ובוודאי שלא תעלה טבילה לטובל ושרץ בידו, כך הקב"ה מטהר את ישראל רק כשמתחזקים ומתכפרים מכל חטאתכם, רק אז "לפני ה' תטהרו". (בנין אב שבת שובה שיחות ומאמרים ח"ג עמ' כח).

דרוש בענין בין אדם לחבירו

עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו

העוונות שלנו נחלקים לשני חלקים, יש עבירות שבין אדם לחברו ויש עבירות שבין אדם למקום, בין אדם למקום יש בזה ארבעה חילוקי כפרה, א. עבר על עשה, ושב - אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיהו ג, יד): "שובו בנים שובבים". ב. עבר על לא תעשה, ועשה תשובה - תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר שנאמר (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם". ג. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין, שנאמר (תהילים פט, לג): "ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם", ד. אבל מי שיש חילול השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיהו כב, יד): "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון". אבל בין אדם לחברו, שאדם פגע בחברו שנעלב ממנו וכו', אין מחילה עד שילך וירצה את חברו. (ע"פ הרמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"א).

בהפטרה של ראש השנה נאמר (שמואל א א, ו): "וכעסתה צרתה גם כעס, בעבור הרעימה, כי סגר ה' בעד רחמה". פנינה הייתה מכעיסה וחוזרת ומכעיסה את חנה. למה, "בעבור הרעימה". חכמים במדרש (ילקוט שמעוני שמואל רמז עח) אומרים, שבאותה תקופה נשמעה בת קול בעולם, שעתיד להיוולד בן שיאיר את העולם ושמואל שמו. כל תינוק שנולד באותה תקופה קראו לו שמואל. ידעה פנינה שכדי לזכות בכך שזכה, צריך למלא כוס של דמעות בתפילה. החליטה פנינה לצער את חנה כדי שתפנה בתפילה לה'. רבותינו ז"ל מעידים בגמרא (בבא בתרא טז, א) על פנינה "פנינה לשם שמים התכוונה". מה עשתה, אמרה פנינה לחנה - כבר קנית לבנך בגד לחג, והרי אין לה בן. הדברים נכנסו כמו סכין בלבה, כשישבו לאכול אמרה פנינה לחנה, נו, כבר האכלת את בנך, וכל פעם נשרה דמעה מעיניה של חנה, למה פנינה נהגה כך, - "בעבור הרעימה", כדי שחנה תתרעם על ה' בתפילה. ואכן, כוס הדמעות מתחילה להתמלא. חנה בוכה ומתפללת עד שהכוס עלתה על גדותיה.

וכאן, מגיעים אנו לנקודת השיא. אומר הילקוט שמעוני (שם רמז עז) "בעבור הרעימה" - "אמר לה הקדוש ברוך הוא, את מרעמת את חנה עלי, חייך, אין רעמים שאין אחריהם מטר". נכון שהתכוונת לשם שמים, אבל סוף סוף גרמת לחנה צער, גרמת לה להוריד דמעות, אין בכי לחינם! פנינה נענשה בעונש נוראי. מסופר בילקוט שמעוני (שמואל רמז פט) כי לפנינה היו עשרה ילדים [דבר זה נלמד מדברי אלקנה לחנה "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים" - של פנינה], ולחנה בסוף היו חמשה ילדים. ובכל הריון של חנה - פנינה קוברת שניים. "עד עקרה ילדה שבעה, ורבת בנים אומללה". בהריון החמישי של חנה, נשאר לפנינה רק שני ילדים, באה פנינה לחנה והתחננה בפניה שתמחל לה בלב שלם על

הצער שציערה אותה. חנה כמובן מחלה בלב שלם, ואף התפללה ששני בניה האחרונים של פנינה יישארו בחיים. אמר הקדוש ברוך הוא לחנה: "חייך, שהיו ראויים למות, הואיל והתפללת עליהם, לשמך אני קורא אותם", לכן כתוב "עד עקרה ילדה שבעה", "עקרה" הכוונה לחנה. מהיכן שבעה, הרי היא ילדה רק חמשה, השניים הנוספים הם בני פנינה, כיוון שחנה התפללה עליהם הם נקראו על שמה.

מעשה נורא עם ר' ישמעאל ואבדן

בגמרא (יבמות קה:) מובא מעשה נורא על רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה [שהיה כבד] הוה מפסע ואזיל [היה הולך לאט]. אמר ליה אבדן: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש? [שהתלמידים היו יושבים על הארץ, ונראה שר' ישמעאל פוסע על ראשיהם] אמר ליה: אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר ליה: וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי, אמר ליה: וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה, אמר ליה: וכי משה אתה, אמר ליה: וכי רבך אלהים הוא, אמר רב יוסף: שקליה רבי למטרפסיה, דקאמר ליה רבך ולא רבי. אדהכי אתיא יבמה לקמיה דרבי, אמר ליה רבי לאבדן: פוק בדקה [אם היא גדולה]. לבתר דנפק, אמר ליה ר' ישמעאל, כך אמר אבא: "איש" כתוב בפרשה, אבל אשה - בין גדולה בין קטנה. אמר ליה [רבי לאבדן]: תא [חזור למקומך], לא צריכת, כבר הורה זקן. קמפסע אבדן ואתי, אמר ליה רבי ישמעאל בר' יוסי: מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קדוש? אמר ליה רבי לאבדן: קום בדוכתיך [שב במקומך]. תאנא: באותה שעה נצטרע אבדן, וטבעו שני בניו ומאנו שתי כלותיו. אמר רב נחמן בר יצחק: בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא. והכל בגלל שציער את רבי ישמעאל כמה קשה פגיעה בחבר, וכ"ש בת"ח.

יש כאלה פוגעים בחבריהם ולא נותנים אל לבם שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, ולכן אנחנו צריכים לעשות בעשרת ימי תשובה קודם יום הכיפורים כדי שנהיה מוכנים, שאדם ילמד כל יום מוסר, ילך לבקש מחילה ממי שפגע בו, יתפשר איתם, אם יודע שיש אחד שפגע בו והוא צריך למחול ימציא עצמו לפניו, יגיד לו אני אוהב אותך, מה שלומך, לזכות אותו ושיבקש מחילה, כך היו עושים החכמים, ילך אצל ההורים שלו יבקש מהם מחילה, ינשק את ידיהם שיברכו אותו, יבקש מחילה מאחיו, מהילדים שלו, מאשתו יבקש מחילה ועל ידי זה יהיה מוכן קצת ליום כיפור.

מעשה נורא

מעשה נורא ששמעתי בענין הזה של פגיעה והלבנת פנים, וזה תוארו: בתלמוד תורה אחד היו שתי כיתות של תלמידים כיתה נמוכה וכיתה גבוהה, ותלמידי הכיתה הגבוהה היו מתקוטטים ומרביצים לתלמידי הכיתה הנמוכה. יום אחד, החליט אחד התלמידים מהכיתה הנמוכה 'לעשות סדר' בענין הזה, הוא נכנס בשעת ההפסקה לכיתה הגבוהה והחזיר להם מנה אחת אפיים. לאחר ההפסקה, נכנס הרב'ה של הכיתה הגבוהה והתלמידים סיפרו לו שקיבלו מכות מאותו תלמיד של הכיתה הנמוכה. הרב'ה שלח לקרוא לו, ותיכף כשהגיע בלי אומר ודברים, ובלי לחקור את הענין, הוא הוציא מהארון שבכיתה פטיש קטן שהיה משתמש בו לתליית מודעות וכדו' ופשוט היכה את התלמיד על קדקדו עם הפטיש לעיני כל הכיתה שהתפרצו בצחוק. אותו תלמיד נפגע מאוד מהבזיון שנגרם לו, הרבה יותר ממכת הפטיש שקיבל על הראש. הוא כעס מאוד ורצה לנקום ברב'ה הזה, הוא לקח דלי גדול מילא אותו במים ובוץ ועלה לגג התלמוד תורה והמתין שם לרב'ה כך שברגע שיצא מבנין הת"ת, ישפוך עליו את הדלי הזה. אמנם, לבסוף הוא נרתע מלעשות כן, כי באמת היתה לו יראת כבוד מאותו רב'ה מכיון שהיה ידוע כתלמיד חכם ועוסק בתורה תדיר. וכך נגמר הסיפור הזה. חלפו שנים, אותו תלמיד גדל ונתעלה וזכה להקים משפחה מפוארת וברוכת ילדים, וקבע את משכנו בבני ברק. והנה, יום אחד, הוא מקבל טלפון בקו השני מדברת אשה אחת ששואלת אותו: תגיד לי, השם שלכם זה יוסף נימני כן, הוא משיב. אני מחפשת את המשפחה שלכם בכל ספרי הטלפונים כבר זמן רב. האם למדתם בתלמוד תורה פלוני אצל רבי פלוני? לא למדתי אצלו, אלא הייתי בכיתה מתחתיו. ובכן, היא מבקשת ומתחננת: רק תגיד לי שאתה סולח לו על מה שעשה לך בכיתה ואני כבר אסביר הכל. והוא משיב: טוב, אני סולח אבל מה הענין? והאשה מסבירה: אני הבת שלו, והוא בא אלי בחלום שלשה חודשים לאחר פטירתו ואמר לי, שאין לו מנוחה בעולם העליון ואינו רשאי להיכנס לחלקו בגן עדן, עד שיוסף נימני, שהיה תלמיד בתלמוד תורה, ימחול לי על מה שפגעת בו. והוא הוסיף ואמר: דעי לך שהוא מתגורר בבני ברק, תאתרי אותו ותבקשי ממנו סליחה בשמי. וכך התחלתי לחפש ולחפש את כל משפחות נימני בבני ברק, עד שהצלחתי ב"ה לאתר אתכם... נורא נוראות!!!

עיקר אמירת הי"ג מידות לתרגם אותם למעשה

אחד הדברים העיקריים בסליחות זוהי אמירת י"ג המידות. איתא במסכת ראש השנה (יז): אמר רב יהודה: ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם שנאמר (שמות לד, י) "הנה אנוכי כורת ברית". ויש להבין: מאחר ואמרו לנו רבותינו ש"ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם", הלא היינו צריכים להענות אחרי אמירת י"ג המידות ופעמים רבות קוראים אנו י"ג מידות במהלך השנה, ועדיין לא קבלנו מענה, אלא כפי הנראה לא די באמירה גרידא אלא צריך לתרגם את האמירה למעשה! וכמו שהאר"י הגאון הצדיק רבי משה קורדובירו זצ"ל בספרו 'תומר דבורה' בביאור הי"ג מידות ובחובת האדם להתדמות לקונו במידות אלו, מחמת מעלתו העליונה שהוא צלם אלוקים. וכמו שהקדוש ברוך הוא סובל עלבוננו וממשיך להשפיע לטובה אף לחוטאים נגדו, כן צריך האדם להיות סובל ונעלב ולא למנוע הטבה ממעליבו. ואכן, בספר 'ראשית חכמה' (ח"ב שער הענוה פ"א אות יד) כתב כדברים הללו "שמעתי בשם הגאונים על מה שאמרו רבותינו (ר"ה שם) "יעשו לפני כסדר הזה", הכוונה, שיעשו סדר המידות שלימד הקדוש ברוך הוא למשה שהוא א-ל-רחום וחנון. "מה הוא רחום וחנון אף אתה תהיה רחום וחנון" (מסכת סופרים פ"ג הי"ז). וכך לכל י"ג מידות. ואז, אם יקיים את המידות הללו בפועל, הקדוש ברוך הוא ימחול לו על עונותיו.

ה'חפץ חיים' מביא משל להמחשת רעיון זה. מעשה בעשיר גדול שרבים התפרנסו מעסקיו. פעם בא אליו קרוב משפחתו שהיה עני וביקש ממנו להתקבל לעסקיו כדי שיהיה לו פרנסה. הסכים העשיר ומסר לו תפקידים לפי סדר זה: בבוקר שתי שעות להשיג על עושי המלאכה, אחר כך שעתיים למלאכות מסוימות, אחר כך הפסקה לסעודה ומנוחה ואחרי הצהריים לעשות מלאכה פלונית. על עבודתו זו קבע לו שכרו לכל חודש ועוד הבטיח לו שאם יראה אחרי תקופה שקיים את כל הסדר הזה יוסיף לו מתנה חשובה. כתב העשיר על גליון את כל סדר התפקידים, כדי שהלה יזכרם ומסר לו על מנת שיוכל לחזור על סדר הדברים לזיכרון. קיבל העני בשמחה את דף סדר עבודתו והודה לעשיר על טוב לבו והבטחתו הנאמנה. כעבור זמן קרא העשיר לעני ושאלו האם קיים את כל סדר התפקידים שמסר לו. השיב לו העני "בוודאי קיימתים! בכל יום קראתי את הדברים שכתבת עבורי על הגליון, עד שאני זוכר אותם בעל פה", ואכן הוכיח זאת לעשיר בקוראו לפניו את כל התפקידים שכתב לו. שאלו העשיר: האם עשית בידך ככל אשר ציווית? השיב העני "לאו! ואולם קיימתי רצונך במה שחזרתי על הסדר הזה בפי כל יום". אמר לו העשיר: שוטה שבעולם! וכי בעבור קריאת הסדר תבקש את המענק שהבטחתי לך! הרי לא רשמתי לך את סדר התפקידים אלא רק כדי שתזכור מה עליך לעשות כדי לקיים רצוני, אבל אין רצוני בקריאה בעלמא. (התפילה במחיצת הח"ח עמ' 298).

והנמשל מובן: שלוש עשרה המידות הן הוראות עבורנו, הדרך כיצד ללכת בדרכיו של מקום, "מה הוא רחום אף אתה היה רחום". יעשו לפני כסדר הזה פירושו ללכת בדרכיו של הבורא, מהו גומל חסדים, מאריך אף ומוותר לבני אדם, אף אתה כן. ואז אם האדם ינהג כך יזכה בוודאי שהקדוש ברוך הוא ימחל לו על עונותיו.

לכופף את גבנו תחת האוכף

בגמרא (בבא קמא צב:) נאמר "חברך קרייך חמרא, אכפא לגבך מוש", כלומר, אם אומר לך אדם שהנך חמור, עלייך לתת אוכף על גבך. טבעם של בני אדם שכאשר הם נקראים "חמור", הם מגיבים במתקפה חוזרת ומכנים את הקורא להם כך במיני כינויים שאין הנייר סובלם, אולם הגמרא מדריכה אותנו שלא לעשות זאת, אלא התגובה הראויה היא להמשיך להשפיל את עצמנו ולכופף את גבנו תחת האוכף. מוסר ההשכל שאנו לומדים ממאמר רבותינו זה הוא עצום. אדם שהושפל בידי אחר ומגיב בזעם מלא בעלבון, עלול בקלות להצית אש מחלוקת עזה. ולכן, עלינו לאמץ לעצמנו דרך תגובה שונה, דרך שבה נכופף את ראשנו ונניח על גבנו אוכף, עלינו להבליג ולהמשיך הלאה, מבלי להתייחס למה שנאמר. אומנם, הקושי לעשות כך הוא עצום, אולם אפשר לזכות באמצעותו לעולם ומלואו.

ימים אלו כל כך חשובים, כמש"כ רבנו האר"י בפרי עץ חיים (שער השופר פ"ה) שכל יום יעשה האדם תשובה וצום ועל ידי זה מכפר על כל ימי השנה, יום ראשון שבתוך עשרת ימי תשובה מכפר על כל ימי ראשון של חיינו, וכן יום שני, וכן הלאה אשריו מי שיכול, ומי שחולה אסור לו לצום, והעיקר שיעשה אדם תשובה אמיתית.

בינוניים תלויין ועומדין

הגמרא אומרת (ר"ה טז): "בינוניים תלויין ועומדין" מראש השנה עד יוה"כ, זכו לעשות תשובה, נכתבים לחיים. ר' איצלה בלאזר זצ"ל הסביר: מה זה "תלויים ועומדים", דברים כפשוטם, כאותו נידון למות שגזר דינו נחתם והביאוהו לגרדום, העלוהו, וכרכו חבל סביב צוארו, בקשו לשמוט את ההדום מתחת רגליו, ואז יוצא קול ואומר,

המתנינו! האדם הזה הגיש ערעור, דנים בדינו. השאירו אותו כך, ידיו כבולות, עיניו מכוסות, החבל סביב צוארו הוא בגדר "תלוי ועומד", והמושל ממתין לראות אם מתחרט הנידון, בוכה ומתחנן, וכל זה בהחבא. (לקח טוב ימים נוראים ב עמ' יז בשם ר' חזקיהו משקובסקי).

והמושל, מטבעו הטוב, אם רואה שהנידון לא מביע חרטה, שולח אליו לעוררו על מצבו שיתחרט ויורידו אותו. ואז אם האדם מתחרט ושומע למה שאומר הנביא (הושע יד, ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך", ומנצל את הימים החשובים הללו לשוב בתשובה שלמה, אז מורידים אותו מהגרדום וגם מטיבים לו שנה טובה וחיים טובים.

הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג הלכה ד) פוסק שצריך כל אדם שיראה את עצמו כל השנה כאילו חציו חייב וחציו זכאי, וכן צריך שיראה כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה.

וזה בכל השנה כולה, ק"ו בימי הדין שכולנו תלויים ועומדים וצריך להכריע את הכף לזכות, כמה צריך להשתדל להרבות בתורה, במצות, צדקות, ומעשים טובים, ואם עשה כן, אשריו ואשרי חלקו, שכל העולם שמח בזכותו.

אבל אם ח"ו הפוך, שלא ניצל את הימים הללו לחזור בתשובה, הכריע את עצמו וכל העולם לכף חובה ומי יודע כמה אנשים יסבלו עתה בגלל מעשיו, כמה עניים יצטערו ממנו, העולם נידון ח"ו למחלות, לפיגועים, וליסורים, והכל בגלל מעשיו של זה שיכול לשאת על גבו ועל מצפונו שכל העולם סובל בגללו.

דרוש בענין יום הכפורים

הטעם שקדושת יום הכיפורים כל כך גדולה

התורה קוראת ליום הכיפורים: "שבת שבתון" (ויקרא טז, לא). אם נבין את ענינו של יום השבת, נבין את ענין יום הכיפורים. בתנא דבי אליהו רבה (פרק א') דרוש על שני ימים אלו את הפסוק (תהילים קלט, טז): "ימים יוצרו, ולו אחד בהם". הבורא יצר את ימי השבוע, ובחר לו יום אחד, את יום השבת. יצר את ימי השנה, ובחר מהם יום אחד, את יום הכיפורים. מה משמעו של דבר, מהי בחירה זו, שהבורא בוחר בה יום אחד "לעצמו".

הבן איש חי (ש"א פרשת שמות) הביא בשם חכמי הקבלה שלימוד תורה של שעה אחת בשבת, שכרו כאלף שעות לימוד בימות החול. וצריך להבין מה פשר הדבר - האם אין זו אותה תורה, והאם אין זה אותו לימוד.

התשובה היא, כי בשבת יש לנו עליית העולמות, שכל העולמות מתעלים ממדרגתם, וכדי להבין את זה נביא מעשה שהיה עם הגאון רבי אליהו הכהן זצ"ל מאיזמיר, בעל "שבט מוסר", (מובא בספרו מנחת אליהו פרק ה'). בעיר איזמיר היה בזמנו "דיבוק", שהיא נשמה מיוסרת שלא הורשתה לבוא למקום הראוי לה לאחר הפטירה, ואף לא זכתה להכנס לגיהנם ולכפר על פשעיה, ונגזר עליה לנוע ולנוד בעולם - ונכנסה בגוף אשה אחת, והציקה לה מאד והביאה לפני הרב שיפעל לתיקונה ומנוחתה. הרב ניהל עמה דו שיח (כולל פרטים על אותה נשמה וקורותיה, שאומתו במלואם), ורשמו למזכרת. יש לציין שהדבר נעשה לפני קהל רב, והביא להתעוררות עצומה ולתשובה. בתוך הדברים שאל את הנשמה: "האם עולמנו נראה לנשמות, כפי שנראה להן בחייהן".

אולי ציפה לשמוע שהוא נראה רוחני יותר, שהנשמות מביטות לפנימיות העניניים. והנשמה ענתה: "לא! הכל נדמה לחושך בלהבת אש כגון גפרית וגחלי אש המבעית לראותו". והוסיפה "רק בשבת הוא נראה צלול ובהיר".

מהו הערפל, מהו מסך העשן, הרי זה ברור ומובן, אלו העוונות, העבירות, החטאים. הלא פסוק מפורש הוא (ישעיה נט, ב) "עוונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם, וחטאתיכם הסתירו פני מכם". יתר על כן כל מחשבות ההבל, כל תענוגי הסרק, הליצנות וקלות הראש, הכל יוצר מסך, מגשם את העולם, כמו שכתוב (איכה ג, מד) "סכותה בענן לך מעבור תפלה".

יום הכיפורים - ההזדככות בו כפולה ומכופלת

"ואמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש, נפסקה (פירוש - מפסקה) חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות לב:).

בשבת קודש - העולם מתעלה, מזדכך, "בשבת הוא נראה צלול ובהיר". לפיכך התפילה בשבת עולה בלא עיכוב, הלימוד זוהר ומאיר פי אלף, כמו שכתוב (תהלים קלט, טז) "ימים יצרו ולו - אחד בהם".

הבורא בחר לו יום אחד, שיהיה רוחני יותר משבת, וערפלי החולין יתפזרו בו. שענני העבירות המסתירים את הזוהר יתנדפו. משום כך חמור כל כך ענשו של המחלל שבת, שהרי כשם שהמצוות זוהרות ביום זה עשרת מונים, כן העבירות פוגמות בו ומחללות אותו - עושות אותו חולין! והרי זה כמורד במלך - בארמונו ובטרקלינו, שענשו חמור חלילה, שבעתיים.

יום הכיפורים הוא "שבת שבתון". השבת היא "מעין עולם הבא", העולם מזדכך בה ומתעלה בזעיר אנפין, ואלו יום הכיפורים - ההזדככות בו כפולה ומכופלת. העולם מוצף בזוהר רוחני, בקרבה מיוחדת לבורא העולם, בלא "מחיצה של ברזל", בלא מסך הענן המונע את מעבר התפילות. רבותינו דרשו על היום הקדוש הזה את הפסוק (ישעיה נה, ו): "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב".

מעלת יוהכ"פ

למרות שההלכה נפסקה, שיום הכיפורים מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינם שבים (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג), "והתשובה הרי יפה לעולם" (שם פ"ב ה"ו), ואינה מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום לקבלתה יש צורך ביום הכיפורים. כפי שאמרו רבותינו במסכת יומא (דף פו). עבר אדם על מצות לא תעשה ושב, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. וכתב הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל תלמידו של הגאון רבי ישראל מסלנט בספר "כוכבי אור" (מאמר עז), שהעוול שבחטא הוא כה נורא, עד שאין כח בעולם שיכול להעבירו ולכפרו. ואפילו יערוך כל ימות החורף גלגולי שלג - על חטא קל בשוגג - וילקה עצמו כל ימות החמה בחרולי קוצים, ויתענה כל השנה כולה, לא יתכפר לו לגמרי, וכמו שכתב רבנו יונה בתחילת "שערי תשובה" (שער א, ט), כי "על כל תשובה תמצא סליחה", אך לא כפרה מוחלטת.

אבל יום הכיפורים הוא יום בו נפתחים שערי רחמים מיוחדים, שאך ורק בכוחם תתקבל תשובתו ותתרצה, ורק על ידי תשובה ביום זה מכפר לנו ה' את כל עוונותינו.

חז"ל אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק ה) על הפסוק: (תהלים קלט, טז) "ימים יצרו, ולו אחד בהם", "ימים יצרו", אלו שם"ה ימות החמה. "ולו (להקדוש ברוך הוא) אחד בהם", זה יום הכיפורים.

הוי אומר, שיום הכיפורים הוא יומו של הקדוש ברוך הוא, שבחר לו מכל הימים.

ביום הזה הגוף שלנו נעשה זך כמו המלאכים

עוברה שהריחה לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אם נתקררה דעתה בזכרון זה - מוטב. ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה (שו"ע או"ח סי' תריז ס"ב).

שואל החתם סופר, מדוע ההלכה הזו שלוחשים לה באזנה נאמרה דוקא ביום הכפורים? והרי יתכן מקרה שעוברה הריחה בשר קודש או בשר חזיר בשאר ימות השנה, והתאוותה לאוכלו, והדין בזה מבואר בגמרא (יומא פב). שמנסים תחילה להאכיל אותה רק ברוטב של המאכל כדי שתתיישב דעתה בזה, ואם לא נרגעה - מאכילים אותה את המאכל עצמו, לפי שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש! וקשה, מדוע לא לוחשים לה באוזן שאסור לאכול חזיר או שאסור לאכול בשר קודש! אולי היא תירגע מתאוותה כמו שלוחשים לה ביום הכפורים?

אלא אומר החתם סופר: הסברא בזה פשוטה, לפי שהעובר שנמצא במעי אמו הוא בקדושה נוראה עד מאוד, שהרי מלמדים אותו את כל התורה כולה, ומדרגתו היא גבוהה ממלאכי השרת. אלא, שיש גוף עכור, והיינו הגוף של האמא, שמקיף אותו מכל עבר, שהרי הוא נתון בתוך מעיה. וממילא, אם ילחשו לה באוזן בשאר ימות השנה, הלחישה הזו לא תועיל מאומה, כי העובר לא ישמע אותה מחמת הגוף העכור שחוצץ בעדו. אבל ישנו יום אחד בשנה, שבו עם ישראל מתעלה למדרגת מלאכי השרת (כמ"ש בפרקי דר"א פרק מו) יום שאין בו אכילה ושתייה כמו המלאכים שאינם אוכלים ושותים, יום שהוא נקי מכל חטא כמו המלאכים שנקיים מכל חטא, והוא יום הכפורים, וביום הזה, כל הגוף שלנו נעשה זך וטהור כמו המלאכים, וממילא גופה של המעוברת אינו חוצץ בעד העובר, כי אין ביום הזה גוף עכור, וממילא הוא יכול לשמוע את הלחישה דרך הגוף של האמא! (חתם סופר דרשות לשבת שובה ח"א טז ע"א).

למדנו מכאן, לאלו מדרגות מתעלה כל יהודי ביום הקדוש הזה! ומעתה, יראה כל אחד ויבין אל לבבו, ראה להיכן אתה נכנס, למקום אש להבת שלהבת! דע לאיזה יום אתה נכנס, ליום קדוש ונורא, יום אשר סגולת הכפרה שבו היא כבר מתחילת בריאת העולם, וכמו שכתב בספר החינוך (מצוה קפה) שמתחילת בריאת עולם יעדו וקדשו לכך. ואחרי שיעד אותו השי"ת לכפרה, נתקדש היום הזה וקיבל כח וזכות מאתו יתברך לעד שהוא מסייע לכפרת עוונותינו וכמו שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ה' תטהרו.

יום כיפורים יום של קרבה לקב"ה

ואמרו בגמרא מסכת יומא (דף כ.). שיש שם"ה ימים בשנה, ו"השטן" בגימטריא שם"ד, מכיון שביום הכיפורים אין לו רשות לקטרג. נמצא, שזהו יומו של הקדוש ברוך הוא, ולא יומו של השטן.

ביום זה, אנו מנועים מאכילה ושתיה - כמלאכים.

לזבשים בגדי לבן - כמלאכים.

אומרים בקול רם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" - כמלאכים.

וקשה מה לנו ולמלאכים, כלום אין זו רמיה עצמית.

וביאר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (עי' פרי צדיק קדושת שבת מאמר ז): הגדרת המלאך אינה בעל כנפיים, או לובש לבן, אלו הם רק הפרטים שבו. הכלל הוא, המלאכים הם בני פמלייתו של הקדוש ברוך הוא כביכול.

נמצא, שכאשר שכינת עוזו יתברך בגבחי מרומים - מלאכי מעלה הם פמלייתו. אמנם ביום הכיפורים שהשכינה יורדת אלינו ונמצאת עמנו, כמו שדרשו (ישעיהו נה, ו): "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", אלו עשרת ימי תשובה, א"כ אז אנו בני פמלייתו, ואנו מלאכיו הסובבים אותו.

עד לאחר תפילת נעילה בה אומרים שבע פעמים: "ה' הוא האלהים", ללוות את השכינה ששבה ועולה רקיע אחר רקיע, עד לרקיע השביעי.

מהי הקרבה, ומהו הריחוק? אומרים חז"ל הקרבה, הוא המצב בגן העדן בעבר, וכן מצבינו לעתיד לבוא. הריחוק, נגרם כתוצאה מהעבירות. שכך אמרו רבותינו (במדרש רבה יט, ז) בתחילה היתה השכינה בארץ, שנאמר (בראשית ג, ח): "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". התעלתה מרקיע לרקיע בחטאי הדורות, עד שאברהם אבינו החל להורידה, וירדה במשך ז' דורות עד ל"וירד ה' על הר סיני" (שמות יט, כ). ובחטא העגל שבה והסתלקה.

והמצב של לעתיד לבוא הוא, "והתהלכתי בתוכם" (ויקרא כו, יב).

העוונות, הם המסלקים את השכינה, ככתוב (ישעיהו נט, ב): "עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם". וכן מצב הגלות הוא, ש"חומת ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות לב:). כי המשכן ובית המקדש היו מקום להשראת השכינה, שנאמר (שמות מ, לד): "וכבוד ה' מלא את המשכן".

יום הכיפורים, יום מחילת העוונות, אף הוא יום של קרבה. שכן הוא יום "שבת שבתון" (ויקרא טז, לא). אם השבת מעין עולם הבא, הרי שבת שבתון היא קרבה כפולה, כעולם הבא ממש שאין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים נהנים מזיו השכינה.

מובן אם כן מדוע, "ימים יצרו ולו אחד בהם" (תהילים קלט, טז), מדוע זהו יומו של הקדוש ברוך הוא ואין לשטן שליטה בו, כפי שאין לו שליטה לעתיד לבוא. אבל מדוע מיד במוצאי הצום - עוד קודם שחטאנו! - כבר מתעלה השכינה למרום, וכבר חוזר הנתק.

כדי להבין זאת, יש להבין ענין השראת השכינה עמנו ביתר עמקות, ולהבין לאורו את ענין יום הכיפורים וכפרתו. הנה, בית המקדש היה מקום השראת השכינה, ולפיכך נמשל בית המקדש לצואר, כמו שאמרו (שיה"ש ד, ד): "כמגדל דוד צוארך" זה בית המקדש, וביאר החתם סופר ז"ל (עי' חת"ס החדש עה"ת תהילים עמ' רסח), שכשם שהצואר מחבר בין הראש לבין הגוף, כך חיבר בית המקדש בין העולם הרוחני לגשמי, ואיחד ביניהם.

ולפיכך עבדו בבית המקדש יחפים, ואף העולים להר הבית עלו יחפים בלא מנעלים. כי הנעל רומזת על בחינת הגוף, והסביר הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל בנו של ר' חיים מוולוז'ין (עי' רוח חיים אבות א, א בהג' בן המחבר), שהנשמה אצולה ממרום ושם שרשיה, ורק חלקה הנחות מתלבש בגוף האדם, דוגמת חלקו הפחות שבאדם המתלבש בנעל. ועל כן אמרו בזוהר הקדוש (פרשת פקודי ח"ב דף רכב ע"א) שבציווי (שמות ג, ה) "של נעליך מעל רגליך" נרמז למשה רבינו שייחלץ מכוחות הגוף, בחינת "התפשטות הגשמיות". וכן בית המקדש היה מקום שליטת הרוחניות.

לשמוח על שקבלנו יום כיפור

רבי ישראל מסלנט אומר שאפילו אם היה יום הכיפורים פעם אחת בשבעים שנה ג"כ היינו מאד שמחים, כל שכן עכשיו שיש לנו יום כיפור בכל שנה, שאנחנו צריכים לנצל את זה. (קדוש ישראל להגרי"ס עמ' שסו).

עיצומו של יום מכפר

ידוע שבימים אלו, אפי' יחיד שעושה תשובה בכל לבו תשובתו מתקבלת מיד, ומובא "בתנא דבי אליהו" (זוטא פ"ד) שעם ישראל התענו 40 יום, וביום הארבעים לנו בתענית וכו' וע"כ נקבע יוה"כ לכפרה לישראל לדורות, וידוע שחסדו גבר עלינו שכבר מתחילת בריאת העולם יעדו האל יתברך שמו, יום מיוחד בימי שנה שימחול בו כל עונותינו ע"י שאנחנו עושים בו תשובה מכל לבנו שאם לא כן, יתקבצו עוונות של שנתים ושלש ותתמלא הסאה ויתחייב העולם כליה ח"ו, ואחר שיעדו הבורא ב"ה ליום מחילה וסליחה, נתקדש היום מאד וקיבל כח הזכות מאתו יתברך עד שהוא מסייע מאד בתשובה, כמ"ש הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"ג) עיצומו של יום מכפר, כלומר שיש כח ביוה"כ פ' עיצומו לכפר על עבירות קלות, ולכן נצטוו להתענות בו כדי להכניע החומר לפניו יתברך ביום זה שתקובל תשובתנו ולא ימנעו אותה מסך התאוות.

לקפוץ על המציאה

ה'חידושי הרי"ם' תירץ באופן מופלא: מדוע בערבית של מוצאי יום הכיפורים אומרים 'והוא רחום יכפר עוון', והלא התכפרו היום כל עוונותינו? וכן מדוע אומרים באותה תפילת י"ח 'סלח לנו'.

אלא כיוון שאיננו מאמינים באמונה שלימה בכפרה גמורה של היום הקדוש הזה, בו אנו נעשים נקיים וטהורים, רק על כך יש לבקש מחילה. להאמין בדבר ולקפוץ על המציאה לעשות תשובה ולהשתנות!. (אמרי הרי"ם מועדים א יוה"כ עמ' נב).

ביום הזה, מסתיימים ימי הרחמים והסליחות

מספרים על חולה אחד, שסבל זמן רב מחולי נדיר ולא מצא רפואה למכתו. הוא פנה אל טובי המומחים והרופאים אך כולם השיבו את פניו ריקם. והנה, יום אחד הגיע שמועה לאזונו שישנו פרופסור בבית חולים מסוים שנמצא בחוץ לארץ, והוא מומחה למחלה הנדירה שיש לו, וכבר הצליח לרפא חולים רבים כמותו. מידענו לא השתהה רגע אחד, הוא טרח והשיג כספים לצורך הנסיעה והשהייה בחו"ל ויצא אל הדרך. לאחר נסיעה מפרכת הוא הגיע אל בית החולים המדובר. בית החולים הזה היה בנין ענק בן ארבעים קומות. הוא נכנס לקומת הכניסה והתעניין בדלפק הקבלה היכן נמצא הפרופסור שאמור לטפל בו. הפקיד בדק ואמר, אכן אתה מוזמן אליו לשעה ארבע. הוא נמצא בקומה ארבעים! החולה הזדרז אל המעליות אבל לתדהמתו הוא נתקל בשלט שהיה תלוי שם וכתוב בו: 'תקלה זמנית המעליות אינן פועלות לעת עתה, עמכם הסליחה'. ובכן, אין ברירה צריך לעלות ברגל. הוא כל כך רצה למצוא תרופה למחלתו, שהתחיל לעלות בזריזות קומה אחר קומה. וכך הוא מטפס ועולה עד שהגיע לקומה שלושם ותשע. והנה, כשהגיע לשם, החליט לנוח מעט. לאחר מכן, התרומם והתחיל לעלות בעצלתים, תוך שהוא מתעניין בתמונות התלויות על הקיר ושוב נעצר והתיישב על איזו מדרגה. אילו היינו שם, היינו מתפלאים עליו ושואלים: מה קורה לך? כל כך טרחת עד שהגעת לכאן, באת ממרחקים, הגעת לבית החולים, עלית כבר שלשים ותשע קומות, עוד קומה אחת ואתה מגיע סוף סוף אל הרופא הגדול, שיגאל אותך מייסוריך, האם אינך רוצה להבריא? דוקא עכשיו אתה עולה בעצלתים? הרי אתה עלול להחמיץ את התור לרופא!

והנמשל בזה ברור, כי הנה השי"ת נתן לנו ברוב רחמיו ארבעים ימי רצון, מר"ח אלול ועד יום הכפורים. וכל אחד יתבונן בעצמו כמה טרח ויגע בימי חודש אלול, אם זה בהשכמה לסליחות אם זה בהתחזקות בעבודת ה', בחיזוק בלימוד התורה, בריבוי צדקה ומעשים טובים. וכך המשיך בסיומן מוסיף והולך, עד שהגיע ליום ראש השנה, שגם בו השתדל כפי כוחו בתפילה מרוממת ובהשתפכות הלב, בקריאת תהלים וכן על זה הדרך. ולאחר מכן, הגיעו עשרת ימי תשובה שגם בהם התחזק בתפילות ותחנונים להשי"ת, ובריבוי צדקות ומעשים טובים, כמ"ש הרמב"ם. והנה, טיפסנו ועלינו והגענו עתה לפתחו של היום האחרון של ימי הרחמים והסליחות, זהו היום שבו נתבשר משה רבינו בבשורת המחילה על חטא העגל, לאחר שעלה להר סיני בארבעים היום האחרונים, וכמו שנאמר (במדבר יד, כ): "סלחתי כדברך", ומאותה שעה, הושפע ביום הקדוש הזה, שפע של רחמים וסליחה ומחילה וכפרת עוונות לכל הדורות.

כשאדם מתחיל להשתנות זה נקרא שחזר בתשובה

כל זמן שאדם לא עושה תשובה יש חציצה בינו לקב"ה, ותשובה זה דבר שמוחק את פשעי העבר, ובכך מסלק את החציצה. ועיקר התשובה הוא ג' דברים חרטה, וידוי ועיבת החטא (והיינו קבלה לעתיד). ונפרט: דבר ראשון צריך להתחרט על מה שעשה, וכמו אדם שעשה עסקה לא טובה שמתחרט עליה, דבר שני לבקש סליחה מהקב"ה על מה שעשה והיינו וידוי. דבר שלישי והוא הקשה מהכל והוא מעכב כמבואר בראשונים (עי' רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ג). והיינו שיקבל על עצמו לעתיד לא לשוב לזה העוון לעולם, ואם היה ברור לו בשעת הקבלה שלא ישוב, אז אפי' שאח"כ שב על קיאו התשובה מועלת. ואמנם הדבר קשה אך רבינו יונה (שערי תשובה שער א יא) אומר שמספיק להיות 'מתייבב על דרך טוב', והבאנו בעבר משל לכך על אדם שנסע מירושלים לבני ברק והנה חולפים להם ביעף 3 שעות נסיעה והוא שואל את זה שעל ידו מתי נגיע לבני ברק? עונה לו השכן אתה טועה, בני ברק זה בצד השני, אנחנו מתקרבים כעת למצפה רמון בדרום הארץ. אומר האיש אני לא מבין הרי כשהיינו בירושלים אמרו לי ששעה נסיעה עד לבני ברק, ואתה אומר אחרי שלוש שעות שאנחנו עדיין רחוקים? עונה השכן פשוט לקחת אוטובוס שנוסע לדרום במקום למערב, אתה היית צריך לפנות שמאלה. אומר רבינו יונה באותו הרגע שהוא יורד מהאוטובוס ועולה על אוטובוס לכיוון ב"ב אז הוא מתייבב על דרך טוב ואפי' שהוא כמה מאות קילומטרים מבני ברק. ואותו הדבר בתשובה, העיקר זה הדרך ברגע שאתה בכיוון הנכון והיינו שאתה יודע את הבעיה, ומעוניין להפסיק עם הלשה"ר והדיבור בחזרת הש"ץ ויש לך רצון ושאיפה להגיע ליעד אזי אפי' שהוא עדיין רחוק אבל הוא בכיוון חיובי זה מועיל.

סיפר רבי אליהו דיסקין שהיה בחור שהתחיל להתפרפר, והרבנים המליצו לחתן אותו מיידית, הציעו לו שידוך בחורה שזה עתה התחילה לשוב לצור מחצבתה, וכשהונח הדבר לפני גדולי הדור הם אמרו בשום פנים ואופן לא. האבא של הבחור לא הבין הרי הבן שלו מקיים כל התורה, רק פה ושם הוא פוזל לצדדים אך הבחורה בקושי יודעת מה זה שבת, אמנם היא מתחזקת אבל היא עדיין לא אוהזת בעשירית ממה שהבן שלו אוהז, ענה לו הרב הבחור נמצא בכיוון ההפוך והבחורה בכיוון היישר, ודו"ק. וכשאדם מתחיל להשתנות זה נקרא שחזר בתשובה, אפי' שיודע שיקשה עליו להחזיק מעמד. כי מטרת התשובה היא לומר לקב"ה איך אני באמת רוצה להתנהג, וזה תפקידי להראות לקב"ה בעשרת ימי תשובה שאני רוצה להתנהג כך, ובמקביל יקבל ע"ע משהו שיוכל להחזיק בו הלאה אפי' מעשה קטן ועי"ז הקב"ה מקבל את התשובה.

זכייה כפולה ביום הכיפורים

כמה גדול חסד ה' עלינו, שלמרות חומרתם הגדולה של החטאים, למרות הפגם העמוק שהם יוצרים בנפשותינו- הקב"ה מוחל לנו עליהם! ביום הכיפורים הקב"ה מפעיל מידה מיוחדת של סליחה ומחילה, ביום זה מתעורר ים של רחמים!

עוצמתו של יום הכיפורים היא, שמלבד מה שהקב"ה מוחל וסולח לנו - הוא גם מטהר אותנו! הקב"ה מנקה את נפשותינו כאילו לא חטאנו!

ביום זה אנו זוכים לטהרה מיוחדת, המביאה אותנו לקרבת אלוקים שאין למעלה ממנה. ביום זה ניתנת לנו טהרה, המאפשרת לנו להעפיל עד כיסא הכבוד!

נמצא, אפוא, כי ביום הכיפורים זכייתנו כפולה: ראשית אנו זוכים לעצם המחילה והכפרה על הפגמים הנוראים שיצרו החטאים. אך מלבד הכפרה אנו זוכים לטהרה, "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל), ואותם פגמים נמחקים כלו היו. זוכים לנפש חדשה, זכה וטהורה, נקייה מכל פגם, קרובה אל ה'.

"כי ביום הזה יכפר עליכם"

"כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא טז, ל) אותיות י' - כפר, כלומר שבעשור הקב"ה מכפר. תשובה, פי' תשוב - ה' שהיא השכינה, כי בעוונותינו הרחקנו את השכינה מעמנו כמ"ש (ישעיה נ, א) "בפשעכם שלחה אִמְכֶם", ועתה צריך להרים אותה ע"י חרטה, וידוי, מעשה להשיב המעשים, כי המעשים הם הקובעים עתה. וכמו שאמר ר"ע, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם (יומא פ"ח מ"ט). כוונתו לומר, אם אדם מטהר עצמו לפני קב"ה שהיא אמא עילאה סוד התשובה, אז "מי מטהר אתכם" מי' שהיא בינה, יוהכ"פ מטהר אתכם ע"י התשובה.

דוד המלך ע"ה אמר (תהלים לח, י) "ה' נגדך כל תאותי - ואנחתי ממך לא נסתרה" דוד המלך היה מלך גדול, חי חיי רווחה כמו מלכים וכו', בכל זאת אומר נגדך כל תאותי, כל התשוקה שלי אך ורק אליך, וכל התאוות בטלות לגמרי

כנגד התאוה שיש לי בעבודת ה', ועוד כמה רדיפות וצרות סבל וכו' בכל זאת אנחתי והדאגות שלי והפחד הגדול שלי הוא אך ורק "ממך", מאימת הדין הגדול והנורא על מעשי ועוונותי, ואין הפחד שלי מהרדיפות והצרות שעושים לי אם משאול אם מאבשלום וכו' כי כל אלו הם כאין וכאפס נגד הפחד שלי "ממך" מאימת דינך. **ואם דוד המלך קודש הקדשים כך מפחד כמה אנחנו צריכים לירא מאימת הדין ולהטיב את דרכינו. כבר מתחילת הבריאה מיועד יום קדוש זה לטהרת בני ישראל**

בספר החינוך (מצוה קפה) בכואו לכבד שרשי המצוה של יום הכיפורים, כתב בהאי לישנא: "שהיה מחסדי הא-ל על בריותו, לקבוע להם יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עונות הבריות שנה בשנה, תתמלא סאתם לסוף שנתים או שלש או יותר, ויתחייב העולם כליה, ועל כן ראה בחכמתו ברוך הוא לקיים העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים. ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך, ואחר שיעדו האל ברוך הוא אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקבל כח הזכות מאיתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה.

יום הכיפורים הוא למעלה מן הזמן

כתב ה"כלי יקר" (ויקרא טז, ב ד"ה ואל יבוא) בלשון קדשו: "ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו מכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, חוץ מיום זה וכו', על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאומר "ואל יבוא בכל עת" (ויקרא טז, ב) רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה".

והלא הדברים יורדים ונוקבים עד התהום ויש בהם רמז לשעה ולדורות, ויתבונן היטב בזה הדבר שיום הקדוש אינו יום גשמי כלל ועיקר רק הוא למעלה מן הזמן, וביום זה נחשבים כל כלל ישראל כמלאכי השרת משרתי עליון, ודומים לשרפים ואופנים וחיות הקודש "כי גדול יום ה' ונורא מאד" (יואל ב, יא) דברים בפשוטן ממש.

לפני ד' תטהרו" עולה בגימ' כת"ר

הגמ' ביומא (פה): אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. ואומר (ירמיהו יז, ג) "מקוה ישראל ד'" מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל. פירוש הדברים שר"ע אומר דבר חדש במעלת יום הכיפורים, כמ"ש "לפני ד' תטהרו" (ויקרא טז, ל) כי גודל קדושת היום עולה למעלה מעולם הבינה. וזהו שאמר "לפני מי אתם מטהרים" מי עולה חמשים כנגד נ' שערי בינה, והוא עולם התשובה וז"ש (תהלים קל, ג) "אם עונות תשמר י"ה אדני מ"י יעמוד". וזהו "לפני מי" למעלה מעולם הבינה הוא עולם הכתר. לכן ביום הכפורים אומרים קדושת כת"ר בכל התפילות רומז לכתר אשר מתגלה ביום הכיפורים. וזהו (ויקרא טז, ל) "לפני ד' תטהרו" עולה בגימ' כת"ר. וע"ז מביא הפסוק ואומר "מקוה ישראל כו'" מה מקוה מטהר כו' ידוע ענין הזאת שלישי ושביעי בטמא מה היא המטהרת מבחוץ והוא הכנה שיהיה לו טהרה במקוה אחר ההזאה. כי אחר ההזאה הוא נכנס במקוה והטהרה מקפת אותו כולו. וזהו "מקוה ישראל ד'" מה המקוה מטהר אף הקב"ה מטהר את ישראל. כביכול מכניס אותם בתוכו כדי לטהרם. (תפארת שלמה ראדומסק מועדים ליום כיפורים מד ע"ב).

ביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע היה אומר (עי' פרי צדיק קדושת שבת מאמר ז), שמחמת קוצר כלי המושג של בשר ודם אין אנו יכולים להבין מהו "כסא הכבוד" של מלך מלכי המלכים, אולם זה ברור, שמלאכי אש קודש עומדים סביב לכסא הכבוד ומשמשים את הקב"ה באימה ביראה ורתת זזיע, וביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא, נמצא שכל יהודי נעשה דוגמת מלאכים אלה, והפסוק (ויקרא טז, ל) "לפני ה' תטהרו" מתפרש פשוטו כמשמעו, שעומדים אנו כלפני ה' ממש, ולכן אומרים. "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם דוגמת המלאכים.

וביום צום יחתמון

ביום הקדוש נכנס כל אחד לבית הכנסת בפחד ומורא כי "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי" (תהלים קיט, קב), ואף שכבר תקענו בשופר בראש השנה ואמרנו סליחות וצמנו בעשרת ימי תשובה, אולם היום הוא יום גדול ונורא אשר כל ברואי עולם עוברין לפניו ית"ש לחתום את גזר דינם, וצריכין אנו להוסיף בתשובה ובכיה לפני השי"ת. משל לספינה גדולה שבנאוה על היבשה בעבודה רבה, וכאשר נגמרה בנייתה התייגעו החובלים להוליכה אל הים כדי להשיקה במים ועמלו מאוד בעבודה קשה זו להוליך את הספינה לתוך הים, ואחר שהביאו את הספינה אל הים

רצו החובלים לשכב ולנוח מגודל יגיעתם, ואמר להם רב החובל קברניטא דספינתא, עורו ישנים מתרדמתכם, לא עת עכשיו לישון בשלוות נפש, כי עתה כאשר הספינה מתחילה לשוט בים הסכנה גדולה מאוד מגלי הים הסוערים, ואם לא תשגוהו על הספינה כדבעי הרי היא עלולה לרדת למצולה, וכל יגיעתכם עד עכשיו היתה לריק.

וכמו כן אף שכבר עסקנו במצוות ובמעשים טובים החל מחודש אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה, אולם כל זה הוא רק הכנה ליום הקדוש הזה, כי ביום הקדוש הזה צריכים להתאמץ ביותר בתשובה, כי ביום צום כיפור יחתמו, והיום נקבע עתידו של אדם בכל השנה, ולכן עורו נא התעוררו נא חלו נא בעד נפש חנינה.

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"

מבאר הכלי יקר (ויקרא אחרי מות טז, ל) לפי שאין יום הכיפורים מכפר כי אם לשבים (שבועות יג), לפיכך קודם שיכפר עליהם חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העוון, לכך נאמר "לפני ה' תטהרו", ו"לפני" משמש לישון קודם... וגדולה מזה מצאתי בזה הקדוש (פרשת קדושים ח"ג דף פז ע"ב) בפסוק (ויקרא יט, לב) "מפני שיבה תקום" - שקודם זמן ה'שיבה' יקום האדם מתרדמתו לשוב אל ה', והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו על ידי התשובה, ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה!...

בכיה ביום זה

רמז נפלא כתב רבי חיים פלאגי, "כי ביום הזה יכפר" (ויקרא טז, ל) ראשי תיבות בכיה. "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" - ראשי תיבות חמלתי רמז למה שכתב הזוהר הקדוש, שבכיה היא סגולה לרחמי שמים, כמו שנאמר (שמות ב, ו): "ותרא נער בוכה ותחמול עליו". (פני חיים אחרי מות נ ע"א).

המתודה בעצמו - סותם פי המקטרג

בכל תפילה מתפילות יום הכיפורים הננו מתוודים בפרוט רב על חטאינו "אשמנו, בגדנו, גזלנו...". ויש להתבונן: הן יום כיפור הוא היום הגדול של המקטרגים שציפו לו שנה שלימה. הם מחזיקים היטב בידיהם את 'הרשימות השחורות', מכחכים בגרונם, בעוד רגע יתחילו לפרוס את רשימת הקטרוגים הארוכה שהכינו כנגד בני האדם.

ואז - לפתע שומעים הם את בני האדם מתחילים לומר וידוי, מפרטים בפרוט רב את עוונותיהם: "אשמנו, בגדנו, גזלנו..." המקטרגים שומעים זאת ונבוכים, כעת הם ממש מרגישים מיותרים, וחיש מהר עוזבים את המקום.

נשאלת השאלה: מה נפקא מינה אם את דברי הקטרוג משמיע המקטרג או שהאדם עושה זאת בעצמו? נכון שכשהאדם עושה זאת הוא סותם את פי המקטרג, אבל סוף כל סוף דברי הקטרוג נשמעים, ועוד מפי האדם עצמו, כהודאת בעל דין! אומר המגיד מדובנא: משל למה הדבר דומה: ילד נעשה בר מצווה, אביו קונה לו חליפה יקרה לכבוד בר המצווה. זהו, כעת הוא כבר הולך מידי יום לחיידר כמו בן תורה, לבוש בחליפה ובמגבעת. אבל בתוך תוכו הוא עדין ילד, בהפסקות הוא משחק ומשתובב עם חבריו בחצר החיידר. הוא לא מספיק בוגר להבין, שאם רוצים לשמור על החליפה שלא תתבלה ותתלכלך - צריך לפשוט אותה ולתלותה על קולב, ואז אפשר לשחק בחופשיות. הילד נשאר לבוש בחליפה, מתפלש בבובין ומתבוסס ברפש עם חבריו. החליפה מתלכלכת, וקרע רציני נפער מאחור. בתום הלימודים חוזר הילד הביתה, ואז מגיע שלב ההתפכחות. כעת הוא שם לב מה הוא עשה לחליפה החדשה והיקרה שאביו קנה לו מה יעשה כעת?

הוא מסתובב ברחוב אנה ואנה, לא מסוגל להיכנס הביתה. פגש בו אחד השכנים ונבהל ממראה עיניו.

מיהר השכן לדפוק על דלת ביתו של הילד, וסיפר לאביו שבנו מסתובב ברחוב, לבוש בחליפה מטונפת וקרועה. אביו מיהר לרחוב, וכשראה את בנו ואת מה שהיתה פעם חליפה חדשה ונקייה, שאל אותו בכעס: "מה קרה?" השיב הבן במבוכה: "שיחקתי עם חברי בחצר", התשובה הזאת הרתיחה את האב עוד יותר. "מה זאת אומרת שיחקת עם חבריך בחצר? אין לך את ההבנה שלא עושים זאת?", כך גער בו בכעס והחליט להענישו כהוגן על מעשה השוכבות חסר הדעת. אין ספק, בפעם הבאה לפני שיתגולל עם חבריו בחצר, כבר ידע הילד להזהר ולשמור על החליפה היקרה שאביו קנה לו, ומה עושה ילד חכם שחוזר מהחיידר בחליפה מטונפת וקרועה? הוא אינו מחכה שמישהו אחר ירוץ לספר לאביו, מה שנשאר מהחליפה היקרה והמצוחצחת שקנה לו. הבן ממהר לביתו, אך לא נכנס הביתה פנימה, הוא נעצר בפתח הבית ופורץ בבכי וזעקות שבר. האבא שומע את הבכיות קורעות הלב, וממהר לפתוח את הדלת. הוא

רואה לנגד עיניו את הבן ממרר בבכי, עינו צדה את המראה העלוב של החליפה, ואז הוא שואל בדאגה: "מה קרה, הכל בסדר?", והבן משיב: "לא כל כך..."

התשובה הזאת רק הגבירה את הדאגה עוד יותר. האבא שב ושואל כשכולו נסער: "מה קרה?". ואז הבן מצביע על החליפה: "אתה לא רואה מה נהיה ממנה?...". וממשיך למרר בבכי. "ואתה עצמך בסדר?", מתעניין האבא, עדין לא רגוע. "כן!", אומר הבן.

ואז סוף סוף האב נרגע, והוא מנסה להרגיע גם את הבן שעסוק בניגוב דמעותיו: "לא נורא, בני, העיקר שברוך ה' אתה בסדר, נשלח את החליפה לניקוי יבש, היא תראה כמו חדשה, אל תבכה..."

אך הבן ממשיך למרר בבכי: "כן, אבא אבל תראה מה הולך מאחור", ומסתובב להראות לאביו את הקרע שנפער בחליפה.

"לא נורא, החייט יתפור את הקרע", מרגיע אותו האב, "ואם לא - אקנה לך חליפה חדשה. אל תדאג! העיקר שלא קרה לך כלום. די הפסק לבכות", ומעביר יד מלטפת על לחיו של הבן.

הבן, כמובן, הפסיק לבכות. למה יבכה? עכשיו באמת אין לו סיבה... זהו הבדל הגדול אם המקטרג בא ומדווח על חטאי האדם, או שהאדם עושה זאת בעצמו. כשהאדם מתוודה על חטאיו בעצמו, בכך הוא סותם את פיו של המקטרג. ומה שהאדם עצמו התוודה, על כך הקב"ה כבר ימחל לו, (תהילים קג, יג) "כרחם אב על בנים". (ע"פ אהל יעקב אמור סב ע"ב).

כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון

בעל תשובה אחד התאונן מרה לפני הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין ז"ע, על כי הרבה לפשוע נגד השם יתברך, וגם אחר שובו בתשובה חזר לפעמים על העבירות, ואיך תקובל עוד פעם תשובתו?

נחם אותו הרבי, וכך אמר: בתפילת שמונה עשרה ביום הכיפורים אנו אומרים "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון". והרי לפי כללי הדקדוק היה לנו לומר כי אתה "סולחן" לישראל "ומוחל" לשבטי ישורון?

אלא המילים "סלחן ומחלן" מורות כי הקב"ה רגיל לסלוח ורגיל למחול, כמו שמצינו בגמ' (בבא מציעא לג.) שדרשו על הפסוק (שמות כג, ה) "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו". ודרשו חז"ל דוקא אם היה החמור "רובץ" תחת משאו ולא "רובץ" כלומר, שרק במקרה חד פעמי שקרס החמור תחת משאו ישנה מצוה של "עזוב תעזוב עמו", אך במקרה שאותו חמור הוא "רובץ" מימים ימימה, כלומר, שרגיל בכך, אינו חייב להקימו.

ואם כן, במקרה שעשה אדם תשובה ונמחל לו, וחזר שוב וחטא, בכל זאת אם חוזר שוב בתשובה, סולח לו הקב"ה, כי הוא יתברך "סלחן ומחלן", אומנתו בכך, דרכו תמיד לסלוח ולמחול. (כנסת ישראל ז"ק ליקוטי הר"י מרוזין ז ע"א).

כי יום כפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם

מתנה גדולה ועצומה נתן לנו הקב"ה את יום הקדוש לסליחה ולכפרה על כל עונותינו, ולכן יש לשמוח ולהכניס שמחה עצומה בליבנו ושזכינו להגיע לזמן הזה, ועל אף חרדת הדין צריכים להיות בשמחה ולא בעצבות ובקדרות.

ובספר עלינו לשבח מביא ראייה נפלאה לכך מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת אמור (כג, לב), שהוסיף כמה מילים שלכאורה אינן נצרכות להבנת הפסוק: "שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם, בתשעה לחודש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם" - "בתשעה יומין לירחא בעידוני רמשא מן רמשא חורן תהוון ציימון צומכוון ושבתון שוביכוון, ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא" [תרגום: בתשעה יום לחודש בזמן הערב מהערב ההוא ועד ערב שאחריו, תהיו צמים ושובתים, ועושים זמנים ומועדים בשמחה].

וכל המתבונן יראה, שההוספה של הארבע מילים "ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא", היא לכאורה מיותרת, כיוון שלא מדובר כאן בחגים ובמועדים אלא ביום הכיפורים שבו יש לצום. אלא, כנראה התכוון התרגום יונתן לנטוע בנו את ההרגשה שלמרות היותו של יום הכיפורים יום נורא ואיום, צריך לעשות אותו בשמחה ובחווה. להגביר כמה שיותר את מידת השמחה בעצם העובדה שניתנה לנו האפשרות לכפר ביום זה על כל עונותינו. ורק אחר כך, כשהגענו לדרגה מסוימת בשמחה זו, אפשר לחשוב גם על הצד השני של החרדה מאימת הדין, בלי שמחשבות אלו יפגעו כמלא הנימה באושר הפנימי והשמחה של ימי הדין.

יום הכיפורים יום הכי קדוש בשנה שאין השטן שולט בו

אמנם בראש השנה, עומד כף המאזנים בבית דין של מעלה, ושמים שם מצד אחד הזכויות ומצד שני העוונות של כל אחד ואחד. ואמנם קבלנו מתנה גדולה מהקב"ה שגזר הדין ביום הכיפורים, ובינתיים יש עשרה ימים לחזור בתשובה ולהוסיף בכף המאזנים של הזכויות. אשריו ואשרי חלקו החוזר בתשובה ומוסיף צדקות ומעשים טובים ועושה חשבון נפש להיטיב את מעשיו כדי שביום הכיפורים תכריע הכף לזכות.

וצריך האדם לדעת שהקב"ה ברוב רחמיו נתן לנו עוד מתנה גדולה, שיום הכרעת הדין, הפסק דין והחתימה, הוא ביום הקדוש והטוב ביותר בימי השנה, יום שעיצומו של יום מכפר, יום שאין השטן שולט בו כלל אלא רק מלאכי מרום, מלאכי רחמים בלבד, משמיעים קולם, ואין רשות למקטרגים לפתוח את הפה, יום של חסד ורחמים חמלה וחנינה, ואם האדם זוכה לעשות תשובה ולבכות ולהתחנן לפני ה' יתברך, בודאי שיזכה לגזר דין טוב מאת ה' יתברך. ולכן חובה עלינו לנצל את הזמן החשוב הזה ולחזור בתשובה שלמה ולהגביר במעשים טובים וצדקות, וזוכה שכף הזכות יכריע לטובה.

יש בכח האור שביום הזה לנקות את כל החטאים

ביום הזה - יוה"כ, יורד מן השמים אור גדול מאד, הארה מן הבינה העליונה, שיש לה כח לנקות את האדם מכל החטאים והעוונות שלו.

כי באור הגדול הזה נכנסים באדם הרהורי תשובה, ומנקים אותו מכל העוונות והפגמים שבנשמתו, ומעתה מתחיל דף חדש, חשבון חדש. הקב"ה מוחק וסולח על כל מה שהיה כל השנה כולה.

ואם תשאל כיצד הקב"ה מוחל לאדם, וכי אם היה לאדם חוב אצל חברו או במכולת וכו' היו מוחלים לו על זה?! והתשובה היא, כי הקב"ה מתנהג עמנו כמו אב לבנו, האב נותן לבנו בית, פרנסה, כסף, אבל רוצה שבנו יתפוס את העסק בידיים או לפחות חלק מן העסק, ורוצה שבנו יעבוד טוב, ויראה כמה הוא מצליח, ואם בא הבן ומראה לאביו תוצאות טובות וכו', האבא שמח מאד בבנו, והשמחה היא שהוא עתה יכול להתפרנס בזכות לא בחסד. אמנם אם הבן כשל ולא הצליח בעבודתו, והשתמש בכספו לתאוות ומותרות, ועוד עזר לשונאי אביו ונתן להם כסף מהעסק של אביו אליהם, כמה יגדל הצער של אביו, הרי בודאי יסלק אותו מעל פניו ויעשה בו שפטים ח"ו וכו'. אמנם, אם הבן יהיה פקח, הוא ילך אצל אביו ויפול לפני רגליו ויתחנן ויבקש על נפשו ויבקש מחילה, ויבטיח שדבר כזה לא ישנה יותר לעולם, ויבקש מאביו שימשיך לעזור לו ולתמוך בו ולהמשיך בעבודתו, בודאי האבא יתרצה וימחל לבנו.

כן הדבר אצל הקב"ה, אנחנו בניו והוא רוצה בטובתנו, ואם אנחנו מבטיחים להקב"ה להטיב את דרכינו, א"כ אפילו שחטאנו לפניו יתברך והשפענו השפע של הקב"ה לחיצונים, ונתנו הכח לקליפות, הקב"ה אומר לנו אם אתם מבטיחים שמהיום והלאה תחזרו בכם וכו', א"כ תהיה לכם שנה טובה ואני מוחק את כל מה שהיה עד היום, ופותחים דף חדש שנה חדשה, הארה אחרת, בתקוה שבאמת נשנה את הדרכים שלנו, וכו'.

תסתכל על נקודת האמת שבנו

הנה, כולנו מכירים את י"ג מידות של רחמים: אל, רחום וחנון ארך אפים ורב חסד וכו' ואכן רואים במידות הללו את רחמיו העצומים של השי"ת, שהוא רחום וחנון ומאריך אפים ונושא עוון ופשע וכן ע"ז הדרך. אבל השאלה הנשאלת היא מדוע אומרים 'ארך אפים ורב חסד ואמת' איזו מין מידת רחמים היא מידת ה'אמת'? הרי אמת זה דין! שדנים את האדם באופן שמגיע לו באמת, ומה עניינה של מידה זו בין י"ג מידות של רחמים? אכן, ביאור הדברים שאנחנו באים להשי"ת ואומרים לו, רבוננו של עולם, אל תדון אותנו לפי מעשינו שבכל ימות השנה, אלא תסתכל על נקודת האמת שבנו, שברגעים גבוהים אנחנו כן משתדלים להתקרב אליך ולהוסיף בקודש במצוות ומעשים טובים, וזה מלמד על מהותנו, על הפנימיות שלנו, וזוהי ודאי מידת רחמים, שהשי"ת אינו דן אותנו במידת דין כפי מעשינו וכמו שנאמר (במדבר כג, כא) "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל", אלא כפי נקודת האמת שבנו. וזהו בבחינת (שיה"ש א, ו) "אל תראוני שאני שחרחרת" אל תסתכלו על הצדדים האפלים שבי, כי השחרורית הזו היא רק חיצונית [וכמו שנאמר בהמשך הפסוק: 'ששזפתני השמש'] ומחמת טינוף היצר הרע וחלאת העוונות, אבל במהות הפנימית שלי - (שם ד, ז) "כולך יפה רעייתי ומום אין בך".

מוסר לפני תפילת נעילה

שעת הנעילה היא שעה של התעלות גדולה מאד כי מה שאי אפשר לפעול כל השנה, יש יכולות עתה לפעול להשיג בשעת הנעילה, כי כל מה שעשינו בחודש אלול, ר"ה תקיעת שופר, עשרת ימי תשובה וכל היום הקדוש הזה כל האורות האלו עתה כולם מאירים ועתה זמן עלייתם. כמו שידוע שבשעה זו עולים כל העולמות לכתר העליון לפרצוף דא"א.

ולכן בשעה זו אפשר לפעול ולבקש מה שכל השנה יהיה קשה להשיג.

משל למה הדבר דומה לבן מלך שחלה והגיע עד שערי מות, ולא מצאו לו הרופאים רפואה אלא שיקחו היהלום המיוחד במינו שנמצא בכתר המלך, יכתשו אותו דק דק וישקו ממנו לבן המלך, וכך עשו הסירו את היהלום מכתר המלך כתשו אותו והכינו אותו, וכאשר בא להשקות ממנו את בן המלך סגר פיו בחזקה ולא הסכים לשתות, מבקשים ממנו ומתחננים אליו ולא מועיל, המלך בעצמו בא ומבקש ליתן לפיו מתחנן אליו ולא מועיל ואם רק טיפה אחת יכנס לתוך פיו יבריא בן המלך אבל בן המלך לא מוכן בשום אופן.

כך עומד הקב"ה בשעה זו שעת הנעילה ומתחנן אלינו שנחזור תשובה כדי שנוכה לעשות תשובה במקום הגבוה מאד שהוא בפרצוף הכתר העליון שהוא היהלום שבכתר. וצריך בשעה זו להתאמץ ולעשות תשובה שלמה ונוכה לאור העליון ויהיה לנו חתימה טובה.

וראינו עתה בהפטרה שיונה אמר לאנשי הספינה (יונה א, יב) "שאוני והטילוני אל הים" לכאורה "שאוני" מיותר לגמרי, ושואל הגאון ר' ליב חסמן וכי לא די הטילוני אל הים?

אלא ביקש יונה הנביא שיעכבו את הטלתו לים ככל האפשר ואפי' כדי רגע - כי אין יקר בעולם יותר מחיי האדם בשניות האחרונות שלו שאז הוא עת רצון גדול. גם עתה צריך לדעת כי לנו עוד רגע מקדושת יוהכ"פ ולכן לא נאבד את הזמן החשוב הזה את הזמן היקר הזה בלא דעת. (ע"פ אור יהל ח"א הקדמה עמ' 15).

בכל המקומות שהוזכר בהם בתפילת ח"י בעשרת ימי תשובה ענין "כתבנו" אומרים בנעילה "חתמנו" כי שעת הנעילה היא זמן חתימה.

גזר הדין שנכתב בר"ה על בני אדם הן לטוב או למוטב ח"ו וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות (ענין יוה"כ דרוש ג קב ע"ג) כי בזמן הזה מתעוררים הגבורות ביסוד דרחל ואז הוא זמן דין שהעולם נידון בו ונחתם ולכן צריך מאד להיזהר בכוונה בתפילה זו כי התכלית של כל עשרת ימי תשובה הוא יום הכיפורים ותכלית יוהכ"פ הוא הנעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי.

ולכן אפי' אם חלש הוא מחמת התענית יאזור כח חלציו להתפלל במחשבה זכה וטהורה ולקבל עליו גדרי תשובה באמת.

והבא ליטהר מסייעים אותו ויחתם לחיים טובים ולשלום.

וכתב התפארת שלמה (מועדים ליום כיפורים ענין תפילת הנעילה) תפלת נעילה היא גמר החתימה. והכל הולך אחר החיתום לכן אז נפתחים שערי רחמים. וזה הרמז אצל אברהם אבינו ע"ה דכתיב (בראשית יב, ב) "ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה". ופרש"י ואברכך זה שאומרים אלהי אברהם. ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יצחק. והי' ברכה כו' יכול יהיו חותמין בכלום ת"ל והי' ברכה כך חותמין ולא בהם. הנ"ל לפי הידוע כי ר"ה הוא כנגד מדתו של יצחק כמ"ש פחד יצחק ולכן הוא יום הדין נורא. חג הסוכות הוא כנגד מדתו של יעקב כמ"ש (בראשית לג, יז) "ויעקב נסע סכותה" ותפילת נעילה היא כנגד מדתו של אברהם אבינו ע"ה מדת החסד וז"פ "בך חותמין ולא בהם" שגמר החתימה ביום כיפורים הוא במדתו של אאע"ה מדת החסד. וזה ענין הכתוב (שם יב, א) "ויאמר ד' אל אברם לך לך מארצך וכו'" לפי הידוע כי עולם חסד יבנה (בראשית ב, ד) "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" אותיות באברהם" וז"פ (מכה ז, כ) "תתן אמת ליעקב, חסד לאברהם" כי נשמתו של יעקב היא מדת האמת ובאה לעולם ע"י התעוררות דלתתא ומכוחו של אברהם כמ"ש (בראשית כב, ג) "ויבקע עצי עולה" בשעת העקידה הי' מסתכל על נשמתו של יעקב, ויבקע יש בו אותיות יעקב והוא חתום במדת אמת כי הי' הראוי ונכון לבא בעולם ע"י התעוררת אברהם אע"ה אבל נשמתו של

אברהם אע"ה לא היתה ע"י התעוררות דלתתא כי תרח אביו לא הי' כונתו לזה למשוך נשמה כזו בעולם רק בא בחדס עליון ברצון יוצר הכל להעמיד תבל בחדס רעווא דרעווין. (תהלים פט, ג) "עולם חסד יבנה" במדתו של א"א כנ"ל וז"פ הפסוק "ויאמר ד' אל אברם לך לך". לא שהי' מדבר עם הגוף של אברהם אע"ה רק הפי' שהי' מדבר אל המדה של אברהם מדת החסד לך לך מארצך פי' כי בעולמות העליונים אינם צריכין למדה זו כלל רק צריך להשפיע מדת החסד לעוה"ז עולם השפל לכן קרא שמו אברהם והוסיף לו אות ה' כי עוה"ז נברא בה' כדי שיהי' קיום לעוה"ז ע"י מדת החסד וזהו "הי' ברכה" שיהי' הברכה גם בעולם הזה שנברא בה' וז"פ (בראשית יח, כב) "ואברהם עודנו עומד לפני ד'" פי' שמדתו עודנו עומד לפני ד' להחזיק ולהעמיד את העולם במדת החסד. וזהו הרמז בדברי רש"י ז"ל בכ' חותמין וכו' שתפילת נעילה היא החותם ע"י התעוררות מדת החסד של אע"ה להשפיע רחמים וחסדים ויוגמר החתימה לטובה לכלל ישראל אמן.

נעילה - החץ האחרון

על כוחה של תפילת נעילה, נשא פעם את משלו המגיד מלובלין זי"ע וכה אמר: מעשה בצייד אחד שתעה בנכבי היער. הוא פילס את דרכו בחרדה, כשקשתו נכונה בידו, לקדם פני כל רעה.

פתאום שמע משהו מתנועע בין העצם. מי יודע מה זה? אולי אריה! אולי נמר! שיגר לעברו חץ, אך הדבר בו ירה לא זו ממקומו. התקרב הצייד, ונוכח לדעת כי אין זה אלא שיח יבש.

אך הנה - רשרוש נשמע מאחוריו! הוא שב על עקבותיו במהירות הבזק, ושיגר חץ נוסף. החץ אבד בין עלי העצים. כנראה לא יותר מרשרוש עלים ברוח. ומה זה שם? נדמה - נמר! ירה הצייד חץ, והתקרב, התברר, שקלע בסלע אפור. לפתע הוא הבחין שלא נותר בידו חץ אחד. החץ האחרון - זהו כל כלי זיינו. ואז - נשמעה שאגה מקפיאת דם!!! אריה נמצא בסביבה, ליבו פעם בחזקה. אחז בידו את החץ, וידע עד כמה עליו להיזהר בו. ידע, עד כמה חייו תלויים בחץ היחיד שנותר בידו.

הנמשל: בימים אלו, הימים הנוראים, שעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה, הסכנה אורבת - מי בקיצו ומי לא בקיצו, "בינונים תלויים ועומדים".

כבר ירינו חץ ראשון, שני, שלישי, התפללנו ושיווענו, העתרנו והרבינו תחינה ובקשה. מי יודע אם פגענו? האם פעלנו? עתה, לא נותר בידינו אלא חץ אחד, החץ האחרון - זו תפילת נעילה, כמה חייו תלויים בה, כמה עלינו לכוון בה. **ובשעת** הנעילה שערי שמים עוד יותר פתוחים יותר, וכל רגע ורגע הוא הזדמנות של פז, כי מיד אח"כ - (שיה"ש ה, ו) "דודי חמק עבר" וכו' לכן צריך האדם לנצל כל רגע ולעשות תשובה וחשבון נפש על מעשיו וישוב אל ה' וירחמנו ויכתב בספר החיים והשלום. (להתענג מועדים ו עמ' 31).

אתה ערב, מפני מה לא הוכחת אותי?!

להלן דרשה שמסר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ביום הכיפורים לפני תפילת הנעילה (הובא בספר "מעדני המלך" ח"א עמוד קע): בעוונותינו הרבים מה נדבר ומה נצטדק, יש הרבה אנשים חוטאים, שמים את ילדיהם בבתי ספר. חילונים, ואין שם ידיעת שמירת שבת, שמירת התורה, שמירת המצוות, אין שום דבר, מלמדים אותם כמו גויים. ואיננו מוכיחים אותם, ולא מדברים איתם, אולי מחמת שמתביישים לדבר איתם. איפה כל ישראל ערבים זה לזה? כל אלה אנחנו ערבים עליהם, מיליון ילדים לומדים בבתי ספר חילוניים, מוריהם רשעים, מחללי שבת, אוכלי טריפות. מה היו אלו הילדים? מה יעשה אותו הבן ולא יחטא?

אבל אנחנו לא מוכיחים אותם, אולי מתביישים, איני מכירו מתבייש לדבר אתו. אנחנו חוטאים! זה חטא שלנו! אנו נתפשים בעוונותיהם. מבקשים מחילה מהקב"ה שימחל לנו על הערבות.

יום הדין קשה מאוד, נוקב ויורד עד התהום! מה נענה מה נדבר מה נצטדק, מה שנשיב כל התשובות, אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. בושנו וגם נכלמנו. כמה שצריכים אנחנו הרבה לעשות, זה חטא לא יכופר, פשע לא יכופר, עוון כזה שלומדים בבתי ספר חילוניים, זה עוון שקול כנגד כל התורה כולה, זה עוון גדול שאנשים לא יודעים, עוון עד השמים. בו תלויה כל התורה כולה!

זה שלומר בבית ספר חילוני, לומר כמו גוי, נהיה כמו גוי, לא יודעים מה זה שבת מהי החומרה. המורים עצמם מחללי שבת, איך יגידו להם? וכי הממשלה שלנו מחפשת מורים יראי שמים?! שם המורים 'שמעו נא המורים' סוררים ומורים כולם, על כל דבר קטן עושים שביתה, מה אכפת להם? רוצים כסף! אלה נביאי הבעל, כמו כומרים רשעים חוטאים ומחטיאים, וכל התלמידים המסכנים האלה רואים שהמורה כמה רשע, מה יעשה ולא יחטא?

היום אמרנו וידוי. כל השנה כולה ברוך השם איני מוריד דמעות, היום היחידי בשנה שאני מוריד דמעות זה יום הכפורים, כשאני אומר וידוי, אני ממרר בבכי וכולם בוכים עמי, כל אחד שואל את עצמו וכי אני גנבתי? ביום הכפורים - יום אדיר בימי שנה אני אשקר? וכי אני חיללתי שבתות ומועדי קדשך? 'על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות', מה עשיתי שאומר דברים כאלה? ובאמת איך רבותינו תיקנו דבר שאדם ירגיש בעצמו שאינו אמת?

אלא הכל אמיתי (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא", כל ישראל ערבים זה בזה, אדם שיכל להוכיח את חברו ולא הוכיחו, כל העבירות שעשה, מקפים על חשבונו. כמו ערב שאם אין ללווה לשלם, גובים ממנו. אם יהודי חוטא אינך יכול לומר מה אכפת לי. כשאותו אדם יבוא לשמים הוא יאמר "לא אמרו לי, לא ידעתי", - אתה הערב, למה לא הוכחת אותו! מה יעשה? איפה ילך? יענישו אותו בעל כרחו.

לכן ביום כפור אנו אומרים כך והכל אמת, אם אני יודע שבנו של שכני לומד בבית ספר חילוני ולא בתלמוד תורה, מה יוצאים הפירות של בתי הספר, וכי אומרים להם מה זה שבת, מועד, דת ודין? שום דבר! מלמדים אותם כמו בית ספר של גויים, אין שום דת של תורה, אם הייתי מדבר עמו 'שים את בנך בתלמוד תורה שלומדים בו יראת שמים, לומדים מה זה שבת ומועד', היה הילד נהפך מרשע גדול לצדיק גדול. אבל התביישתי להוכיח אותו. כשהוא יבוא לשמים יאמרו לו "למה עשית שבנך יהיה רשע!" יענה, "היה לי שכן דתי והוא לא אמר לי כלום". יביאו את שכנו ויענישוהו "למה לא הוכחת אותו, למה התעלמת ממנו, לא החזרת אותו בתשובה, לא הורית לו את הדרך הנכונה שישים את בנו בתלמוד תורה". כשהילד גדל ונעשה מחלל שבת, זה שלא הוכיחו הוא אשם! אפילו על ספק היה צריך להוכיחו.

לכן כשמתוודה 'על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות, חיללנו שבתות ומועדי קדשך', הכל אמת, שכן הילד הזה נהיה רשע בגללך, הוא יכל להיות גאון עולם, אינך יכול לדעת מה יכל לצאת ממנו.

ועל כך אני בוכה בכיפור. עלינו לעזוב את החטא וללכת להוכיח, אם לא כן אינה תשובה, כיון שנותן לאחר לעשות עבירה. לא יאמר אני מתבייש, מי שמתבייש בעולם הזה יכלם לעולם הבא, כל אחד יעשה הלכה למעשה, ילך וידבר עם ידידו שיעביר את בנו לתלמוד תורה. וידבר בנחת באהבה בחיבה ובידידות, לא כאילו בא למשול ולכוף עליו חס ושלום, יאמר לו 'אני אוהב אותך כנפשי, שים את בנך בתלמוד תורה', ויקבל את דבריו. עם ישראל כולם צדיקים, ואז 'הקטון יהיה לאלף', וגם יאלף אחרים שילמדו ממנו לשים את ילדיהם בתלמוד תורה, ועל ידי כך ירבו שומרי תורה ומצוות.

כל אחד מצווה על כך, מצוה גדולה לחקור ולדרוש היכן לומד הבן של שכנו, וידבר עמו בכבוד ובעדינות בדרכי נועם ובחביבות. ובפרט ישפיע על האבא שיבוא לשיעורי תורה, זה החיים שלנו - 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', והבא להיטהר מסייעים אותו. אפילו אם הוא כבד פה וכבד לשון, הקב"ה יסייעהו שדבריו ימצאו מסילות בלב חבריו.

ההיכל שנפתח לחצי שעה פעם בשנה

נקודת השיא ביום הקדוש הזה היא שעת הנעילה, שאז מגיע רגע חתימת הדין. והנה, הזוהר הקדוש מתאר באופן מיוחד את הרגע הקדוש הזה ואומר, שישנו עולם טמיר ונעלם בקדושה נוראה, והעולם הזה סגור במשך כל ימות השנה, ונפתח פעם אחת בשנה בסוף יום הכפורים חצי שעה קודם שקיעת החמה, והיינו בשעת הנעילה, ואז נפתחים שערי ההיכל של אותו עולם. ומשום כך, נוהגים בתפוצות ישראל לפתוח את היכל ארון הקודש שבבית הכנסת בתפילת הנעילה, כדי לרמוז על ההיכל העליון הנפתח באותה שעה.

בספר הרוקח (הלכות יום הכפורים סימן ריז) מתאר מה מתחולל בשמים ברגעים הקדושים הללו של חתימת הדין, וזה לשונו:

לעת ערב חותם הקדוש ברוך הוא ועומדים כל צבא מרום: אלו מיימינים ואלו משמאילים ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא להליץ ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם, אחד סופר חותם למוות ואחד לחיים והקב"ה חותם אמת, ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב אם ישבר לבו בתשובה שלמה מתקבלת.

הרי לך, כמה כל דקה היא נצחית בשעת הנעילה! אפשר לפעול בה גדולות ונצורות, אם נבוא לפניו יתברך בלב נשבר ונדכה ובתשובה שלימה! וכבר נודע, מה שכתב בספר חסידים שלפעמים דנים את האדם לא רק על השנה הבאה, אלא על כמה שנים הבאות, האם יזכה בהן לשפע גדול או חס ושלום להיפך, ומכאן ישמע חכם ויוסף לקח לנצל כל רגע לתשובה ותפילה.

בזמן הנעילה ניתן להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא

אומר הרמח"ל דבר נורא, שבשעת החתימה ביום הכפורים, דהיינו, בזמן הנעילה, כל יהודי יכול להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא (עי' קיצור הכוונות לרמח"ל י"ה"כ עמ' קנו)! ומבאר הגה"צ רבי אלימלך בידרמן מה המשמעות של זה: הרי אנחנו יודעים, שהעולם הזה נקרא עולם התיקון, כל אחד נולד לעולם הזה עם הבעיות והקשיים שלו, עם הסבל שצריך לסבול כאן כאשר התשובה לכל השאלות ששואל האדם את עצמו, מדוע הוא צריך לסבול את כל הקושי הזה? שזהו עולם התיקון, וכל אחד עם תיקוני העוונות שבא לתקן בגלגול זה או בגלגולים אחרים. ואם נשאל, ממתי נהיו כל התיקונים הללו? התשובה היא: מחטא אדם הראשון. ומעתה, אומר הרמח"ל, שבשעת הנעילה יכול יהודי להגיע למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, ולפי גודל מעלת התשובה כך יוכל לפתוח דף חדש באופן שגם התיקונים יוכלו להשתנות לטובה כפי מעשיו.

נורא נוראות!! אנחנו נמצאים בזמן כל כך נשגב ונעלה שאפשר לפעול בו הכל ולנקות את כל כתמי העוונות ואפילו עוון חילול השם החמור, ובלבד, שידע האדם לנצל את הרגעים הקדושים הללו, ולא אבד אותם במחשבות של הבל ובציפיה - מתי כבר ייגמר הצום ונוכל ללכת הביתה. וכבר עורר על זה רבינו חיים פלאגי' בס' מועד לכל חי (סי' יט אות קה) וכתב תוכחת מוסר על הרגעים הללו הסמוכים למוצאי יום הכפורים ודבריו קילורין לעיניים זו"ל: ובפרט בעת מוצאי יום הכפורים, שלא יבקשו לרדוף אחרי השליח ציבור שימהר, כי מן הראוי היה לנו לבקש שיאריכו השעות עוד היום כפלי כפליים, להיותנו דבוקים בה' בקדושה ובטהרה, ולהתפלל ולהתחנן לפניו בעת רצון כזאת, ולמה יבקשו להשליך עת וזמן רצון, מה שלא נמצא ולא ימצא בשאר ימות השנה. ולגבי דידי אילו צייתי, לא הייתי זו מבית הכנסת אחר מוצאי יום הכפורים, עד אחר שתים ושלוש שעות מהלילה, ולערוך שיחה ולשפוך תחינתנו לפני אלוקינו, כי בודאי לא ימצא האדם עת רצון מעיתות כאלו!

יום הכפורים של רחמים

זה הזמן המיוחד של שעת תפלת נעילה, עלינו לנצל את הרגעים הגדולים הללו, להכנס ולבוא לפני הקב"ה ולבקש את בקשותינו.

השופר הוא הכלי הטוב והיעיל ביותר שיש לעם ישראל, הוא מעביר את הקב"ה מכיסא דין לכסא רחמים. אם כן, הדעת נותנת ביום הכפורים, יום חתימת הדין, יתקעו בשופר, כדי להינצל מן הדין. ומדוע אפוא אין תוקעים ביום כפור עצמו אלא רק במוצאי יום כפור?

אומר המאירי ('): יום הכפורים הוא יום של רחמים, יש בו שפע של ברכה, עד שגם בלי השופר הקב"ה שומע לכל יהודי!

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כותב בספרו "אור יחזקאל" (ח"ב עמ' סח), כי יום הכיפורים הוא יום של רחמים. כשם שיש הוא מים שאין להם סוף, כך יום הכפורים הוא רחמים בלי סוף.

אני וקוני

מראש השנה עד יום הכפורים יושב הקב"ה עם פמליותיו, יש פמליא של מיימינים ויש פמליא של משמאילים, יש מסנגרים ויש מקטרגים. אבל בעוון מרד הנוגע בכבוד המלך כולם מחיבים. ובכל זאת, מי יכול למחול? רק המלך עצמו.

בכל ארגון ומפעל יש עובדים ופקידים בתפקידים שונים ובדרגות שונות, אבל מי חותם על הצ'קים? המנהל, בעל המפעל. אף עובד אינו מוסמך לחתום על הצ'קים, במחלקת הנהלת החשבונות עורכים את כל החשבונות, ואתר כך מגישים את הצ'קים לבעל הבית שיחתום עליהם.

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל ח"ב עמ' סח) כותב על יום כפור, שביום זה אוקיינוס של רחמים יורד לעולם. אוקיינוס! רבותי, אתם יודעים מה זה למחול על עברה אחת? עברה אחת. אם מישהו פגע בך פעם אחת, אתה מסוגל למחול בכלל?

לא כן בורא עולם. מיליוני יהודים מכל קצוי עולם עומדים בתחינה, מבקשים מחילה וסליחה, והקב"ה "סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון", הוא סולח לעוד אחד, ולעוד אחד, ולעוד אחד. והנה מגיע זמן נעילה, באים אליו אחד אחד. כל אחד עובר לפני הקב"ה, כל אחד, לבדו עם קונו. אני - והוא.

קבלנו מתנה נפלאה שנקראת יום הכפורים, ושיאה בתפילת נעילה. מה מבקשים אז מהקב"ה? "יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות ותצילנו מכל גזרות קשות אכזריות כי לך לבד עינינו תלויות". רבנו של עולם, אנחנו תלויים בך ובמחילתך.

הלואי ונשכיל לנצל את שעת הכושר הנפלאה הזאת, את הרגעים בהם "היום יפנה, השמש יבוא ויפנה, נבואה שערך" הרגעים נשגבים ביותר בשנה, בהם כל שערי שמים פתוחים, ונוכה לתשובה שלמה, לסליחה וכפרה. (נעימות יאמרו).

אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברה

בספר מלכים (מלכים א כב) מסופר על אחאב מלך ישראל, שרצה לכבוש את רמות גלעד מידי מלך ארם. הוא פנה אל יהושפט מלך יהודה שיצטרף עמו למלחמה. ויהושפט מסכים ואומר לאחאב: כמוני כמוך, כסוסי כסוסך אבל יש לי תנאי אחד: ישנו נביא אמת, מיכיהו בן ימלה בוא ונשאל אותו, אם אכן נצליח במלחמה.

אומר לו אחאב, אני מעדיף לא לשאול אותו, הוא שונא אותי עד מוות, הוא כל הזמן מתנבא לי רעות. אבל יהושפט מתעקש ואומר: אם אתה רוצה שאצטרף למלחמה אז זה התנאי. בלית ברירה קראו למיכיהו בן ימלה ושאלו אותו, והתשובה לא אחרה לבוא:

כה אמר ה', תהיה מלחמה גדולה, כולם יחזרו הביתה בשלום ורק איש אחד ימות במלחמה - ואתה הוא האיש, אדוני המלך! והכלבים ילקקו את הדם שלך במלחמה. נענה אחאב ואמר ליהושפט: הלא אמרת לי, שהוא שונא אותי ורק מנבא לי רעות, וכי יכול להיות דבר כזה שכולם יחזרו בריאים ושלמים ורק אחד ימות? הלא ידוע שבמלחמה יש הרוגים ויש פצועים כי 'כזו וכזה תאכל החרב', ולכן, אני מצווה לשים את הנביא הזה במאסר, תיתנו לו רק לחם צר ומים לחץ, וכשאחזור מהמלחמה בשלום אני כבר אטפל בו סופית. אחאב ויהושפט יצאו למלחמה, יהושפט האמין בדברי הנביא, ויצא למלחמה בבגדי מלך, עם הכתר על הראש, ובמרכבה המלכותית שלו בלי שום חשש. אבל אחאב, אחרי ככלות הכל, חשש לנבואה הזו, ולכן התחפש לחייל פשוט, הוא לבש שריון קשקשים מברזל, מכף רגל עד ראש, כך ששום חץ לא יוכל לחדור לגופו. ומעל זה, לבש בגדים של חייל פשוט, שם כובע גרב על הראש והתערב בין החיילים היוצאים לקרב.

והנה, מלך ארם ציוה לכל חייליו קודם המלחמה ואמר: אתם לא נלחמים עם אף אחד ולא הורגים אף אחד! אני מחפש רק את הראש של אחאב, הוא התחיל איתי במלחמה הזו ורק אותו אני רוצה! חיילי ארם יצאו לקרב, כאשר הם מחפשים את אחאב ולא מוצאים אותו. לפתע, הם רואים את יהושפט מלך יהודה. הם היו בטוחים שזה אחאב, ומיד תפסו אותו והניפו את החרב על ראשו, הצמידו אותו אל צווארו עד שהיה חסר רק חיתוך הראש! ואז יהושפט זעק להשי"ת: רבנו של עולם! חטאתי עויתי ופשעתי לפניך, שהצטרפתי עם אחאב למלחמה, היה אסור לי להתחבר עם אדם רשע! רבנו של עולם, אני חוזר בתשובה, תן לי לחיות! והקב"ה שמע את זעקתו והציל אותו מחיילי ארם: שרי הרכב שמעו את הצעקה הזו ואמרו - רק רגע, זה לא אחאב, אחאב לא זועק כך להשי"ת, זה ודאי לא הוא. והרי המלך ציוה לנו לא לפגוע באף אחד חוץ מאחאב. ולכן, שיחררו את יהושפט. ומכאן למדו חכמינו ז"ל, שאפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אפילו שהוא חושב שזה כבר הסוף ואין שום סיכוי, עם כל זה - אל ימנע עצמו מן הרחמים!

והנה, היה חייל אחד במחנה ארם שקראו לו נעמן. הוא אמר לעצמו: מלחמה כזו משעממת לא ראיתי מעולם, אי אפשר להרוג אף אחד, לפחות אירה חץ אחד לשמים, להפיג את השעמום. וכך אומר הפסוק: "ואיש משך בקשת לתומו, ויכה את אחאב מלך ישראל, בין הדבקים ובין שריון", דהיינו, שהוא ירה את החץ לשמים, שלא יפגע באף אחד כמו שהזהיר מלך ארם, אבל החץ הזה, נכנס בדיוק בריוח קטנטן שהיה בשריון ופצע את אחאב מלך ישראל. ואחאב, לא רצה להכניס פחד וחלחלה בקרב העם, ולכן, המשיך לעמוד זקוף במרכבתו כאילו ששום דבר לא קרה, וכך הוא התאמץ לעמוד כל היום, עד שלבסוף נפל והתמוטט מאיבוד דם. וכשמת, באו הכלבים ולקקו את דמו בדיוק כפי נבואת מיכיהו בן ימלה.

אחאב רצה לברוח מנבואת השי"ת, אבל שום דבר לא עזר לו, שום תחפושת לא הועילה! החץ הגיע בדיוק אליו וחדר דרך השריון לתוך גופו. אבל אנחנו יודעים שאי אפשר לברוח מהקב"ה! אנה מפניך אברה? אם אסק שמים שם אתה ואציע שאלו הנך! וכך מבאר המשנב" (סי' תרכ"ב סק"ז) בשם האחרונים, שזהו הטעם שקורין בספר יונה

ביוהכ"פ כדי להורות בזה שאי אפשר לברות מהשם יתברך, וממילא, יתחזק כל אדם לקיים בעצמו את הפסוק (ישעיהו נה, ז): "ישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח".

בראש השנה, כולם עוברים לפניו יתברך כבני מרון, ואומרים רבותינו ז"ל, כמו במעשר בהמה, שכל הבהמות יוצאות מן הדיר דרך פתח מסויים ועוברות לפני הרועה והוא מסמן בצבע כל בהמה עשירית (עי' ר"ה טז.), כך הקב"ה דן כל אחד ואחד ושוקל ומונה את הזכויות ואת החובות ופוסק את הדין, ואם חלילה הוא מסמן מישהו אי אפשר לברוח ממנו! לא יעזור שום חיסון, לא תעזור שום תחפושת! אבל יש לנו ברגעים הללו הזדמנות פז, יש באפשרותנו למחוק את כל הסימנים, להסיר את כל הכתמים, ארחץ בנקיון כפי, כי עתה בשעת הנעילה, שהוא רגע חיתום הדין, יושב הקב"ה לבדו ואם רק נשוב אל השי"ת ונזעק אליו בכל ליבנו, כמו שיהושפט זעק לקב"ה ונושע, גם אנחנו ניוושע!

לנצל את הרגע האחרון

מספרים על שריפה שפרצה בבית אחד וכל המשפחה קמה בבהלה באמצע הלילה וברחו כולם. ולפתע גילו שמרוב חיפזון שכחו שם בן קטן אחד מיד מיהר האבא וניסה להיכנס מהדלת אבל כבר היה הכל להבות אש. הוא חיפש איזה חלון שיוכל להיכנס דרכו אבל היו סורגים בכל מקום. לבסוף הוא ראה איזה חלון קטן, ללא סורגים בחדרו של הבן הקטן, שהאבא אמנם לא יכול לעבור משם, אבל הבן יכול לצאת, אם רק יתעורר. הוא התחיל לצעוק בקול לבן שלו: חיים קום, חיים סכנה גדולה קום כבר. והבן, פותח עיניים קטנות, רואה את אבא בחלון ואומר: אבא, עוד מעט לישון, וכבר אני קם. וחוזר לישון. האבא, רואה איך האש הולכת ומתקדמת לעבר החדר ושוב זועק לבן: חיים קום מיד סכנה גדולה! וחיים שוב פותח עיניים עייפות ואומר לאבא: אבא! עוד טיפ-טיפה לישון ואני מיד קם. האש כבר נכנסה לתוך החדר אוזחת בשלחן ובארון, האבא האומלל אינו יודע איך לעורר את הבן שלו, הוא כבר כמעט אומר נואש, מתפלל מקירות ליבו להשי"ת שיתן לו עצה. ולפתע, הוא רואה צינור מים של הגינה, ברגע האחרון, הוא פותח את הצינור ומכוין את זרם המים הישר לעבר פניו של הבן, האש כבר אוזחת ברגלי המיטה של הבן, וחיים הקטן, מתעורר בבהלה ותופס מה קורה כאן, הוא מזנק במהירות לחלון הקטן אל זרועותיו של אבא וניצל ברגע האחרון.

אחי ורעי, 'חיים הקטן' זה כל אחד ואחד מאיתנו! ארבעים יום שהקב"ה מעורר אותנו, קול דודי דופק, פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי! הקב"ה דופק על ליבו של כל אחד מאיתנו, קול השופר מהדהד ארבעים יום, אנחנו אומרים בסליחות 'בן אדם מה לך נרדם' ועם כל זה, לפעמים ממשיכים לישון, שקועים בתרדמת ההרגל ועדיין לא מתעוררים כדבעי. כביכול אומרים לקב"ה: עוד טיפ-טיפה לישון וכבר נתעורר; אבל הסכנה הולכת ומתקרבת, חיתום הדין מתקרב, וישנם אנשים מסומנים חס ושלום, וכעת, בשעת הנעילה הגענו לרגע האחרון של ההצלה, כעת בעת נעילת שערי היכל, הקב"ה עדיין פותח לנו שער קטן, אבינו שבשמים מציץ עלינו דרך החלון הקטן, הלא היא החצי שעה אחרונה של שעת הנעילה, כפי שאומר הזוהר הקדוש, ומושיט אלינו ידים, רק לזנק אליו, להתעורר בתשובה אמיתית ולהפוך את כל הגזירות הקשות, לבשורות טובות ישועות ונחמות. ויהי רצון, שזוכה כולנו להיחתם לחיים טובים ולשלום. אמן.

סדר העבודה

פתיחה זעירא

[א] שבעת ימים קודם יום הכיפורים היו מפרישין את הכהן הגדול מביתו ללשכת פלהדרין, שהיתה לשכה בבית המקדש, והיו מביאים אותו לשם בכבוד גדול. בתחילה היו מכינים בבית הכהן הגדול חמשה מושבים וכסאות מזהב בשביל אב בית הדין, בשביל הנשיא, בשביל הכהן הגדול, בשביל סגן הכהנים ובשביל המלך. וכן מכינים שבעים כסאות של כסף בשביל שבעים הסנהדרין שבאים ללוותו. וכשהיו הגדולים האלו מתאספים בביתו של הכהן הגדול, היו עומדים זקני בית דין על רגליהם ואומרים לפני הכהן גדול דברי מוסר ותוכחה לאמר: ראה לפני מי אתה נכנס לעבוד עבודה ביוה"כ, והזהר לעבוד העבודה באימה וביראה ובכוונה גדולה והזהר שלא תכשל ותמות שאין זה מקום הדיום, ועוד שעל ידי כך תתבטל הכפרה של כל ישראל, שכפרתן של כל ישראל תלויה בכך. והתבונן במעשיך שלא תכשל באיזה חטא שיהיה קל בעיניך, כי יש עון שהוא קל בעיני האדם והוא שקול כנגד כמה וכמה מצות, כי המאזנים בידי הקב"ה ורק הוא יודע ערכם של המצות והעבירות כמו שנאמר כי אל דעות ה'. וכן אומרים לו הסתכל באחיך הכהנים שלא יבא חטא לידם, והחזירם בתשובה. ושים בלבך לפני מי אתה הולך לעבוד, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא יושב על כסא דין, ולכן השמר והזהר שלא יבא האויב עמך שהוא עון האדם, שאין לך אויב גדול ממנו.

ואחרי ששמע הכהן גדול כל אותם הדברים מפי זקני בית דין, היה עונה להם כי כבר בדק ופשפש במעשיו וחזר בתשובה שלמה. וכשהיה הולך לעזרה של בית המקדש, היה מזמין אליו את כל אחיו הכהנים ומשביעם בשם הקדוש, שכל אחד יספר לו את העונות שיש בו ובחבירו, כדי שיתן התיקון הנאות לכל אחד ואחד. וגם המלך עצמו היה מדבר לכהן הגדול דברים המושכים את הלב ומבטיחו לחלוק לו כבוד רב כשיצא בשלום מבית קדש הקדשים. ואחר כן כשהכהן הגדול עודו בביתו, היה יוצא כרוז ומכריז ברחובות: בואו וחלקו כבוד לכהן גדול היוצא עכשיו מביתו ללשכתו. וכששומעים ישראל את קול הכרוז היו כולם באים ומלווים אותו. וזה היה סדר הליכתם לפניו. בתחילה הלכו כל אלה שהיו מזרע מלכי ישראל. ואחריהם הלכו כל אלו שהיו מזרע מלכות בית דוד, שהיו חשובים יותר. וכל היותר חשובים היו קרובים יותר לכהן גדול. וכרוז היה הולך לפניהם ומכריז תנו כבוד לבית דוד, ואחרי בית דוד היו הולכים כל בית הלוי, ובית הלוי היו ל"ו אלף איש. והיה הכרוז הולך ומכריז לפניהם תנו כבוד לבית הלוי. וכל הסגנים של בית הלוי היו לבושים בגדי משי לבנים

עיונים והארות

לר' שלמה בן וירגא פס"ד אות י' (מחבר ספר זה היה חכם מגולי ספרד לפני כ-450 שנה).

א. והוא מספר מעם לועז. ועיי' ג"כ בספר מל"ח לר"ח פלאגי שהביא בדומה לזה מספר עמודי שמים ליעב"ץ עדות מגוי בן נכר שראה כל זאת וכתב בספר, והובא כ"ז בספר "שבט יהודה"

ותכלת. ואחריהם היו הולכים כ"ד אלף כהנים שהיו לבושים משי לבן. ואחריהם הלכו אלו שהיו אומרים בבית המקדש שירה בפה בלבד. ואחריהם הלכו המנגנים בחצוצרות. ואחריהם הלכו מקטירי הקטורת. ואחריהם עושי לחם הפנים. ואחריהם עושי הפרוכות, ואחריהם שומרי בית המקדש, ואחריהם הגבאים, ואחריהם שאר עושי עבודות בית המקדש. ואחריהם הולכים שבעים הסנהדרין, ואחריהם מאתים וחמשים כהנים ומטות בידיהם והיו מפנים הדרך לפני הכהן גדול. ואחריהם היה עובר הכהן הגדול. ואחרי הכהן הגדול היו הולכים כל זקני הכהנים, שנים שנים, ובקצות הרחובות שבהם היה עובר הכהן הגדול היו עומדים ראשי הישיבות. ובשעה שהיה הכהן הגדול עובר לפנייהם היו אומרים לו: אישנו הכהן הגדול, בואך לשלום, כשתכנס לבית קדש הקדשים התפלל לפני הקב"ה שיתן לנו חיים ובריאות כדי שנוכל לעסוק בתורתו הקדושה.

וכשהגיע הכהן גדול לשער הר הבית שהיה חצר בית המקדש, היה מתפלל תפלה לשלום מלכי בית דוד והכהנים ובית המקדש. וכל כך היה הקול של התפלה גדול שכל ההמון הגדול שהיו עונים אמן, כל העופות שהיו טסים באויר היו נופלים מכח הבל הפיות, ואז היה הכהן הגדול משתחוה לעיני כל העם והיה הולך ופורש ללשכתו, בדמעות ורתת, ושנים מראשי הכהונה היו הולכים עמו ומפרישים ממנו את כל אחיו הכהנים.

וכל הכבוד הזה היו עושים לו בהכנסו לבית המקדש. ואילו ביציאתו משם היו חולקים לו כבוד כפול ומכופל. שכל בני ירושלים היו יוצאים כנגדו ונרות ואבוקות דולקות בידיהם. וכולם היו לבושים בגדי לבן. וכל החלונות היו מקושטים בדברים נאים ומנורות היו דולקות בחלונות. וכ"כ היו מרובים ההמונים שליוו את הכהן גדול, שלא היה יכול להגיע לביתו לפני חצות הלילה. וכולם נדחקו לנשק ידו של הכהן גדול אחרי שיצא מן הקדש הקדשים.

והנה כל השבעה ימים הללו היה הכה"ג מובדל מביתו וממשפחתו, והיה נמצא בלשכת פלהדרין בביהמ"ק, והיו מזין עליו מאפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי שהוא ערב כיפור, שמא נטמא ואינו יודע, וכן כל אותם השבעה ימים מרגילים אותו בעבודת ביהמ"ק,

שהיו נותנים לו להקטיר קטורת, להדליק את המנורה, ולהקריב קרבן התמיד ולזרוק את הדם וכו' כדי שיהיה רגיל בעבודת ביהמ"ק, ויהיה מוכן לעבודת יוהכ"פ. וכן היו מלמדים אותו חפינת הקטורת שהוא צריך לעשות בקדש הקדשים שזו היתה אחת מעבודות הקשות בבית המקדש.

וכן היו מלמדים אותו זקני בי"ד את סדר עבודת יום הכפורים והיו אומרים לו אישי כהן גדול אמור בפיך סדר העבודה שמא שכחת או שמא לא למדת, ואתה עלול לבא לידי מכשול, כי ע"י שאומר הדברים בפיו זוכר ומבין יותר.

וביום השביעי בבוקר שהוא יום ערב כפור מעמידים אותו בשער המזרח של הצר העזרה והיו מעבירים לפניו את הפרים ואילים וכבשים אותם אלו שהוא צריך להקריב למחר, פר של כה"ג עצמו לא פר אחר. וכן פר של מוספים, וכן את אילו, ואת איל העם, אותם הקרבנות עצמם שהוא יקריב אותם מחר, ועי"ז יזכור איזה עבודה הוא צריך לעשות בכל אחד.

והקב"ה יזכנו לראות במהרה את בית מקדשנו ותפארתנו בבנינו ונראה כבודו כפול ומשולש שנא' (חגי ב ט) "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", אכ"ר.

סדר עבודת יום הכיפורים בקיצור

בתחילה צריכים אנחנו לידע מסקנות סדר העבודה, כדי שע"י סיכום הדברים נמצא אותם מסודרים וערוכים לפנינו, וכאשר נאמר סדר העבודה ביום הכיפורים, נדע ונבין מה אנחנו מוציאים מפנינו, ונרצה לראות ולמצוא היכן טבילה ראשונה, היכן קידוש ראשון, היכן כניסה ראשונה לקדש הקדשים, היכן וידוי ראשון, וכן הזכרת שם המפורש וכו', ואז המתפלל יהיה מרוכז בתפילתו עם הש"צ, כי עיקר העבודה ביום זה הוא "ונשלמה פרים שפתינו".

מסקנת הדברים:

- א. עשרה קידושי ידים ורגלים יש ביום הכיפורים.
- ב. חמש טבילות טובל בהן גדול ביום הכיפורים, וכולם בקודש בבית הפרוה, חוץ מן הראשונה שהיתה בחול, בצד לשכתו מעל שער המים.
- ג. עשר פעמים מזכיר בהן גדול שם המפורש – תשע בג' וידויים, ואחת בגורל.
- ד. ג' וידויים מתוודה הכה"ג ביום הכיפורים.
- ה. ארבע פעמים נכנס בהן גדול ביום הכיפורים לקדש הקדשים.
- ו. עבודות של יום הכיפורים נעשות בבגדי לבן, ועבודות של כל יום נעשות בבגדי זהב. [עבודת פנים קמורת והזאת דם של פר ושעיר בבגדי לבן. ושאר העבודות חוץ בבגדי זהב].
- ז. בכל פעם קודם שפושט בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. וכן לאחר שלובש בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. ובכל החלפת בגדים יש טבילה.

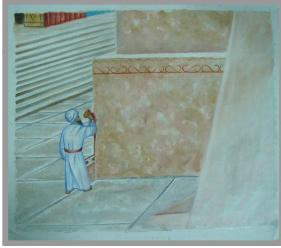
וזה סדר העבודה בקיצור כדי שנדע מה אנחנו הולכים לומר ביום קדוש זה:

- שבעה ימים קודם יום הכיפורים מפרישין בהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין ומלמדים אותו שם כל סדר העבודה.
- ערב יום הכיפורים מעמידים אותו בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהיה בקי ורגיל בסדר העבודה, וכן היו מונעים ממנו הרבה מאכל וכו'.
- בליל יום הכיפורים לא נותנים לו לישן כלל.

א. בחצות הלילה היו מתאספים קהל גדול ותורמין את הדשן. וכן מסדר ארבע מערכות של עצים ע"ג המזבח. (ג' שבכל יום ועוד אחת מיוחדת לצורך הקטורת של יוה"כ בצד מערב של המזבח).

ב. כשהגיע זמן תמיד של שחר, והוא בעמוד השחר, פרסו סדין של בוץ בינו ובין העם, ופושט הכהן בגדי החול שלו, וטובל טבילה ראשונה, ובחול היתה, ועולה ומסתפג ולובש שמונה בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב, וזה "קידוש ראשון".

ג. אח"כ היה הכהן הגדול שוחט את כבש התמיד של שחר בעמוד השחר לאחר שאמרו לו שהאיר פני המזרח עד שבחברון להזכיר זכות אבות, ושוחט בו רוב שנים, ונותן לאחר לגמור השחיטה, ואח"כ מקבל את הדם בכלי וזרקו על המזבח.

ד. אח"כ היה נכנס להיכל ומטיב חמשה נרות, ומקטיר הקטורת של כל יום במזבח הזהב, ושוב חוזר למנורה ומטיב שני נרות האחרים, ואח"כ היה מקטיר את אברי התמיד, ואח"כ מקטיר מנחת התמיד, וכן מנחת הביתין.

ה. אחר קרבן התמיד היה הכהן הגדול מקריב קרבנות המוספין של יום הכיפורים - פר אחד, ושבעה כבשים.

ו. לאחר כל עבודות אלו שנעשות בבגדי זהב, היה מתחיל לעשות עבודות המיוחדות ליום הכיפורים בבגדי לבן, ולכן היה עולה לבית הטבילה שעל בית הפרוה, ובקודש היתה, ופורסים לו שוב סדין של בוץ בינו לבין העם. וקודם שהיה פושט בגדי זהב, היה מקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שני". ופושט בגדי הזהב וטובל במקוה, וזה "טבילה שניה". ולובש בגדי לבן, ושוב חוזר ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שלישי".

ז. ואח"כ היה בא אצל פרו שקנה אותו מכספו, והפר עומד בצפון העזרה בין האולם למזבח. גופו של הפר היה לצד דרום, ואחוריו לצפון, ומטה את ראשו להיכל, שהוא צד מערב, והכהן אחוריו למזרח ופניו למערב. וסומך שתי ידיו עליו, ומתודה וידוי ראשון - וידוי עצמו ובני ביתו. ומזכיר בו שלש פעמים שם המפורש. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ח. אח"כ היה הכהן הגדול הולך לבוון שער ניקנור לצפון מערב המזבח, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, ושם שני שעירים - אחד מימינו ואחד משמאלו. טרף בקלפי והעלה שני גורלות - אחד כתוב "לשם", ואחד "לעזאזל". ומניח את זה שכתוב עליו "לשם" על השעיר, ואומר "לשם הטאת", ומזכיר שם המפורש, והיא הזכרה רביעית. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ט. לאחר שהניח הגורלות, קושר לשון של זהורית על השעירים. על של "שם" קושר את הלשון בצוארו, ומניחו בסמוך לבית המטבחיים, ועל של "עזאזל" קושר לשון זהורית בין קרניו. ומניחו ליד שער המזרח כנגד בית שילוחו.

י. חוזר שוב אל פרו, מתודה וידוי שני על עצמו ואחיו הכהנים, וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה, ומזכיר עוד שלוש פעמים שם המפורש. הרי שבע פעמים כבר הזכיר. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

יא. מיד לאחר וידוי שני היה הכהן שוחט את הפר ומקבל את דמו, ונותן אותו למי שהוא ממרס בו, על הרובד הרביעי שבהיכל מבחוץ.

יב. ואז מתחיל בעבודת הקטורת ולוקח מחתה של זהב קלה, ועולה למזבח החיצון, ונוטל מלא המחתה גחלים לוהטות, ומניח המחתה על הרובד הרביעי שבעזרה בצד הכהן הממרס.

יג. לאחר שהניח המחתה, מביאים לו כף ריקה של זהב, וכן היו מביאים לו מחתה מלאה קטורת דקה מן הדקה, והיה הכהן הגדול חופן בשתי ידיו מהקטורת שבמחתה, והיה נותן את הקטורת לתוך כף הזהב.

יד. אח"כ נוטל הכהן את מחתת הגחלים שהניח על הרובד הרביעי שבעזרה בימינו, ואת כף הקטורת בשמאלו, ונכנס לקדש הקדשים באימה ויראה, וזה "כניסה ראשונה". והולך עד שמגיע לבין בדי הארון, ומניח את המחתה המלאה גחלים על הקרקע שכבין בדי הארון, וחופן שנית הקטורת

מכף הזהב לתוך הפניו, ומניח את הקטורת על הגחלים שבמחתה, ומתחיל מן הקצה הפנימי הרחוק מגופו, ומפזר הקטורת מעט מעט עד שמגיע כנגד גופו. והיה הכהן ממתין שם בקדש

הקדשים עד שיתמלא הבית כולו עשן, ורק אז היה יוצא משם כשפניו כלפי קדש הקדשים, ואחריו להיכל, דרך כבוד ויראה.

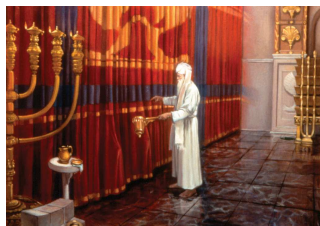

טו. לאחר שיצא מתוך קדש הקדשים, מגיע להיכל להתפלל שם, ולא מאריך תפילתו, שלא להבעית את העם.

טז. לאחר שסיים תפילתו בהיכל, חוזר לעזרה לכהן שהיה ממרס בדם הפר, ולוקח את המזרק עם הדם שיש בתוכו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שניה", ועומד בין בדי הארון כנגד עובי הכפורת, ולא מזה עליה ממש, אלא כנגדה בטפח הסמוך לארון, והטיפות יורדות על הארץ, ומזה שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה.

יז. לאחר שמונה הזאות יוצא מקדש הקדשים, ומניח המזרק עם הדם על כן הזהב שהיה בהיכל, ומביאים לו את השעיר שעלה עליו הגורל "לשם". והכהן עומד בין האולם למזבח ושוחט את השעיר, ומקבל במזרק את דמו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שלישית", והיה מזה מדם השעיר בדרך שהזה מדם הפר.

יח. אח"כ היה יוצא מקדש הקדשים ומניחו על כן הזהב השני שהיה בהיכל, ולוקח דם הפר, ועומד בהיכל בין מזבח הזהב לפרוכת כנגד אויר שכנגד בדי הארון מבחוץ, ומזה כנגד הפרוכת. אחת למעלה ושבע למטה, וחוזר ומניח מזרק דם הפר על הכן

שהיה בהיכל, ונוטל דם השעיר, ושוב עומד בין המזבח לפרוכת ומזה ממנו שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה כמו שעשה לדם הפר. ועל כל הזאה והזאה תמיד צריך לטבול אצבעו.

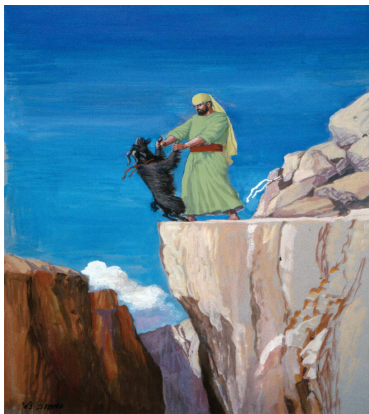

יט. אחר שגמר ההזאות הללו, עירה דם הפר בדם השעיר, וחזר ומערה את כל הדם המעורב לתוך המזרק הריקן כדי שיתערבבו יפה יפה. אח"כ, כאשר הם נמצאים במזרק אחד, מתחיל בהזאות שעל קרנות מזבח הזהב אחת על כל קרן

ואח"כ על גגו של מזבח הזהב שבע פעמים, ואז יוצא מן ההיכל ומן האולם, ומגיע למזבח החיצון, ושופך את שיירי הדם על יסוד מערבי של המזבח.

כ. אח"כ הולך אל שעיר המשתלח העומד במזרח העזרה להתודות עליו וידוי של כל ישראל, וסמך שתי ידיו על ראש השעיר ומתודה, וזה וידוי שלישי. ומזכיר שם שלש פעמים שם המפורש. והרי עשר פעמים הזכיר שם המפורש.

כא. לאחר שהתודה עליו, מוסרו לאיש עתי שמזומן מאתמול, ולוקח אותו לצוק. בדרכו עובר עשר סוכות בהן מציעים לו אוכל ומשקה, אולם מעולם הוא לא הזדקק לכך. ושם לוקח לשון של זהורית – חציו קושר בצוק, וחציו בין קרניו, ואז המשלח דוחף את השעיר בשתי ידיו לאחוריו, והיה מתגלגל ונופל, ולא מגיע עד חצי ההר עד שנעשה אברים אברים. ואומר המשלח: כך ימחו עונות בני ישראל.

כב. לאחר השלכת השעיר לעזאזל, המשלה חוזר לסוכה האחרונה, שם ממתין עד צאת הכוכבים. באמצעות סודרין מודיעים לכה"ג שהסתיימה השלכת השעיר. חוזר הכה"ג אל הפר והשעיר, קרעם והוציא את אמוריהם, ונתנם בכלי כדי להקטירם ע"ג המזבח.

והכה"ג מוסר את בשר הפר והשעיר לאחרים שיוליכום לבית השריפה הנמצא בירושלים. ובאותו זמן של שריפת הפר והשעיר, היה הכהן הגדול קורא ספר התורה בעזרת הנשים בפרשת "אחרי מות" ובפרשת "אמור" מן הכתב, ובפרשת "פנחס" קורא ע"פ, ומברך לאחריה שמונה ברכות.

כג. ואז יוצא הכהן הגדול מעזרת נשים, והולך לבית הטבילה, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש רביעי". ופושט בגדי לבן וטובל, וזו "טבילה שלישית". מנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש המישי". ואז ממשיך בשאר קרבנות היום, ובתחילה שעיר המאת, והוא ממוסף היום, ומקריב את אילו ואת איל העם אימורי פר ושעיר ושוחט ומנתח את התמיד של בין הערבים.

כד. לאחר מכן חוזר הכהן הגדול לבית הטבילה, ובתחילה מקדש ידיו ורגליו "קידוש שישי", ופושט בגדי זהב, ויורד וטובל "טבילה רביעית", ומנגב עצמו, ולובש בגדי לבן אחרים משל הבוקר. וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש שביעי", ונכנס לקדש הקדשים "כניסה רביעית", ומוציא את הכף והמחתה שהניח שם בבוקר.

כה. חוזר עתה עוד פעם לבית הטבילה, מקדש ידיו ורגליו "קידוש שמיני", ופושט בגדי לבן, ויורד וטובל "טבילה המישי", ומנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש תשיעי", ונכנס להיכל לסיים עבודת היום, להקריב אברי התמיד של בין הערביים ע"ג המזבח, ומדליק הנרות, ומקטיר על מזבח הזהב את הקטורת שלבין הערביים, ומותר מנחת חבתין ונסכים.

כו. לאחר שהכהן הגדול סיים את כל העבודות ויצא מן ההיכל, מקדש ידיו ורגליו "קידוש עשירי", ופושט בגדי זהב, ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו, ומלוין אותו לביתו, ויום טוב היה עושה לאוהביו על שיצא בשלום מן הקודש. אשרי העם שככה לו.

מנהג המקובלים בישיבת בית אל היה ללמוד אדרא זוטא ואח"כ כל התהילים עם שבעה כורתי ברית (ועי' כה"ח סי' תרי"ש סעיף ו' בהרחבה).

אמנם מי שקשה לו זה ילך לישון לאחר לימוד המשניות ויתעורר מעט קודם חצות הלילה ובחצות הלילה יקרא ברכות השחר ואח"כ יקרא מעט זוהר ואיזה ספר של תהילים ואיזה בקשות ויחזור לישון ויקום קודם עלות השחר כדי שיספיק לקרא סדר "כתר מלכות" להרי"ח השוב ואז יתחיל להתפלל שחרית מילה במילה ותקובל ברצון.

ביאור ההפטרה

הקשר בין ההפטרה לפרשה

הפטרה זו מפתירין אותה בשבת שבין ראש השנה ליום כיפור, כי מסופר בה על התשובה, וזה מעניינא דיומא שהוא זמן התשובה.

תוכן ההפטרה

הנביא פונה לישראל, שישבו אל ה' כי הצרות שבאו עליהם, הן בגלל עוונותיהם, ובורא העולם בחסדו, אינו מבקש מהם שיקריבו לפניו עולות ושלמים, אלא דברים בלבד מבקש מהם והוא "וידוי דברים". שזה תחליף לקרבנות. כמו כן מבקש מהם שיקבלו על עצמם, שלא יפנו לאשור ולמצרים לקבל את עזרתם, אלא יבטחו בה' יתברך שמו, וכשיחזרו בתשובה אמיתית, הרי בורא העולם יסלח לעוונותיהם, אהבתו להם תתמיד ולא תיפסק ותהיה כטל שאינו נפסק לעולם.

עם ישראל ישתרשו באדמתם, שמם הטוב ישמע במרחקים, והם יסתופפו בצלו של הקב"ה, וכשיאמר אפרים, מה לי לעבוד עוד אלילים, אז ה' יסמוך אותו ויחזק אותו.

והנביא אומר: מי שהוא חכם יתבונן בדברים אלה ויגיע למסקנה שדרכי ה' הם ישרים, ואז ה' יכבוש את עוונותיהם, ימחוק אותם לגמרי, כאילו נזרקו למצולות ים, ויאמת ליעקב את ההבטחה שהבטיח ה' לאברהם.

הושע פרק י"ד פסוק ב' - י'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח - כ'.

ב הושע אומר לישראל הקדושים **שׁוֹבָה** [א] **יִשְׂרָאֵל** [ב] חזרו בתשובה **עַד** אל **יְהוָה אֱלֹהֵיךָ כִּי** רואה אתה

עיונים והארות

שבזיאתי בפניהם ואני מתרצה לך, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק, והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לבינך ואני מקבלך. (ילק"ש)

ב. "שׁוֹבָה" ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" - שואלים המפרשים מדוע היה צריך להוסיף - "כי כשלת בעונך"? והביאור הוא, כי אילו היינו למדים רק מהפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך ותו לא, היינו חושבים שרק תשובה שנעשית על עבירות בשוגג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל עבירות שבמזיד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד. לכן הוסיף ואמר "בעונך" משמע אפי' עונות שהן בחינת מזיד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבהכנ"ס.

"שׁוֹבָה" ישראל עד ה' אלוקיך" - יש לשוב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוקיך. קודם כל עליך לערוך חשבון נפש ולדעת "כי כשלת בעונך" לאחר

א. שׁוֹבָה ישראל - א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל... וארשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר כי כשלת בעונך, והא עון מזיד הוא וקרי ליה מכשול. איני והא אמר רבי שמעון בן לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' עליהם חיה יחיה, לא קשיא, כאן מאהבה, כאן מיראה... אבל הקב"ה אינו כן, ודאי מתפייס בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא דומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו... אמר לו הקב"ה לראובן, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, חיך שכן בנך הושע פותח בתשובה, שנאמר שובה ישראל (יומא פ"ו, ב"ר פ"ד)

רבי יודא בר ר' סימון שובה ישראל עד ה' אלקיך, אפילו כפרת בעיקר. אמר ר' אלעזר בנוהג שבעולם אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן מבקש לרצות לו, הוא אומר אתה מבזה לי ברבים ומתרצה לי ביני ובינך, לך והבא אותם אנשים

שְׁשַׁלְתָּ גַן בְּעֵינֶיךָ באו לך מכשולים וצרות בגלל עוונותיך (רש"י) ועוד אתה לא חטאת במרד, רק נכשלת ע"י המכשילים אותך והיית שוגג וכאנס ויש לך תקנה ע"י התשובה (מלבי"ם): **ג** כשתשובו אין אני רוצה מכם כסף זהב או עולות, אלא **קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים** [ד] שתתווודו על עוונותיכם **וְשׁוּבוּ אֵלַי - יְהוָה אֱמָרוּ אֵלָיו** [לפניו] בתפלה **כָּל-תְּשָׁא עֹן מִחוּל נָא עוֹנוֹתֵינוּ וְקַח בְּמִקּוֹמָם טוֹב** [ה] המעשים הטובים שעשינו (רד"ק) **וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים** שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם ע"י וידוי **שִׁפְתֵינוּ** (רש"י) וי"מ שוידוי שפתינו יהיה רצוי לפניך כשור ע"ג המזבח (ת"י): **ד** עוד תתווודו לפניו, ואמרו: **אֲשׁוּר |** שבטחנו בו עד עתה, ידענו כי **לֹא יוֹשִׁיעֵנו** כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' הישועה (רד"ק) **וְעַל-סוֹם הֵבֵא מִמְצֵרִים לֹא נִרְפָּב** דהיינו לא נבטח על גבורת הסוסים של מצרים **וְלֹא-נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ** לפסל שעשינו בידינו, אלא רק כך נבטח **אֲשֶׁר-בְּךָ לְבַדְךָ יִרְחֶם יְתוֹם** [שאתה מרחם על היתומים] (רש"י): **ה** כאשר יעשו כן וישבו בתשובה **אֲרַפָּא מְשׁוֹבְתָם** אעלה ארוכה ומרפא ואסלח למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה **אֲהַבֵם** אהב אותם אהבת **נְדָבָה** מלב טוב **כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ** ואין לי כעס עליהם, כי שבו בתשובה (רד"ק): **ו** **אֲהִיָּה** אהבתי תהיה **כִּטְל' לְיִשְׂרָאֵל** כמו הטל שאינו נפסק לעולם, עם ישראל **יִפְרַח** יעלה פרחים יפים

עיונים והארות

מישהו. בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות".
ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה - פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה - לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהרים ואחר הצהרים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דבריך הם מן השפה ולחוץ, ולבך בל עימך. לו היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם..."
המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... תחננו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, ואאיר עיניהם באור התורה, כי הבא ליטהר - מסייעין אותו.
אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!...
זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושבו על ה'" - אילו דברים ניקח? את דברינו שלנו, את בקשתנו ניקח, ונבוא עימך אל ה' שימלאן...
ה. וקח טוב - אבל הקב"ה אינו כן, אלא הולכים אליו ריקנים וחוזרים מלאים שנאמר כל תשא עון וקח טוב, הם אמרו לו כל תשא עון, והוא אמר להם וקח טוב. (ילק"ש)

מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש ובוידויו, ו"אמרו אליו כל תשא עון". אם כה תעשו - "וקח טוב"...

ג. כי כשלת - אמר רבי סימאי משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם נכשלים בו, אמר המלך שתתווה קימעה קימעה עד שיבא השעה ואני מעבירו מן העולם, כך אמר הקב"ה לישראל, בני, יצר הרע מכשול גדול הוא, אלא שתתווה קימעה קימעה, לסוף אני מעבירו מן העולם, שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם. אמר רבי יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו, אבדה תרנגולו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו, מקצת נפש ככל הנפש.

ד. שאל הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע - מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור חנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויבסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לגשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פגישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני - והעני לא בא. אחר הצהרים יצא העשיר לפגישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הזדמנה לידך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו".

ענה העשיר: הלא נדברנו להיפגש לפני הצהרים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר - כעת עלי להיפגש עם

ונאים **פִּשׁוּשְׁנָה** שפרחיה יפים **וַיֵּן** ישרישו ויתפשטו **שָׂרְשָׁיו בְּלִבְנוֹן** כשרשי עצי הלבנון (מ"ד): **ז יִלְכוּ** יתפשטו למרחוק **יִנְקוּתָיו** [ו] ענפיו הרכים (רד"ק) דהיינו יתרבו בניו (ת"י) **וַיְהִי בַזֵּית** כעץ זית שעליו לחים כל השנה **הוֹדוּ** ויפיו, ר"ל שלא יפסק טובו כל הימים **וְרִיחַ לֹא וַיְהִי רִיחוֹ נודף** [ז] **בְּלִבְנוֹן** כריח העצים והעשבים שבלבנון, והיינו שילך שמם הטוב למרחוק (רד"ק): **ח אלו ש יִשְׁבוּ** לארצם יהיו **יֹשְׁבֵי בְּצִלוֹ** של האל יתברך **יִחִיו** את עצמם בכל עת במצוות האל יתברך והיו כ**כִּדְגָן** [ח] המחיה את הבריות **וַיִּפְרְחוּ** ויתפשטו **כַּנֶּפֶן** שאף לאחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבש אלא יפרח שנה אחרת [וי"ט שהדגן יהיה כגפן ולא יצטרכו כל שנה לזרועו] (רד"ק) **זְכָרוֹ** [שמון] יהיה [ט] **פִּיִּין** הגדל ב**לִבְנוֹן** שהוא משובח ביותר (מ"ד): **ט אַפְרָיִם** יאמר **מֵה-לִּי לְמָה לִּי עוֹד** לעבוד **לְעַצְמָיִם** את האילים כי יכיר שאין בהם ממש, ולכן **אֲנִי עֲנִיתִי** לו בתפילותיו **וְאֲשׁוּרְנֹו** ואביט ואשגיח עליהם בחמלה ואהבה **אֲנִי** אהיה **בְּכָרוֹשׁ רַעְזָן** כעץ ברוש שאדם נסמך בענפיו לעלות עליו **מִמֶּנִּי פָּרִיָה** כל פרי הצלחתך **נִמְצָא** לך ממני (ע"פ רש"י): **י עתה כשהשלים נבואתו, אמר מִי חָכֵם** בכם **וַיִּבֶן אֱלֹהִים** יתבונן בתוכחות שאמרתי ויבין אותם (רד"ק) **נָבוֹן וַיִּדְעֵם** [שמבין דבר מתוך דבר וחקר בחכמה והגיע לכלל דעת שידע ידיעה ברורה (מלבי"ם)] **כִּי-יִשְׁרָיִם** הם **דְּרָכֵי יְהוָה** ונכוחים, שאין בהם עיקש ופתלתול **וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם** כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט, אף צדיק ודע לו רשע וטוב לו **וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם** [י] כי יאמרו אין מנהיג לעולם, כי הצדיק יבואנו רע, והרשע יבואנו טוב, ולפיכך אינם שבים וילכו אחר תאוות ליבם וכשלו ויאבדו (רד"ק):

יח הנביא מיכה משבח את ה'": (רד"ק) **מִי-אֵל כְּמוֹד [יא] נִשְׂא עֹזָן** מוחל וסולח לעוונות בני ישראל **וְעֵבֶר**

עיונים והארות

1. **יִלְכוּ** יונקותיו - אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח כלבנון, שנאמר ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון (ברכות מ"ג).
2. **וְרִשְׁי** פירש שריחם הטוב הוא כקטורת שבבית המקדש הנקרא לבנון.
3. **יחיו** דגן - דבר אחר יחיו דגן בתלמוד, ויפרחו כגפן באגדה, זכרו כיון לבנון, אמר הקב"ה חביבים עלי שמותן כיון המתנסך על גבי המזבח, ולמה נקרא שמו לבנון, על שם ההר הטוב הזה והלבנון. תני ר' שמעון בן יוחאי על שם שמלבין עונותיהם של ישראל כשלג, רב טביומי אמר על שם שכל לבבות בו שמחים. ורבנן אמרין על שם והיו עיני ולבי שם כל הימים. (ילק"ש)
4. **ובת"י** ורש"י ביארו בענין אחר ע"ש.
5. **וְצַדִּיקִים** ילכו בם - כגון אבות העולם, ופושעים יכשלו בם, אלו שמרדו עליהם, כגון נמרוד באברהם, ישמעאל ביצחק... אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה, זה שאכלו לשם מצוה, וצדיקים ילכו בם, וזה שאכלו לשם אכילה גסה, ופושעים יכשלו בם. אמר ליה רבי לוי האי רשע קרית ליה, נהי דלא עביד מצוה מן המובחר, פסח מיהא

על-פֶּשַׁע [יב] אינו עומד על הפשע לשלם לאדם כגמולו, אלא הולך כאילו לא יראנו (מ"ד) **לְשֹׂאֲרִית נַחֲלָתוֹ** לדור שיטארו בביאת הגואל **לֹא-הֶחְזִיק אוֹתוֹ לְעַד** עד עולם **אָפוּ** וכעסו, אלא מוחל וסולח **כִּי-חָפֵץ חֶסֶד הוּא** וחסדו יגבר ויבטל כעסו כשיגיע זמן הגאולה (הד"ק): **יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ כִּמְאֹז יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ** תופס וכובש עוונותינו שלא נענש עליהם **וְתִשְׁלֵיךְ בַּמַּצְלֹת בְּעוֹמֵק הַיָּם כָּל-חַטָּאוֹתֶם** ולא יזכרו כלל (מ"ד): **כִּי תִתֵּן אֶמֶת** בבקשה האמת לנו דבריך שהבטחת **לְיַעֲקֹב** שאמרת לו כי לא אעזובך **חֶסֶד** שהבטחת [יג] **לְאַבְרָהָם** שציוה לבניו

עיונים והארות

ואסור לאדם להעלות קללת חברו על מטתו, אלא קודם השינה עליו למחול לכל מי שציערו, אם כן פנה לאשתו, "אין לך היכולת והרשות ממני ללכת לישון עד... שאת תבקשי "מחילה" משכנתך על אשר לא מחלת לה עד היום, וכי כמה לילות הלכת לישון בלא התפייסות עמה..."

היא נדהמה מתשובת בעלה הרב, אך מה לעשות, הרב עמד בשלו כי עליה ללכת להתפייס עם שכנתה ויהי מה. עשתה רצון בעלה, ועל אף השעה המאוחרת בלילה, הלכה ודפקה בדלת השכנה והעירה אותה. אך ראה זה פלא, כששמעה השכנה על מטרת בואה של הרבנית, התמלאה בוושה ונפלה על צווארה, בכתה ואמרה: האם את צריכה לבוא אלי להתפייס? הרי אני היא שחטאתי נגדך וצערתיך...

יג. חסד לאברהם - אמר להן ר"א לתלמידיו, בני אתם יודעים בשבחו של אברהם אבינו מיד אמרו לו תלמידיו לר"א יהי רצון שתודיע לנו. מיד פתח ר"א ואמר כתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, זהו שנאמר ברוח הקודש ע"י דוד המלך ע"ה (תהלים א) והיה כעץ שתול על פלגי מים, כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד אברהם אבינו, שאנשי דורו שהוא דור הפלגה לא היו יודעים שמו של הקב"ה, ואשור היה יודע שמו של הקב"ה אבל לא היה מוחה בבני דור הפלגה מפני שהיה יודע אשור שלעתיד יצא מזרעו סנחריב מלך אשור שהוא בעצמו יהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה ואם היה אשור מוחה בהם היו אומרים לו והלא זרעו של אותו האיש יהא מרגיז לפני הקב"ה והוא מוכיח אותנו. אבל כיון שנולד אברהם היה אברהם מודיע לכל הבריות שמו של הקב"ה והקנה אותו שמים וארץ שנאמר (בראשית יד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ וכ"ו.

דבר אחר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, יתברך שמו הגדול של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת, שאין מלאכי השרת אומרים לפניו שירה למעלה עד שאומרים ישראל שירה תחלה למטה, שנאמר (איוב לח) בן יחד כוכבי בקר ואחר כך ויריעו כל בני אלהים, וכיון שמגיע ראש השנה, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו ואתה נושא להם פנים כמו אדם שעושה חסד עם חברו ונושא לו פנים ואומר להם הקב"ה, בזכות חסד אברהם אביהם אני נושא להם פנים, ואני עושה עמהם חסד. ואומרים המלאכים לפניו, למה אתה נושא להם פנים בשביל אברהם אביהם ואמר להם הקב"ה,

הוא נושא עון, למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרבי יהושע חלש. על רב פפא לשוילי ביה. חזא דחלשא ליה עלמא. אמר, עבידו לי זוודתא. לסוף אתפח וכו'. אמרו ליה מאי חזית, אמר ליה אין הכי הוה. אמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקי במיליה לא תוקמון בהדיה, שנאמר נושא עון ועובר על פשע וכו'. (ילק"ש)

נושא עון - א"ר יוסי בר' חנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון, הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות והזכיות מכריעות. א"ר אלעזר ולך ה' החסד, ואי לית ליה את יהיב מדילך. הא דעתיה דרבי אליעזר ורב חסד מטה כלפי חסד. רב הונא בש"ר אבהו אמר, הקב"ה אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחון, מה טעם נושא עון נשא כתיב, וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. וכן מיכה, בתחלה אמר להם דברים קשים, בפשע יעקב כל זאת וגו', ולבסוף אמר להם מי א"ל כמוך נושא עון וגו' (ספרי)

לשארית נחלתו - א"ר אחא בר חנינא אליה וקוץ בה, לשארית נחלתו ולא כל נחלתו, למי שמשים עצמו כשירים. בית הלל אומרים בינונים רב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביד, רבי אליעזר אומר כובש, שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו. רבי יוסי בר חנינא אומר נושא שנאמר נושא עון ועובר על פשע. תאנא דבי רבי ישמעאל, מעביר ראשון ראשון, וכך היא המדה. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדיהו (ר"ה ט"ז).

יב. מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע - למי נושא עון? - למי שעובר על פשע (ראש השנה יז).

ביאור דברי רבותינו הוא, שהשם יתברך מוחל על עוונותיו של איש אשר מוחל על פשעים שעשו לו. וכמו שמסופר על הגאון רבי יום טוב ליפמן זצ"ל אב בית הדין בקפוליא, ששכנתו פגעה קשות וביזתה את אשתו הרבנית, ואילו הרב לא ידע מכל הענין. החליטו ראשי הקהל להעניש את האשה, והיות וסמכות ניתנה מממשלת פולין לראשי הקהלות להטיל עונשים למפירי החוק והסדר הציבורי, רצו הפרנסים להשתמש בסמכותם ולהעניש את אותה שכנה חצופה. אך החלטת הפרנסים היתה צריכה אשור תחלה מרב העיר. ידעו הם כי בודאי לא יטה הרב אוזן קשבת לדבריהם, לכן דיברו עם הרבנית כי בליל שבת הקרוב בבוא הרב ממקום התבודדות לימודו ועיסוקי הרבנות אל ביתו, תספר לו הרבנית את כל אשר קרה לה ואת החלטת הפרנסים.

הרבנית הסכימה לדבריהם, ובחצות הלילה כשסיים חוק לימודיו סיפרה לו מכל הענין. כאן הפתיעה תשובת רבי יום טוב ליפמן: היות וכבר עברו כמה ימים מהמקרה,

לשמור דרך ה' אשר-נשבעת לאבתינו מימי קדם והוא לאחר עקדת יצחק שאמרת בי נשבעתי נאום ה'... כי בך אברכך מאוד וכו' וירש זרעך את שער אויביו (ע"פ רש"י):

ביאור ההפטרה

שחרית יום כיפור

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על הצום שה' בוחר בו, והוא צום עם תשובה ומעשים טובים, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על צום יום הכיפורים. גם מעין יום הכיפורים שמיועד לתשובה ולכפרה.

התוכן

כאשר יפול סנחריב ומחנהו, אז חזקיהו המלך והבוטחים בה', יאמר סלו סלו פנו דרך כי מעתה ישראל ילכו בבטחה ללא פחד אויב.

והנביא ישעיה אומר: שה' הוא רם ונשא, ובכל זאת הוא משגיח על העניים והשפלים להחיותם ולשמחם. וכשה' מביא עונשים על האדם החוטא, הרי העונש לא תמיד, כי ברגע שישוּב בתשובה ויכנע, ה' ירפא את מכאוביו. אבל הרשעים העומדים במריים, ואינם שבים בתשובה, הרי ינועו וינודו כל חייהם ולא יהיה להם שקט ושלוה.

זה' אומר לנביא שילך ויזכיר את ישראל על פשעיהם, על שהם מראים את עצמם כצדיקים דורשי ה', אך לבם בל עמם, ולא עוד אלא שהם מתרעמים על שהם צמים וקוראים לה', ואינם נענים, לכן ה' אומר לנביא שיגיד להם, האם עיקר התענית הוא לענות את הנפש ולכופף את הראש? הלא גם ביום התענית מתעסקים הם בתאוותיהם הבהמיות ועוסקים בריב ומדון, וגם כשהם מציעים תחתם שק ואפר לאות צער, התענית לא נחשבת כי עיקר התענית הוא שישוּבו בתשובה.

ולכן צריכים שישוּבו בתשובה באמת, יפרקו מעל העניים את העול ששמו עליהם, ישחררו את עבדיהם בשנה השביעית ככתוב בתורה, יאכילו רעבים וילבישו ערומים, ידברו איתם דברי פיוס ונחמה. ואם יעשו את זאת, הרי אורם ילך ויזרח כעמוד השחר ההולך ומאיר.

ה' בעצמו ינהיג אותם בדרך טובה וישרה, ובזכות מעשיהם הטובים יחשב להם כאילו הם בנו את הערים החרבות, [ואחרי מותם יזכו לגן עדן במחיצת הצדיקים].

ואם ישמרו את השבת כהלכתו, לא יצאו מחוץ לתחום, לא ידברו דברי חול ודברים האסורים בשבת, אז יוריד ה' עליהם שפע וברכה מרובה,

יעלו מעלה מעלה בגדולה ושררה, ירשו את הארץ שהנחיל ה' ליעקב.

ישעיה פרק נ"ז פסוק י"ד - סוף, ופרק נ"ח.

יד כאשר יפול סנחריב ומחנהו אז חזקיהו המלך והבוטחים בה' יאמרו: **אָמַר סָלוּ-סָלוּ** עשו מסילה ודרך כבושה **פְּנוּ-דָרֶךְ**:

עיונים והארות

בשעה שנתן לו לאברהם תרח אביו הרבה אלהות ואמר לו לאברהם לך ומכור אותם בשוק והלך אברהם ושבר אותם והיה בעולם. (תנא דבי אליהו זוטא - פרק כה).

מן המכשולות הַרְיִמוּ הפרישו אבני **מִכְשׁוֹל מִדְרָךְ**: שילכו בה בני **עַמִּי** כי לא יפחדו עוד מהאויב כי מת הוא (רד"ק ומ"ד):
טו **כִּי זֶה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שִׁכְן עַד** לנצח **וְקָדוֹשׁ וְנִבְדָּל שְׁמוֹ** ואין ערוך אליו, ואע"פ ש**מָרוֹם וְקָדוֹשׁ**
 שבמקום מרום וקדוש **אֲשַׁכֵּן** עם כל זה אני משגיח על אדם **וְאֶת-דָּכָא** שהוא שבור **וְשָׁפַל-רוּחַ** עניו **לְהַחֲיוֹת**
רוּחַ שְׁפָלִים את האנשים העניים **וְלְהַחֲיוֹת לֵב נְדָפָאִים** ועצובים, וכן ישראל שהם זמן רב בגלות והם שפלים ונדכאים
 אני עתיד להחיותם (רד"ק, מ"ד): **טז** **כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב** עם החוטא להענישו בגמול מעשיו **וְלֹא לְנֹצַח לְעוֹלָמִים**
אֶקְצוֹף אכעס על החוטא (רש"י) **כִּי-רוּחַ הָאָדָם מִלְּפָנַי יִעֲטוֹף** העוטפת ומלבישה את האדם בא לו ממני
וְנִשְׁמוֹת כולם גם של החוטאים **אֲנִי עֹשִׂיתִי** [א] ולכן ראוי לי לרחם עליהם (מ"ד): **יז** **בְּעֵזֶן בְּצַעַף** הגזל שעשה
קָצַפְתִּי כעסתי עליו **וְאִפְהוּ הַסֵּתֶר** הסתרתי פני ממנו לבל אראה בצרתו (רש"י) **וְאֶקְצוֹף** ואכעס עוד להכביד הצרה
 עליו, **כִּי וַיִּלְךְ לִפְנֵי שׁוֹבֵב** בסרוב ומרד **וּבְדֶרֶךְ תְּאוֹת לָבוֹ** (מ"ד): **יח** **דֶּרְכֵי רְאִיתִי** שהוא נכנע כשבא עליו
 צרה (רש"י) **וְאֶרְפָּאֵהוּ** רפאתיו מהמכות שהבאתי עליו (ע"פ מ"ד) **וְאֶנְחָהוּ** והדריך אותו בדרך ישרה שלא יחטא **וְאֶשְׁלֵם**
נְחֵמִים טובות שיתנחם בהם (רד"ק) לעומת הצער שהיה לו **לוֹ וְלֹאֲבָלָיו** ולמצטערים בצרתו (מ"ד): **יט** **בּוֹרָא** אחדש אני
 לו **נֵיב שְׁפָתַיִם** דיבור מחדש שיאמרו כולם מעתה בפייהם **שְׁלוֹם | שְׁלוֹם לְרַחֵק** לצדיק שנתיישן והורגל בתורתו
 ובעבודתי **וְלִקְרוֹב** ולבעל תשובה שנתקררה עתה **אָמַר יְהוָה וְרַפְּאֵתִי** מחולי נפשו ומכאובות גופו (רש"י):
כ **וְהִרְשָׁעִים** שאין נותנים לשוב בתשובה ועומדים במרדם, הם **פְּיָם** שבכל עת הוא **נִגְרָשׁ** [ב] מן הרוח ומתנדנד בגליו אל
 שפת הים **כִּי הַשִּׁקָּט וְלִישָׁב** במנוחה ומרגוע **לֹא יוֹכֵל** כי הרוח דוחפתו **וַיִּגְרָשׁוּ מִיָּמִינוּ** ומימיו הנדים הולכים ובאים

עיונים והארות

א. **ונשמות** אני עשיתי- איתא ביבמות (ס"ג עמוד ב) א"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שני' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ע"ש פי' רש"י ז"ל יעטוף ל' עכבה כמו העטופים כו' ע"ש, והנה ראה רמז נפלא ב' תיבות רוח מלפני גי' משיח בן דוד והכתוב כמן חמר מה שדרש האי תנא כלו' כי משיח בן דוד מתעכב על ונשמות אני עשיתי והוא רמז כפתור ופרח (ספר פפראות לחכמה - ליקוטים).
ונשמות אני עשיתי- כ' השערי תשובה (שער א' אות יג') וז"ל: ומדרגות התשובה ומעלותיה לפי גודל המרירות ועוצם היגון, והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה, כי לפי שכלו וכפי אשר תפקח עיניו ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו על רוב עוניו, כמו שנאמר (ישעיה נז, טז): "כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי" - ביאורו, כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים, ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי, לא אריב עוד ולא אקצוף, כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר הוא מלפני ונשמות אני עשיתי?

ב. **והרשעים** כים - אמר ר' אלכסנדר כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעא עוכרתו, שנאמר והרשעים כים נגרש, ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קמעא עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה (ילק"ש).

לשפת הים סוחפים מקרקעית הים ליבשה **רַפֵּשׁ וְטִיט** המסמן מעשה הרשעים והיינו שהרשעים לא ינחו מהרגש העולם עד שימותו (רד"ק): **כא אין שלום** כמו שאין שלום ברוחם, כן **אמר אלהי** שאין שלום **לְרַשָּׁעִים** (מלבי"ם) כי לצדיקים ולבעלי התשובה אמר שיש שלום (רש"י):

א הקב"ה מצוה את ישעיה **קרא בגרון** בקול רם ותוכיח את בני דורך **אל-תחשך** כלל, אלא תמיד קרא להם ואל תמנע (רד"ק) **כשופר הרים** תגביה **קולך** כהגברת קול השופר שהולך וחזק (מלבי"ם) וכן שהולך למרחוק (רד"ק) **והגד לעמי פשעים** [ג] במה הם פשעו בי ותוכיח אותם על זה (מ"ד) כי היו מראים את עצמם טובים והיו לא טובים (רד"ק) ואמר לעמי פשעים שיוכיחם על עבירות שבן אדם למקום **ולבית יעקב חטאתם** החטאים שחטאו מצד שהם בית יעקב שהם עבירות שבין אדם לחבירו

(מלבי"ם): ב מראים עצמם כצדיקים כי **ואותי יום יום ידרשון** [ד] כל יום מתפללים ודורשים אותי וחוקרים אחר המצוות האלה הגם שאינם עושים אותם (מ"ד) **ודעת דרכי יחפצון** חפצים לשאול הוראת חכמים כאילו רוצים לקיימם **כגוי אשר-צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב** כן **ישאלוני** תמיד **משפטי-צדק** ואין דעתם בכלל לקיימם (רש"י) **קרבת אלהים יחפצון** ומראין עצמם כאילו היו חרדים על המצוות, אבל לא כן הוא (מ"ד):

ג כשהם צמים ואינם נענים, מתרעמים ואומרים **למה צמנו ולא ראית** עשית עצמך כאילו לא רואה אותנו כי אין אתה מקבל תפילתנו **ענינו נפשנו ולא תדע** ואין אתה משגיח בנו ואויבנו מושלים בנו (רד"ק ומ"ד), והתשובה לזה **הן ביום צמכם תמצאו-חפץ** כל אחד ממכם מחפש למצוא דבר החפץ תאוה וחשק להתעסק בו לא להרגיש את הצום (מ"ד) **וכל-עצביכם** אותם הנעצבים על ידיכם שהם בעלי חוב שלכם **תנגשו** תלחצו ביום צומכם (רש"י): ד **הן באמת לריב ומצה תצומו** להתקוטט זה עם זה **ולזהבות** איש את רעהו **באגרה רשע** באגרוף של רשעות

לא-תצומו אינכם צמים **כיום** כמשפט יום הצום, אלא רק **להשמיע בפרום קולכם** [ה] ואיך ארצה כזה דבר (רד"ק, מ"ד): ה **הכזה יהיה צום אבחרהו** [ו] האם צום כזה כמו שאתם צמים אני אבחר בו, וחוזר ומפרש **יום**

עיונים והארות

ג. והגד לעמי פשעים - דרש רבי יהודה בר אלעאי והגד לעמי פשעים אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות, והיינו דתנן, ר' יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון (ב"מ ל"ג).

ד. **ואותי יום יום ידרושון** - ר' אידי אבוב דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא, והוה יתיב חד יומא באושפיזיה והדר אתי, והוי קרו ליה בר בי רב דחד יומא, איחלש דעתיה, והוה קרי לנפשיה שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוח ויענהו. אמר ליה רבי יוחנן במטו מינך לא תענוש רבע, נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש, ואותי יום יום ידרושון, וכי ביום דורשין

ו. **הכזה צום אבחרהו** - ידוע כי התענית סיבה גדולה להכנת הנפש הבהמית (שבאדם), כי ידוע שיש באדם שלוש נפשות, (א) נפש הבהמית, (ב) נפש הצומחת, (ג) נפש השכלית, כי האדם מטבעו כאשר יחסר לחמו רגע שהוא צריך אליו, ירסו כוחותיו, וכאשר יצום ויתענה, הכוח הבהמי יחלש והחומר מדלדל, ובאותה שעה יהל (יפיץ) עליו אור השכל, ויכווין אל האמת ותהיה עבודתו רצויה ותפילתו מקובלת. ולכן ציוותה התורה ביום דין הנפשות להתענות, והוא יום הכפורים, לפי

ה. **הכזה צום אבחרהו** - ידוע כי התענית סיבה גדולה להכנת הנפש הבהמית (שבאדם), כי ידוע שיש באדם שלוש נפשות, (א) נפש הבהמית, (ב) נפש הצומחת, (ג) נפש השכלית, כי האדם מטבעו כאשר יחסר לחמו רגע שהוא צריך אליו, ירסו כוחותיו, וכאשר יצום ויתענה, הכוח הבהמי יחלש והחומר מדלדל, ובאותה שעה יהל (יפיץ) עליו אור השכל, ויכווין אל האמת ותהיה עבודתו רצויה ותפילתו מקובלת. ולכן ציוותה התורה ביום דין הנפשות להתענות, והוא יום הכפורים, לפי

עֲנֹת אָדָם נַפְשׁוֹ האם העיקר שהאדם יענה עצמו בתענית (מ"ד) **הִלְכָּהּ** שמא לכוף **כְּאִנּוּמָן** [כמחט הכפופה] **רֵאשׁוֹ** אני צריך (רש"י) **וְשָׁק וְאֶפֶר יִצְיַע** תחתיו **הִלְזָהּ** האם ליום זה **תִּקְרָא** אותו יום **צוּם וַיּוֹם רָצוֹן לַיהוָה** וכי הוא יהיה לרצון לפני ה': **וְהִלּוֹא זֶה** הרי אלו מעשים חיצוניים שבאו לעורר הלבבות ובלתי התעוררות הלב אינם מועילים כלל (מלבנים) אלא הוא הענין האמיתי של **צוּם אֲבַחְרֵהוּ** שאבחר בו, והוא **שְׁנֵי פִתְחֵי** ביום ההוא (מ"ד) **חֲרָצְפוֹת קִשְׁרֵי הַרְשָׁע** (שבלב (מהיר"ק), ולא לעשותם עוד, **הַתָּר** קשרי **אֲנָדוֹת מוֹטָה** עצי העול אשר הוכנו להשים על צוארי העניים **וְשִׁלַּח** העבדים ה**רְצוּצִים** [השבורים] להיות **חֲפְשִׁים** (רד"ק) **וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ** ולא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה (מ"ד): **וְהִלּוֹא פָּרִם** תפרוס לחם ותתן **לָרֶעִב לַחֲמֹד** [ו] **וְעֲנִיִּים מְרוּדִים** המטולטלים (רד"ק) אשר אין להם מקום לחסות בו **תִּבְיֵא בַּיִת לְבַתִּיךָ כִּי-תִרְאֶה עָרֶם** שאין לו בגדים **וְכִסִּיתוּ** תן לו משלך בגדים ללבוש (מ"ד) **וּמִבְּשָׂרְךָ** מאחיך ומקרוביך (רש"י) **לֹא תִתְעַלֵּם** [ח] לא תעלים עיניך (ת"י) ולא תתכסה לבל יראוך (מ"ד):

עיונים והארות

ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו' אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך וגו', אז תקרא וה' יענה וגו', אז תתענג על ה'. והמפייסו בדברים מתברך ב"א, דכתיב ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה תשביע, וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהרים, ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוח וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פרץ וגו'.

רבי יהודה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי, לעולם לא תהא מצות עני קלה בעיניך, שהפסדה עשרים וארבע קללות, ומתן שכרה כ"ד ברכות. עשרים וארבע קללות מנין, תוקד עליו רשע וגו' וכל ענינא, וכל כך למה, יען אשר לא זכר עשות חסד. ומתן שכרה כ"ד ברכות, דכתיב הלא פרוס לרעב וגו' אז תתענג על ה' הרי י"ד, ואלין עשר אחרונייתא הן אינון גבי יעקב דכתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך, יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וגו' (ויק"ר ל"ד).

א"ר סימון הלא תפרוס אין כתיב כאן אלא פרוס, כבר היא פרוסה, מראש השנה נגזר על האדם מה שהוא משתכר, ומה שהוא מתחסר...

ותפק לרעב נפשך - אם זכיתם לרעבו של יעקב, ואם לאו לשבעו של עשו. ועניים מרודים תביא בית אלו שהם עניים מנעוריהם, אמר ר' יצחק כהדין סמיא דקריין להון סגיא נהורא. ועניים מרודים אלו הם אבלים מרי נפש, שנפשם מרה עליהם, כי משמחם יין, דכתיב ויין למרי נפש, לכך נאמר מרודים תביא בית. דבר אחר אלו תלמידי חכמים שנכנסים לבתי עמי הארץ ומרוין אותם מדברי תורה.

ת. ומבשרך לא תתעלם - בר קפרא אמר הוי רואה בשרו כבשרך, שאין לך אדם שאינו בא למדה זו, אם לא בא הוא בא בנו או בן בנו. דבר אחר ומבשרך לא תתעלם, רבי יעקב בר אחא ורבי אלעזר זו גרושתו...

שהמאכל והמשתה סיבה לגסות הטבע ולגודל הלב, וכתוצאה מזה עלול הוא שישכח את השם, וכענין הכתוב (הושע יג, ו): "שבעו וירום לבם על כן שכחוני" ומכיוון שהיום הוא מיוחד לכפרת עוונות ולדיני הנפשות, אין מן הראוי שיתעסק אדם בדבר שיוכל למנוע ממנו הכפרה ההיא. ולכן נצטוינו בעמי הנפש ביום המקודש ככתוב (ויקרא כג, כז): "אך בעשור לחודש השביעי הזה, יום הכפורים הוא מקרא קודש יהיה לכם, ועניתם את נפשותיכם".

ואומר רבינו בחיי (כד הקמח ערך תענית): ועיקר עינוי הנפש אינו רק בצום ותענית, אלא יענה האדם את נפשו מן ההרהור הרע, ועל כן הנביא ישעיה (לעיל פסוק ד): "הן לריב ומצה תצמומו..." ובפסוק ה' אומר הנביא "הכזה צום אבחרהו" - רוצה לומר, כי עינוי הגוף בלבד מבלי עינוי הנפש אינו כלל "יום רצון לה'" - אלא כמובא בפסוק הבא.

ז. הלא פרוס לרעב לחמך - (עיין במסכת בבא בתרא דף ט: ט): אמר רבי יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות... והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות... ומובא בספר מעם לועז פרשת ראה (פרק טו, ח): ואף על פי שאמרו שגדול המפייסו יותר מן הנותן לו, כל זה אמור אם אין כסף לתת לו, אבל אם יש לו כסף לתת ואינו נותן, לא די שאינו מתברך, אלא חטא הוא בידו, ככתוב (דברים טו, ט): "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

הלא פרוס - אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות, אי תימא קרא ואי תימא סברא, אי תימא קרא, הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך, פרוס כתיב, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו לאלתך, אי תימא סברא, האי קא מבזי והאי לא קא מבזי, רבי יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות, אי תימא קרא אי תימא סברא, אי תימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו, כשיראה לך, אי תימא סברא, האי מצטער והאי לא מצטער (ב"ב ט'). א"ר יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש

ח וכאשר תעשה כן **אִז יִבְקַע פֶּשַׁח אוֹרֶךְ** יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר שהולך ומאיר (רד"ק) **וְאִרְכַּתֶּךָ** ורפואתך (רש"י) **מִהֲרָה תִצְמַח [ט] וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָךְ** והצדקה שעשית היא תלך לפניך להוליכך לג"ע, **וּכְבוֹד יְהוָה יֶאֱסֹף [י] יֵאֱסוּף אוֹתְךָ אֶל צְרוּר הַחַיִּים** לָגֵן עֵדֶן מִקוּם הַצְדִּיקִים (מ"ד): ט **אִז** כשתטיב מעשיך (רד"ק) **תִּקְרָא לֵה' וַיְהוָה יַעֲנֶה [יא] יִמְלֵא בְקִשְׁתְּךָ, וְכֹפֵל וְאָמַר תִּשְׁנַע** תצעק ותתחנן **וַיֹּאמֶר וְהִקְבִּי'ה יֹאמֵר הַנְּנִי** מוכן אני למלא חפצך, וכל זה בתנאי **אִם-תִּסִּיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה** את העול שהצבת על צווארי העניים, וגם תפסיק **שְׁלַח אֶצְבַּע** אצבע מאשימה כלפי חבריך ולא תרבי עימו **וְדַבֵּר-אִוֵּן** וכן לא תדבר עמו דברי עושק וריב (רד"ק ומ"ד): י **וְתִפֵּק וְתוֹצִיא לָרָעִב נַפְשֶׁךָ** את רצונך הטוב לרעך כלומר כשתפרוש את לחמך תעשה זאת ברוח נדיבה ובהסברת פנים (רד"ק) ותדבר עמו בתחומי דברים טובים (רש"י) **וְנַפֵּשׁ נַעֲנָה** המעונה ברעב (ת"י) **תִּשְׁבִּיעַ** אותה ע"י שתיתן לו כדי שביעה, אז כשתהיה בעולם חשכת צרות **וְזָרַח בְּהַשֶּׁךְ זֶרַח אוֹרֶךְ** ולא תהיה נכלל עמהם בצרתם (מ"ד) **וְאִפְלַתֶּךָ** ואם יהיה לך אפלה וצרה **כִּי צָהָרִים** וזרח עליך אור כצהרים (רד"ק) בהזרחת אור הישועה (מ"ד): יא **וְנִתְּנָה** ינהג אותך (ת"י) **יְהוָה תְּמִיד** בדרך הטובה **וְהַשְׁבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ** כאשר יהיה בעולם יובש וצמאון ישיביע את נפשך שלא תחסר כל טובה **וְעִצְמַתֶּיךָ יַחֲלִיץ** יבריא ויחזק (מ"ד) **וְהִלִּיתָ שִׁבְעַ מַטּוֹבָה כִּינֵן רֹוֶה** השבע מן המים **וְכִמּוֹצֵא** וכמקור

עיונים והארות

זה יהיה בעולם הזה ובעולם הבא (רד"ק).
י. אִז יִבְקַע כשחר אורך - א"ר ירמיה בן אלעזר אפילו אותה שכתוב בה והארכת ימים, וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, וכל מה דאת לעי עם גרמך את לעי, לפיכך כבוד ה' יאספך (ילק"ש)
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו בעולם הבא, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין (סוטה ו').
שלשה אוהבים יש לו לאדם, בניו ובני ביתו, וממונו, ומעשיו הטובים. בשעת פטירתו מכניס בניו ובני ביתו ואומר בבקשה מכם הצילוני מדין המות הרע הזה, והם משיבים לו ואומרים, אין שלטון ביום המות, לא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש. והוא מכניס ממונו ואומר הצילני, והוא משיב לו לא יועיל הון ביום עברה. והוא מכניס מעשיו הטובים ואומר להם הצילוני, והם אומרים לו עד שלא תבא הרי אנו מקדימין לך, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכתיב וצדקה תציל ממות (פרד"א).
יא. אִז תקרא וה' יענה - שנו רבותינו האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו, והנושא בת אחותו, והמולה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, כמו דאמר תקרא ואנכי אענך (יבמות ס').
אם תסיר מתוכך מוטה אלו שטרות פרועים, שלח אצבע ודבר און, דבר המלכות אין הוה אזיל בהדא עבדיה יזיל בהדא.

קריביה דר' יוחנן הות להו אתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן אמר להו זילו קוצו לה מידי לרפואה, אמר רבי יוחנן עשינו עצמינו כעורכי הדיינים, מעיקר סבר מבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר אדם חשוב שאני (כתובות נ"ב).
ביומיה דר' תנחומא צריכין ישראל למטרא, אמרין ליה גזור תעניתא דניחות מטרא, גזר תעניתא פעם ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, בשלישי על דרש כל עמא יפלגון מצוה. חד גבר נסב מן מה דהוה גו ביתיה ונפק למפלג גו שוקא. פגעת ביה משבקתיה (גרושתו), אמרה ליה זכי בי, דמן ההוא יומא דנפקת ההיא אתתא מגו ביתך לא חמית טב, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, על שם ומבשרך לא תתעלם. חזא בהו חד גברא אזל ואמר ליה לרבי תנחומא רבי, מאי את יתיב הכא ועבירה הכא... אמר ליה ולא את דרשת כל עמא יפקון ויפלגון מצוה, ונסיבית ממה דהוה גו ביתא ונפקת למפלג בו שוקא, ופגעת בי משבקתיה... באותה שעה הגביה עיניו לשמים ואמר, אם בשר ודם אכזרי שאין לה עליו מזונות, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, אנו שאנו בניך בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים. באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם (ויק"ר ל"ד).
ט. וארוכתך מהרה תצמח - רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה בגופך או בממונך, עתה בהטיבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך

מִיָּמִים אֲשֶׁר אפילו בעת היושב **לא-יִכְזְבוּ** לא נפסקים **מִיָּמִיו** [יב] (רד"ק ומ"ד): **יב וּבְנֵו** בגלל מעשיך הטובים היוצאים **מִמֶּךָ** יבנו את **חַרְבֹת עוֹלָם** שהיו חרבות זמן רב **מוֹסְרֵי** היסודות שנפלו **דֹר-וְדֹר** בימי הדורות **תְּקוּמָם** אותם במעשיך הטובים **וְקָרָא לָךְ** בני העולם יקראו לך **גִּדְרָ פֶרֶץ** [יג] [מקום הפרוץ והשבור (מ"ז)] כי בזכותך ובמעשיך הטובים וגדרו הפרצות ויקראו לך גם **מְשַׁבֵּב** משיב **נְתִיבוֹת** הדרכים **לְשַׁבֵּת** להיות מיושבות באנשים כי מפני ישיבת הערים ישובו ג"כ הדרכים (רד"ק) [יד]: **יג אִם-תָּשִׁיב מְשַׁבֵּת רַגְלֶךָ** מלכת חוץ לתחום ותמנע גם מ**עֲשׂוֹת חֲפְצֶיךָ** מלאכות האסורות **בְּיוֹם קָדְשֵׁי וְקָרְאתָ לְשַׁבֵּת עֲנֵג** להתענג ולהתפנק בו **לְקָדוֹשׁ יְהוָה** ליום השבת תקרא יום קדוש שהקב"ה קידש אותו, וכן תעשהו **מִכְבָּד** מבלי לעשות בו מלאכת חול **וְכִבְדָתוּ מַעֲשׂוֹת דְרָכֶיךָ** שלא תעשה בו עסקיך וענייניך **מִמְצוֹא חֲפְצֶךָ וְדַבַּר דְּבָר** [טו] לא ידבר בשבת בחפציו שרוצה לעשותם

עיונים והארות

אמר רב אפילו בדבר מועט ולכבוד השבת עשאהו הוי עונג, מאי היא א"ר יהודה כסא דהרסנא.

בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ב"ר יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים, אמר ליה בשביל שמעשרים, שנאמר עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר... ושבשאר ארצות במה הם זוכים, בשביל שמכבדים את השבת, דאמר רבי חייא פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית אחד בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב בשש עשרה בני אדם, ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות וקיתוניות וצלוחיות של כסף קבועות בו, ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים, וכשהם מניחים אותו אומרים לה' הארץ ומלואה, וכשהם מסלקים אותו אומרים השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, אמרתי לו במה זכית לכך, אמר לי קצב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת, אמרתי לו ברוך המקום שזיכך לכך, (ראה שם גם הספור של יוסף מוקיר שבת).

לקדוש ה' מכובד - אמר רב המנונא זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה.

וכבדתו - רב אמר להקדים, ושמואל אמר לאחר. אמרי ליה בני פפא בר אבא לרב פפא כגון אנן דשכיחא לן בשרא כל יומא במאי נשנייה, אמר להו אי רגילתו לאקדומיה אחרוה, ואי רגילתו לאחרי אקדמוה...

וכבדתו מעשות דרכיך - שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא דר' יוחנן קארי למאניה מכבדותי. מעשות דרכיך, שלא יהא הליוכך של שבת כהליוכך של חול...

ממצוא חפצך - חפצך אסורין חפצי שמים מותרים. ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ודבר דבר, דבור אסור הרהור מותר. דבר אחר וקראת לשבת עונג זה שבת, לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים, וכבדתו זה יום טוב הראשון של חג, מעשות דרכיך זה חולו של מועד (שבת ק"ג, ויק"ר).

יב. והיית כגן רוה זה גן, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, זה עדן, ובנו ממך חרבות עולם, ר' טרפון אמר לו לרבי עקיבא שקול שיתא קנטרין דכסף וזבון לן חדא אוסיא (שדה) ונהוה מתפרנסין מינה ולעיין באוריתא, נסבינון ופלגינון לספרייא ולמתנייא ולאילין דילפון באוריתא. בתר יומין קם עמיה ר' טרפון, אמר ליה זבנת ההוא אוסיא, אמר ליה אין, אמר ליה ולית את מחמייתא (מראני), נסביה ואחמתיה לספריא ולמתנייא, אמר ליה אית בר נש דלעי מגן אפוכי הן הוא, אמר ליה גבי דוד שנאמר פזר נתן לאביונים (ילק"ש).

יג. וקורא לך גודר פרץ - רבי אבין בשם רבי ברכיה סבא אמר הקב"ה הפרצה הזאת היתה עלי לגודרה, ועמדת וגדרת, מעלה אני עליך כאותו שעמד בפרץ, דכתיב לולי משה בחירו עמד בפרץ. משובב נתיבות לשבת, אמר ר' יהודה בר סימון העניי הזה יושב ומתערעם מה אני ומה פלוני, הוא יושב בביתו ואני יושב כאן, פלוני ישן על גבי מטה ואני ישן על הארץ, ועמדת אתה ונתת לו, מעלה אני עליך כאלו נתת שלום ביני לבינו, שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי (ילק"ש).

יד. ובת"י כתב ויקרון לך מקיים ארחא דתקנא מתיב רשיעיא לאורייתא.

טו. אם תשיב משבת רגליך - תנא לא יטייל אדם בתוך הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה. מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו בשבת וראה שם פרצה גדולה וחשב עליה לגודרה בשבת, אמר הואיל וחשבת עליה לגודרה בשבת חס ושלום איני גודרה עולמית, מה פרע לו הקב"ה, זימן לו אילן אחד של נצפה ועלה בתוכה, והיה מתפרנס ממנה כל ימי חייו (ילק"ש).

וקראת לשבת עונג - אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, עונג זה איני יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת עונג, הוי אומר זה עונג שבת. במה מענגו, אמר רבי יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב בתבשיל של תרדין, ובדגים גדולים ובראשי שומין, ורב חייא בר אסי

בחול ואמרו חפצין אסורים הא חפצי שמים מותרים (רד"ק ומ"ד): יד כשתעשה כן **אִז תִּתְעַנֶּנּוּ עַל-יְהוָה** [טז] כי ישפיע עליך רוב טובה ותזכה לעונג רוחני (רד"ק) **וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל-בְּמֹתַי אֶרֶץ** תעלה מעלה מעלה מכל הענינים החומריים (ע"פ רד"ק בשם רס"ג) **וְהֵאכְלִתִּיךָ** לך תהיה הארץ, ארץ ישראל (פ"ד) שהיא **נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ** נחלה בלי מצרים כמ"ט ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה (רש"י) **כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר** והוא יקיים הבטחתו (רד"ק):

ביאור הפטרה

מנחה של יום כיפור

הקשר ליום הכיפורים

בהפטרה מסופר בענין התשובה שאנשי נינוה שבו מרשעתם, וע"י כך ביטל ה' את הגזרה שגזר להשמידם, וזה מענין יום הכפורים שהוא יום תשובה ומחילה וביטול גזרות רעות.

התוכן

ה' נראה ליונה הנביא ואמר לו, שיקום וילך לנינוה שאנשיה היו רשעים, ויאמר להם את הנבואה שימסור לו אחר כך. יונה הבין שמטרת הנבואה, היא להחזירם בתשובה, וחשש מכך כי אם יחזרו יהיה זה קטרוג על עם ישראל שעד עתה לא חזרו בתשובה, לכן החליט לברוח לתרשיש, שהיא חוצה לארץ ושם לא תשרה עליו הנבואה ואנשי נינוה יאבדו ברשעתם, ולכן שכר אוניה והפליג בה לכיוון תרשיש, אך ה' הביא רוח סערה, והאוניה עמדה לטבוע. כל הנוסעים התפללו לאלילים שלהם ללא הועיל, ואז רב החובל ניגש ליונה וביקש ממנו שיתפלל לה' אולי יבטל את הגזרה והים ינוח מזעפו.

אחר כך עשו גורל לדעת בעבור מי באה הצרה הזו והגורל נפל על יונה. הוא סיפר להם שברח מה' וביקש שיזרקו אותו לים, הם ניסו מספר פעמים להורידו לים, ואז הים נח. וכשהעלו אותו, שוב הים סער. אז ידעו שהדבר מאת ה', וזרקו אותו לים ומיד נח הים מקצפו, נוסעי הספינה יראו מה' נדרו נדרים וזבחו זבחים לה',

כשנזרק יונה לים, בא דג זכר ובלע אותו וכשראה ה' שאיננו מתפלל, נתן בלב הדג להקיא אותו ואז באה דגה שהיתה בהריון ובלעה אותו, ובצר לו התפלל לה' שיציל אותו ממות זה, ה' שמע את תפילתו ונתן בלב הדגה שתקיא אותו ליבשה.

עיונים והארות

<p>ממצוא חפצך ודבר דבר - מכאן שאסור לו לאדם לבקש חפציו בשבת, ר' זעירא בעא קמי ר' חייא בר אבא אילין דאמרין רוענו זוננו פרנסנו בשבת מהו, אמר לו טופס ברכות כך הוא. ודבר דבר, אימיה דרשב"י כד הות משתעיא מותר מייליא בשבתא, הוה אמר לה אמי שבתא הוא, והוות שתקא.</p> <p>טז. אז תתענג על ה' - א"ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג</p>	<p>את השבת נותנים לו נחלה בלא מצרים, שנאמר אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם דכתיב ביה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק דכתיב ביה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל, אלא כיעקב, דכתיב ביה ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר ניצל משעבוד מלכיות, כתיב הכא והרכבתיך על במתי ארץ, וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך (שבת קי"ח).</p>
--	---

אחרי כן נראה ה' שנית ליונה, וביקשו ללכת לנינוה ולהכריז שעוד ארבעים יום ונינוה תיחרב בגלל רשעת יושביה, השמועה הגיעה עד למלך, מיד קרע את בגדיו ולבש שק ואפר, גזר על התושבים שיצומו ויתפללו לה' שיבטל את הגזרה הרעה, ואכן ה' שמע את תפילתם, וניחם על הרעה שעמד לעשות להם. כשנודע הדבר ליונה כעס מאוד כי עתה יהיה קטרוג ח"ו על עם ישראל, גם חשש שיחזיקו אותו לשקרן על שלא נתקיימה נבואתו ומתוך כעסו ביקש מה' שימיתו. יונה יצא מחוץ לעיר ובנה לו סוכה לשבת בה, ה' הצמיח לו קיקיון עשב שעליו גדולים ורחבים והיה לו צל על ראשו, והיתה ליונה שמחה גדולה על כך, אחרי כן הביא ה' תולעת שחתכה את העשב ממקום יניקתו, העשב התייבש מיד, השמש הכתה על ראשו, התעלף וביקש למות. אמר לו ה' יתברך: אתה יונה חסת על קיקיון שלא עמלת בו ולא גידלת אותו ואיך אתה חושב שאני לא אחוס על נינוה עיר גדולה, שיש בה הרבה תושבים וילדים קטנים, שלא טעמו טעם חטא, ויש בה גם בהמה רבה. ועתה ששבו בתשובה ברור שארחם עליהם, כי כך דרכו של ה' לסלוח עוון למי ששב בתשובה, ואז עונותיהם של השבים לא יזכרו כי ישכחו כאילו הושלכו למצולות ים, וההבטחה שה' הבטיח לאבות יקיים אותה לבניהם כפי שנשבע להם בימי קדם.

כל ספר יונה, פרק א' - פרק ד'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח - כ'

א. וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה בֶן-אֲמֹתִי לֵאמֹר [א]: בְּקוֹם לְךָ אֶל-נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקָרָא עָלֶיהָ תוֹכִיחַ אוֹתָם [ותגיד להם את קריאתי (רש"י)] כִּי-עָלְתָה רָעָתָם הָרְעָה שְׁהֵם עוֹשִׂים לְפָנָי לְקַטְרַג עֲלֵיהֶם (מ"ד): ג. וַיִּקְּם יוֹנָה לְבַרְחַת תְּרִשִׁישָׁה [ב] [ים ששמו תרשיש] הוא חוץ לארץ [והיא תוניס (אב"ט)] ששם

עיונים והארות

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתני לאמר - רבי לוי ורבי יהודה בר נחמיה הוו נסבין תרתין סלעין מטול מצמתא קהלא קומי דרבי יוחנן, על ר"ל ודרש יונה בן אמתני מאשר היה, הדא הוא דכתיב אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון, וכתיב קום לך צרפתה אשר לצידון וגו' הנה צוייתי שם אשה אלמנה לכלכלך, ותני רבי אליעזר יונה בן אמתני בן צרפית אלמנה היה. על ר' יוחנן ודרש, יונה בן אמתני בן זבולון היה, דכתיב ויעל הגורל השלישי לבני זבולון, וכתיב משם גתה חפר, וכתיב יונה בן אמתני מגת החפר. בשבת חורינא א"ר לוי יפה למדני רבי יוחנן, אמו מאשר ואביו מזבולון, שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון וירכתו על צידון, ירך שיצא ממנה עד צידון היתה, וכתיב וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש, הוי והוא לחוף אניות (ירושלמי דפרק החליל).

אמר רבי יונה יונה בן אמתני מעולי רגלים הוה, ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקדש, ללמדך שאין השכינה שורה אלא על לב שמח, שנאמר והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

ב. לברחה תרשישה - א"ר נתן לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים, שנאמר שאוני והטילוני אל הים, וכן אתה מוצא באבות

א. מובא במדרש תהלים (כו, ז) יונה בן אמתני היה בן צרפת האלמנה, והיה צדיק גמור, נצרף (זוקק מכל עוון) בבליעת דגים ובמצולות ימים, ולא מת, אלא (יונה ב, יא): "ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה", ונכנס בחייו בכבודו לגן עדן.

ויהי דבר ה' אל יונה - כתב המלבי"ם: אמרו חז"ל (ירושלמי מסכת סוכה פרק ה' הלכה א'): יונה בן אמתני היה מצד אמו משבט אשר והוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו, ואשר החייה אותו אליהו, ומצד אביו היה משבט זבולון כמו שכתוב (מלכים ב, יד, כה): "כדבר ה' א-להי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתני הנביא, אשר מגת החפר", וגתה חפר היה בגבול זבולון (יהושע יט, יג, בגבול נחלת שבט זבולון): "ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר...", ומבואר (בספר מלכים ב, ט, א): "ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים (אמרו חז"ל: יונה בן אמתני היה) שימשח את יהוא בן יהושפט בן נמשי למלך אל ישראל...", וכן נבא לירבעם בן יהואש שישב את גבול ישראל מלבוא חמת עד נחל הערבה, וכל זה לא הועיל, כי ישראל לא שבו בתשובה, עד שהיו מוכנים ללכת בגלות על ידי מלך אשור, וכבר היה אשור מושל עליהם, לכן אמר לו ה': "קום לך אל נינוה".

אין הנבואה שורה (רש"י) **מִלְפָּנַי יְהוָה** כי לא היה הפץ להיות שליח בדבר (מ"ד), כי חשב שהגויים קרובי תשובה הם ויחייבו את ישראל שאינם ממהרים לעשות תשובה (רש"י) **וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֹנִיָּה | בָּאָה מוֹכְנָה לְנִסּוֹעַ לְתַרְשִׁישׁ (מ"ד) וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ** שלם עבור כל הספינה (רש"י ושאר מפרשים דלא כאב"ע) **וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם** עם אנשי הספינה (מ"ד) **תַּרְשִׁישָׁה מִלְפָּנַי יְהוָה: דַּוְיָהוּהָ הַטִּיל** הסיע והמשיך **רוּחַ-גְּדוּלָה אֶל-הַיָּם וַיְהִי סֶעַר-גְּדוּל** רוח סערה גדול (מ"ד) **בַּיָּם וְהֶאֱנִיָּה חֲשָׁבָה** אנשי האוניה חשבו והיה נדמה להם שהיא עומדת **לְהִשָּׁבֵר (רד"ק): הַ [וַיִּירָאוּ] [פחדו (ת"י)] הַמִּלְחָמִים [מנהיגי הספינה] וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל-אֱלֹהָיו** [מן שבעים אומות של עכו"ם היו שם שכל אחד קרא לאלהיו (רש"י)] **וַיַּטְלוּ [השליכו (מ"ד)] אֶת-הַפְּלִים אֲשֶׁר בָּאֹנִיָּה אֶל-הַיָּם לְהִקְלֵם מֵעֲלֵיהֶם** את המטא **וַיִּזְנֶה יָרֵד אֶל-יָרְפָתִי** אל אחד מצידדי הספינה (מ"ד) דהיינו בסוף **הַסְּפִינָה וַיִּשָּׁב וַיִּרְדָּם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל** שר מנהיגי הספינה **וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-לָּךְ נִרְדָּם** בשינה עמוקה הלא אנחנו נמצאים בסכנה **קוּם קָרָא** גם אתה **אֶל-אֱלֹהֶיךָ** יתפלל לפניו (מ"ד) **אוֹלֵי יִתְעַשֶּׂת יִתְרַצָּה (רד"ק) הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאכְדָּ: וַיֹּאמְרוּ** בעלי הספינה **אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְיֵלָה** הרבה **גּוֹרְלוֹת וְנִרְעָה בְּשִׁלְמֵי** בעבור מי באה **הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפְּלוּ**

עיונים והארות

יודע שדרכי מיושרת לפני, אמר להם ארד עמכם, אמרו לו הרי אנו הולכים לאיי הים תרשישה, אמר להם אף על פי כן, בשמחת לבו של יונה הקדים ונתן שכרה, שנאמר ויתן שכרה וירד בה. פרושו לים, עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם, וכל האניות עוברות ובאות בשלום ובשתיקה, ואותה אניה בצרה גדול וחשבה להשבר. ר' חנינא אמר משבעים לשון היו באניה, וכל אחד אלוהו בידו ומשתחוים ואומרים נקרא איש אל אלוהו, והאיל אשר יענה ויציל הוא האלהים, וקראו ולא הועילו מאומה. יונה בצרת נפשו נרדם ויעף לו. בא אליו רב החובל, אמר לו אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם, מאיזה עם אתה, אמר לו עברי אנכי, אמרו לו שמענו שאלקיך גדול, קום קרא אל אלקיך אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה בים, אמר להם בשבילי צרה זאת, שאוני והטילוני אל הים. א"ר שמעון עדיין לא קבלו עליהם להשליכו לים עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה. מה עשו, נטלו כלים שבאניה והשליכו בים להקל מעליהם ולא הועילו, רצו לחזור ליבשה ולא יכלו, נטלו את יונה והעמידוהו על ירכתי הספינה, אמרו, רבון העולמים אל תתן עלינו דם נקי, שאין אינו יודעים מה מעשה של זה האיש, הטילו אותו עד ארכובותיו והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילו אותו עד טבורו, והים עומד מזעפו, נשאו אותו אצלם והים עומד וסוער, הטילו אותו על צוארו וכו', עד שהטילו כולו, שנאמר וישאו את יונה (פדר"א).

ובנביאים שנתנו נפשם על ישראל. במשה מהו אומר, ועתה אם תשא חטאתם וגו', ואם ככה את עושה לי הרגני וגו'... תניא ר' אליעזר אומר, בחמישי נהפכו מי מצרים לדם... בחמישי ברח יונה מפני אלקים, ולמה ברח, שפעם ראשונה שלחו להשיב את ערי ישראל ועמדו דבריו, שנאמר הוא השיב את ערי ישראל, פעם שנית שלחו על ירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה עשה הקב"ה ברוב רחמיו ונחם על הרעה ולא החריבה, וקראו אותו נביא השקר. פעם שלישית שלחו אל ינונה להחריבה, דן יונה בינו לבין עצמו ואמר, יודע אני שהגויים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה, ומשלה רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא השקר, אלא אף עובדי אלילים קורין אותי נביא השקר, אברח למקום שאין כבודו שם. משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה, ובקש אשה מניקה להניק את בנו, מה עשה, קרא למניקתו להניק את בנו שלא יאבד ברעב, מה עשתה מניקתו של מלך, הניחה את בנו וברחה, כיון שראה המלך כך שלח אגרת לתפשה ולחבשה בבית האסורין ולהורידה למקום שיש בו נחשים ועקרבים. לימים עמד המלך על פי הבאר והיתה בוכה וצועקת למלך, נתגלגלו רחמי המלך עליה והפקיד המלך להעלותה ולהחזירה. כך יונה, כיון שברח מן הקב"ה הסגירו בים במעי הדג, עד שצעק לפני הקב"ה והוציאו.

ירד ליפו ולא מצא אניה לירד שם, והיתה אניה מיפו מהלך שני ימים, מה עשה הקב"ה הביא עליה רוח סערה והחזירה ליפו, וראה יונה ושמוח שמחה גדולה, ואמר עכשיו אני

גורלות הרבה ויפל הגורל בכל פעם על-יונה (מ"ד): ח ויאמרו אליו הואיל וכל הגורלות נפלו עליך הגידה-נא לנו באשר למי חטאת שבסיבתו בא לנו הרעה הזאת הסכנה הגדולה לנו מה-מלאכתך אולי רימיית במלאכתך ומאיין ומאיזה מקום תבוא אולי ברחת מפני רע שעשית שם מה ארצה שמא בני ארצך רשעים וחטאים שנתחייבו מיתה ואי-מונה עם אתה ונדע מי אלוהיך (רש"י ומ"ד): ט השיב להם על האחרון ויאמר אליהם עברי אנכי מבני עבר הראשון ואת-יהוה אלהי השמים אני ירא שברחתי מלפניו אשר-עשה את-הים [ג] ואת-היבשה (אב"ע): י ויראו האנשים יראה גדולה כי שמעו ממנו שבורח מאת ה' ויאמרו אליו מה-זאת עשית לברוח מלפני ה' פי-ידעו האנשים פי-מלפני יהוה הוא ברח פי הגיד להם שהאל יתברך שלח אותנו לנינוח וקשה לו לילך ולכן קם ויצא מארץ ישראל שהיא מקום הנבואה (רד"ק): יא ויאמרו אליו מה-נעשה תן לנו עצה מה נעשה (אב"ע) לך עמד וישתק הים שינוח ולא יוסיף להרעיש עוד בהרמת גלים (מ"ד) מעלינו פי הים הולך וסער: יב ויאמר אליהם שאוני קחו אותי והטילני והשליכו אותי אל-הים ובודאי וישתק הים מעליכם פי יורע אני פי בשלי בעבורי [ולא אמר בשבילי כי העוון שהאדם עושה הוא הנעשה משחית (אלשיך)] הסער הגדול הזה עליכם: יג ויחתרו האנשים היו משתדלים עם המשושות להשיב הספינה אל-היבשה וניחו אותו שם וימשיכו לדרכם ולא יכלו פי הים הולך וסער ורועש עליהם להרחיק הספינה לתוך הים (מ"ד): יד ויקראו אל-יהוה ויאמרו אנה יהוה אל-נא נאבדה בעוון שנשלח בנפש האיש הזה שמשליכים אותו לים ואל-תתן עלינו דם נקיא ששפכנו דם נקי פי-אתה יהוה באשר חפצת עשית להמיתו על ידינו שהרי אתה יכול להרגו גם שלא על ידינו (מ"ד): טו וישאו את-יונה שעשו בתחילה נסיונות שהטילו תחילה קצת גופו ושתק הים וכשהחזירוהו חזרה הסערה (מלבי"ם) ולכך ויטלוהו אל-הים ויעמד ונה הים מועפו [ד] מכעסו דהיינו מרעש הגלים (מ"ד): טז בהראותם השגחת המקום ברוך הוא ויכולתו ויראו פחדו האנשים יראה גדולה את-יהוה ויזבחו קבלו על עצמם לזבוח זבח ליהוה (מ"ד) וידרו נדרים נדרו להתגייר (רש"י):

עיונים והארות

ג. והזכיר השמים והארץ והים כי אדע כי הוא עושה [הכל] ועל הכל ימשול (אב"ע), ועיין רד"ק.
 ד. מובא בפרקי דרבי אליעזר פרק עשירי: נטלוהו והטילוהו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילוהו עד צוארו ועמד הים עד ארכובותיו ועמד הים מזעפו, החזירו אותו אליהם - מזעפו, גם הפעם העלו אותו אצלם והים הולך וסוער עליהם, והים סוער עליהם, הטילוהו עד טבורו, עמד הים מזעפו, העלו הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפו.

א **וַיִּמַן** [הזמין (תי"י)] **יְהוָה דָּג גָּדוֹל** [ה] **לְבַלְעַ** מִיַּד **אֶת-יוֹנָה** שֶׁלֹּא יִטְבַּע בַּיָּמִים הַיּוֹם (רד"ק) **וַיְהִי יוֹנָה**
בְּמַעֲי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת ואין כח באדם לחיות במעי הדגה אפי' זמן קצר ונעשה לו נס (אב"ע):
 ב **וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל-יְהוָה אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדָּגָה** [ו] חז"ל אומרים שהיה בתחילה בדג זכר והיה עומד
 בריוח ולא נתן ליבו להתפלל ומפני שלא התפלל לה' רמו הקב"ה לדג והקיא את יונה לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם
 בדוחק ויתפלל (רש"י פס' א): **וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצְרָה לִי** קראתי לה' בגלל הצרה שהיתה לי (מ"ד) **אֶל-יְהוָה**
וַיַּעֲנֵנִי כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום (רד"ק) **מִמַּבְטָן שְׂאוֹל** מקום עמוק (אב"ע) והוא מבטן הדגה שהיה בשבילו
 כקבר (רש"י) **שׁוֹעֵתִי** התפללתי ומובטח אני אשר **שָׁמַעְתָּ קוֹלִי** (מ"ד): **דַּוַּתְּ שְׁלִיכְנִי מִצּוֹלָה** השלכת אותי במים
 עמוקים בתוך הים **בְּלִבְבַּי יָמִים** בחזק הים במקום החזק ביותר בים (ע"פ מ"צ) **וַנְּהָר** הנהר הנכנס בים (רד"ק) **יִסְבְּבֵנִי** כי
 ים סוף מתערב עם ים יפו (אב"ע) **כָּל-מִשְׁבְּרֵיךָ** [הגלים הגדולים הנשברים בלב הים (ע"פ רש"י ורד"ק)] **וַנְּגִיךָ עָלַי עֲבָרוּ:**

עיונים והארות

אמר הקב"ה אני הרחבתי לו מקום במעי דג זכר כדי שלא יצטער, והוא אינו מתפלל, אני מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ואמרה לו דגה לדג, איש נביא שבמעריך שגרני הקב"ה לבלעו, אם אתה פולטו הרי טוב, ואם לאו אני בולעך עמו, אמר לה מי יודע אם הדבר שאתה אומר אמת, אמרה לו, לויתן, הלכו אצל לויתן, אמרה לו דגה, לויתן מלך על כל דגי הים אי אתה יודע ששגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע איש נביא שבמעיו, אמר לה הן, אמר לו דג לויתן אימתי, אמר לו בשלש שעות אחרונות כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן, מיד פלטו ובלעתו הדגה, והיה בצער גדול מתוך הדוחק ומתוך הטנוף, מיד כוון לבו בתפלה, שנאמר ויתפלל יונה וגו' במעי הדגה (פרד"א).

ו **וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה גו'** - אמר, רבון העולמים אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח, אם אסק שמים וגו', אתה מלך על כל הממלכות ואדון על כל רוזני תבל... עניך צופות רעים וטובים, בבקשה ממך ענני מבטן שאלו והושיעני במצולה, ותבא באזניך שועתי ומלא בקשתי, שאתה יושב ברחוק ושומע בקרוב, נקראת מעלה ומוריד נא העלני, נקראת ממת ומחיה, הגעתי למות החייני, ולא נענה עד שיצא דבר זה מפיו, ואשר נדרתי להעלות את לויתן ולעשותו לפניהם אשלם ביום ישועות ישראל, ואני בקול תודה אזבחה לך, מיד רמו הקב"ה לדג והקיא את יונה תתקס"ח פרסאות ליבשה, וראו המלחים את כל האותות והנפלאות שעשה הקב"ה עם יונה והשליכו איש את אלהיו, שנאמר משמרים הבלי שוא, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם, שנאמר ויראו האנשים יראה גדולה וגו', וכי זבח זבחו, אלא ברית מילה שהוא כדם זבח, ונדרו איש אשתו ובניו וכל אשר לו לאלקי יונה, ונדרו ושלמו, ועליהם הוא אומר ועל גרי הצדק.

ה. **וַיִּמַן ה' דג גדול** - ה' הזמין במקום הזה דג גדול שבלעו כולו שלם ונשארו עצמותיו שלימות, וזה שלא כפי הטבע שיחיה אדם במעי הדג אפילו שעה אחת, כי האדם צריך שאיפת אויר צח ונקי מבחוץ, אולם באשר כבר נגזר עליו מיתה ונחשב עליו כאילו נולד שנית, שם לו ה' טבע העובר, המתקיים תשעה חודשים במעי אמו מבלי שאיפת אויר מבחוץ, וכמו שכתב רבי יצחק אברבנאל הביא דבריו המלבי"ם, והיה זה אחד מפלאי הבורא, כנס חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש.

וַיִּמַן ה' - ר' מאיר אומר ממונה היה הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית, שנאמר וימן ה' דג גדול, נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לבית הכנסת גדולה, והיו שתי עיניו כחלונות פנסאות מאירות ליונה, ר' מאיר אומר מרגלית היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה כשמש הזה שהאיר בגבורה, וראה יונה כל מה שבימים ובתהומות. אמר לו הדג ליונה אי אתה יודע שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לויתן, אמר לו הוליכני אצלו ואני מציל אותי ואותך מפיו. הוליכו אצל לויתן, אמר לו בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן חבל בראשך ולעשות סעודה ממך לצדיקים, הראהו חותמו של אברהם אבינו, הביט לברית וראה לויתן וברח מלפניו מהלך שני ימים. אמר לו אני הצלתיך מפיו של לויתן, הראני כל מה שבימים ובתהומות, והראהו נחל גדול של אוקינוס, שנאמר ונהר יסובבני, והראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכם, שנאמר סוף חבוש לראשי, והראהו מקום שמשברי הים אליו יוצא, שנאמר כל משברייך וגליך עלי עברו, והראהו עמודי ארץ במכוניה, שנאמר הארץ בריחיה בעדי לעולם, והראהו שאל תחתית, שנאמר מבטן שאל שועתי, והראהו גיהנום שנאמר ותעל משחת חיי, והראהו היכל ה', שנאמר לקצבי הרים, מכאן אנו למדים שירושלים על שבעה הרים עומדת. וראה שם אבן שתיה קבועה בתהומות, וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה.

והיה יונה שלשה ימים ושלשה לילות במעי הדג ולא התפלל,

ה וְאֲנִי אֲמַרְתִּי כַשְׁהַשְׁלִיכוֹ אוֹתִי לַיָּם נִגְרַשְׁתִּי גֵרֶשֶׁת אוֹתִי מִמִּנְגַד עֵינַיִךְ אַךְ כַּשְׂרֵאִיתִי שְׁעֵדִיין אֲנִי חַי בְּמַעֵי הַדָּג יִדְעַתִּי כִּי אֲצַא מִזֶּה (רש"י) וְאוֹסִיף לְהַפְּיֵט אֶל-הַיִּכָּל קִדְשֶׁךָ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ (רד"ק) וּלְבֹאֵ שֵׁם בְּקוֹל תּוֹדָה (מ"ד):

ו אֲפָפוּנִי סוּבְבוּ אוֹתִי מַיִם עַד-נַפְשִׁי עַד שִׁכְמִעַט יֵצֵאָה נַפְשִׁי מִמֶּנִּי (רד"ק) תְּהוּם יִסְבְּבֵנִי כִּפְל הַעֲנִין בְּמַיִלִים שׁוֹנוֹת (מ"ד), יָם סוּף חֲבוּשׁ הִיָּה מַעַל לְרֵאשֵׁי כָּל זְמַן שְׁהִיִּיתִי בְּמַעֵי הַדָּג (ת"י, מלבי"ם): ז לְקַצְצֵבִי לְסוּף הַיָּם שְׁבִים יְרֵדְתִּי בְּהִיּוֹתִי בְּמַעֵי הַדָּג, חֲשַׁבְתִּי שֶׁהָאָרֶץ סָגְרָה אֶת עַצְמָהּ בְּרַחֲמֶיהָ בְּבִרְחִים בַּעֲדֵי וְשֵׁלָא אֲרֵאָה יוֹתֵר לְעוֹלָם אֲבָל הוֹאִיל וְקִיּוּמִתִּנִּי כָּל הַיָּמִים הֲלָלוּ אַקוּוּהָ וְתַעַל מִשְׁחַת [מִהַקְבֵּר שְׁהוּא מְמַעֵי הַדָּג] חַיִּי (רש"י ומ"ד) יְהוֹנָה אֱלֹהֵי:

ח בְּהַתְּעַטְפָּךְ כַּשְׁהִיָּה מְעוּטָף וּמַעוֹנָה בְּצִרוֹת (מ"ד) עָלַי נַפְשִׁי דַּהֲיִינוּ כַּשְׁבַּלְעֵנִי הַדָּג אִז אֶת-יְהוֹנָה זְכַרְתִּי וְהַתְּפַלְתִּי אֵלָיו וְתָבוֹא אֵלַיךְ תִּפְלְתִּי אֶל-הַיִּכָּל קִדְשֶׁךָ בְּשָׁמַיִם (רד"ק): ט אֲנִישִׁי הַסְּפִינָה הַמְּשַׁמְרִים וְעוֹבְדִים הַבְּלִי-שׂוֹא עֲבוּדָה זָרָה, אֹמֵר הַקַּב"ה יִדְעַתִּי שְׂאֲחַר שֶׁנִּמְלָטוּ מִהַצָּרָה חֲסִדָּם שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַשֵּׁי"ת יַעֲזֹבוּ וְלֹא יִקְיִמוּ מִהַ שְׁנִדְרוּ בַּעַת צָרָה (רש"י מְפָדֵר"א, ורד"ק): י וְאֲנִי אֲבָל אֲנִי בְּקוֹל תְּנוּדָה וְהוֹדָאָה עַל נֶס בְּתוֹךְ קָהָל וְאִזְבָּחָה-לְךָ זֶבַח תּוֹדָה (רד"ק) אֲשֶׁר נִגְרַשְׁתִּי אֲשַׁלְּמָה בַּעֲבוּר יְשׁוּעָתָה לְיְהוֹנָה הַיְשׁוּעָה שֶׁל ה' (רש"י): יא וַיֹּאמֶר יְהוֹנָה לְדָג ה' נָתַן בְּלִבִּי הַדָּג וַיִּקְאָ לְהַקְיֹא (רד"ק) אֶת-יְוֹנָה [ז] אֶל-הַיַּבְּשָׁה:

א וַיְהִי דְבַר-יְהוֹנָה אֶל-יְוֹנָה פַּעַם שְׁנִית (אב"ט) [ח] בְּדַבְּרֵי הַשְּׁלִיחוֹת אֵל נִינּוּה לְאָמֹר: ב קוּם לָךְ אֶל-נִינּוּה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא אֵלֶיָּה אֶת-הַקְּרִיאָה שְׂדִיבְרַתִּי אֵלַיךְ, שְׁתַּהֲיָה נֶחֱפַכְתָּ עַל רַעְתֶּם (רד"ק) אֲשֶׁר אָנֹכִי הֵבֵר אֵלַיךְ: ג וַיִּקְּם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינּוּה וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּדַבַּר יְהוֹנָה שְׂאֲמַר לוֹ עַכְשָׁיו שְׁהוּא אֶת גֹּזֵר הַדָּיִן וְנִינּוּה הִתְּהָ עִיר-גְּדוֹלָה וְחַשׁוּבָה לְאֱלֹהִים וְחַס עֲלֶיהָ מַלְאֲכַתִּיהָ (מלבי"ם)

ד וַיֵּלֶךְ בַּה כְּשִׁיעוֹר (מ"ד) מִהַלְךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים [ט]: ה וַיַּחֲלֵ כַּשְׁהַתְּחִיל יוֹנָה לָבוֹא לְהַכְנֵס בְּעִיר מִהַלְךְ

עיונים והארות

מנחם בן גד, ב' שנים בימי פקחיה בנו, כ' שנים בימי פקח, ושלש של הושע, הרי נמשך זמן נבואתו קל"ז שנה, וגם הלא נבואת נינוה היתה בסוף ימיו, ואיך נביא ראייה ממה שלא דבר עמו ה' קודם למעשה זו לאמר שהיה עתיד ליקח הנבואה ממנו, ואז לא סרב עדיין בשליחות (מלבי"ם ע"ש).

ט. וְנִינּוּה הִתְּהָ עִיר גְּדוֹלָה - כתיב ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדולה, אין אנו יודעים אם נינוה היא העיר הגדולה אם כלח היא עיר גדולה, אלא ממה דכתיב ונינוה היתה עיר גדולה, הוי נינוה היא עיר גדולה (ב"ר ל"ז).

נינוה היתה מהלך שלשת ימים, והיו בה שנים עשר שווקים, וכל שוק ושוק היו בו שנים עשר אלף בני אדם, וכל רחוב ורחוב היו בה י"ב מבואות, וכל מבוי היו בו י"ב חצרות, וכל חצר י"ב בתים, וכל בית ובית שנים עשר גבורים, וכל גבור היו לו י"ב בנים, והיה יונה מכריז בשוק והיה קולו נשמע מהלך

ז. חז"ל אמרו בפרקי דר' אליעזר שהלך עמו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות, וזכר לדבריהם: "לה" ויאמר ה' לדג ויקא את יונה" בגימטריא הכי הוה.

ח. שְׁנִית - הר"י אברבנאל כתב על מה שאמרו רז"ל ששנית דבר עמו לא שלישית, שזה מוכרח, ממה שכתוב בסדר עולם שיונה משח את יהוא בשנת ג"א ס"ב לבריאת עולם, וחיה עד זכריה שמלך ג"א קס"ד, הרי חיה מיום שהתחיל להתנבאות מאה ושנים שנה, ולא מצאנו לו נבואה אחרת במשך הזמן הזה כי אם שתי הנבואות שניבא על נינוה, מזה ידענו שנחזלה ממנו הנבואה מני אז, וראוי היה להעשות כן אחר שהוא נאץ את הנבואה ולא רצה למלאת את דבר ה'. ויפלא שהוא סותר את עצמו מה שכתב אחר זה בסמוך, שנבואת יונה על נינוה היתה שש שנים לפני חורבן שומרון, שזה היה בימי הושע בן אלה, ואם כן ניבא עוד י' שנים בימי

יום אֶחָד וַיִּקְרָא היה קורא ומכריז **וַיֹּאמֶר** בלכתו הנה יש **עֹד אַרְבָּעִים יוֹם** ואחר זה (מ"ד) **וַיִּנְיָנָה נְהַפְכָת** נחרבת (רש"י): **הַ וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים** בדבר אלהים כי אנשי האוניה היו בעיר והעידו עליה כי הטילוהו לים וכל מה שהיה, לפיכך **וַיִּקְרְאוּ-עִוִם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׂקִים מִגְדוּלָם וְעַד-קִטְנָם** ושבו בתשובה (רד"ק): **וַיִּנְעַ הַדָּבָר** השמיעה שדיבר הנביא וקרא על העיר (רד"ק) **אֶל אוּזִי מֶלֶךְ נִינְוָה וַיִּקָּם מִפְּסָאוֹ** לשבת על הארץ (מ"ד) **וַיַּעֲבֵר וַיִּסֵּר (אב"ט) אֶת־רִתּוֹ** לבוש כבודו ומלכותו (ת"י ורד"ק) **מִעָלָיו וַיְכַסּוּ שָׁק** נוצה של עיזים (רשב"ם ויקרא יא,לב) **וַיֵּשֶׁב עַל-הָאָפֶר: וַיִּזְעַק** צוה להכריז **וַיֹּאמֶר בְּנִינְוָה מִטַּעַם** מעצת **הַמֶּלֶךְ וַיִּגְדְּלוּ** של המלכות (רש"י) נגזר **לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה** שנמצאת עמו בבית **הַבָּקָר וְהַצֹּאן** שבשדות (מלבי"ם) **אֶל-יִטְעֲמוּ מְאוּמָה** שום דבר (מ"ז) **אֶל-יִרְעוּ וּמִים אֶל-יִשְׁתּוּ [י]:** **וַיִּתְפַּסּוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהִים בְּחִזְקָה [יא]** בכל הלב **וַיָּשָׁבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הֲרַעָה** משאר עבירות (רד"ק) **וּמִן-הַחֲמָס** הגזל **אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם** שעליהם להשיב, כי בודאי החרטה לבד לא מועילה על החמס (מלבי"ם): **טָמִי שִׁוְדָע** בעצמו שחטא **יָשׁוּב** מרשעו (ע"פ רש"י) **וַיִּנְחָם** [ויתחרט (מ"ז)] **הָאֱלֹהִים** על הרעה **וַיִּשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ** ולא יביא אותה **וְלֹא נֶאֱבָר** מן העולם (מ"ד ע"פ ת"י): **וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם [יב] כִּי-שָׁבוּ מִדְּרָכָם הֲרַעָה** כי חזרו בתשובה ועשו כדבר המלך

עיונים והארות

ארבעים יום, והיו שומעים קולו כל בית ובית, באותה שעה הגיע הדבר לאסנפר מלך נינוה.

י. רבי נחוניא בן הקנה אומר תדע לך התשובה, מפרעה שמרד בהקב"ה מאד, מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, מי כמוכה באלים ה', והצילו הקב"ה מן המיתה לספר בה גבורתו, שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתך, ומלך בנינוה, ואנשי נינוה כתבים עמל וגוזלים, ומתעבים במשכב זכור, ושלח הקב"ה יונה להתנבא עליה להחריבה, ושמע פרעה ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק והכריז בכל עמו שיצמו כל העם שלשה ימים, והעמיד אנשים לבד ונשים לבד, וכן בהמה מצד אחד וילדיה מצד אחד, והילדים רואים שדי אמם ובוכים, וגם אמם רואים הילדים ובוכים, והיו יותר משנים עשר רבוא אדם, וינחם ה' על הרעה אשר דבר, ארבעים יום האריך אפו עד ארבעים יום ששלח ליונה לנינוה, ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו המתים בשאול תחתיה, שנאמר מעיר מתים ינאקו (פדר"א).

יא. ויקראו אל אלקים בחזקה - מהו בחזקה, אר"ש בן חלפתא חציפא נצח לבישא, כל שכן לטובו של עולם, ועמד מלך מכסא מלכותו וכו', והגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעלה, ואמרו להקב"ה בבכי גדול עשה בשביל אלו שלא חטאו, ביום שלישי חזרו כולם מדרכם הרעה, אפילו מציאה שאדם מצא בשדות ובכרמים בשווקים וברחובות החזירו לבעלים, ואפילו לבנים של גזל שבנו בפלטין של מלך סתרו

יב. וירא אלקים את מעשיהם - א"ר יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, צדקה, צעקה, שנוי השם, ושנוי מעשה, צעקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם... שנוי מעשה דכתיב וירא האלקים את מעשיהם וגו'. ויש אומרים אף שנוי מקום, שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול, ואיךך ההוא זכותא דארעא דישאל דקא גרים (ר"ה כ"א).

שנו רבותינו, סדר תעניות כיצד, מוציאין התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו, וזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושים, אחינו לא שק ולא תענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם, ואומר ויתכסו שקים האדם והבהמה, מאי עבוד, אסרו הבהמות לחוד וולדות לחוד,

קיב

וַיִּנָּחֵם וַתַּחַרֵּט הָאֱלֹהִים [דברה תורה כלשון בני אדם] (אב"ע) **עַל-הָרָעָה** על הגזירה (מ"ד) **אֲשֶׁר-דָּבַר לַעֲשׂוֹת-לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:**

א וַיִּרַע התעצב אל ליבו ונעשה רע לו **אֶל-יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה** אמר עכשיו יאמרו הגויים שאני נביא שקר (רש"י) **וַיַּחַר לֹו** בעבור ישראל שעדיין ישראל לא חזרו בתשובה (רד"ק): **וַיִּתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה** קח נא את נפשי, והוסיף בתחילת תפילתו **וַיֹּאמֶר אָנֹכָה יְהוָה הֲלוֹא-יָנָה דְבָרִי עַד בַּעֲדֵי הַיּוֹתִי** יושב **עַל-אֲדָמָתִי עַל-כֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרַח תִּרְשִׁישָׁה** טרם תבוא לי הנבואה פעם שנית **כִּי יִרְעֵתִי** מאז שהם יחזרו בתשובה לא תחריבם **כִּי אַתָּה אֵל-חַנּוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפַּיִם וְרַב-חֶסֶד וְנָחָם עַל-הָרָעָה** [יג] ובזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה ולא לוקחים מוסר ולכן היה קשה עלי הנבואה (רד"ק, מ"ד): **וַיַּעֲתָה יְהוָה** הואיל וכך הוא **מ"ד קח-נָא אֶת-נַפְשִׁי מִמֶּנִּי** שלא אראה ברעת ישראל (רד"ק) **כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיִּי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הִהיטֵב** האם על חוזה הטוב שאני עושה להם **תָּרַח לָךְ** (רד"ק בשם י"ט) וי"ט וכי באמת אתה כועס חוזה, וכוונתו לומר שעוד יראה לו אות שלא נכון שחרה אפו על סלח לשבים (רד"ק): **ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן-הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם מִמּוֹרָח לָעִיר וַיַּעֲשֵׂה לֹו שָׂם סֶפֶה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מָה-יְהִיָּה בָּעִיר** אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה עליהם (רד"ק): **ו וַיִּמַּן** הזמין (ת"י) והצמיח (רד"ק) **יְהוָה-אֱלֹהִים** עשב בשם **קִיקְיֹון** שעליו גדולים ורחבים (מ"ד) **וַיַּעַל | מַעַל לְיוֹנָה לְהִיזֹת צֵל עַל-רֵאשׁוֹ לְהַעֲיִל לֹו מִרְעֵתוֹ** מחום השמש (רש"י) **וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל-הַקִּיקְיֹון שֶׁמָּתָה גְדוֹלָה** [יד] שמראים לו מן השמים

עיונים והארות

ומצערין אותו עד שבקש נפשו למות, שנאמר וישאל את נפשו למות, מכאן אמרו, כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו או להחזירו בתשובה ואינו מחזירו בא לידי צער (פדר"א).

יד. מה עשה הקב"ה, העלה קיקיון על ראש יונה בלילה, ובשחרית עלו עליו רעה עליו וצל כל עלה ועלה ארבעה זרת וטפח, ארבעה אנשים יכולים לישיב בצלו תחת הקיקיון לכבוש את השמש. זימן הקב"ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת, וזבובין ויתושיין שרויין עליו ומצערים אותו מכל צדדים עד שבקש נפשו למות, באותה שעה זלגו עיניו דמעות כמטר לפני הקב"ה, ואמר לו, יונה מפני מה אתה בוכה, יש לך צער על זה שלא גדלתו ולא הכנסת בתוכו ולא השקית בו מים, לילה אחד היה ולילה אחת יבש כך חסת עליו, ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה. באותה שעה נפל על פניו ואמר, הנהג עולמך במדת רחמים, דכתיב, כי לה' אלקינו הרחמים והסליחות (פדר"א).

אמרו לפניו, רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמין אל אלו. ויקרא אל אלקים בחזקה, מאי אמור, אמר שמואל אמרו לפניו, רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי. וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס, אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו, ופליגא דר' יוחנן, דא"ר יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו, בשידה תיבה ומגדל לא החזירו (תענית ט"ו).

יג. כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מכעסו, ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים, ונתרצה ואמר סלחתי. מיד נפל יונה על פניו ואמר, רבונו של עולם יודע אני שחטאתי לפניך, מחול לעוני שברחתי לים שלא ידעתי כח גבורתך ועכשו ידעתי, שנאמר ידעתי כי אתה א-ל חנון ורחום. אמר לו הקב"ה אתה חסת על כבודי וברחת מלפני לים, אף אני חסתי על כבודך והצלתך מבטן שאול. ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף בגדו ומעילו ושערותיו, וזבובין ויתושיין ונמלים ופרעושים שרויים עליו

שטוב עשה שעזב העיר (מלבי"ם): ז **וַיִּמְן** הזמין (ת"י) **הַאֱלֹהִים** [מידת הדין] **תּוֹלַעַת בַּעֲלֹת הַשָּׂחַר**
לְמַחֲרַת יום שמחתו (אבי"ע) **וַתֵּן** חתכה התולעת **אֶת-הַקִּיקָיוֹן** ממקום יניקתו (רד"ק) **וַיִּיבֹשׁ**: ח **וַיְהִי** |
בְּזֶרַח הַשָּׁמֶשׁ וַיִּמְן הזמין (ת"י) **אֱלֹהִים רֹיַח קָדִים** מזרחית (אבי"ע) חזקה **חֲרִישִׁית** שמחרישה את
האזוניים מרוב שאונה (אבי"ע) **וַתֵּן** והכתה קרני (ת"י) **הַשָּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְּעַלָּה** נשאר בלי הרגשה (מ"צ)
וַיִּשְׁאַל שאל וביקש **אֶת-נַפְשׁוֹ** שתיפרד מגופו **לְמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי** כי סבל יסורים קשים
(מ"ד): ט **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יוֹנָה הַהֵיטֵב** האם מאוד (מ"ד) **חָרָה-לְךָ עַל הַקִּיקָיוֹן** והרי
הוא דבר קל ולא כדאי להצטער עליו (מלבי"ם) **וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה-לִּי עַד** שאבחר ב**מוֹת** עבור זה (מ"ד):
וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲנֵה אֶתָּה חֹסֶת וְנִצְטַעֲרַת עַל אֲבִידַת הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר אתה (מ"ד) **לֹא-עָמַלְתָּ בּוֹ**
בחרישה וזריעה והשקיית מים (רש"י) **וְלֹא גִדַּלְתָּו שִׁבְן-לַיְלָה אַחַד הָיָה וּבֶן-לַיְלָה** שאחריה **אָבַד** (מ"ד):
יֵא וַאֲנִי לֹא אָחֹס עַל-גִּיּוֹנָה אפי' שיש שם הרבה עובדי ע"ז אבל הוא (מלבי"ם) **הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר**
יֵשׁ-בָּהּ הַרְבֵּה מְשֵׁתִים-עֹשֵׂרָה רַבּוֹ אֲדָם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע בֵּין-יָמֵינוּ
לְשִׁמְאֹלוֹ שהם ילדים קטנים ואין להחשיב להם עוון **וּבַהֲמָה רַבָּה** שאין ראויים לעונש, ועל כל אלו ראוי לחסול ולחמול
(רד"ק):

יח **מִי-אֵל כְּמוֹךָ נִשְׂא עוֹן וְעֵבֶר עַל-פְּשָׁע** אינו עומד על הפשע להעניש בו אלא מעביר מעליו
כאילו לא ראה אותו **לְשִׂאֲרִית נַחֲלָתוֹ** לאותם יהודים שישארו בביאת הגואל **לֹא-הִחֲזִיק לְעַד אַפּוֹ** גם
כשכועס אינו מחזיק כעסו אלא מתרצה מיד (מ"ד) **כִּי ה' חָפֵץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד** כי **הוא טוב לכל**: יט ה' יתברך **יָשׁוּב**
יִרְחַמֵּנוּ כאשר מאז **יִכְבָּשׁ** ויתפוס בחוזקה **עוֹנֵתֵינוּ** שלא יגיע שום עונש עליו בעתיד **וְתִשְׁלַיְךָ בַּמַּצְלֹת**
יָם כָּל-חַטָּאוֹתֶם העוונות ישכחו כאילו נזרקו למים עמוקים (מ"ד): כ **תִּתֵּן אֲמֶת** ותאמת לנו את ההבטחות שהבטחת
לְיַעֲקֹב "כי לא אעזבך" **חֶסֶד לְאַבְרָהָם** והיא תהיה תשלום לחסדיו של אברהם שאמר לבנו לשמור דרך ה' לעשות צדקה
ומשפט **כְּאֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיִנוּ מִיָּמֵי קְדָם** בשנים קדמוניות בעת העקדה שעקד את יצחק בנו שאמרתי "בי
נשבעתני נאם ה' יען אשר עשית" וכו' כי ברך אברך וארבה ארבה את זרעך ככובי השמים וכו' ויירש זרעך את שער אויביו (רש"י):